

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

FØRSTE HALVBIND - 1911

VEJLE-AMTS-AARBØGER
UDGIVNE AF
VEJLE-AMTS-HISTORISKE-SAMFUND

Vær saa venlig at læse Omslagets øvrige Sider!

LEHMANN & STAGE - KØBENHAVN

En af vore yngre Forfattere, Johannes V. Jensen, gør i en af sine Bøger opmærksom paa Bondens dybe Sans for Overlevering, Interessen for »gamle Dage«, der er en *Følelse, hvoraf alt nordisk Aandsliv er rundet*. Netop disse Ord randt mig i Tanker en Dag for nogen Tid siden, da en gammel, blind Mand, ledet af sin lille Datterdatter, kom famlende op ad Trappen og ringede paa min Dør. Den gamle, der boede i Vestjylland, men nu var i Besøg hos sin Datter i Kolding, vilde gerne fortælle lidt fra gamle Dage om sin Hjemegn vest for Kolding. Han fortalte, og Billede efter Billede, fængslende og farverige, som de endnu stod for hans indre Øje, rullede han op for mig. Det var den blindes Ønske, at disse Minder ikke skulde gaa i Graven med ham, og derfor kom de nu paa Papiret.

Smukkere Eksempel kan ikke nævnes. Den ældre Slægt har, bevidst eller ubevidst, en Arv til Efterslægten, og denne Arv af Minder, der for os uddyber Kendskabet og Forstaaelsen, maa vi være taknemlig for og sætte »et Mindesmærke for, varigere end Malm«.

Til Værn om de mundtlige og skrevne historiske Minder fra vore hjemlige Egne blev for ca. 7 Aar siden oprettet »Vejle Amts historiske Samfund«. Foreningen tæller nu 1000—1100 Medlemmer og udgiver gratis til Medlemmerne »Vejle Amts Aarbøger«, en Bog, der efterhaanden skal

HOVEDGAARDEN „REFSTRUP“

I GADBJERG SOGN.

BIDRAG TIL DENS HISTORIE

VED

HANS KAU.

FØRSTE Gang »Refstrup« nævnes i Historien, er i Aaret 1426. Da skødede en Adelsmand Jes Knudsen Gaarden til »ædelbaaren Mand« Albert Jensen. Men hvem Jes Knudsen og Albert Jensen har været, ser jeg mig ikke i Stand til nærmere at oplyse. Det er Pontoppidan, som meddeler denne Efterretning, og han maa sikkert have den fra en Kilde, som nu er gaaet tabt; thi saavidt jeg har kunnet skjønne, findes denne Efterretning ikke noget andet Steds. Det er jo i det hele taget Pontoppidans store Betydning som Historiker, at han har haft Kilder til sin Raadighed, som nu ere tabte. Men hans Svaghed er denne, at han ikke har sigtet sit Stof kritisk nok. Dertil var hans Produktion altfor omfattende. Imidlertid er der ingen særlig Grund til at tvivle om, at det forholder sig rigtigt, at Jes Knudsen 1426 har skødet Refstrup til Albert Jensen.

I Aaret 1474 nævnes Erik Vesteni til Søbygaard, Søby Sogn, Gjern Herred, som Ejer af Refstrup¹⁾. Om han har overtaget Gaarden efter Albert Jensen, eller om der har været en eller flere Ejere imellem dem,

¹⁾ Lexikon over adelige Familier. II. Bind.

kjender jeg ikke; men der er jo ikke noget til Hinder for, at han kan have afløst Albert Jensen, idet der mellem 1426 og 1474 kun ligger et Tidsrum af 48 Aar.

Slægten Vesteni skal være kommen herind i Landet fra Rügen og have Navn efter et Herresæde dersteds. Den hører til rügensk Uradel. Allerede saa tidlig som 1377 nævnes en Markvard Vesteni her i Landet; men Slægten er nu forlængst uddød i Danmark. Vaabnet: En blaa højre Skraabjelke, hvori sidder 3 røde Egern, i hvidt; — 2 mod hinanden vendte røde Egern.¹⁾

Erik Vesteni var gift med Anne Barfod. De har begge to som Vitterlighedsvidner underskrevet et Brev 1481.²⁾ Og »Anno 1508 hafver Erich Westeni til Søbygaard med sin Frue Anna Barfod gifvet til den Hellig Aands Huusz i Randers en Gaard i Galten Herret i Weyrum Sogn for Vigilier og Meszer for beggis Deris Siæle, efter samme Brefes videre Formældelse gave De sig samme Aar ind i den Hellig Aands Kloster i bemældte Randers«. ³⁾

Fra Erik Vesteni synes Refstrup at være gaaet i Arv til hans to Døtre. Den ene af dem, hvis Navn ikke kendes, blev gift med en Rasmus Skade, og den anden Anna Vesteni blev gift med Palle Juel til Laage i Sindbjerg Sogn, og Skaderne og Juellerne synes nu at have ejet Refstrup i Fællesskab i en længere Aarrække.

Rasmus Skade til Skobling nævnes som Ejer af Refstrup 1525.⁴⁾ Skobling er uden Tvivl den nuværende Landsby Skaabling i Malling Sogn i Ning Herred. Han hørte til nørrejydske Uradel. Vaabnet: En nedhængende Egegren med to Agern og to Blade.⁵⁾ Slægten er forlængst uddød.

¹⁾ Thiset og Wittrup: Nyt dansk Adelslexikon, Pag. 310. — ²⁾ Klevenfeldts Samlinger til den danske Adels Historie i Rigsarkivet. — ³⁾ Sammesteds. — ⁴⁾ Thiset og Wittrup: Nyt dansk Adelslexikon, Pag. 263. — ⁵⁾ Sammesteds.

I Aaret 1537 forekommer Rasmus Skade til Refstrup i en Herredagsdombog i en Markskiftesag imellem Refstrup Mark og Tofthøj Mark, hvilken Sag han vandt imod Jomfru Johanne Lychæ Datter:

Herredags Dombog 1537.

Rasmus Skadiig tiill Refstruppe, Palliig Bang og Mandrup Holck.

Vor skickett for osz osz elskelig Pallj Banng oc Mandrup Holckis fulmectig budt paa jomfrw Jehanne Luckis daathers wegne, oc hagede i rette steffnet Rasmus Skade tiill Refstrup oc tiltallett hanom fore eth marckeskiell, som noget godemendt oc bynder nogenn tiidt siden forledenn hagede giortt emellom Refstrop marck oc Tofftiff marck ephther wor befalling oc mentthe, att thet giortt wor mett wrett etc. oc i retthe lagde eth lagheffs breff, som Erick Tymmeszenn tiill Ingilsthalm giortt hagede, samme dag szom Erick Westenij hagede giortt synn hefft, wtj huilcken handt hagede giortt synn hefft oc jndworditt sytht godtz wtj Tofftiff etc., som samme laghefftt ythermere wduiszer oc jndeholder; jtem ett losze breff lydendis att Morthenn Bang hagede forfuldt tiill losz twennde gaarde j forscreffne Tofftiff mett theris tilliggende etc. Dog wor ther icke benefntt nogenn marke skiell wtj etc. Thertill suarede Rasmus Skade oc j retthe lagde eth laghefftt wdgifuit wnder Gudtz aar mcdlxxiiij lydendis att Erick Westenij tiil Siøby gaardt hagede mett laghefftt jndwordett Refstrop for ett friitt enmercke først emellom Refstrop marck oc Tofftiff marck nør jntiill Bierkebeck, saa synder emellom Swre Wedle oc Bredhe kier oc saa att tre smaa diiger som ligger wester Bredekier tiil Biørne Bassigab oc retth wester tiill thenn tregreneth eeg, som then skelsten wtj staa emellom Gadbierg skoff oc Refstrop skoff etc. Oc berethe for screffne Rasmus Skade att sandemendt wtj Torriildt herridt hagede giortt theris tog her emodt, att eth anditt diige indt wtj hans marck som wor jndlucth fore eth dør fortthe strax synden oc westen op tiill hans gaardt ledth etc.,

jtem i retthe lagde handt ett dom szom her Jørgenn Friis then tiidt biscop wtj Wiiborg, Olluff Munck ellectus tiill Riipæ, Juer Jull prouist ther samme stedtz, Suendt Perszenn tiill Ørumm, Niels Lauszen tiill Holmen oc Otthe Clausszenn tiill Nørreholmen medt flere gode mendt oc bynder epther wor beffalling hagde wdgiffuitt wnder gudt aar mdxxxvij, lydendis att the hagde werett forszamliitt paa Reffstrop march att grand-ske och forfare om thett sandemendtz tog som sandemendtt aff Tørrild herridt hagde giortt emellom Reffstrop marck oc Tofftiff marck, oc the tha hagde riidett rett marskell epther forscreffne wor beffalling, oc begyntthe paa thenn stenn, szom stander emellom Gaedbierg skoff oc Reffstrop hiiffue skoff. Swo nør wdt att skoffuenn mett thenn grunde oc nordenn wd mett skougenn øster paa mett thenn wey szom løber neder tiill Bredekier; suo nør liige att the tre gamble diiger, somm forscreffne Erick Westeniis laghefft wduiszer, siiden the forscreffne iij diiger op nør jntiill Sure Wedle; offuer Sure Wedele nør op thett lange diige, thett diige op paa langt øster oc nør szom thet løber, siidenn nør off uest tiill Bierkebeck tiill herridtz skell wedtt tager. Thett ther findis indenn fore hagde the reditt tiill Reffstrop for ett friitt enmerck oc retthe makeskiell emellom Reffstrop marck oc Tofftiff marck, oc hagde dømptt thett tog som sandemendtt hagde giortt ther jnden fore emodt the gamble breffue tha i retthe wore dødt oc magteløst att were, oc the skell stenne wp att tagis oc forscreffne Rasmus Skade oc hans børn ey tiill skade att komme i noger maade, oc hanom oc hans børnn thenn forscreffne eygendomm jnden fore thette forscreffne markeskiell att nyde, bruge oc beholle fore etth friitt enmercke epther hans breffuis lydelsze etc. som samme dom epther mere wduiszer oc jndeholler, om huilken sag the gaff thennom i retthe paa baade siider. Tha epther tiltall etc. wor ther saa paa sagtt fore retthe, att forscreffne Rasmus Skade bør att nyde, bruge oc beholle all thenn forscreffne iordt oc eygendom, aastedt fraa aastedt, som forscreffne biscop Jørgenn Friis mett flere gode mendt oc riidemendtt haffue hanom saa tildømpt epther wor beffalling

somm thett wduiszer oc jndeholler, saa lengæ forscreffne osz elskelige Pallj Bang eller nogre andre steffne samme domszmendt wtj retthe oc theris domm tha bliiffuer sagliig feldt, oc ey thet sandemendtz toff som sandemendtz saa giortt haffue at komme Rasmus Skade eller hans arffuinge till brøst eller skade ephther thenne dag j noger maade oc forscreffne sandemendtz ther fore att bøde ephther logenn, om thii ey bødt haffue. Datum Hafnie tertia feria post Olai presentibus Knudt Perszen, Niels Winzentz.

Rasmus Skades Datter, Maren Rasmusdatter Skade, blev gift med en Niels Madsen, hvem hun bragte baade Skobling og Refstrup. Niels Madsen nævnes som Herre til Refstrup 1537:

Herredags Dombog 1537.

Nis Matzenn i Rebstrup.

Vor skickett for osz Malthe Lauriszen oc haffde i rette steffnett Nis Matzen i Rebstrup oc hans søn Matthe Nielszen oc beclagett atj wtj thet oprør szom nogenntiidt siidenn forledenn iblandt almue skedt wor haffde bortt tagett hanom enn kiste mett hans jorde breffue oc godts szom ther wtj fandis oc ey wille gøre hanom ther nogenn wandel fore etc. Tha ephther tiiltall etc. worthe ther szaa paa sagtt for rett, att ephther thij forscreffne Malthe Lauriszen ey kunde gøre bewiszeligt at ther fandis enthen breffue eller godtz hoss forscreffne Nis Matszen eller hans søn, som hanom tilhørde, tha bør thennem for sag quitt att were ephther thenne receses lydelsze, som wii mett wortt elskelige Danmarckis rigis raadt om saadann godtz giortt haffue. Datum Aaleborg tertia feria post misericordia Domini presentibus her Magnus Gøye, Owe Lunge, Mogns Munck, Erick Banner, Knudt Perszen, Per Ebbeszen oc Axell Jull etc.

Niels Madsen var Søn af Matz Jensen af Filshave i Grønning Sogn i Salling og Kirstine Høg, Niels Eskildsens Datter af Filshavegaard, en Gaard, der nu ganske

er forsvunden. Samme Matz Jensen, der var en ufri Mand, havde lokket Kirstine Høg og fik hende senere efter stor Trætte, hvorom følgende Citation hos Klevenfeldt er udskreven efter Originalen: »Vi Christiern met Guds Naade fuldbyrdet og samtycket Konning til Dannemarck og Norge etc. udvaldt Konning til Sverrig, Hertug i Slesvig, Holsten, Stormarn og Dytmarsken, Grefve udi Oldenborg og Delmenhorst, hilser Eder som bygge og bo i Nørherret i Salling kierligen met Gud og Vor Naade. Vi hyde derhos dig nu tredie sinde Matz Jensen, at du inden 5 Dage, efterat dette vort Brev er læst, udlægger Osz Elskelig Hr. Niels Høg Ridder, vor Mand og Raad, hvisz du pligtig est for Niels Eskildsens Datter Du lockede og skjendte, og sammeledis antvorde ham igjen det Skachtafel du tog af Niels Skrifver i Viborg, efterdi som du est derfor lovligen paamindt med vore Lagdags Breve. Thi lod det ingenlunde under dit faldsmaal. Datum vigilia beati Thomæ Apostoli. Anno Dom. M. D. XIII nostro ad causas sub signeto, teste Georgio Marsvin Gustiario Nostro dilecto.«

Da Niels Madsen havde ægtet Maren Rasmusdatter Skade, antog han for sig og Efterkommere Navnet Skade, og herved opstod en Adelslæggt Skade Nr. 2 i Nørrejylland. Vaabnet: To bortvendte hvide Maaner mellem to Kløverblade med Stilk, i det 17de Aarhundrede 2 hvide Stjerner i Stedet for Kløverbladene, i blaat; — 2 hvide Svanehalse holdende mellem sig et Kløverblad, senere en gul Ring med blaa Sten.¹⁾ Slægten er forlængst uddød.

Niels Madsen Skade nævnes til Refstrup endnu 1558.²⁾ Han og Maren Rasmusdatter Skade havde en Søn Mads Nielsen Skade, der nævnes til Refstrup 1580. Han levede

¹⁾ Thiset og Wittrup: Nyt dansk Adelslexikon. Pag. 263. — ²⁾ J. P. Trap, 3. Udg. 1904, 5. B. Pag. 385.

endnu 1622, var gift med Anne Splid Pallesdatter, med hvem han havde en Søn og to Døtre; men ingen af dem fik Refstrup, hvorfor vides ikke; og dermed synes Refstrup at være gaaet ud af Skade-Slægten¹⁾

Som vi ovenfor have berørt, blev Erik Vestenis ene Datter, Anna, gift med Palle Juel til Laage. Han hørte til Stjerne-Juelernes Slægt, forskjellig fra Slægten Juul med Liljen i Vaabnet.²⁾ Stjernejuelernes Vaaben: En syvoddet Stjerne over 3 hvide Bølger i blaat; — 2 blaa-, hvid- eller jærnkledte Arme holdende en syvoddet Stjerne, stundom 2 Vesselhorn. Stjerne-Juelerne er af nørrejydsk Uradel.

Palle Juel og Anna Vestenis Søn var Peder Juel til Brandbjerg i Kollerup Sogn. Han optræder 1541 paa egne og Rasmus Skades og Medarvingers Vegne i en Sag om en Ejendom, som de mente at have Ret til som hørende til Refstrup, men som andre vilde bestride deres Ret til, hvoraf ses, at han var Parthaver i Refstrup, en Part, han har arvet efter sin Moder:

Herredags Dombog 1545—49.

Seuerinn Persszen i Windeløff och osz elskelige Rasmusz Sckade till Skoblingh.

Wor skickitt fore osz paa wortt rettherting Seuerinn Persszen i Windeløff oc hagde wtj retthe steffntt osz elskelige Rasmus Sckade till Skobling wor mandt och thiener fore enn gaards eige skulle kalles Strangis Bygestedt, som handt skulle holde hanom fore och thiszligiste fore 1 lagheffdt som handt haffwer giortt paa szamme eigendom szom handt mientde att handtt hagde giortt mett wrett, thj att szamme eigendom skulle haffue weritt hans fordernis retthe bynder eige,

¹⁾ Klevenfeldts Samlinger o. s. v. — ²⁾ Det har længe været vedtaget af Genealogerne og er i den sidste Tid bleven optaget af Familierne selv, at Stjerne-Juelerne skriver deres Navn »Juel«, medens Lilje-Juulerne skriver »Juul«.

oc wor thenom frakommen met wrett, szom handt myenthe, ther tiill szuorett osz elskelige Per Jull till Brantbiere, wor mandt och thiener paa forscreffne Rasmus Skads syne egne oc theris metarffwings wegne att handtt icke kiends forscreffne Seuerin Persszen nogen rettighet ther tiill at haffue wtj nogre maade eller nogen hans mettarffwinge oc wtj retthe lagde ett høgbornn fyrstelig konning Hansziis wor kiere herre fader broders loglig ihukomelsze hans obne beszegliitt breff wnder datum mcdxcij lydendis att hans naade hagde maglagtt, skøtt och affhendtt fra seg oc kronen oc till Erick Westenj oc hans arffwinge tuende hans naadis oc kronens øde gaards eyge i Torpsmarck mett theris aabotopte enmercke jordt och theris retthe tilliggende oc mett Dauitz jordtt eigendis i forscreffne marck saa att handt oc hans arffvinge forscreffne gaards eyge haffue, nyde, bruge mue oc skulle till euindeligen eige, eige skullendis oc ther emodt skulle kronen haffue til maglag 1 gaardt i Lundt wtj Bredstenn sogen, i Tyrildherritt liggendis met all syn tilliggende och 2 otting jordtt offwer all Raffning marck met mere gods szom samme breff ytthermere wduiszer och jndeholler. Ther ephther i retthe lagde forscreffne Per Jull ett tings witne aff Tørrildherritzting wnder datum mcdxcij lydendis att viij dannemendtt hagde endregtelig witnett paa theris guode troff oc sandigenn, att thenom fuldt witterligt wor, att Mattis Dauitzszen gjorde ransztoff aff then jordt mandt kaller Dauitz jordt oc redde querst oc ledinge ther aff oc siden Mattis Dauitzszen wor dødt tha wortt thet skurett j faldtt fore ther reddis icke querst och ledinge aff oc att the ey hagde hørt eller spurtt att thet wor løst aff faldtt sidenn etc., som samme breffue yttherme (!) wduiszer och jndeholler, huilckett forscreffne Seuerinn Persszen oc nw selluff bestodtt, att szamme Strangis Byggestedt wor skurett wtj faldt, och ther fore begerett endt nw, att wij wilde wnde hanom szame jordtt aff faldtt igien. Tha szatthe forscreffne Per Jull wtj retthe paa forscreffne Rasmus Sckadis syn eygen oc theris metarffwings wegne om forscreffne Rasmus Sckade oc hans metarffvinge icke burde forscreffne Dauitz jordtt eller Strangis Bygge-

sztedt ihuadtt thet kalles mett hues andett forscreffne konningh Hanszis magsckiffte breff paa lyder att nyde, brughe oc beholle ephther theris breffuis lydelse. Tha ephther tiltall, gienszuar, breffue, beuiszning och sagens loglighet szagde wij ther szuo paa fore retthe att thet magsckiffte som wor kiere herre fader broder konning Hansz szaa giortt haffwer, thet bør wedtt szin fulde magtt at bliffue ephther szom thett breff wduiszer oc jndeholder oc ephther thj forscreffne Seuerinn Persszen her nw selluff bestaad, att samme Strangis Byggstedt wor szuo sczurett wtj faldtt, tha findis handtt eller hans metarffvinge ther till ingenn rett at haffue, menn forscreffne Rasmus Skade oc hans metarffvinge bør forscreffne Dauids jordt mett hues andenn eygendom forscreffne magsckiffte breff indeholler att nyde, bruge och beholle till euerlige eige ephther theris breffuis lydelse, och hues breffue som ther emodt findis ey att komme forscreffne Rasmus Sckade eller hans metarffvinge till bryst eller sckade ephther thenne dag wtj nogre maade. Datum Kolding sanctj Valentij dag wtj wor eigen neruerelsze, neruerendis osz elskelige Johann Friis wor cantzeler, Erick Banner, Dannemarckis riigis marsck, her Anders Bilde, her Esckj Bilde, her Mogens Gyllenstiernn, ritther Byrge Trolle oc Erick Krabbe wore tro mendt oc raadt etc. Anno Dominj 1541.

Peder Juel til Brandbjerg — han nævnes ogsaa til Laage, som han altsaa har arvet efter sine Forældre — var gift med Ide Kaas, Datter af Niels Kaas¹⁾ til Staarupgaard i Højslev Sogn, Fjends Herred, og Anna Bjørn. Peder Juel maa være død før 1570; thi da ejedes Brandbjerg af Fru Ide Kaas alene.

Peder Juel og Ide Kaas havde ingen Børn, og Refstrup gik nu i Arv til en Efterkommer af Peder Juels ældre Søster Kirsten. Sammenhængen hermed er følgende: Kirsten Juel var gift med Jens Rafvad²⁾ til

¹⁾ Hørte til Slægten med Sparren i Vaabnet, forskjellig fra Slægten med Muren i Vaabnet. (Sparrekaaserne og Murkaaserne.) — ²⁾ Slægten Rafvad var af norrøjdsk Uradel og er forlængst uddød. Vaabnet: Et gult Ørneaar i blaat; — 2 opadvendte gule Ørnelaar. Thiset og Wittrup: Nyt dansk Adelslexikon.

Alsted i Øster-Nykirke Sogn. De havde en Søn Enevold, hvis Datter Kirsten Rafvad var gift med en Peder Skram. Dette Ægtepar havde igjen en Datter, Anna Skram, som blev gift med Jens Mogensen Juel, og deres Datter Maren eller Marine Jensdatter Juel fik Refstrup.¹⁾

Maren Jensdatter Juel blev gift med Hermann Juel til Aabjerg og bragte ham Refstrup. Han var af samme Slægt som hun selv.

Hermann Juel var født paa Aabjerg, Vedersø Sogn, Hind Herred, 1548. Han var Søn af Niels Juel til Aabjerg og Christence Lunge, en Datter af Hr. Ove Lunge til Tirsbæk ved Vejle. »Han var født og kommen af ridderlige Stamme, oprigtigt Adelsblod, vældige herlige Folk og gammel Slægt baade paa fædrene og mødrene«. ²⁾

Da han var kommen saavidt, at han var bleven bekvem til at læres og optugtes, blev han sat til en Præst i Nærheden af Aabjerg, som underviste ham og lærte ham at læse og skrive paa et Aarstid. Siden gik han to Aar i Latinskolen i Viborg, og da han var kommen hjem herfra, satte Forældrene ham kort Tid efter til ærlig og velbyrdig Iver Skram til Voldbjerg i Hee Sogn, Hind Herred, hvor han blev i halvandet Aar. Senere tjente han en kort Tid ærlig og velbyrdig Mand Peder Munck ³⁾ til Estvadgaard, Estvad Sogn, Ginding Herred, »for en Dreng«. Men da Fejden begyndte mellem Danmark og Sverrig, og Peder Munck skulde med paa Tog, sendte han Hermann Juel hjem til hans Forældre, efterdi han paa den Tid endnu var et ungt Menneske.

¹⁾ Klevenfeldts Samlinger. — ²⁾ L. N. Skaaning: Ligprædiken over Hermann Juel, Kjøbenhavn 1610, hvortil den følgende Fremstilling af Hermann Juels Levned udelukkende støtter sig. — ³⁾ Den bekendte Rigsadmiral under Frederik d. II og Christian d. IV, én af Regjeringsherrerne under Chr. d. IV's Mindreaarighed.

Efter i nogen Tid at have været hjemme paa Aabjerg, »forskrev« hans Forældre ham siden til ærlig og velbyrdig Mand Fissentz Juel til Hesselund, Aal Sogn, Vester-Horne Herred, hvem han tjente »for en Dreng«, al den Stund Fejden mellem Sverrig og Danmark varede.

Da Fejden var endt, begjærede Hermann Juel Afsked fra Fissentz (Vincentz) Juel og drog uden Lands, hvor han forsøgte sig paa adskillige Steder, tjente baade i Tyskland, Frankrig og Ungarn — »saa oc der samme steds udi Krigen« — baade hos Fyrster og Grever og Herrer, og skikkede og forholdt sig hele Tiden kristelig, ærlig og oprigtig, som hans Pas og Vidnesbyrd nok som udviste.

Efter at have tjent 9 Aar i fremmede Lande fik Hermann Juel Meddelelse fra sine Søkende, at hans Forældre var døde. Straks tog han Afsked fra sin Herre, Greven af Gleichen, som han paa den Tid tjente, og begav sig hjem til sit Fædreland Danmark og overtog sin Fædrenegaard Aabjerg, hvor han »énlig holdt Hus en kort Tid«. Men da han havde været ene paa andet Aar, gav Gud ham i Sinde, at han skulde indtræde i Ægtestanden, og efter sine Søkendes, Slægts og gode Venners Raad bejlede han til »ærlig, velbyrdig og gudfrygtig Jomfru Marine Juel«, og de »blev viet og givet tilsammen i den hellige Ægteskabs Stat paa Alsted Søndag næst efter S. Hanses Dag Midsommer, der man skrev Aar efter Guds Byrd 1577, udi hans Alders 29de Aar«.

Hermann Juel og Marine Jensdatter Juel har en særegen Interesse for Befolkningen her i Sognet derved, at det er utvivlsomt, at de i flere Aar efter deres Bryllup har haft Bopæl paa Refstrup. En Søn Jens Juel vides saaledes ganske bestemt at være født paa

Refstrup d. 8de November 1580, og det samme har rimeligvis været Tilfældet med flere af deres Børn. Vore Forfædre har altsaa nydt godt af den »velbyrdige Frue, gunstig oc god imod en huer«, og af hendes Husbond, om hvem det hedder, at »han elskte oc den menige Mand, den Loff beholder hand for sand«. Det har næppe været Tilfældet med ret mange af Gaardens tidligere og nærmest følgende Ejere, at de har haft stadig Ophold her. Erik Vesteni har ganske sikkert boet paa Søbygaard, og Rasmus Skade og Niels Madsen Skade har rimeligvis boet paa Skobling. Adelen havde i de Tider, som den ofte har endnu, gjerne flere Gaarde, hvoraf kun den ene afgav fast Bopæl for Ejeren.

Gadbjerg Kirke har indtil for en Menneskealder siden ejet et Minde fra Herman Juels Tid. Han havde nemlig ladet opsætte et Pulpitur for sig og Familie i det nordøstlige Hjørne af Skibet ligeover for Prædikestolen, hvortil Indgangen og Opgangen var gennem en Dør paa Skibets nordre Side, som nu er tilmuret. Resterne af Pulpituret er nu ganske forsvundne. Kun findes der endnu paa Kirkens Loft et Stykke af en Gesims, der har siddet paa dette Pulpitur, og som bærer Aarstallet 1581 og er forsynet med Forbogstaverne til Herman Juels Navn. Iøvrigt viser Gesimsstykket, at denne ogsaa har haft en i ældre Tid ret almindelig Indskrift: »Gud unde os paa denne Verdens Ø gudeligt at leve og saligt at dø«.

Nedenunder Pulpituret paa Kvindesiden har der været to Stolestader og ligeover for paa Mandfolkesiden ligeledes to, som ogsaa har været forbeholdt Refstrup, rimeligvis til Tjenerskabet, hvilke ogsaa har været opsatte af Herman Juel. Endestykkerne til dem findes endnu paa Kirkeloftet. De ere forsynede med henholds-

vis Hermans og Marine Jensdatter Juels fædrene og mødrene Vaaben. Deres fædrene Vaaben er jo det samme, og det er ovenfor beskrevet. Hans mødrene Vaaben er Lungernes. (Lunge †. 3 g. Lillier skraat-stillede fra Skjoldets Midte i r.; 2 r. Vesselhorn hvert besat med 3 g. Lillier. Uradel. Sjælland). Hendes mødrene Vaaben er Skrammernes. (Skram (Stihage) †. En tretrinet r. Stormstige i h.; — en halv s. Morian med h. Baand om Hovedet. Uradel. Nørrejylland). Vaabnene, der ere indgraverede i Træet, har dog ikke mere deres virkelige Farver, men ere oversmurte med en graa Farve. Efter Nationalmusæets Opfordring vil disse Stolestader Rester rimeligvis blive restaurerede og anbragte nede i Kirken igjen paa en eller anden Maade.

Paa Grund af sin Troskab, Oprigtighed og Ærlighed stod Hermann Juel højt anskrevet hos Kong Frederik d. II. I Efteraaret 1580 maatte han ledsage Kongen til Hertug Hans (den ældre) af Slesvig og Holstens Jordefærd i Slesvig Domkirke, og det følgende Aar fik han Kalundborg i Forlening, hvilket Len han 6 Aar senere 1587 ombyttede med Dragsholm. I 1590 var han med i Enkedronningens Følge paa Rejse til Wolfenbüttel, og i 1595 blev han af Kong Chr. den 4de forlenet med Visborg Slot og Gulland, hvilken Forlening han havde i 12 paa 13de Aar ligesom han havde haft Dragsholm i otte.

I 1596 ses Hermann Juel fra Gulland at have været en Rejse i Danmark for at hente den omtalte Søn Jens, der den Gang havde gaaet 6 Aar i Sorø Skole, og i 1603 rejste han igjen til Danmark med Sønnen, der da var kommen hjem fra fremmede Lande, for at faa ham anbragt i Kongens Tjeneste. Paa disse Rejser har han sikkert nok benyttet Lejligheden til at besøge Refstrup.¹⁾

¹⁾ H. Wandel: Ligprædiken over Jens Juel. 1634.

I 27 Aar havde Hermann Juel altsaa Kongens Forleninger »og dennem imidlertid med Fromhed og Forstand regjeret og forestaaet saa, at hannem gives Lov, Ære og Tak af alle kongelig Majestæts Undersaatter udi samme Forleninger, saavel af Borgermester og Raad, Borgere og Indbyggere udi Kjøbstæderne, som af kgl. Majestæts Bønder og Tjenere baade i Danmark og desligeste her paa Gulland, hvilket han haver regjeret med Lov og Ret, gav dennem alle og hver kristelig Besked, med al Fromhed og god Lempe, villig og hjælpsom lod han sig findes mod alle, som havde hannem behov udi alle Maade, elskte Fred og Rolighed, og beflittede sig derudi, som alle og hver godt Folk vitterligt er«.

Hermann Juel døde d. 16de Oktober 1607 paa Visborg Slot. Om hans sidste Dage og Død hedder det i Skaanings Ligprædiken: »Og er denne salige Mand bleven syg i Løverdags forgangen 14 Dage, som var d. 10de Oktober om Natten mellem Lørdag og Søndag, der han først fornam sin Svaghed og Skrøbelighed. Om Søndag Morgen stod han op, gjorde sig rede at ville gaa i Kirken, gik derfor ind i sit Kammer efter sin Sædvane, som han daglig plejede at gjøre sin Bøn til Gud. Og som han begyndte at oplæse samme Søndags Evangelium og Evangelium med Collekten eller Bønnen, som der tilhør, kom hannem en heftig Kuld paa, som betog det ganske Legeme, tog derfor sin Bog med sig, gik ind i Fruerstuen, satte sig for Ilden, paa det han kunde fuldkomme sit Forsæt. Der det var nu Tid at gaa i Kirken, talede den salige Mand med sin kjære velbyrdige Frue, at han vilde holde sig inde under Prædiken, var befrygtendes, at hannem maatte noget i Kirken tilkomme. Bad derfor sin kjære Frue med de andre gaa i Kirken, forhaabendes at det imid-

lertid maatte blive bedre med hannem. Der Prædiken var nu ude, mente den gode Frue, at han skulde været i sit Kammer, og at Kulden skulde have forladt hannem, men da vor han slet gangen til Sengs og laa stille og sagtmodig hen under Herrens Kors indtil om Onsdagen, da lod han kalde sin Sjælesørger til sig, og der han af Guds Ord blev paamindt om det hellige Kors, og om de Aarsager, hvorfor at Gud Vorherre hjemsøger sine kjære Børn her i Verden med Korset, da svarede han trøstelige med den gode taalmodige Job: Herren gav, Herren tog, Herrens Navn være lovet til evig Tid.

»Om Torsdagen kom atter hans Sjælesørger til hannem og formanede hannem til en kristen Taalmodighed, da iblandt andet bekjendte han Menneskets elendige Vilkaar her udi dette Liv, og der han blev tilspurgt, om han befandt sig meget svag, sagde han: Det bliver vel godt, vilde ikke aabenbare sin Skrøbelighed, hvor stor den var, paa det hans kjære Frue ikke desmere skulde blive bedrøvet deraf. Men i hendes Fraværelse saa vel som og i hendes Nærværelse lagde han sine Hænder tilsammen og sagde: Gud vær mig Syndere naadig, og trøstede sig selv med den dyrværdige Sentents: Saa elskede Gud Verden, at han gav sin Søn den enbaarne, paa det at alle de, som tro paa hannem, ikke skulle fortabes, men have det evige Liv. Item, Jesu Christi Blod gjør os rene fra alle vore Synder. Og andre flere skjønne Sententser, som han af den hellige Skrift opregnede og trøstede sig med. Brugte ogsaa tit og ofte disse Ord udi sin Sygdom: Naar Øjnene briste og Synet forgaar, Og Ørene at høre ej længer formaar, Din Hjælp o Jesu Christ mig send, Og stat mig bi i min sidste End.

»Der han videre af Guds Ord blev paamindet, hvor-

ledes de hellige Fædre have skicket sig mod Gud under Korset, svarede han med Paulo og sagde: Hvad heller vi leve eller vi dø, da høre vi Herren til, faldt saa i Søvn og sov stille hen indtil ved Midnatstid, og der han opvaagnede, taledes han til sin kjære Frue og befalede hende med begge deres kjære velbyrdige Børn Gud i Himmerige i Vold, og bad, at hun vilde sjunge hannem dette Vers, som er udsat af den 23de Davids Salme:

Hvad kan os komme til for Nød
 Mens Herren selv os føder,
 Og spiser os med Himmels Brød,
 Og til god Føde leder,
 Vor Sjæl og saa vederkvæger han
 Og læsker med det søde Vand,
 Som er den Helligaands Naade.

»Men om Fredag Morgen tidlig, der Klokker kunde være ved fire Slet, kom hans Sjælesørger til hannem igjen, og der han saa hannem, rakte han hannem straks Haanden og sagde: O, aldrig havde jeg Eder bedre behov end nu. Og der han blev spurgt, om han vilde annamme Christi Legemes og Blods Sakramente, svarede han, Ja gjerne. Thi hvad heller jeg lever eller jeg døer, da haver jeg Trøst og Glæde deraf.

»Hvad hans Skriftemaal er anlangende, anstillede han sig derudi som en Christen. Og der han hørte af Guds Ord, at Herren havde borttaget hans Synder, lagde han sine Hænder tilsammen, takkede Gud og sagde: Jeg tror Syndernes Forladelse, Legemets Opstandelse og det evige Liv, derpaa vil jeg annamme Jesu Christi Legemes og Blods Sakramente, og ligesom hans Sjælesørger læste for, saa læste han efter.

»Og der han blev paamindet og trøstet af Guds Ord om den store Glæde og Salighed, alle Guds Børn er beredt i Himmeriges Rige, og om den Englesang, hvor-

med Englene ære, love og prise den evige gode Gud, da begyndte han og noget højt at sjunge: Hellig, hellig, hellig er Gud, vor Herre Zebaoth. Blev siden stille liggendes, ligesom han havde slumret, som det og syntes for os, som derhos tilstede vare, og vi ikke andet vidste. Men da arbejdede han paa Himmerige, indtil at Klokken var ved tre Kvarter til ni Slet før Middag, saa sov han sødelige hen udi Herren. Og var hans ganske Alder et halvt Hundrede og ni Aar.«

Hermann Juel blev begravet i Visby d. 30te Oktober 1607. Teksten til Skaanings Ligprædiken over ham var Psalme 84: »Min Sjæl længes og begjærer inderlige at komme til Herrens Forgaard: Mit Liv og min Sjæl glæder sig i den levende Gud.

»Thi Fuglen haver fundet et Hus og Svalen sin Rede at lægge deres Unger udi, som er Dit Altare, Herre Zebaoth, min Konge og min Gud.

»Salige ere de, som bo i Dit Hus, de love Dig der evindelige. Sela.«

Da Efterretningen om Hermann Juels Død er kommen til Danmark, har det sikkert vakt Sorg i Egnen heromkring, hvis Befolkning havde lært at skatte det ædle Par, som i en Aarrække havde haft deres Bopæl i dens Midte.

Hermann Juel og Maren Jensdatter Juel levede i Ægteskab sammen i 30 Aar, og der siges, at de »har levet sammen med hverandre ærlige og gudfrygtige, kjærlige og samdrægtige udi deres Levnet og Omgængelse, som to kristne Ægtefolk eyer og bør udi alle Maade.« De fik i deres Ægteskab »8 dejlige Børn«, 5 Sønner og 3 Døtre, af hvilke 3 Sønner og to Døtre vare døde før Faderen, medens to Sønner og en Datter overlevede ham.¹⁾ Maren Jensdatter Juel overlevede

¹⁾ De Børn, der vare døde som smaa eller ganske unge, var først Niels Juel, Christence Juel og Anne Juel. Disse 3 tillige med en Christence

ham ogsaa i mangfoldige Aar. Men det er ubekjendt, om hun er bleven paa Gulland, eller om hun har tilbragt sin Enkestand her i Danmark, maaske paa Refstrup. Det sidste er jo forresten ret antageligt.

Af Ægteparrets 3 Børn, som kom til Skjelsaar og Alder, arvede Christen Juel Aabjerg. Han var født d. 5te December 1589 og døde d. 12te Januar 1612 ugift.

Jens Juel, der, som tidligere anført, blev født paa Refstrup d. 8de November 1580, var den berømteste af Hermann Juels Børn. Han var gift med Ide Hansdatter Lange, en Datter af Hans Lange til Brejning og Kjærgaard og Johanne Skram til Hersomgaard, Datter af Søhelten Peder Skram, og han nævnes som Herre til Kjeldgaard i Selde Sogn, Nørre Herred i Salling, som han arvede efter sin Farbroder Ove Juel. Indtil sit 12te Aar var han bleven opdraget hjemme, kom derefter i Sorø Skole og tiltraadte 1596 en Udenlandsrejse, som med en kortere Afbrydelse varede til 1603. Efter Hjemkomsten blev han Sekretær i Cancelliet og 1609 ombyttede han denne Stilling med Rentemesterembedet. Under Kalmarkrigen fungerede han som Krigs- og Zahlkommissarius. I Slutningen af Aaret 1616 udnævntes han til Rigsraad og fik Aaret efter Tranekjær Len. Samme Aar var han Hofmester for Hertug Frederik paa dennes Rejse til Bremen og Verden, og i April 1618 blev han udnævnt til Statholder i Norge og fik nu i Stedet for Tranekjær Akershus Len. I Norge blev hans Virksomhed navnlig knyttet til Omordningen af det norske Hærvæsen, i hvilken Anledning han i 1628 udstedte en Krigsordinans, samt til de norske Bjergværker, for hvilke Fundet af Sølvet

Juel, der senere nærmere skal blive omtalt, synes at være født paa Refstrup mellem 23de Juni 1577 og 8de November 1580. I saa Fald maa der have været Tvillingfødsler imellem. Senere har vi Ove Juel og Erik Juel.

i Kongsberg netop da aabnede en ny Æra. Han stillede sig selv i Spidsen for et Compagni, som 1627 fik Sølvværket overdraget til Ejendom af Kongen. Til den norske Kansler Jens Bjelke synes han derimod at have staaet i et mindre godt Forhold. I Marts 1629 tilbød Kongen ham Embedet som Rigsadmiral, men dette Tilbud vægrede han sig ved at modtage. Umiddelbart efter fratraadte han Stillingen som norsk Statholder og drog tilbage til Danmark, hvor han 1629—31 var forlenet med Aalborghus og derefter med Bøvling. Som Rigsraadsmedlem traadte han i disse Aar ved flere Lejligheder i Opposition til Kongen, hævdede saaledes bestemt Adelens Toldfrihed 1630 og udtalte sig 1631 mod Planen om, at Rigsraaderne skulde afgive deres Vota enkeltvis og ikke i Fællesskab. I Aarene 1631 og 32 benyttedes han til Sendelser til Gottorp. Han døde d. 26de Marts 1634.¹⁾

Datteren Christence Juel, der var født paa Refstrup i Aarene mellem 1577 og 80, og som var den ældste af de af Hermann Juels Børn, der naaede den voksne Alder, arvede sin Fødegaard Refstrup, hvilken hun i Tidens Løb bragte til 3 forskellige Mænd.²⁾

Hun var første Gang gift med Kjeld Juel til Astrup, Grinderslev Sogn, Nørre Herred i Salling. Ligesom hun selv hørte denne ogsaa til Stjerne-Juelernes Slægt, men er ellers en ukjendt Mand. De havde ingen Børn. Det vides heller ikke, naar de har holdt Bryllup eller naar han er død, men han blev gift med Christence i sin Alderdom.

Anden Gang var Christence Juel gift med Kjeld Krabbe til Torstedlund, Aarestrup Sogn, Hornum Her-

¹⁾ H. Wandel: Ligprædiken over Jens Juel. 1634. Dansk biografisk Lexikon, 8. B., Pag. 571. — ²⁾ Jfr. Dansk Adelslexikon II, Stamtavle over Juellerne, Pag. 35.

red, Sebberkloster og Bruusgaard. Krabbernes Vaaben: En h. Bjelke i r.; 2 r. Vesselhorn hvert belagt med en h. Bjælke. Uradel. Nørrejyland. Men om dette Ægteskab vides næsten lige saa lidt som om det første. De havde ingen Børn. Han var født 1583 og døde 1612 efter at have været med i mange Feltslag. Hans Frue lod ham begrave i Koret i Viborg Domkirke. Paa hans Grav lagde hun en blaa Sten med latinsk Indskrift, hvori Stenen indføres talende.¹⁾

Haard jeg er af Naturen, paa Ord jeg derfor er karrig,
 Venligt dog Læser modtag, hvad her i Korthed er meldt.
 Krabbe, Chariternes Yndling og Mars's Fostre tillige
 Hviler her i sin Grav. Efter ham lever hans Ry.
 Rigt af Naturen benaadet, opvokset med Kunst og med
 Vidskab,

Højt ved Legems og Sjæls Gaver raged han op.
 To genstridige Magter ham ønsked alene at eje.
 Mars med Musen har ført om ham en haardnakket Strid.
 Musen har tabt, og Sejren er Mars's. Selv han nu følger
 Stolt med ædelig Hu gerne den sejrende Gud.
 Hjem fra Krig genkommen, til Krig han sig atter bereder
 Bort at drage, da brød Lachesis Livsløbets Traad.
 Falden er nu den ædle Elsker af mandeligt Kampmod,
 Segnet ligger i Støv Mars'es og Musernes Ven.
 Fem Gange fem af Aar var næppe ham blevne beskaaret,
 Dengang den sorte Død lukked hans Livsdør saa brat.
 Roser nu bring til hans Grav I Tjenere, græder hans Svende!
 Sørger Lægmand og Lærd, Fjende og Ven for hans Tab.
 Dette mig bød hans Enke, Christentze Julie melde
 Ved hendes Husbonds Grav, hvo som her vandrer forbi.²⁾

Endelig var Christence Juel tredie Gang gift med Knud Gyldenstjerne til Vosborg, Ulvborg Sogn, Ulvborg Herred, og til Skovsbo, Rynkeby Sogn, Bjerre Herred paa Fyen. Gyldenstjerneerne er af nørrejydske

¹⁾ Dansk Adelslexikon II, 210. — ²⁾ Oversættelsen skyldes Rektor J. B. Koch, Fredericia.

Uradel. Vaabnet: En syvoddet gul Stjerne i blaat; — 2 stundom jernklædte Arme holdende et guldrømmet blaat Spejl besat med 7 Paafjer.¹⁾

Knud Gyldenstjerne selv er ikke videre bekjendt, men saa meget destomere hans Forældre. Hans Fader Preben (Predbjørn) Gyldenstjerne til Vosborg var Rigsraad og havde i Tidens Løb adskillige Forleninger, ligesom han jævnlig nævnes i Kongens Følge og brugtes til forskjellige Sendefærd. Hans Moder, Mette Hardenberg, var Preben Gyldenstjernes anden Hustru og en Datter af Erik Hardenberg til Skovsbo. Hun holdt Bryllup med Preben Gyldenstjerne d. 22de Juni 1589 og bragte ham ved samme Lejlighed Skovsbo. Mette Hardenberg blev 1597 angreben af en alvorlig Sindsygdning, under hvilken baade hun selv og hendes Omgivelser mente hende besat af en ond Aand. Sygdommen, der vel nærmest var en Arv efter hendes tungsindige Moder, Anne Ejlersdatter Rønno, vakte stor Opsigt, især ved den mærkelige Kur, hun anvendte, idet den fornemme Frue vandrede tre Mil til Fods med Stav i Haand for, efter Indskydelse af en Drøm, i Taarnkammeret paa Vallø at befri sig fra sin Plageaand. Preben Gyldenstjerne delte ikke blot sin Samtids Overtro, men havde ogsaa en mærkelig Lyst til at udbrede den. Han lod ligefrem en Beretning nedskrive om sin Hustrus Besættelse af Djævelen for at udgive den i Trykken, ligesom han lod en i Limfjorden 1614 fanget Sild, paa hvilken han mente at kunne se Skriftegn, afbilde og sendte Afbildningerne omkring. Efter Preben Gyldenstjernes Død 1616 levede Mette Hardenberg mest paa Skovsbo, hvor hun havde nogle af sine Børnebørn omkring sig. De urolige Forhold under Kejserkrigen nødte hende imidlertid til at

¹⁾ Thiset og Wittrup: Nyt dansk Adelslexikon.

forlade Fyen for længere Tid, og straks efter sin Tilbagekomst hertil døde hun d. 4de Maj 1629 under et Besøg hos sin Søster paa Eskebjerg. I Karen Brahes Bibliothek i Odense opbevares endnu nogle Bønner af hende. De vidne om hendes alvorlige, religiøse Tænkemaade.¹⁾

Knud Gyldenstjerne var født d. 27de Juni 1591 og har altsaa været adskillige Aar yngre end Christence Juel. Naar de har haft Bryllup, vides ikke. Heller ikke, naar de ere afgaaede ved Døden. Børn har de ganske sikkert ikke haft. I Aaret 1626 skjødede Knud Gyldenstjerne Vosborg til sin Svoger Jens Juel,²⁾ og samme Aar solgte han Refstrup til Christoffer Gersdorff, og hermed gaar Refstrup ud af Stjerne-Juelernes Slægt.³⁾

Formodentlig har Ægteparret tilbragt deres sidste Dage paa deres tredie Gaard Skovsbo.

Christoffer Gersdorff hørte til en paa Godset Krischa i Schlesien bosat Linie af den udbredte tyske Adelslægt Gersdorff, der hører til tysk Uradel. Vaabnet: Tværdelt, I^o : r., 2° : delt af h. og s.; — kr. . en r. Hue med h. Opslag, besat med 6 vexelvis h. og s. Strudsfer.⁴⁾ Slægten er nu uddød i Danmark.

Christoffer Gersdorff var Søn af Peter Gersdorff og Anna v. Minckwitz. Han var den første af sin Slægt her i Danmark og maa være kommen herind i en meget ung Alder. Fra 1573—80 tjente han med en kort Afbrydelse som Hofjunker; men derefter savnes alle Efterretninger om ham i 20 Aar, i hvilke han formodentlig har opholdt sig i Udlandet. Strax i det 17de Aarhundrede er han dog igjen herinde, og efter

¹⁾ Se Artiklerne: Preben Gyldenstjerne i »Dansk biografisk Lexikon«, 6. B., Pag. 395—97, og Mette Hardenberg, sammesteds, 7. B., Pag. 99. — ²⁾ J. P. Trap, 3. Udg. 1904, 5. B., Pag. 587. — ³⁾ J. P. Trap, 3. Udg., 5. B., Pag. 385. — ⁴⁾ Thiset og Wittrup: Nyt dansk Adelslexikon.

at han i April 1602 havde ægtet en dansk Adelsjomfru, Else Munk, tog han fast Ophold her i Landet. Med Jomfru Munk, en Datter af Christiern Munk til den nu nedlagte Hovedgaard Taabdrup i Stepping Sogn ved Haderslev, arvede han denne Gaard, som han imidlertid 1605 skjødede til Kong Christian d. 4de mod paa sin og Hustrus Livstid at forlenes med Lønborggaard i Vestjylland.¹⁾ Gersdorff har næppe spillet nogen fremragende Rolle i det offentlige Liv herhjemme. Han synes at have deltaget i Kalmarkrigen. Derimod var han vistnok en ivrig Jorddrot, der stadig var paa Færde med Kjøb og Salg af Jordegods. Han har i Tidens Løb ejet en Række jyske Herregaarde. I 1625 ansloges hans Ejendomme til 2088 Tdr. Hartkorn. Blandt hans Ejendomme kan nævnes Hovedgaarden *Palstrup* i Højbjerg Sogn, *Lysgaard* Herred, *Vosnæsgaard* i Skjødstrup Sogn, *Øster-Lisbjerg* Herred, *Hanbjerg-Hovgaard* i Hanbjerg Sogn, *Hjerm* Herred, *Tanderup* i Snebjerg Sogn, *Hammerum* Herred, *Udstrup* i S. Nissum Sogn, *Ulvborg* Herred, *Donslund* i Vorbasse Sogn, *Slaugs* Herred, og *Søbygaard* ikke at forglemme. Paa denne Gaard boede han, da hans berømte Søn, Rigshofmester Joachim Gersdorff blev født d. 11te November 1611. Det var denne, der udbrød, da han skulde underskrive den ulykkelige Roskilde Fred 1658: »Vellem, me nescire litteras!« (»Jeg vilde ønske, at jeg ikke kunde skrive!«). Under Christoffer Gersdorff har *Søbygaard* og *Refstrup* vistnok ligesom i Erik Vestenis Dage en lille Overgang haft fælles Ejer. Gersdorff maa være død mellem 24de Februar 1634 og 9de Februar 1635.²⁾

¹⁾ J. P. Trap: Statistisk-topografisk Beskrivelse af Hertugdømmet Slesvig, I, Pag. 39. — ²⁾ Om Christoffer G. se Artiklen i »Dansk biografisk Lexikon«, 5. B., Pag. 618—19.

Christoffer Gersdorffs Besiddelse af Refstrup var ikke af lang Varighed. Han overtog den, som anført, i Aaret 1626 og allerede 1627 afhændede han den til en Caspar Gersdorff.¹⁾

Hvem denne Caspar Gersdorff har været, er det mig ikke muligt at oplyse. Han har ikke været en Søn af Christoffer Gersdorff; men maa have tilhørt en af de andre Linier af Slægten, der var meget talrig. Caspar Gersdorff beholdt Gaarden til 1640, da han solgte den til Laurids Ebbesen.²⁾

Laurids Ebbesen (Udsen) var af nørrejysk Uradel. Vaabnet: En med 3 gule Baand belagt blaa Klokke i hvidt; — en hvid Tranehals hesat med 5 gule Bjælder.³⁾ Slægten uddøde med ham. Han var født paa Tulstrup i Aaret 1559 og var eneste Søn af Ebbe Lauridsen og Kirsten Pedersdatter Kruse. Slægten, der i sin Tid havde nydt stor Anseelse, var nu sunken ned omtrent i Bondekaar, og den lille fædrene Gaard samt efter Moderen en Søsterlod i den ikke større Gaard Øls var al den Rigdom, han tog i Arv fra sine Forældre. Om hans Barndom og Ungdom er intet bekjendt. Først ved sit Bryllup med Ellen Andersdatter Gjõe d. 12te Februar 1587 træder han frem i Historien. Hun var 47 Aar, da hun stod Brud, altsaa 19 Aar ældre end han, og ikke rigere paa Gods og Guld end sin Husbond. Alligevel bragte dette Ægteskab ham paa Benene; thi han kom derved ind i et rigt og anset Svogerskab, som banede ham selv Vej til Rigdom og Ære. Fra 1602—08 var han Lensmand paa Kjøbenhavns Slot, fra 1608 paa Skanderborg, Aakjær og Aalegaard og fra 1637 tillige paa Saltø, og desuden fik han i Tidens Løb en hel Del Gaarde i Eje foruden

¹⁾ J. P. Trap, 3. Udg. 1904, 5. B., Pag. 385. — ²⁾ Sammesteds. — ³⁾ Thiset og Wittrup: Nyt dansk Adelslexikon.

de to, han havde arvet efter sine Forældre. I 1625 takseredes hans Besiddelser til 1189 Tdr. Hartkorn.

Men hvad al' denne Herlighed ikke kunde afbøde, det var hans Slægts og hans Vaabens Undergang. Hans Ægteskab var barnløst, og hans gamle Hustru blev ved at leve med ham, til han selv blev en gammel Mand. Han betragtede sig da ogsaa selv som sidste Mand af sin Slægt og indrettede sig derefter, idet han ved Gavebreve fordelte sine Ejendomme mellem sine nærmeste Frænder, der til Gjengjæld skulde forpligte sig til i sin Tid at sørge for hans standsmæssige Begravelse.

Imidlertid døde Ellen Andersdatter Gjõe paa Skanderborg d. 13de April 1626, 86 Aar gammel, og Aaret efter 22de Juli 1627 ægtede Laurids Ebbesen den 19 aarige Lisbeth Hansdatter Arenfeldt. Sagtens i Haab om, at der endnu trods hans høje Alder kunde skjænkes ham en Arving til det gamle Slægtsvaaben og de mange Gaarde, blev de ovennævnte Gavebreve kasserede. Men han blev sørgelig skuffet. Lisbeth Hansdatter Arenfeldt døde allerede 1632 uden at efterlade ham Børn.

Endnu en Gang indlod Laurids Ebbesen sig i Ægteskab (1635), nemlig med Sophie Fastisdatter Staverskov til Donneruplund i Give Sogn, Nørvang Herred. Hun var Datter af Fasti Staverskov paa Aabjerg og Christentze Krag. Donneruplund havde hun i Forening med sin Søster Anna Staverskov arvet efter sine to barnløse Farbrødre Hartvig og Splid Staverskov, hvis Fader Oluf Staverskov, altsaa Sofies Bedstefader, havde faaet Donneruplund til Mageskifte af Kronen for andet Gods 1537 Lørdagen før Pintsedag. 1630 havde Sophie Staverskov tilbyttet sig Søsterens Halvpart, hvorefter hun var bleven Ejerinde af hele Gaarden.¹⁾

¹⁾ Klevenfeldts Slgr. J. P. Trap, 3. Udg., 5. B., S. 372.

Slægten Staverskov var af sønderjydsk Uradel. Vaaben: En rød Hjort i hvidt; — en halv rød Hjort. Slægten er forlængst uddød.¹⁾

Sophie Fastisdatter Staverskov havde første Gang været gift med Otto Kruse til Balle, med hvem hun havde flere Børn. Med Laurids Ebbesen blev hendes Ægteskab derimod barnløst. Han døde d. 13de Marts 1646 paa Saltø som den sidste Mand af sin Slægt. Men allerede længe forinden havde han maattet skille sig ved en stor Del af sit Jordegods, da hans Velstand havde faaet et føleligt Knæk ved de kejserliges Indfald, under hvilket han blandt andet for 7000 Rdlr. havde maattet løskjøbe sig af Fangenskab. Selv sin Fødegaard Tulstrup maatte han give Afkald paa, skjønt den havde været i Slægtens Eje i et Par Hundrede Aar. Og da han nu ikke mere kunde regne paa sine fjerne Arvinger med Hensyn til Begravelsen, lod han selv inden sin Død opsætte et pragtfuldt Epithafium i Aarhus Domkirke, idet han dog mente at kunne overlade til sine Udarvinger at forsyne Epitafiets sorte Skifertavle med en Indskrift. Men selv denne Udgift var dem for stor; og endnu den Dag i Dag staar Tavlen, omgivet af de af Guld og brogede Farver straalende Anevaaben, uden Indskrift. Sagnet fortæller, at Kong Chr. d. 4de (efter andre Frederik d. 4de) under et Besøg i Aarhus Domkirke skal have befalet en den Gang paa Tavlen staaende Indskrift udslettet og med højstegne Hænder hugget Næsen af Laurids Ebbesens Billede, fordi Indskriften roste Manden, skjønt han havde været sin Konge en utro Tjener. Den rette Sammenhæng er tværtimod denne, at Laurids Ebbesen lige til sin Død stod i høj Gunst hos Kong Christian d. 4de, der, om han havde været sin Konge en utro Mand,

¹⁾ Thiset og Wittrup: Nyt dansk Adelslexikon.

næppe havde ladet ham beholde hans store Forleninger, indtil han 87 Aar gammel lukkede sine Øjne.¹⁾

Efter Laurids Ebbesens Død gik Refstrup over til Sophie Staverskovs Datter af første Ægteskab, Magdalene Kruse, medens Fru Sophie selv 1650 købte Hovedgaarden Spøttrup i Salling, der senere omtrent 1653 overtoges af hendes Søn Mogens Kruse. Hun ejede ogsaa Hovedgaarden Øllufgaard i Vester-Nebel Sogn, Skads Herred, som Arv efter sin Fader; men med denne faldt hun ved den svenske Krig i Armod, og Margrethe Reedtz salig Malte Sehesteds til Rydhave maatte overtage den for Gjæld. Sophie Staverskov levede endnu 1668.²⁾

Magdalene Kruse blev gift med Hermann Kaas af Mur-Kaasernes Slægt d. 7. Oktbr. 1649 i Viborg. Han var Søn af Frantz Kaas til Gjerdrup, Egeslevmagle Sogn ved Skjelskør, og Anna Clausdatter Hundermark. Frantz Kaas stammede fra Hovedgaarden Skovsgaard i Humble Sogn paa Langeland og havde faaet Gjerdrup med sin Hustru. Hans Fader Hermann Kaas, altsaa vor Kaas's Bedstefader, var Ambassadeur i Rusland 1656. Mur-Kaasernes Vaaben: En tretindet skraa r. Mur i h.; — oprindelig 3 à 6 Paafjer oftest mellem 2 af h. og r. vekselvis delte Vesselhorn, senere 2 gr. Lilliekonvalstilke med h. Blomster. Uradel. Nørrejyl-land.³⁾

Hermann Kaas og Magdalene Kruse havde følgende Børn: Anna Kaas, død ugift, Frantz Kaas, f. 1650, Christen Kaas, f. 1652, Laurids Ebbesen Kaas, f. 1654, og Friderich Kaas, f. 1656. Efter 9 Aars Ægteskab døde han 1658, og Magdalene Kruse sad ene med

¹⁾ Om Laurids Ebbesen se »Dansk biografisk Lexikon«, 18. B., Pag. 1—3.
— ²⁾ J. P. Trap: Statistisk-topografisk Beskrivelse af Kongeriget Danmark, 6. D., Pag. 249, og 5. D., Pag. 381. (2. Udgave.) — ³⁾ Thiset og Wittrup: Nyt dansk Adelslexikon.

de 5 Børn. Samme Aar udbrød Svenskekrigen, og der oprandt trange Tider for Refstrup og Omegn. Gaarden blev to Gange belejret, dels af Svenskerne og dels af de polske Hjælpetropper, og Gaard og Gods blev ilde medtaget. Gadbjerg Sogn var efter Svenskekrigen næsten ganske udplyndret, og Befolkningen for største Delen uddød, dels paa Grund af Krigsfolkernes Grusomheder og dels af en Pest, som udbrød midt under Krigens Rædsler. Paa Gadbjerg Kirkegaard, sønden for Vaabenhuset, skal der efter Sagnet være begravet en hel Hob Svenskere, som vare døde af Pest.

Under Drajning af Gadbjerg Kirkegaard i Efteraaret 1910 traf man, idet man gravede en Drajningsgrøft langsad en Gang, der fører fra Vaabenhus-Døren mod Syd til Kirkegaardens søndre Dige, paa en stor Grav, hvori der laa en Masse Lig, uden at der var Spor af Kister. Ligene var nedlagt i mindst 3 Lag oven paa hverandre, og de var nedlagt med Kalk imellem, rimeligvis for Desinfektionens Skyld. Drajningsgrøften kom til at gaa lige paa tværs af Ligene igjennem Laarbenene. Da en saadan Drajningsgrøft jo kun er smal nedad, traf man ikke paa Hovedskaller; men ved en anden Lejlighed, da der gravedes en Grav der i Nærheden mod Vest, traf man paa en hel Del af saadanne. Begge Dele tyder paa, at her er en stor Fællesgrav, hvor en hel Mængde Lig er nedlagte uden Kister. Hvor langt denne Grav gaar mod Øst og Vest, vides ikke nøjagtigt. Maaske der ligger flere Rækker for Enden af hverandre. Det er troligt nok. Graven syntes nemlig ikke at have været saa synderlig bred fra Nord til Syd. Men at der paa Stedet, man gravede igjennem, havde ligget Lig i flere Lag, det var klart nok. Der er ikke to Meninger om, at det er den i

Sognet omtalte Grav fra Svenskekrigen, man her traf paa, og at det er svenske Soldater, her ere begravede, eller maaske Polakker. Man har i Overleveringen vel ikke skjelnet saa nøje mellem disse to Ting. Kalken, der blev funden i Graven, tyder godt nok paa, at her er begravet Folk, der er døde af en smitsom Sygdom. Pesten rasede blandt Soldaterne og angreb Befolkningen, der næsten døde ud, saa her ved Krigens Slutning 1660 var ganske øde. De fleste Gaarde laa hen uden Ejermænd. En gammel nu afdød Aftægtsmand, der var godt inde i Sognets Historie fra ældre Tid, har fortalt, at hans Slægt var kommen til Gadbjerg Sogn efter Svenskekrigen oppe fra Thy. Saa højt op som til Mors og Thy kom Svenskerne og Polakkerne ikke, og der havde man altsaa faaet Lov at leve under fredeligere Vilkaar, og Befolkningen og Egnene dér var ikke blevne forulæmpede af Fjenderne saaledes som her nede. Befolkningen deroppe fik saa Lov til, fortalte min Hjemmelsmand, at drage herved til de øde Egne og tage de forladte Ejendomme i Besiddelse. Den, der først kunde komme ind i en saadan forladt Gaard og faa Skorstenen til at ryge, han kunde uden videre tage den i Besiddelse. Paa den Maade, fortalte den gamle, var hans Stamfader, en Thybo ved Navn Mads, kommen til Gaarden Klausholm i Gadbjerg Sogn og havde taget den i Besiddelse. Noget senere flyttede Slægten, eller en Gren af den, til Gadbjerg, hvor den har beboet én og samme Gaard gjennem 200 Aar. Navnet Mads er stadig gaaet igjen i Slægten. Først for et Par Aar siden gik Gaarden ud af Slægtens Eje. Hvorvidt den gamles Fortællinger om hans Slægts Oprindelse passer, skal jeg ikke kunne sige. Men jeg tvivler ikke i mindste Maade om Rigtigheden deraf. Det er vistnok i al Fald historisk nok, at det gik saa-

ledes til efter Svenskekrigen, at de øde Egne hernede for en Del befolkedes Nord fra.

Intet Under, at Magdalene Kruse under disse Forhold ikke kunde klare Stillingen. Det gik ned ad Bakke for hende, og 1664 maatte én af hendes Kreditorer, Oberstløjtnant Didrich Blome, overtage Gaarden.

Didrich Blome var af holstensk Uradel. Vaabnet: En springende hvid Mynde med gult Halsbaand i blaåt; — en Paahale, 4, 3. Han var Søn af Wolf Blome (og Adelheid Rantzau) til Sedorf og Tesdorff i Holsten, Landsraad og Amtmand. Under 16de Maj 1647 fik Didrich Blome Bevilling at maatte købe Adelsgods i Danmark, og det med adelige Privilegier nyde og beholde.¹⁾

I Oberstløjtnant Hirsch's haandskrevne Fortegnelse over danske og norske Officerer o. s. v. paa det kgl. Bibliothek, II B., findes følgende om Didrich Blome: Han var født d. 26de Juli 1620. Hofjunker hos den udvalgte Prins Christian paa Nykjøbing, 1646, fulgte i 1647 Prinsens Lig fra Dresden til Danmark, havde 1649 i Bryssel en Strid med den spanske Oberst Henrich Oldeland og var i 1651 i Amsterdam indviklet i Storkansler Friederich Ahlefelds Drabssag. Ritmester i Hans Rantzaus . . .²⁾ Rytterregiment i 1657, erholdt 16de Juni 1657 udbetalt 1,284 Rdl. til Hvervninger af Generalkrigskommissær Caj Ahlefeld, var i 3 Maaneder Ritmester i Hans Rantzaus Regiment. Regimentet gik nemlig 25de August 1657 over til Hans Ahlefeldt — Major i samme Regiment — Hans Ahlefeldt lod ham arrestere uden at angive nogen Grund dertil. Blome fik Josias Brejde Rantzau og Hieronimus Rantzau til at gaa til Ahlefeldt for at spørge om Grunden til

¹⁾ Thiset og Wittrup: Nyt dansk Adelslexikon. — ²⁾ et ulæseligt Tilægsord.

hans Arrestation, men disse kunde heller ikke erfare Aarsagen. Blome klagede derfor til Kongen og beder om Retfærdighed og anholder om Tilladelse til at rejse til Lübeck. Afsked efter Ansøgning d. 1ste December 1657. Stillede efter Rupturen i 1658 et Comp. til Hest under Mogens Kruses Regiment. Compagniet talte d. 1. Juni 1659 50 Heste og 28. August 1660 56 beredne og 2 uberedne Ryttere, efter Freden i Kjøbenhavn blev Compagniet understykket ved Major Mogens Høeghs Compagni. Han nævnes 24de September 60 som Ob. Lt. i Kruses Regiment, Afsked 22de Oktober 1660, hans Gaarde og Godser blev ilde medtagne af de allierede, arvede Godset Tesdorff efter Faderen, død den 23de Juni 1681.

I Følge J. P. Traps Beskrivelse af Danmark, 3. Udgave ved Weitemeyer, 5. D., Pag. 385, skal Didrich Blome have været gift baade med en Datter af Caspar Gersdorff og med Dorte Kaas, en Søster til Hermann Kaas. Dette betvivler Oberstløjtnant Hirsch Rigtigheden af. Om han har været gift med Gersdorffs Datter, skal jeg lade være usagt, men derimod er der vist ingen Tvivl om, at han har været gift med Dorte Kaas. Dette anføres i en Stamtavle over Slægten Kaas, og det er naturligvis som Svoger til Hermann Kaas, at han er kommen til at laane denne eller hans Enke Magdalene Kruse Penge.

I Aaret 1656 blev Didrich Blome gift med Hedvig Ahlefeldt, Datter af Jørgen Ahlefeldt til Wisselbjerg og Enke efter Ove v. Thienen til Kühren og Pedersdorff.¹⁾

Foruden Refstrup, som han i Følge Trap²⁾ 1667 pantsatte for 4800 Rdl. til Jørgen Juel til Laage, har Didrich Blome vistnok haft flere Ejendomme her i

¹⁾ Oberstløjtnant Hirsch's Fortegnelse o. s. v., II Del. — ²⁾ 3. Udgave ved Weitemeyer, 5. Del, Pag. 385.

Landet. Hos Hirsch nævnes han ogsaa som Herre til Nybøl, en Gaard i Sønderjylland, som siden 1754 har hørt til Gram, hvad den ogsaa i ældre Tid havde gjort, men som i en Aarrække udgjorde et selvstændigt Gods.

Didrich Blomes Lig blev i Følge Pontoppidan¹⁾ hensat i Kapellet ved Gadbjerg Kirke, hvor flere af Refstrups Ejere samt andre paa Gaarden afdøde har fundet deres Hvilested. Han maa derfor sikkert have boet paa Refstrup ved sin Død. Hedvig Ahlefeldt overlevede ham til Juni 1683.

Kapellet ved Gadbjerg Kirke er nu forlængst nedbrudt. I Korets nordre Mur ses en tilmuret Dør, som fra Koret har ført ind til Kapellet paa Korets nordre Side. Hvem der har ladet dette Kapel opføre, har jeg ikke kunnet finde noget om, og da det er nedbrudt, kan man ikke af Bygningsmaaden slutte sig til noget angaaende Tiden for dets Opførelse. Det sidste Lig fra Refstrup, der blev sat der ind, »var jen, de kaalt hin æ Mammeselle«, har en gammel Mand her i Sognet fortalt mig. Det var vist i Firserne i næstforrige Aarhundrede. I den varme Sommertid kunde man lugte Liget ind i Kirken, har den samme Mand fortalt.²⁾

Didrich Blome skal i Følge en Tradition her paa Stedet have været en fæl Bondeplager, hvilket godt kan samstemme med, hvad vi ovenfor har hørt om ham. Han synes jo at have været en haard og stridbar Herre. Det er sørgeligt nok at lægge Mærke til, at de gode Herremænds Navne glemmes, men de, der har gjort Befolkningen Fortræd, de huskes. Da Kapellet ved Gadbjerg Kirke i sin Tid blev nedbrudt, blev de derværende Ligkister gravet ned i det sydøst-

¹⁾ Danske Atlas, Tom. V, Pag. 990. — ²⁾ I Gadbjerg Kirkebog staar: 1780 d. 6te Marts blev Mademoiselle ført til sit Sovested i Gadbjerg Capell, navnlig Angelica, var reformert, uden Jordspaaastelse, fra Refstrup.

lige Hjørne af Kirkegaarden. Medens Graven kastedes til dem, stod de opstillede paa Kirkegaardsdiget. Da kom gamle Søren Krensen af Gadbjerg, og han udtalte: »Vist én no, hven dæ vaar æ Blom, saa waa'et et faa møj aa hug' æ Hoe aa ham aa sæt en aa en Staag'«. Dette er et Vidnesbyrd om, hvorledes Hadet til ham er gaaet i Arv gennem Slægterne her i Sognet.

Efter Didrich Blome fik hans Søn med Hedvig Ahlefeldt Cay Blome, f. c. 1610, Refstrup. Hans Levnedsløb er efter Hirsch i Korthed følgende: Fændrik i sjæll. Inf. Regiment 1683 — Secondløjtenant 1686 — med Batl. Sjælland til Irland i engelsk Sold 1689 — Bataljonen overførtes i 1692 til Flandern — Premierløjtenant 1693 — Kapt. L. 1696 — Bataljonen vendte hjem til Danmark i 1697 efter Freden i Rüswick og indlemmedes atter i Regimentet, og Blome blev da vist reduceret. Han døde i Aaret 1700.

Cay Blome var gift med Mette Margrethe v. d. Brincken, Datter af Oberst Conrad v. d. Brincken til Haraldskjær i Skibet Sogn. Efter Blomes Død blev hans Enke gift med Joachim Christoffer Zepelin og bragte ham Refstrup.

Familien Zepelin er en af de ældste Adelslægter i Mecklenborg og skal have Navn efter Godset Zeplin (siden Steinhorst) $\frac{3}{4}$ Mil Syd for Bützow. I Begyndelsen af det 15de Aarhundrede delte Familien sig i Linierne Zarnekow, Wulffshagen-Guthendorff og Thürkow, af hvilke de to første snart uddøde, hvorimod den sidste atter i Slutningen af samme Aarhundrede delte sig, idet Herman Zepelins (f. 1471) to Sønner Curt og Balthazar stiftede Linien Thürkow-Appels-hagen (Afsnit A) og den nye Linie Wulffshagen-Guthendorff (Afsnit B). Af begge Linier have Medlemmer været i dansk Tjeneste og af begge ere Medlemmer

blevne naturaliserede som danske Adelsmænd 1809 og 1878. Slægtens Vaaben er i blaat Felt et Sølv-Æselshoved med Hals og med rød Mule og ligesaa paa Hjælmen.

Joachim Christoffer Zepelin hørte til Linien Thürkow-Appelhagen og var Søn af Joachim Zepelin til Møllenbek, Gnefen m. m. (f. 1616, † $\frac{7}{8}$ 1676) og anden Hustru Gisel Tugendreich v. Møllendorff. Han var født i Aaret 1610, var 1681 Page ved Hoffet, da der 29de Oktober udgaar kgl. Skrivelse i Anledning af en Strid mellem ham og hans Stedsøster Elisabeth Zepelins Mand, Carl Koch, om Godset Gnefen. Den 29de Oktober 1693 søger han om at blive Jægermester, da han har lært Jagtvæsenet, bliver Jægermester d. 21de Oktober 1702 og Etatsraad d. 22de Februar 1714. Sine sidste Aar tilbragte han hos Degnen i Trøstrup-Korup, men flyttede for sit Helbreds Skyld til Odense, hvor han døde d. 29de August 1727. Han blev bisat i Gadbjerg Kirke. Første Gang var han gift med Clara Marie v. d. Lühe, anden Gang med ovennævnte Mette Margrethe v. d. Brincken, Cay Blomes Enke, og 3. Gang med Ida v. Rehder, som overlevede ham i 50 Aar og døde i Kjøbenhavn 21de Oktober 1777, 95 Aar gl. Med 1ste og 3die Hustru havde han en Række Børn, men ingen med Mette Margrethe v. d. Brincken.¹⁾

Allerede 1722 havde han solgt Refstrup til Borgmester i Fredericia Hans Marcussen. Om denne Mand er det ikke lykkedes mig at finde Oplysninger af Betydning ud over hans Navn. Han var gift med Byfoged Ammitsbøls Enke i Fredericia, og det var nok egentlig hende, der købte Refstrup, hvorefter hun giftede sig med Hans Marcussen. Han ejede Gaarden i 10 Aar, hvorpaa han i Aaret 1732 skødede den (23,

¹⁾ Personalhistorisk Tidsskrift, 4. Række, I. S. 275 flg.

19 og 224 Td. H.) for 12,160 Rigsdaler til Cancelliraad August Christian Poulsen til Gaarden Grøngrøft i Felsted Sogn i Sundeved.¹⁾

Cancelliraad Poulsen døde i Aaret 1738, og hans efterladte Hustru Marie Margrethe Bachmann styrede nu selv Refstrup i en Række af Aar. Mindet om »Fru Poulsen«, som hun gjerne kaldes, lever endnu i Befolkningen her, men ikke for det bedste. Hun synes imidlertid at have været en energisk og dygtig Kvinde.²⁾

I Aaret 1741 ombyggede hun hele Gaarden. Bønderne maatte hente Kalken dertil helt nede i Daugbjerg og Mønsted. Hendes Bygninger stod endnu uforandrede, da »Danske Atlas« udkom (1769), og de beskrives saaledes: »Borgegaarden bestaar af tre grundmurede Fløje... Ladegaarden ligeledes ny opbyggt af Mur og Bindingsværk«.

Af Fru Poulsens »Ladegaard« er der nu ikke mere noget tilbage. Den er ombygget mange Gange siden hendes Tid, til Dels efter Ildebrand. Men af »Borgegaarden« er der endnu en Del tilbage. De to Fløje er forsvundne, men den tredie staar endnu som Hovedbygning paa Refstrup og bestaar af 3 Stens tykke Munkestensmure. Over Hovedindgangsdøren staar Bogstaverne: »A. C. P. W«, hvilket skal betyde August Christian Poulsens Enke (Wittve).

Men Bønderne maatte ikke alene hente Kalk til Fru Poulsens Borg, de maatte ogsaa gjøre Hovarbejde under Bygningens Opførelse. Et lille Træk, der endnu er opbevaret fra den Tid, viser, hvorledes man tit søgte at slippe lidt let fra det forhadte Hovarbejde, naar det kunde lade sig gjøre.

Der var to Mænd fra Gadjbjerg, der blev sat til at slaa Kalk i Stykker i et Trug med Trækøller. Der

¹⁾ J. P. Trap: Danmark, 3. Udgave ved Weitemeyer, 5. Del, Pag. 385. —

²⁾ Pontoppidan: Danske Atlas, Tom. V, Pag. 1008.

siges nemlig, at Kalken ikke blev læsket, men at den blev hugget til Pulver og brugtes saaledes blandet med Sand og Vand. De to Mænd gad ikke arbejde begge paa én Gang. De mente, at den ene kunde hvile, mens den anden slog. Men for at deres List ikke skulde blive opdaget, saa skulde den, der slog, efter at han havde slaaet i Truget, slaa Køllen op mod Loftet, saa at det kom til at lyde, som om der var to, der slog vekselvis, medens den, der holdt Hvil, skulde holde Udkig med, at ikke Ladefogden kom og overraskede dem; thi saa havde der jo vanket Stryg.

En anden Fortælling fra Hoveritiden under Fru Poulsen lyder saaledes: De Tofthøj Bønder kom et Aar stadig for sent til Hovarbejde paa Refstrup.¹⁾ Naar de blev spurgt om Grunden dertil, svarede de, at det var gamle Rasmus Nihms Skyld (Navnet Nihm findes endnu her i Sognet). Hvorledes de nærmere forklarede Rasmus Nihms Skyld i den Henseende, véd jeg ikke. Senere kom gamle Rasmus Nihm selv med paa Hovarbejde. Dette opdagede Fru Poulsen, og hun gik da ud til Hovbønderne paa Engen, hvor de slog og rev Hø, gik hen og stod op i Næsen paa Rasmus Nihm med sit Spanskrør hævet. Da de andre saa det, vilde de komme deres Kammerat til Hjælp, saa meget mere som de havde givet ham Skylden for, at de kom for sent paa Hovarbejde. De slog Kreds om hende med deres Leer. Herover blev hun bange og gik uden at sige noget. Men saa skete det en Dag, at Rasmus Nihm pryglede hendes Røgter. Han havde nemlig efter hendes Befaling dreven de Refstrup Kreaturer over paa Kulhede, som Bønderne mente, de havde Ret til. Dette paatalte Rasmus Nihm; men da Røgteren gav ondt af

¹⁾ Foruden Tofthøj hørte ogsaa Gadbjerg og en Del af Ringive Sogn under Refstrup, senere tillige Smidstrup og Klausholm, Gadbjerg Sogn, og den nordlige Del af Lindeballe Sogn, der endnu den Gang hørte under Engelsholm i Nørup Sogn.

sig, gav Rasmus ham en Dragt Prygl. Røgteren klagede til Fruen, da han kom hjem om Aftenen. Fruen blev vred og sendte Bud efter Rasmus Nihm. Men da det rygtedes i Tofthøj, at Rasmus Nihm var kaldet til Refstrup, besluttede de at følge med ham for at være ham til Hjælp. Da Bondeskaren kom ind i Gaarden, traadte Fruen ud, og i sin Harmen befalede hun, at Rasmus Nihm skulde ride paa Træhesten. De andre sagde, at hvis han skulde ride paa Træhesten, saa vilde de ogsaa. Efter at de havde mundhuggedes med hende en Tid, blev hun mildere stemt og sagde, at siden hun havde bandet derpaa, saa skulde han lige stige op paa den, men maatte straks stige ned igjen. Det skete da ogsaa, og det var sidste Gang, siges der, at nogen red paa Træhesten paa Refstrup.

Medens Fru Poulsen var ilde lidt i Gadbjerg Sogn, synes hun derimod at have efterladt sig et bedre Minde i Ringive Sogn. Hun ejede ogsaa Søndersthoved i Give Sogn og dermed en Del Gods i Ringive Sogn, blandt andet ogsaa Kirken dersteds. I Aaret 1750 lod hun Ringive Kirke istandsætte, pryde og male. Til Minde herom stod der paa den gamle Altertavle i Ringive Kirke et Vers til hendes Ære, forfattet af den daværende Præst til Ringive, Gadbjerg og Lindeballe, Ancher Laugesen Borch, der var Stedets Præst i over 50 Aar, og som synes at have staaet i Venskabsforhold til Fru Poulsen, siden hun ses at have holdt Børn af ham over Daaben:

Gid vores Patronin, Fru Poulsen maa være
Af Gud velsignet, for hun prydet har med Ære
Vor Ringhøj Kirke smukt til Menighedens Gavn,
Gid hun velsignes maa i Jesu Christi Nafn!

Efter at have været Enke i en Række Aar, giftede Fru Poulsen sig med Overauditør Søren Sejdelin, om

hvem jeg iøvrigt intet nærmere véd. Deres Bryllup stod i Gadbjerg Kirke d. 2den November 1753. Aaret efter, 1754, skjødede Hr. Sejdelin Refstrup med Sønderhoved, Tiender og Gods (22, 18, 32 og 254 Td.) for 19,720 Rdl. til Birkedommer Thistrup.

Birkedommer Lars Thistrup solgte 1755 Sønderhoved og en Del Gods fra Refstrup. Det er sikkert ogsaa ham, der hentydes til, naar det hedder i Indberetningen til Biskop J. C. Bloch i Ribe fra Sognepræsten Ancher Borch til Ringive, Gadbjerg og Lindeballe, dateret 21de December 1765: »Legata ere ingen uden at Hr. Lauritz Thistrup haver givet 3 Brochmanns Postiller, 3de Bibler og 3de Salmebøger til at læse udi, naar der var Messefald i Kirkerne.« Birkedommer Thistrup døde allerede 1756; han blev begravet d. 17de September bemeldte Aar. Fem Aar senere giftede Thistrups Enke sig med Niels Hurtigkarl og bragte denne Gaarden. I Gadbjerg Sogns Kirkebog staar antegnet: »1761 (Datoen har jeg ikke faaet opskrevet) viedes paa Refstrup Mr. Niels Hurtigkarl, S. S. Minist. cand. og Enkemadame Thistrup«.

Niels Hurtigkarl ejede Refstrup, da »Danske Atlas« udkom, og der gives her følgende Beskrivelse: »Paa Gaarden holdes Fødefæ. Dertil er ogsaa god Skov, Jagt og Fiskeri. Hovedgaards Taxt 22 Td. 1 Skp. Skovskyld 1 Skp. 3 Fdk. Bøndergods 201 Td. 4 Skp. 1½ Alb. Skovskyld 1 Skp. 1 Fdk. 2¼/7 Alb. Tiender 18 Tdr. 4 Skp.« Samme Steds hedder det, at Niels Hurtigkarl har »sat Gaard og Gods i Stand« og desuden kjøbt en Del Gods til igjen. Han har saaledes vistnok tilkjøbt sig de Smidstrup Bønder i Gadbjerg Sogn. De havde tidligere hørt under Engelsholm, Nørup Sogn, men fra 1769 synes de at være kommen under Refstrup.

Jeg har liggende for mig en gammel Landgildebog, som har tilhørt en Mand i Smidstrup. Foran i Bogen staar: »Herudi haver Jens Povelsen i Smidstrup, som staaer for Hartkorn 2 Tdr. 1 Skp. 3 Fdk. og Skov 2 Fdk. $1\frac{2}{7}$ Alb., at lade sig afskrive, for hvis hand til Kongen og Huusbonden fra Dato betaler, Hans Landgilde er aarlig til hver Aars Mortinj at svare 3 Rigsd. 2 Mk. Engelsholm d. 17de November 1755. C. Linde.« Den første Afskrivning er sket samtidig med Bogens Udstedelse, og Herremanden har selv kvitteret. Senere er der kvitteret af forskjellige Personer, vel sagtens Ladefogder eller Forvaltere, men Kvitteringen er stadig dateret fra Engelsholm indtil 1769, da begynder Niels Hurtigkarl paa Refstrup af kvittere skiftevis med en Hr. M. Thistrup, der formodentlig er en Stedsøn af ham, og som har været Forvalter eller lignende paa Gaarden.

Skjønt Hr. Hurtigkarl synes at have været en omsættelig Mand, kunde han dog ikke holde det gaende i Længden. Sidste Gang han har kvitteret i Landgildebogen er d. 28de Februar 1772, og 30te Marts s. A. er der kvitteret af M. Thistrup. Men derefter optræder fra 30te Juli 1772 en Hr. Riisbrich som Underskriver af Kvitteringerne, rimeligvis en Forvalter eller Ladefoged hos en ny Ejer af Gaarden. Det maa vel saa være indenfor Tidsrummet 30te Marts til 30te Juli 1772, at Niels Hurtigkarl er gaaet fra Gaarden. Den blev nemlig af en Hr. Hans Severin Steenstrup som Udlægshaver 1772 bortsolgt ved Auktion (22, 29 og 239 Tdr. H.) for 24,520 Rd. til Oberstleutenant Ulr. Ad. de Trappaud.¹⁾

Familien Trappaud, oprindelig reformert, skal i Følge

¹⁾ H. S. Steenstrup var vistnok Ejeren af Gaarden Kjeldkjær i Bredsten Sogn. Se Dansk biografisk Lexikon, B. 16, Pag. 323.

Traditionen høre hjemme i Lothringen, hvorfra den paa Grund af Religionsfølgelser emigrerede til Holsten. Herfra kom den senere til Danmark. »Den førte som Vaaben et Skjold med to foroven gjorde Keglesnit, i hvert af hvilke en seksoddet Stjerne, i Skjoldets nederste Del en til højre oprejst Løve; paa Hjelmen en seksoddet Stjerne mellem to Palmegrene«. Første Mand her i Landet var Poul Trappaud, der 1683 blev Cavalleri-Officer. Han ejede Hammergaard fra 1697—1705 og døde d. 17de Juni 1706. Hans Søn Johan (Jean) Trappaud var ogsaa Cavalleri-Officer. Efter at have garnisoneret forskellige Steder døde han 1755, samme Aar som han havde købt Hammergaard og Rørbæk. Han var gift 2 Gange. Første Gang med Margrethe Sophie Blücher, død 1732 og begravet i Vordingborg Kirke. Med hende havde han blandt andet ovennævnte Ejer af Refstrup.

Ulrich Adolf de Trappaud blev født i Vordingborg d. 24de Februar 1727. Den 31te Oktober 1740 blev han Cadet, Fændrik à la suite i Ulrichsdals gev. Inf. Regt. d. 13de August 1743, virk. Fændrik d. 13de Aug. 1747, Secondlieut. 25de September 1748, Premierlieut. i 4de søndenf. Dragon Regiment 15de Juli 1750, Capitains Kar. 15de Jan. 1755, virk. Cap. i sammes Landeværn 31te Juli s. A., Afsked som Oberstlieutenant 20de Aug. 1759. Han blev gift første Gang 1757 paa Søbygaard med Anna Margrethe Trappaud, ældste Datter af Conferentsraad Detlev Tr. Hun døde paa Søbygaard s. A., efterladende et lille Barn, hvorfor han fik tilstaaet et Aars Orlov. Anden Gang blev han gift den 21de September 1759 med Anna Charisius (f. 1741 † 1798), Datter af Conferentsraad Constantin Aug. Charisius til Constantinsborg og Kirstine Baronesse Gyl-dencrone. Han ejede 1758—73 Lydomgaard og 1772

—77 Refstrup. Med sin første Hustru havde han ingen Børn, men med den sidste havde han 11, hvoraf de fleste døde som smaa eller meget unge. Paa Refstrup blev født Regitze Charlotte, døbt i Gadbjerg den 8de August 1773, død paa Constantinsborg og begravet i Ormslev d. 11te Aug. 1787, og Jochum Trappaud, f. 1777 og begravet d. 21de Maj s. A. i Gadbjerg. Ulrich Adolf de Trappaud døde selv 1783 og blev begravet i Tamdrup d. 20de Maj bemeldte Aar.¹⁾

U. A. de Trappaud skjødede i Aaret 1777 Refstrup for 31,200 Rdl. til Cancelliraad Malthé Christian Friis. Han havde ejet Lynderupgaard, Lynderup Sogn i Viborg Stift, siden 1763, men da han havde overtaget Refstrup, solgte han 1778 Lynderupgaard til sin Svigersøn Ole Chr. Secher. Paa Refstrup blev Malthé Chr. Friis ikke gammel i Gaarde. I 1781 gjorde han Opbud, som det den Gang kaldtes, hvorefter Refstrup 1783 blev skjødet for 26,200 Rd. til Mogens Lotterup til Lynderupgaard.²⁾ Den blev saaledes i Familien. Thi Mogens Lotterup var ogsaa Malthé Chr. Friis's Svigersøn. Han var nemlig bleven gift med Enken efter Ole Chr. Secher († 1779), Mette Marie Friis. Men det har aabenbart ikke været Mogens Lotterups Hensigt at beholde Refstrup; han har vel kun overtaget den for at hjælpe paa Svigerfaderens forfaldne Sager.

¹⁾ Personalhistorisk Tidsskrift, 4. R., VI. — ²⁾ Opbud kaldtes tidligere den Handling, at en Person, der besad tilstrækkelige Aktiver til at dække sin Gjæld, men ikke havde contante Midler til at betale denne med, overgav sit Bo enten til Skifteretten eller (udenfor Kjøbenhavn) til to af ham selv udnævnte og derefter af Overretten beskikkede Mænd (Opbudsmænd) til Behandling og Deling mellem hans Creditorer, ved hvilken Fremgangsmaade han opnaaede forskjellige Fordele fremfor ved at overgive sit Bo til egentlig Fallitbehandling. Efter de nyere Love om Fallit- og Concursvæsenet kan saadant Opbud imidlertid ikke længere finde Sted. Dog er det endnu meget sædvanligt, at det om den, der selv overgiver sit Bo til Concurs, siges, at han gør Opbud. Nord. Conversationslexikon, 5. Bind, Pag. 228.

Endnu samme Aar (1783) skjødede han den for 26,987 Rdl. til Claus Tommerup Henriksen.¹⁾

I Følge Traditionen her paa Stedet skal Claus Tommerup Henriksen og hans Hustru Dorteia Marie Henriksen have hørt hjemme i Tommerup paa Fyen. Deres Afstamning kan jeg ikke nærmere oplyse; men skal kun gjøre opmærksom paa, at Pontoppidan i sin »Danske Atlas«, VI, S. 543, har en Meddelelse om, at Søkaptajn Jakob Tommerup og Else Kirstine Rosenvinge til Tallestrup i bemeldte Sogn, paa Pontoppidans Tid en stor Bondegaard, men bygget som en Herregaard, senere udstykket, 1742 har bekostet en Altertavle og en Prædikestol i Renaissancestil til Tommerup Kirke. Maaske vi her har nogen af Forfædrene.²⁾

Claus Tommerup Henriksen hører ogsaa til de Herremænd paa Refstrup, som har indlagt sig en sørgelig Berømmelse i Befolkningen, skjønt han kun var her i 7 Aar. Det var dog ikke, fordi han var en særlig Bondeplager. Som saadan har jeg egentlig aldrig hørt ham omtale. Men det er en Restaurering af Gadsbjerg Kirke, som han foretog i Aaret 1785, hvorved han har paadraget sig Befolkningens Vrede. »Erfaring har lært mig«, sagde en Gang en forhenværende slesvigsk Embedsmand, »at der er tre Ting, man ikke skal røre ved, og det er Folks Kirke, deres Sprog og deres Penge«. Claus Tommerup Henriksen kom til at erfare, at det ikke er godt at røre ved Folks Kirke.

¹⁾ Trap (ved Weitemyer), IV, S. 684, og V, S. 583. — ²⁾ Medens Hr. Henriksen i Befolkningen her stadig kaldes *Claus Tommerup Henriksen*, hvad ogsaa stemmer overens med hans Navnetræk paa Gadsbjerg Kirketaarn, saa kaldes han hos Trap, 3. Udg., 5. D., S. 385, *Claus Henriksen Tommerup*. Er dette sidste rigtigt, synes hans Nedstamning fra Søkaptajn Jakob Tommerup jo at være ret sandsynlig, hvad enten han saa har været en Søn eller en Sønsøn af denne. Det kunde jo ogsaa tænkes, at hans Moder har været født Tommerup og været en Datter af nævnte Søskaptajn, saa det er paa den Maade, han har faaet Tommerup med i sit Navn, men saa vilde den almindelige Betegnelse af ham som *Tommerup Henriksen* være den mest sandsynlige, hvad den vist ogsaa er.

For det første lod han tage 8 Alen af Kirketaarnet. Det harmede Befolkningen at se deres høje, slanke Kirketaarn mishandlet paa den Maade. Taarnet var før, siges der, saa højt, at det kunde ses paa Søen og brugtes som Sømærke. Dette sidste kan dog ikke passe; thi selv om Taarnet havde været 20 Alen højere end nu, vilde det alligevel ikke have været synligt paa Søen. Men det er klart nok, at Fjernelsen af de 8 Alen har betaget Taarnet dets oprindelige Slankhed og Skjønhed.

Men hvad værre var, Claus Tommerup Henriksen lod ogsaa fjerne Kirkens Blytag og lod det erstatte af et daarligt Tegtag, som det siden aldrig har været muligt at holde tæt. Det var to Blytækkere fra Horsens, som besørgede Blytagets Nedtagelse. Gamle Folk i Sognet har hidtil vidst Navnene paa dem. Herremanden lod Blyet sende til Sverrig eller Norge for at afhænde det der; men han fik intet Held af sit Hærværk. Skibet, der skulde føre Blyet bort, forliste i Aarhus-Bugten, og den tunge Ladning gik til Bunds. Befolkningen saa heri en Himlens Straf over den begjærlige Herremand.

Ved at grave en Drajningsgrøft langs med den østlige Side af Gadbjerg Kirkegaard traf man forleden et Par Alen nede i Jorden paa Resterne af en gammel Tejelovn. Kirkegaarden ligger lidt højt, og Ovnens har været gravet ind i dens østlige Side med Indfyring fra Øst. Den synes at have været en 3 à 4 Alen bred. Der fandtes en Masse Trækul i Jorden, og et Par store Kampesten afgav tydeligt nok Vidnesbyrd om at have været under en heftig Ild. Det afgjørende Bevis for, at der her har været en Tejelovn, var dog de mange Rester af Blaalerstagsten, her fandtes. Derimod ikke Spor af Mursten. Det har altsaa været

Tagsten, som her er bleven brændt. Ovnstedet er senere bleven fyldt til med Affald fra Kirkegaarden, og navnlig med Affald fra de aarlige Kirkereparationer, hvilket den opkastede Jord tydeligt vidner om. Der er ikke Tvivl om, at vi her har Resterne af den Tejelovn, i hvilken Claus Tommerup Henriksen har ladet brænde de Tagsten, han i 1785 lod lægge paa Kirken i Stedet for Blyet, han tog. Det var naturligt nok at brænde Tagstene paa Pladsen, hvor de skulde bruges, saa sparede han Fragten. Brændselet kunde han hente i den nærliggende Skov, og Blaaleret maa han have ladet hente et eller andet Sted i Nærheden; thi han har ikke kunnet faa det paa Stedet. Der er Ler nok, men ikke af den Slags. Leret herfra vilde have givet røde Tagsten, men saadanne har man formodentlig ikke anset for passende til Kirketag den Gang.

Det kunde maaske synes underligt og anses for mindre passende at anlægge et Teglværk paa en Kirkegaard. Man kunde ikke undgaa dermed at forstyrre Gravfreden. Det er nu vist en Sag, der ikke har bekymret den gode Herremand stort. Han synes, efter hvad der fortælles om ham, ikke at have haft synderlig Respekt for det hellige. Men det er nu ogsaa et Spørgsmaal, om Tejelovnen har ligget paa selve Kirkegaarden i 1785. Det er min Tro, at Kirkegaarden er bleven udvidet mod Øst siden den Tid, ligesom der nu igjen forestaar en Udvidelse i den Retning. Det er nemlig forholdsvis faa Kister, man træffer paa langs den østlige Side af Kirkegaarden, og Jorden mellem de forskellige Kister synes ikke at have været omkastet. Havde der været Kirkegaard lige saa langt tilbage, som Kirken har staaet, altsaa vist nok senest fra første Halvdel af det 13de Aarhundrede, saa havde Pladsen ganske sikkert været anderledes belagt med

Kister eller Rester af dem. Det maa altsaa antages, at den gamle Tejelovn oprindeligt har ligget udenfor Kirkegaarden, og Claus Tommerup Henriksen skal da i den Henseende være fri for Helligbrøde.

Kirken blev som sagt paa samme Tid underkastet en større Restauration. Gulvet var opbrudt, og alle Stolestader tagne ud. Herremanden kom hver Dag ridende for at tilse Arbejdet, og han generede sig ikke for at ride lige ind i Kirken paa sin Ganger. Arbejderne og Befolkningen korsede sig over hans Raahed og ansaa hans Adfærd for Helligbrøde. Han fik da ogsaa sin fortjente Løn. Den Hest, han saaledes var redet ind i Kirken paa, blev senere hans Bane. Han flyttede fra Refstrup, som han overlod til sin Søn, og til Tommerup paa Fyen. En Dag, han var ude at ride, faldt han af Hesten, men blev hængende med den ene Fod i Stigbøjlen. Hesten slæbte afsted med ham, og af de Saar, som derved paaførtes ham, døde han. Hans Hustru Dorthea Marie Henriksen, der skal have været et værdigt Sidestykke til Manden, tog det ogsaa en sørgelig Ende med. Hun hængte sig selv paa en Krog i Kjøkkenet, der ellers brugtes til at hænge Kjød eller sligt op paa. Ægteparrets Navne staar indskrevet paa Gadbjerg Kirketaarn den Dag i Dag tilligemed Aarstallet 1785 som et Minde om den fatale Restauration af Kirken. Det nuværende Alterbæger, der ligeledes bærer Ægteparrets Navne, har han samme Aar skjænket til Kirken.

Men allerværst handlede den skjændige Herremand dog med Kirkens gamle Klokke. Gadbjerg Kirke havde, saa hedder det, en ganske udmærket Kirkeklokke, hvis dybe Malmtoner kunde høres helt inde »paa Vejle Bjerge«. Nu fik Herremanden den Idé, at han vilde have Kirkeklokken omstøbt, og ved Omstøbningen lod

han tage saa megen Malm fra, at der kunde blive til en lille Klokke til Brug hjemme paa Gaarden til at kalde Folkene sammen med ved Maaltiderne, og til »en Strygjahn te Fruen«. Efter denne Omstøbning mistede Klokken sin gamle Klang og blev desuden naturligvis noget tynd i Papirerne. Det hele gik dog godt i mange Aar; men da saa Kong Christian d. 7de døde i 1808, og der i den Anledning skulde ringes med Kirkeklokken hver Dag i flere Uger, blev det den for drøjt: den slog en stor Revne. Nu maatte der altsaa anskaffes en ny Klokke, men det blev hverken Claus Tommerup Henriksen eller hans Søn, men en hel anden Herremand, der uskyldig kom til at bøde for Claus's Begjærlighed. Den revnede Klokke blev afhændet, og en ny, eller rettere sagt en gammel Klokke, blev anskaffet i Stedet. Det traf sig nemlig saa heldigt, at man paa samme Tid var beskjæftiget med Nedbrydningen af Graabrødrekirken i Odense, og at her blev en Klokke at faa. Der siges om den nuværende Gadbjerg Kirkeklokke, at den har været »Ti-Klokke« i Odense, har altsaa været brugt til at ringe med Kl. 10 om Formiddagen, og det kan vel ogsaa nok passe. Det er en temmelig lille Klokke, og dens Røst kan i Sandhed ikke høres »inde paa Vejle Bjerge«. Men den hører til Landets ældste Klokker og har været i Brug længe før Reformationen. I Arkitekt Uldalls epokegjørende Værk om Danmarks gamle Kirkeklokker faar den en nærmere Omtale. Uldall gjør opmærksom paa, at i Auktionsfortegnelsen over de Sager, der skulde sælges fra Graabrødre Kirkes Nedbrydning, nævnes ogsaa en Klokke, hvis opgivne Maal passer godt nok til den nuværende Gadbjerg Kirkeklokke, og at det derfor sikkert nok forholder sig rigtigt, hvad Traditionen beretter, at den er kommen fra Odense.

Den bærer Indskriften: sanctus. franciscus. jesus. maria. m. d. XVIII. Dens Støber er ubekjendt, og formodentlig er den kommen herind udenlands fra.

Claus Tommerup Henriksen har aabenbart solgt en Masse Gods fra Refstrup. Det kan skjønnes af den Nedgang, der er sket med Hensyn til Bøndergodset fra tidligere Tid og til det Øjeblik, han overlod Gaarden til sin Søn. Jeg har ogsaa paa Gaarde her i Byen set gamle Skjøder fra hans Haand for vedkommende Gaard.

I Aaret 1790 skjødede Claus Tommerup Henriksen Refstrup (23, 41 og 9 Td. H.) til sin Søn, Niels Henriksen, for 15,900 Rd. Denne indtraadte 3 Aar senere i Ægtestanden. I Gadbjerg Kirkebog staar der: »1793 blev velædle Hr. Henriksen til Refstrup og Jomfru Amalia Vibeca Elenore Schultz fra Sommersted copulert paa Refstrup efter kongelig Tilladelse«. Samme Aar solgte Niels Henriksen en hel Del Jord fra Gaarden, idet han under 13de Juni tilskjødede Amtsforvalter Lang paa Hvejselgaard Parcellerne Nr. 4, 7, 8, 9 og 10 af Refstrup Hovedgaards Taxt. Handelen siges at skulle være foregaaet ved et »Sviregilde«. Af andre har jeg hørt, at Niels Henriksen skulde have tabt den omtalte Jord til Amtsforvalter Lang i Kortspil.

Hr. Lang, der tidligere havde været Amtsforvalter i Ringkjøbing, oprettede nu en Gaard af de tilskjødede Jorder, som han kaldte »Lille Refstrup«, men som i Godhed siges at have været bedre end »Store Refstrup«. Gaardens Bygninger laa paa den Mark, der ligger paa venstre Side af Gadbjerg-Tofthøj Vejen, naar man kommer sydfra, lige nord for nuværende Gaardmand Lars Christoffersens Have og lige overfor den nuværende Brugsforenings Bygning. Flot var Gaarden bygget med et stort teglhængt Stuehus.

Her residerede Hr. Lang i omtrent 6 Aar. Saa døde han og blev begravet i Gadbjerg Kirke d. 20de April 1799. Provst Wedel fra Jelling kastede Jord paa ham foran Alteret med en Sølvske. Der har maaske paa den Tid været Vacance i Ringive, Gadbjerg, Lindeballe Præsteembede mellem Hr. Søllings Forflyttelse og Hr. Jørgensens Tiltrædelse, hvorfor Provst Wedel har maattet foretage Begravelsen. Maaske kan der ogsaa have været Venskabsforhold mellem Provsten og Amtsforvalteren fra den Tid, da denne sidste boede i Hvejsel. Præster tog det ikke den Gang saa nøje med deres Venskaber. Hr. Lang blev begravet under Prædikestolen i Gadbjerg Kirke. Hans Grav strakte sig under de tre øverste Mandfolkestole. Da Kisten senere raadnede, sank Jorden sammen, og Hullet maatte fyldes; men der findes intet Gravmæle over ham.

Efter Amtsforvalter Langs Død blev »Lille Refstrup« stillet til Auktion, vistnok af hans Kreditorer, da det synes, som om han ved sin Bortgang har været paa Fallittens Rand. Der blev holdt Auktion dernede »i trei still Daw«, fortælles der, og det var utroligt, hvad der fandtes af Kobber- og Messingsager, som var bragt dertil fra Hvejselgaard. Der er bleven mig fortalt, at det var to Mænd fra Vejle, som købte Gaarden, og som derpaa lod den udstykke. Om der har været to i Kompagni, véd jeg ikke, men kun den ene har i saa Fald lagt Navn til. Ejendommen blev nemlig tilslaaet Tømmermester Thomas Sabro af Vejle som højstbydende ved Auktionen. Maaske har han været én af Kreditorerne. Næppe er heller »Lille Refstrup« straks bleven udstykket. Der nævnes i hvert Fald baade 1803 og 1805 en Hr. Schmidt til »Lille Refstrup« som Fadder i Kirkebogen. Han har rimeligvis været Bestyrer eller Forpagter af Gaarden. Senere er den bleven ud-

stykket. Hovedparcellen kaldes endnu »Lille Refstrup«, og dens Bygninger ligger lidt til Nordvest for den oprindelige Gaards Plads. De øvrige Parceller udgjør nu til Dags Husmd. (tidligere Smed) Peder Jensens, Jes Hansen Terps, Vognmand Carl Christiansens og Hans Skov Dybvads Enkes Ejendomme, desuden Dele af Gaarden »Skovkrog«, af Mikkell Hermann Pedersens og Poul Knudsens Gaarde i Gadbjerg og af Jakob Kristensens Enkes Gaard i Tofthøj. Hele Gadbjerg Stationsby ligger ogsaa paa Lille Refstrup Mark. Byggepladserne ere kjøbte fra de ovenfor nævnte forskjellige Ejendomme. Der hørte ogsaa Skov til »Lille Refstrup«, hvorfra flere af de nævnte Ejendomme endnu har en lille Skovlod. Til Klausholm-Gaardene og Gaardene i Smidstrup samt til tre Gaarde i Gadbjerg hører der ogsaa Skov, som vistnok i sin Tid ved Salget er fulgt med fra Hovedgaarden. Skoven til den ene af Gadbjerg-Gaardene er dog nu ryddet.

Men tilbage til »St. Refstrup« igjen. Efter at Niels Henriksen i 1793 havde solgt »Lille Refstrup« fra, skjødede han i 1794 Resten (11, 19 og 8 Td. H.) for 15,500 Rdl. til Hans And. Torslef, som igjen 4 Aar senere (1798) skjødede Refstrup (11 og en Eng 2 Td. H.) for 10,000 Rdl. til Hans Clausen.

Nu er vi kommen til Aar 1800, og vi skulle ikke længer følge Refstrups Historie i det enkelte. Tallet paa Ejere i det 19de Aarhundrede er Legio. Gaarden er gaaet fra Haand til Haand. Nogle Ejere har kun haft den et Aarstid eller saa, og Befolkningen kjender ikke mere Navnene paa dem. Kun én Ejer har efterladt sig et vist Navn og huskes endnu; men han havde ogsaa Gaarden i en 40 Aar. Det var Proprietær Godt, eller Herremanden Godt. Betegnelsen »Herremand« eller »æ Herremand« har Refstrups Ejere fra gammel

Tid stadig beholdt i Befolkningen, selv om det har været ret og slet Bønderfolk, der har ejet den.

Hans Heinrich Godt stammede fra Gaarden Brændrup-Hovgaard (?) ved Kolding. En Søster til ham var gift med Proprietær Wohlgehagen til Gaarden Kjeldkjær i Bredsten Sogn, der vandt et vist Ry under Slavekrigen i 1848, idet det Rygte udbredte sig nordpaa, at Slaverne fra Rendsborg Tugthus under deres Fremtrængen mod Nord havde afbrændt denne Gaard. Hr. Godt paa Refstrup mindes navnlig her i Egnen for sin vilde Kjørsels Skyld. Naar han kjørte igjennem Jelling, fløj Drengene til Siden for ikke at blive overkjørt. Ved Hjørnet af Laden til en Gaard i Gadbjerg, hvor Vejen til Refstrup i tidligere Tid gik lige forbi, staar endnu en stor Sten. »Véd De, hvorfor den Sten staar der?« sagde en Gang en gammel Mand til mig. »Det er, for at Godt fra Refstrup, naar han kom fra Vejle, ikke skulde kjøre Ladehjørnet ned!« Han synes iøvrigt at have været ret populær her i Sognet, blev bedt med til Bøndernes Gilder o. s. v. Tilsidst blev han paa Grund af sit noget eventyrlige Liv nødt til at sælge Gaarden. Han erhvervede sig derpaa en mindre Gaard ude i Sønderomme Sogn, hvor han nok døde i stor Armod midt i Halvfjerdserne. Hans Lig blev ført til Gadbjerg Kirkegaard. »Det var den eneste Gang«, siger Folkevittigheden, »at Godt har kjørt forbi Lindeballe Kro uden at holde an«.

ERINDRINGER FRA FREDERICIAS BELEJRING I 1849.

AF EN FREDERICIANSK BORGERS ERINDRINGER.

BEARBEJDEDE OG FREMFØRTE AF

AAGE BREMERHOLM.

PREMIERLØJTNANT OG ADJUTANT VED 12. BATAILLON.

ALLEREDE cirka 5 Uger før de Troppemarcher, der skulde indlede Felttogets 2det Aar, begyndte,¹⁾ besluttedes det,²⁾ at Fredericia skulde sættes i Forsvarsstand, og den 15de Februar tog man fat paa det Arbejde, der den 6te Juli samme Aar skulde bære saa rig Frugt, og som en Eftertid kun har haft beundrende Ord tilovers for.

Byens Fysiognomi har sikkert i hine Dage været af en ret enestaaende Beskaffenhed, og det særlig begrundet i, at det ringe Arbejdskommando, som Kommandanten³⁾ havde til sin Raadighed, ikke blot tillod, men krævede, at den civile Befolkning tog ivrig og alvorlig Del i de Foranstaltninger, hvoraf den selv senere skulde nyde saa stor Gavn. Der var ingen Handel og intet Haandværk, der trivedes; kun Voldenes Udbedring og Tanken paa almindelige Sikringsforanstaltninger tog alles Opmærksomhed fangen. Soldaterne arbejdede Haand i Haand med Byens Borgere, og enhver Købmandsbod afgav til Jordarbejdet saa megen levende Kraft, som den kunde afse under

1) 18/3 1849. — 2) omkring 10/2. — 3) Oberst Karl Ferdinand Krag; Kommandant fra 1/7 1842.

Hensyntagen til Vedligeholdelsen af den forøvrigt mere end søvnige Forretningsgang.

Dog — da der inden ret længe ankom Forstærkning til Kommandantens hidtil saa sparsomme militære Arbejdsstyrke, og da Marketenternes Antal derfor ikke slog til længer, fik de gode Borgere som Vederlag for den slette Købeevne hos deres Publikum en ikke ringe Fortjeneste gennem Tilladelsen til at oprette Spisekvarterer for den store Styrke, der fra tidlig Morgen til sildig Aften søgte at hæve de forfaldne Fæstningsværker og gøre dem skikkede til et effektivt Forsvar.

Stue ved Stue, Gader igennem,¹⁾ var indrettet til Spisekvarter, hvor Mandskabet enten kunde faa den udleverede Naturalforplejning tilberedt eller kunde købe Varer efter eget Ønske. Det gamle Ord, der siger, at gaar den ene Dør i, saa gaar den anden op, holdt fuldt ud Stik. Kunde Købmanden og Haandværkeren ikke tjene til Husets Forbrug, saa kunde Konen det. Den Skilling lybsk, som var Betalingen for et Maaltid Mads Tilberedning, var vel ikke store Penge; men der var dog adskillige, der kunde opvise en Netto-Fortjeneste af baade 30, 40 og 50 Specier,²⁾ hvad der maatte kaldes en anselig Sum, naar man tænker paa Pengenes Værdi i hine Tider. Strømpeskafterne bugnede af den megen Mønt og gemtes forsvarligt paa Kistebunden, thi — hvor utroligt det end lyder — Retssikkerheden var ikke stor, trods den Endrægtighed og Broderfølelse man skulde tro var herskende.

De Ingredienser, som Staten leverede, Gryn,³⁾ Ærter, Flæsk og Oksekød, var jo ikke meget varierede, og Kosten kunde somme Stunder synes lidt kedsommelig;

¹⁾ særlig i Kongensgade. — ²⁾ Lars Muncks Kone 47 Specier. — ³⁾ de saakaldte Bunkegryn.

men dygtige Husmødre forstod den Kunst at lave en Del ud af lidt og glædede hyppigt deres Kostgængere med en Variation af Retterne, der var større end ventelig.

Ogsaa i Smedeværkstederne var Dampen oppe, og Essen sprudede Gnister, saa lang Dagen var. Der var jo mangt og meget, der krævede Behandling mellem Hammer og Ambolt, og en Mand som Smed Melsing¹⁾ forstod den Kunst at sætte Folk i Arbejde og gøre sig selv til en rig Mand. Der var Tider, hvor han af Kommandanten fik Lov at disponere over 24 Soldater, og den 12-Skillings Løn, han udredede dem pr. Dag, var et værdifuldt Tillæg til den ikke overvældende store Lønning.

Folk sled i det fra aarle til silde. Det 6" Tømmer, Bjælkerne og Lægterne til Pallisaderingerne, de spidse Træpigge til Ulvegravene, og Harver og andre ond-sindede Redskaber til Fodangler baksedes gennem Gaderne og op paa Voldskraaningerne, alt mens Spaderne hug i den haarde Jord, og Stik paa Stik løsnede den og anbragte den paa den voksende Vold. Hjulbøren var kommen i Kurs, ja hver Kasse, der kunde sættes et Hjul eller to under.²⁾

Men jævnsides med denne hastende Udbedring af Fæstningens Forsvarslinie gik de hjemlige Forsvarsforanstaltninger og de private fortifikatoriske Anlæg. Man skulde undres over voksne Menneskers Naivetet. For ikke eet Aar tilbage³⁾ havde man jamret over de

¹⁾ Jes Jensen Elbeck Melsing, f. $\frac{10}{6}$ 1819, d. $\frac{3}{7}$ 1881. Byrådsmedlem og Direktør i Sparekassen. — ²⁾ Arbejdet paa Voldene kunde let være bleven betydeligt forøget, om Prøjserne under Invasionen i 1848 havde faaet dem fuldstændig jevnede med Jorden. Herom hører vi følgende i Lars Muncks Efterladenskaber, der senere vil blive omtalt: »Da Fjenden havde besat Fredericia, blev der af den Øverstkommanderende befalede Bønderne og Borgerne, at de skulde sløffe Kastelsvolden. Erstatningen for Arbejdet skulde bestaa i Tømmer og Brædder, som skulde tages af Landets Materiel. Jeg formaaede imidlertid Bønderne og endel af Borgerne til at blive hjemme.« — ³⁾ den $\frac{3}{5}$ 1848.

Billeske Granater, der spredte Rædsel og Ødelæggelse paa Gader og i Stræder, men ikke desmindre søgte man nu paa den barnligste og enfoldigste Maade at indrette sig Kassematter i Haver, Kældere og Baggaarde, for under Fjendens Bombardement at kunne retirere til disse, hvor man haabede at være i Sikker-

Parti af Danmarksgade i 1840'erne.

(Længst til venstre: Fredericia ældste Latinskole, nu Kbmd. Eblings Hjørne.)

hed. Ja, oppe hos Lars Munck¹⁾ i Danmarksgade fyldte man et gammelt Klaver, der paa Pastor Gamborgs Auktion havde indbragt hele 6 Rigsdaler og

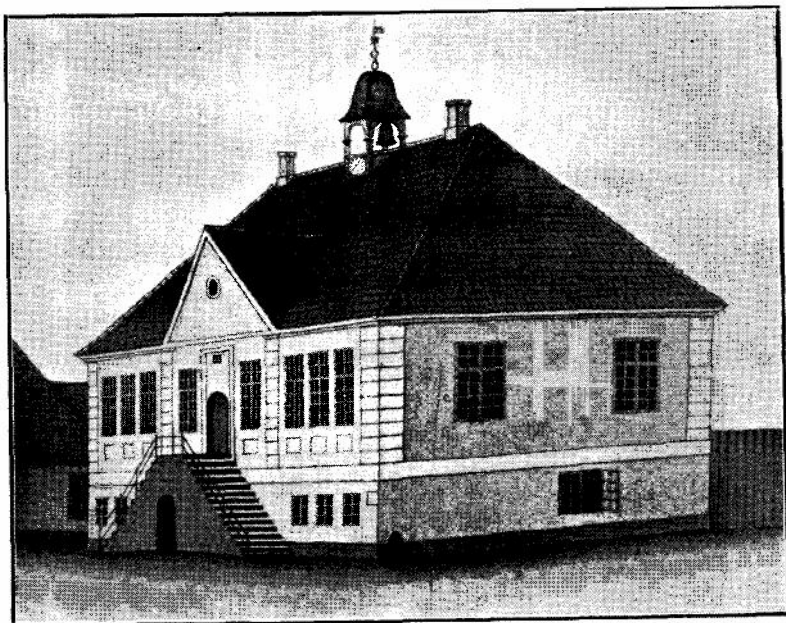
¹⁾ Vor Kildes Fader, Opsynsmand i Kommunens Tjeneste, f. 22/12 1794. d. 12/1 1876. En meget patriotisk og under Krigen yderst virksom Mand, der desværre kun har efterladt sig Optegnelser af 3 Folioiders Omfang, Om hans Kærlighed til Landet og Interesse for de lokale Forhold faar man det tydeligste Billede gennem følgende Brudstykke: »Engang gjorde jeg Vedkommende opmærksom paa, at naar en Del af Hæren laa paa Fyn, og naar den i paakommende Tilfælde skulde afgive endel af sit Mandskab til Fredericias undsætning, da vilde dette ikke kunne lade sig gøre ved en Storm fra Nordost, da i saa Tilfælde intet Fartøj ville kunne lægge ind til Broen. Jeg har i sin Tid i en Skrivelse, gjort Ministeriet Meddelelse derom, men aldrig erholdt Svar. Jeg har endog engang ladet min Søn specielt gøre en Rejse til Kjøbenhavn for det Samme.« — Enkelte Brudstykker vil senere blive citerede.

mangen Gang havde forlystet Soldaterne med sine skrattende Toner, med Jord og væltede det ned over Indgangen til en Kassemat, der skulde være tjenlig til Opholdsrum for Familien. Men da man midt i Maj saa, hvorledes en Kugle gik tværs igennem en muret Hvælving i den Bygning,¹⁾ der løb langs med Synagogen, og i hvilken en Del Egtheste, der var saarede i Gudsøkampen den 7de i samme Maaned, var indstallerede, og hvoraf nu et halvt Dusin Stykker dræbtes, saa forrykkedes Begreberne om bombe- og brandsikre Rum, og man tabte Lysten til disse Anlæg og bragte sig hellere i Sikkerhed nede paa »Retiradebroen«, der fra Krudthuset gik 900 Alen ud i Bæltet, eller paa den anden Bro, der var anbragt, hvor nu Svømmeflaaderne Øst for Færgelejerne har Beliggenhed. Denne sidste var dog intet efterstræbt Tilflugtsted, thi fra Hannerup og Sandal²⁾ blev den inden længe taget under Behandling af de fjendtlige Kanoner.

En anden Kugle faldt i Kongensstræde hos Skomager Eskild Thomsen og foraarsagede saa stor Molest, at Folkene, der geraadede udi stor Forvirring og løb af Sted med baade Gang- og Sengklæder, bestyrkedes i deres Mistro til de foretagne Sikkerhedsforanstaltninger. 2—3000 Flygtninge blev i de nærmeste Dage ført over til Fyn, alt mens Flammerne fra Købmand Brøchners³⁾ Ejendom paa Hjørnet af Kirkestræde og Danmarksgade tungede sig op i den røgfylde Luft. Ved denne Overførsel var det, at der hævede sig Stemmer mod Kommandanten,⁴⁾ der beskyldtes for

¹⁾ nu Hestehandler Tanges Stald i Riddergade. — ²⁾ c. 3 km. Vest og Sydvest for Fredericia. — ³⁾ Thøger Brøchner, f. i Ørting ⁵/₈ 1781, d. i Fredericia ²⁴/₂ 1846. Grundede Købmandsforretningen paa Hjørnet af Danmarks- og Riddergade, men flyttede over paa ovennævnte Sted, hvor nu Købmand Chr. Lund har til Huse. Paa Krigens Tid indehavdes Forretningen af Thøger Brøchners Søn Berthel, f. ²⁰/₄ 1822, d. ²²/₆ 1867. — ⁴⁾ Oberst Niels Kristian Lunding, Kommandant fra ³/₄ 1849.

kun at tænke paa den militære Del af Befolkningen ved at reservere den samtlige til Raadighed værende Køretøjer og Baade, som man skulde bruge til Fragt-farterne. Men disse Beskyldninger — sande eller usande — prellede af paa Kommandantens blanke

Fredericia gamle Raadhus.
(Midt under Trappen er Gabestokken.)

Skjold. Snart ordnede alt sig til alles Tilfredshed, og da vor Flaades Dampkraft var optaget paa andre Kanter, blev de mange Flygtninge ført over til Strib i Sejlbaade og Pramme.

Da vi saa uforvarende er sprunget fra Februar midt ind i Maj, vil vi dvæle et Øjeblik ved de Kaar, der blev budt de fredericianske Flygtninge. Paa Land-

tungen ved Strib laa de i Vejgrøften fra Broen og 1000 Alen ind i Landet, en stor Flok Zigøjnere lig, der medhavende syge og Børn skulde kampere under aaben Himmel. Fjenden udviste til Held for denne store Skare en Humanitet, der skal nævnes ham til Ros, og den foruroligedes ikke under sit Ophold paa Strib af et eneste Skud fra de fjendtlige Batterier ved Hannerup og Sandal.

Der herskede som altid under slige Forhold en vild Uorden; først da Bülow¹⁾, der befandt sig paa Fyn, sendte Trainvogne, og Sognefogderne Egtvogne, tynkede det ud i Rækkerne, efterhaanden som Folk og Bohave førtes ind i Landet til de gæstfrie Fynboer. Matthæus Munck²⁾, der er Kilde til disse Meddelelser, førte selv sin Familie over og fik fat i Bülows egen Vogn, og den Ære, der var forbunden med en Kørsel i denne, affødte et Forsøg, paa at give Drikkepenge, der dog ikke blev modtagne.

Snart var de flere tusinde Mennesker under Tag, takket være Fynboernes mageløse Gæstfrihed; thi man maa erindre, at alle Gaarde og Bopladser var fyldte med Soldater, hvorfor det ikke var nogen ringe Byrde at faa en saa stor Forøgelse af Indkvarteringen. Hos Jens Jensen i Røjle³⁾ mødtes Muncks med adskillige kendte Ansigter fra hinsides Beltet, alt i alt 38 Mennesker, der indstilleredes i Storstuen, ogsaa kaldet Overstuen, hvor der i Forvejen laa 32 Jenser. Og saaledes overalt. Der var Mennesker i Massevis og Hjerterum til Overflod, men mest af alt dog Utøj.

Efter to Dages Forløb kom der Befaling til, at alle de mange Mennesker skulde bringes videre ind i

¹⁾ fra ¹⁵/₄ 1849 Hærens Højstkommanderende. — ²⁾ f. ²⁰/₁₀ 1835. Fiskehandler, senere Kurvemager. Førte som 13-Aars Dreng sin Moder og sine Søskende over til Fyn, men vendte snart efter tilbage til Fæstningen, hvor hans Fader var forbleven. — ³⁾ Landsby c. 4 km. Sydøst for Strib.

Landet; det var Opmarchen af Bataillonerne til Fredericia, der fordrede Plads paa den Strib'ske Landtunge. Masser af Egtvogne blev stillet til Raadighed, og der holdtes ligefrem Licitation over Leverancen af Plads til de husvilde. Niels Persen paa L^{le} Fredensborg¹⁾ vilde beholde sine Kvartergæster hos sig, om det saa skulde vare flere Aar, og Eksemplet smittede, saa der var en Kappelyst uden Lige efter at faa Gæster. De blev dog fordelt nogenlunde efter Hartkorn.

Der opstod et oprigtigt Venskab mellem vore Borgere og deres fynske Værter. Adskillige Forbindelser blev indgaaet, og der fandt i de følgende Aar en gensidig Gæstereren Sted, hvis Mage man aldrig havde tænkt sig. Fynboerne kom senere hen i Skarer til Fredericia, naar 6te Julidagen skulde højtideligholdes, og først efter 1864 tabte man hinanden af Syne, idet de yngre Slægtled, der voksede til, ikke kunde holde den Interesse vedlige, som tidligere havde drevet de ældre i Armene paa hverandre.

Under den hele ovenfor beskrevne Forvirring virkede Velgørenheds-Kommissionen, hvis Ledelse for den fredericianske Afdelings Vedkommende var lagt i Hænderne paa Pastor, Dr. Rørdam²⁾, Pastor Kallenbach³⁾, Forligsmægler, Avlsbruger Rasmus Ottesen og Kammerraad Valeur⁴⁾ (Kasserer) med værdifuld Assistance af Fattigudvalgets Formand, Snedker Niels Nielsen. Denne Komité arbejdede i den bevægede Tid saa strengt, at den ofte ikke fik Ro hverken Dag eller Nat; men den høstede som Løn en oprigtig Tak fra den Mængde betrængte Mennesker, der i disse Prøvelsens Dage henvendte sig om Hjælp uden at maatte

¹⁾ Gaard i det nordvestlige Fyn. — ²⁾ Hans Christan Rørdam, f. 18/3 1803, d. 21/12 1869. Fra 1840—50 Sognepræst ved Michaelis Kirke i Fredericia. (Se Bricka: Dansk biografisk Leksikon). — ³⁾ Johan Carl Ferdinand Kallenbach, Præst i Storehedinge, senere i Fredericia, sidst i Mern. — ⁴⁾ Kammerraad Valeur, Prokurator og Møllejejer, f. 10/5 1804, d. 1891.

gaa forgæves. Folk var overmaade villige til at give, og det var ikke smaa Summer, der gik gennem Komiteens Hænder. Der førtes et nøjagtigt Regnskab, der den 1ste Februar 1850 tryktes hos Eibeschtütz¹⁾ og udsendtes til alle Giverne. Oversigten udviser en samlet Indtægt paa 19,978 Rbd. 11 β ²⁾, der saa godt som fuldstændig medgik til Understøttelse for dem, der led Tab paa Gods og Ejendom eller saaredes under Bombardementet af Fæstningen.

Nogle Poster vil bedst kunne illustrere den Nøjagtighed, hvormed Regnskabet førtes, og da et Utal af de opførte Udgifter kun beløber sig til Smaasummer paa 8, 11, 14, 24, 32 o. s. v. β , vil man ikke forbaus over Originallistens uforholdsmæssige Omfang (43 Sider).

Udgivt.		Rbd.	β
29. Mai.	Beværtning for Kudskene, som hentede Flygtninge..... i Røile		32
1. Juni.	Porto		41
22. —	Liigkiste til Møllersvend Wichmanns Barn	1	32
24. Juli.	Johan Niss, Arbejdsmand i Konens Sygdom	2	
25. —	Hautboist J. F. Dupont ³⁾ , som Beviis paa Comitens Paaskjønnelse af den Virksomhed, han har udviist ved Hjælpsomhed mod Flygtninge	20	
4. Aug.	Gjordemoder Bagge	2	
9. —	Enken Marie Jensen, afd. Hans Panks Oppasserske	8	
20. —	Soldat Iver Tullesen af 12te Bat., mistet sine civile Klæder hos Md. Møller i Lillegade ⁴⁾	8	
24. Sept.	Politibetjent Kylling	20	
	Vægter Basse	10	
	Jaque H. Norre ⁵⁾	15	
27. —	Zacharias's Kone	5	
29. —	Gl. Wiintapper	10	
22. Oct.	L. Munck til hans Søn ⁴⁾ , til Anskaffelse af et Træben	50	
13. Nov.	Maren Ulv	4	
Lateris...			

¹⁾ Israel Meier Eibeschtütz, d. ¹⁰/₃ 1885. 71¹/₂ Aar gammel. Grundlagde "Fredericia Avis" ved kgl. Privilegium af ¹⁹/₃ 1849. Første Numer udkom ⁸/₁₂ 49. — ²⁾ Inden ¹²/₁ 1850 indkom yderligere 600 Rbd., der uddeltes til

Som man ser, en broget Samling Udgiftsposter, delt ud til hvem som helst, uden Personsanseelse. At det ikke betragtedes som Naadsensgaver eller Fattighjælp, derom vidner de Navne, der findes i Oversigten. Smed Melsing, Gartner Sommer, Gæstgiver Salling, Lieutenant Weien, en Mængde Underofficerer, Asylet, Skrædder Düppel o. s. v. Folk, der til daglig ikke havde nødig at modtage Hjælp, men som nu befandtes at være i deres Ret til at nyde en Understøttelse, der under den nationale Ulykke skulde kunne gælde alle.

Af Oversigten faar man endvidere den interessante Oplysning, at det ikke udelukkende var Byens Indvaanere, der overførtes til de fynske Byer. Ogsaa Kvæget stuvendes sammen i Pramme og førtes over, og ideligen træffer man ved Gennemlæsningen af Regnskabet paa Udgifter til Drivere og Daglejere, der har besørget Kreaturerne bragt om til de større Gaarde mellem Strib og Odense. Fattiglemmerne skaffedes ligeledes af Vejen, saa der i den sidste Periode under Bombardementet kun fandtes Soldater og forholdsvis faa Borgere, der enten ikke kunde eller vilde forlade Byen og Hjemmet¹⁾. Blandt disse var Lars Munck og Søn, der begge tog virksom Del i Forsvaret og slap godt fra det. Derimod kom de to Søstre, Enkemadammerne Møller og Heinsen, ulykkeligt af Dage, idet de saaredes dødeligt af en Granat, der sprang i

trængende. — Desforuden indsamledes mod Aarets Slutning betydelige Beløb til de nødlidende i Frederiksstad. *Under Frederiksstads Belejring opfordrede Obersterne Palludan og Helgesen gennem Aviserne til en frivillig Indsamling til Fordel for Byens Befolkning. Jeg samlede i denne Anledning her i Byen 230 Rdl. som jeg tilstillede den hærværende Byfoged. der saa besørgede dem til rette Vedkommende.* — *Ligeledes indsamlede jeg engang, efterat der allerede i Forveien var indsamlet 2600 Rdl., til Krigsministeriet endnu yderligere allene hos Tjenestefolk 250 Rdl., som jeg tilstillede Byfogden til Indsendelse.* Dette skriver Lars Munck. —
²⁾ Jacques François Dupont, f. 24/7 1799, d. 28/9 1884. Tambour og Hoboist.
⁴⁾ nu Danmarksstræde. — ⁵⁾ En Forvanskning af Jacques Honoré. —
⁶⁾ Jens Munck, f. 1833, d. 6/6 1885.

¹⁾ Kommandanten havde forbudt de kraftige Karle at forlade Byen. men Forbudet hævedes den 18/5.

Lillegaden. De førtes til Billeshave¹⁾ ved Røjle, hvor de begge døde. Faa Dage forinden var de indtrængende bleven opfordrede til at forlade Byen; men de nægtede halsstarrigt at efterkomme Opfordringen.

Blandt Sprøjtefolkene, hvoraf Kommandanten havde beordret en Del tilbageholdt, saaredes ogsaa nogle Stykker, men Arbejdsmand Møller og Palle Lunds Karl Kresten maatte lade Livet. Lazarettet, der laa nede i Kastellet Side om Side med Politikontoret, som af praktiske Hensyn for nylig var flyttet hen paa dette isolerede Sted, var fyldt med syge og saarede. Apoteket var indrettet i den reformerte Skole.

Alt mens Kanontordenen fra Koldingslaget hult drø-nede vide omkring, ja endog lod sin uhyggelige dumpe Lyd naa helt ind bag de fredericianske Volde, hvorfra man med Uro i Sindet ventede paa Budskabet om Sejr eller Nederlag for de kæmpende Landets Sønner, bevægede der sig langsomt et trist Tog hen ad den ensformige og uendelige Landevej. Det var de saarede og syge, der — dragne ud af Kampen — i Forvejen dirigeredes mod Lazaretterne for at plejes og opnaa Lindring for de mange Vunder, der havde været Kampens Løn. Neppe var det her i Byen rygtedes, at vore tapre Soldater lidende og blødende var paa Vej herind, før alle besjæledes af den eneste Tanke, der under saadanne Forhold maa være Plads til, den at hjælpe.²⁾

Foruden de militære Lazaretter var der allerede paa et tidligere Tidspunkt indrettet Sengesteder og Sygestuer, ja hele Hospitaler paa forskellige Punkter i Byen, blandt andet paa Palæet, i Gothergade³⁾ og i Glückstadts Ejendom⁴⁾, og man vil kunne forstaa, hvor stor en

¹⁾ c. 3 km. Øst for Strib. — ²⁾ Slaget ved Kolding den 23de April kostede os 8 Off., 7 Uoff., 136 menige faldne og 20 Off., 17 Uoff., 337 menige saarede. — ³⁾ hvor nu Stadsfysikaten ligger. — ⁴⁾ i Vendersgade overfor Sallings Gæstgiveri, Nutidens Hotel Viktoria.

Hjælp disse halvt private Lazaretter var for den militære Ledelse, naar man hører, at der i Lazarettet i Gothersgade blev skaffet Plads til 63 Mand.¹⁾

Kvinderne blev sat til at lave Mad i store Mængder, og Duften af Havresuppe og Sødssuppe, af varmt Øl og Kaffe bølgede gennem Gange og Korridorer og lod En ane, at der var noget særligt paa Færde. Med de store Købmænd — Ahlmann, Bröchner, Hassing, Kragh, Seidelin o. fl. — i Spidsen stod man saa parat til med alskens godt at modtage vore Soldater, der alle led af en voldsom Sult, som yderlig forøgede Smerterne og Trætheden. Der blev skænket Brændevin og dampende Øl op af de store Spande, som med Forudseenhed var opstillede langs Gaderne oppe ved Prinsens Port, og Gryn- og Havresuppen tilligemed Bjerge af Smørrebrød forsvandt med forbavsende Hast gennem de umættelige Munde.²⁾

Mange var dog for haardt saarede til at kunne nyde godt af Borgernes gode Varer, deriblandt Sognefoged Iver Lassens Søn, der havde faaet Hovedet knust. Det lyder som en Fabel, at han midt om Natten stod op og gik ud for at forrette sin Nødtørft; han var ellers bevidstløs lige fra det Øjeblik, han blev saaret, og til Døden næste Dags Morgen udfriede ham af hans haabløse Tilstand. —

Saaledes svandt Dagen den 23de April, med Travlheden til alle Sider, med Beskæftigelse for alle Hænder, og man haabede her i Byen, at det var første og sidste Gang, man skulde blive Vidne til saa megen Ynk og Jammer. Dog — under Gudsøkampen den

¹⁾ jfr. Lars Muncks Efterladenskab: »Da de Saarede indkom fra Kolding overtog jeg og min Søn pasningen af en Deel Saarede, som var indlagte paa et privat Lazareth.« — ²⁾ Lars Munck skriver herom: »Da Koldingslaget havde staaet uddelte jeg ved Gudsø 2 Tdr. Brændevin, 2 Fade Øl og 50 Fl. Viin, som jeg havde bragt tilveje ved frivillige Gaver. Ligeledes da de rykkede ind fra Gudsø 2 Fade Øl og 2 Tdr. Brændevin, som blev uddelt i Fredericia.«

7de Maj gentog det sørgelige Skuespil sig, omend i betydelig formindsket Maalestok. De saarede og døde, som denne Kamp havde at opvise¹⁾, bragtes som forgangen Dag Lidelsesfællerne fra Koldingslaget herind for at blive røgtede og plejede, og atter gik Købmand Ahlmann i Spidsen ved at stille varmt Øl og Brændevin til Disposition; man kunde blot sige til. Den knugende Alvor, der havde raadet under Koldingslaget, var dog paa denne 7de Maj afløst af et lysere Syn paa Tingene, hvortil selvfølgelig hidrog, at Antallet af syge og saarede var betydeligt formindsket. Gaderne var fyldte med Soldater, Heste, Køretøjer og Kanoner, og Humøret var godt hos saavel Befalingsmænd som menige. Dog var Trætheden overvældende, og man saa mangan Kærnekarl segne om imellem de hvilende Forspand og læne sit Hoved mod et Kanonhjul eller et Hestekryds. Hist og her kunde man dog finde en tapper Sjæl, der stred imod Søvnen og samlede sin sidste Rest af Energi for at sende de kære derhjemme et Par Ord om Dagens Bedrift. Saaledes skrev Sergent Trasberg:

»Kære Forældre!

Forfærdes ikke, hvis I paa Listerne finder mig i de saaredes Rækker. Mit Blod er flydt for Fædrelandet, men jeg sender Eder hermed en Sejrstrofæ, som I bedes opbevare i Familien til Minde om Krigen.

Eders hengivne Søn.«

Dette Brev bliver dog næppe taget alvorligt, naar man erfarer, at Trofæen var en Sabel, der var tagen fra en død Soldat, og Blessuren kun en lille Rift, som Sergenten havde paadraget sig ved Passagen af et Hegn. Men han var heldigvis kendt som en stor Spøgefugl.

¹⁾ Kampene den 7de Maj ved Viuf og Gudsø kostede os henholdsvis 2 Off., 2 Uoff., 38 menige og 6 Off., 8 Uoff., 149 menige, hvoraf 19 fangne.

Stor Jubel vakte det, da Lars Muncks Datter¹⁾ kogte Kaffe til en Flok ventende Jenser og ved en Fejltagelse benyttede en Spand, halvfylt med Brændevin, som hun antog for Vand. Hendes Moder kunde jo nok lugte, at Kaffen var lidt stærkere end sædvanlig. Mandskabet tillod dog ikke, at den blev kastet bort, men gjorde sig ordentlig til Gode med denne uventede Kaffeputsch.

Noget lignende hændte ogsaa hos Hvedebrøds-kone, Madam Christensen, der havde Soldater til Huse. En gemytlig Fyr skulde gaa hende til Haande og rakte hende en Pakke »brændt malet Kaffe«. Det var imidlertid Snustobak, saa hele Huset geraadede udi stor Opstandelse, da denne Drik blev serveret. Der lavedes dog i Hast et nyt Bryg, til almindelig Tilfredshed for alle Parter.²⁾

Ovenpaa al denne Hjælpsomhed og Godgørenhed stod saa nogle raa og brutale Soldaterudskejelser i det grelleste Lys.³⁾

Neppe var Befolkningen overført til Fyn, før der i Byens nordvestlige Del udbrød et fuldstændigt militært Anarki. I Forbindelse med nogle faa civile Mandspersoner trængte en Del Soldater ind i Butikker, Lejligheder og Kældere, bemægtigede sig alt, hvad der fandtes af Fødemidler og Drikkevarer, ja for den Sags Skyld ogsaa andre Ting, og brød sig fejl om Disciplin og Mandstugt. En uforklarlig Nederlagsfølelse greb

¹⁾ Christiane Munck, f. 1831, d. 1908. — ²⁾ Om endnu en Hændelse paa denne Dag skriver Lars Munck: »Samme Dags Aften gik jeg ind i en Vagtstue for at see hvorledes det stod til derinde, og jeg hørte da til min store Forbauselse at Mandskabet havde hverken Brød eller Kul. Jeg gik da hen til 4 af vore største Avlsbrugere og formaaede dem til at faa noget Brød skaaret og lavet istand, som paa øjeblikket skete, saa jeg kunde bringe 4 Kurve fulde af skaaret Smørrebrød med udmærket Paalæg samt Øl og Brændevin.« — ³⁾ Disse Udskejelser fandt Sted i Dagene 16de—19de Maj, da Bonin bombarderede for første Gang, og da den egentlige Udvandring fandt Sted. I sin Bog om Trearskrigen berører Oberst N. P. Jensen flygtigt denne Affære.;

de i Udskejelserne implicerede Folk, og aldeles modløst angav de som Grund for deres Brud paa Ordenen, at »Fjenden skulde ikke have det«. Ingen passede Sprøjterne, hvorfor Ildsvaaden ogsaa i denne Bydel antog ganske andre Dimensioner end andensteds. Lunding søgte at sætte en Stopper for Uvæsenet, fik 8 Mand med fra Hovedvagten og trak i Kampens Hede blank. Han stod dog i Øjeblikket ret hjælpeløs, men skred senere strengt ind og lod Tumultu-
anterne afstraffe.

Alle Fade med Vin og Olje, alle Træ med Øl og en stor Mængde Tønder med andre flydende Stoffer var bleven tømt. Spundsene sloges ud, eller Hanerne drejedes fra, og ud i Kældrene sivede Pot efter Pot af reelle Salgsvarer i den frygteligste Forvirring og Sammenblanding. Mangfoldige Steder vadede de drukne Folk bogstavelig talt til Knæene i Vin og Øl og søgte at stoppe den stride Strøm ved at sætte Munden for. Oljen flød ovenpaa og dannede et skimlet Dække over de ædlere Vædsker, der laa under-
neden. Snavs, Støv og Sod fra Tomterne og de rygende Ruiner blandedes med de sivende, rindende Varer og gjorde Synet af dem yderligere kvalmende og uappetitligt.

Heldigvis var denne Forvirring kun af kort Varighed, men i hele sin utiltalende Skikkelse typisk for den Art af Brud paa Disciplinen. Uforklarlig, opblussende som et Magniumsblus, for ligesaa hurtigt atter at slukkes.

Det kunde næsten se ud som en Tilladelse, at der ikke blev gjort noget for at hindre baade Befalingsmænd og menige i at forsyne sig med al Slags Husgeraad, ligefra Stole, Sofaer og Borde ned til Gryder, Kasseroller og Kedler. Meget var jo efterladt af Be-

sidderne, og dette benyttede Garnisonen sig af. Ind i Volden byggede man Opholdsrum, der udstyredes med de bortdragne Borgeres efterladte Ejendele, og for yderlig at sikre sig mod smaa Overraskelser i Form af Granatstumper og lignende Fredsforstyrre opstablede man Chatoller, Skuffer og Skabe, der fyldt med Jord i mangt et Tilfælde kunde tage Stødet af.

At der ikke blev taget paa disse Sager med Fløjls-handsker, undrer vist ingen. Officererne tog først, og Mandskabet fulgte deres Eksempel. Vinduerne fjernes fra Husene for at indsættes i de nyindrettede Voldlejligheder, der i mange Tilfælde var helt hyggeligt monterede. Udenfor indrettedes Ildsteder, hvorover man kunde faa sin Kaffe varmet eller sin Mad tilberedt. Til Byggemateriale tog man Bjælker og Lægter fra Husene, og Rækker af Gavle sloges ned i dette Øjemed. Derfor kunde man f. Eks. i Lillegaden se tværs igennem en hel Række Huse, ligefra Danmarks-til Jyllandsgade, thi her var Ilden og Militæret i For-ening faret frem paa en i særlig høj Grad skaansels-løs Maade.

Det vilde have været en saare trist og kedsommelig Tid for Garnisonen, om Dagene var rundne hen uden at byde paa Stof til Samtale eller Morskab. Dette Stof blev righoldigere, nu Fjenden var for Døren, og det ganske naturligt, fordi der ved hans Komme gaves Anledning snart for den ene, snart for den anden til at vise sine Evner i denne eller hin Retning.

Vi maa da ej glemme at nævne en Original som Sergent i Artilleriet, Bum-Bum-Zacharias, en Mand, der nærrede et indgroet Had til vore Fjender. Dette Had gav sig imidlertid Udslag paa en for en Befalings-mand ret kedelig Maade, idet han med sin bedste Vilje ikke kunde underordne sig den stedlige Artilleri-

leders Kommando. Han skød og skød med sin Kanon, der stod paa Oldenborgs Bastion,¹⁾ og det var ham ligegyldigt, om han havde Kolonner eller Enkeltmand i Kikkerten. Rørte der sig det mindste ude i Forterrainet, fluks var han ved Kanonen og fyrede løs og spildte en Mængde Krudt til ingen Nytte. Men Kammeraterne morede sig over ham og udstyrede ham som venteligt med ovenstaaende Kælenavn. Til sidst blev Zacharias dog puttet i Vagten, da Kommandantens Paalæg om Maadehold med Skydning og Spiritus intet frugtede; men heller ikke dette hjalp, thi saa snart Zacharias var sat paa fri Fod, skød og drak han atter videre. Hans lange sorte Skæg, der naaede ham til Bæltstedet, var sværtet af Krudtrøg; hans herkuliske Skikkelse var egnet til at indgyde Sympati og Tillid, naar han støt og sikker stod bag sin Kanon og lod Dampen bølge om sig. Men trods gentagne Besøg oppe i Vagtens Arrestlokale blev han dog aldrig kureret for sin Skydemani, og lod Kommandanten ham tilsidst i Fred med baade Kanon og Flaske.

Lige saa megen Fornøjelse havde man af cand. polyt. Sass, en lille gesvindt Mand, der aftjente sin Værnepligt som menig. Han optraadte som Bugtaler og høstede paa sin Vis lige saa stor Anerkendelse og Ros for sin Underholdning paa Bugtalerkunstens Omraade som Zacharias paa Skydningens. Han havde altid i sin Fritid en interesseret Kreds af nysgerrige omkring sig, og snart hørte man ham tale ude fra Kredens Periferi, snart kom Lyden af hans Stemme oppe fra en af de nærmeste Skorstene.

Ogsaa Marie Cecilie fra Store Andst²⁾ var i Yndest hos Garnisonen, selv om denne Yndest var dikteret

¹⁾ den sydvestligste af Fæstningens Bastioner. — ²⁾ Landsby 15 Km. Vest for Kolding.

af slet og ret Medlidenhed. Hun var en gammel, ugift, halvgal Pige, der paa Belejringens Tid færdedes her i Byen. Hun handlede med Soldaterne, sang nu og da nogle Viser for dem og tjente derved de faa Skilling, som hun behøvede til Livets Ophold. Hun digtede en Mængde Sange, alle af primitivt og naivt Indhold, og søgte med disse at sætte Humør i Folkene og opildne dem til at gøre deres Pligt. Selv i Kugleregnet kunde man se hende løbe fra Afdeling til Afdeling, syngende og gestikulerende, trodsende det dræbende Bly, der aldrig fik Lov at finde Vej til hendes varmt bankende Hjerte.

I Modsætning til disse Typer havde man saa nogle, hvem Krigen, Skydningen, Spændingen, Synet af de saarede og døde og Uvisheden om den fremtidige Skæbne havde reduceret til menneskelige Vrag. De undte sig ikke Ro et Øjeblik, men søgte Trøst for deres Ængstelse hos Kammeraterne, der jo ikke vidste en Smule bedre Besked om Fremtiden end de selv. De haabede i disse deres Kammeraters Svar at finde netop den Mening, som passede bedst til deres Forhaabninger og Ønsker.

Særlig beklagelsesværdig i saa Henseende var Handelsbetjent Horsfeld, der allerede midt i Maj, da Fjenden stod for Døren, led af mørke, dystre Anelser. »Jeg kommer aldrig levende hjem igen«, var det triste Omkvæd, der atter og atter lød fra hans Læber. Nedslaaet og tungsindig gik han omkring, lidet opbyggelig at se paa for Kammeraterne, der trøstede ham med, at »der var ikke støbt nogen Kugle for ham«. I samfulde 6—7 Uger skulde denne hans Angest knuge ham. Da Kirkegulvene den 6te Juli var dækkede af døde og saarede, og man vandrede fra Række til Række og fra Nummer til Nummer for at

skønne, hvem de forskellige var, fandt man ogsaa Horsfeld, hvilende ved Siden af en tysk Major¹⁾. Hans egen Spaadom var sket Fyldest. Med Hovedet lænet mod Højalteret²⁾ havde han fundet en Fred, der ikke skulde forstyrres af mørke Drømme, og i Døden havde hans Ansigt faaet det Smil, som Livet paa det sidste saa bittert havde berøvet det.

Zacharias, Sass og Horsfeld — faa blandt de mange, der kunde nævnes — er her fremdragne som Repræsentanter for forskellige Soldatertyper og Sindsretninger, der alle staar paa Sympatiens Grund. Men desværre gjorde ikke hver og een sig bemærket paa slig elskværdig Vis, og mangen Gang kunde den, der vandrede omkring i Nærheden af »Anlægget«,³⁾ overraskes ved Synet af en Række Syndere, der stod bundne til Træerne med Armene snørede fast om Stammerne. Ihvorvel det kunde være saare pinefuldt at udholde 2 eller 4 Timers Afstraffelse af denne Art, saa var Skammen dog det værste derved og den moralske Virkning den, man mest tilsigtede. Det var en Slags offentlig Udstilling af voksne Mænd, der ikke havde kunnet holde sig Reglementet efterretteligt, og den Omstændighed, at ogsaa civile Folk havde Lejlighed til at se Misdæderne, gjorde Haanen i Straffen mest bidende.

Ogsaa taktiske Led af Afdelingerne traf de nedværdigende Straffe, som den Gang en Styrke af 6te Reserve-Jægerkorps trykkede sig ved at gaa frem i Fjendens Ild, hvorved et tilsigtet Resultat ikke opnaaedes.⁴⁾ Øjenvidner beretter, at Styrken til Straf

¹⁾ vistnok ved Navn v. Staffeldt. Ved Dérouten ved Randsfjord den 6te Juli nægtede v. S. at tage mod Pardon og overgive sig, hvorfor han blev skudt ned. Der sagdes, at Motivet til denne hans Nægtelse var, at han som Løjtnant havde ligget i Kvarter hos Hartvig Glückstadt i Fredericia, og at han derfor ikke vilde stedes Ansigt til Ansigt med sine derboende Bekendte. — ²⁾ i den katolske Kirke. — ³⁾ Karolinelund. — ⁴⁾ Den 28/5

udstyredes med 4 Alen lange Lægter, der i den ene Ende var ombundne med en stor Halmvisk, og maatte den med dette Vaaben over Skulderen marchere hele Volden rundt, under fornøden militær Bedækning og som Genstand for alle Tilskuernes bidende Spot.

Det skal dog tilføjes, at samtlige i Sagen implicerede snart efter rensede sig for Prædikater som Kryster og Kujon, idet de ved et nyt Forsøgs Etablering alle meldte sig frivilligt.

Foruden de nævnte Afstraffelsesmetoder mener Kilden til disse Meddelelser ogsaa at kunne erindre, at den sorte Kokarde var bragt til Anvendelse.

Læsernes Opmærksomhed skal henledes paa, at alle Tegn paa Fortrykthed og Mistillid til egne Evner kun viste sig i Belejringens første Periode, og at dette søger sin Grund i Overgangen fra det trivielle Jordarbejde paa Voldene til dissers Forsvar mod en kamplysten Fjende. At den moralske Barometerstand yderligere faldt nogle Streger blandt Folkene i Garnisonens nordvestre Del, ligger simpelt hen i, at denne Bydel var den mest udsatte. Her fandt de største Ildsvaader Sted, og man saa hele Rækker af Huse gaa op i Luer. For dette bar Ahlmanns¹⁾ høje Skorsten en væsentlig Skyld, idet den blev udpeget som Maal for de fjendtlige Kanoners Skarp. Og Skydningen skulde jo nok blive hidsigere, naar der af den tyske Officer,²⁾ der kommanderede Artilleriilden paa denne Front, ud-

skulde en Styrke — $\frac{1}{2}$ Kompagni af 6te Reserve-Jægerkorps — gøre et Udfald for at ødelægge et Forsvarsafsnit, der af Fjenden var anlagt bag Blokhuset. Styrken trykkede sig og vilde ikke gaa frem, hvorfor Føreren, Kaptajn Magius, lod den rykke tilbage til Fæstningen og afvæbne. —

¹⁾ Thomas Jürgen Ahlmann, f. i Graasteen $\frac{1}{4}$ 1814, d. $\frac{3}{4}$ 1892. Ejede et stort Bryggeri og Brændevinsbrænderi ved Prinsens Port, hvor nu de danske Spritfabrikker og Forsamlingsbygningen er beliggende. Omtalte Skorsten var i 1849 det eneste, der ragede op over Volden og kunde iagttages udefra. — ²⁾ sandsynligvis prøjsisk Oberst St. Paul, der faldt i Juni (jfr. H. G. Bønnelycke: Fra Belejringstiden i Fredericia 1849, under 18de Juni).

lovedes en Mark til hver den Kanon, der kunde sætte en Træffer i den efterstræbte Skorsten.

I denne Periode gav Garnisonens Mistillid til Kommandanten sig ogsaa stærkest Udslag. Man kunde ikke altid forstaa Motiverne til hans Handlinger og Befalinger. Hans ubønhørlige Strenghed i Forbindelse med hans hyppige Gnavenhed gjorde ham lidet populær; thi Mandskabet havde ikke Forstaaelsen af hans store Dygtighed og hans Omsorg for Fæstningens Vel. Det hændte atter og atter, at der foranstaltedes Demonstrationer foran hans Bolig. Ukvemsordene fløj som spidse Pile mod hans Vinduer, der endog en enkelt Gang blev knust ved Stenkast. Mest saarende for ham var Skældsordene »tyskervenlig« og »tysksindet«; to Betegnelser, der passede daarligt paa den pligtro Officer. Tilmed var Lunding en Mand, der i mange Tilfælde godt kunde se og forstaa, hvad der drev de undergivne til at begaa Brud paa Disciplinen. Som da de to Underofficerer Sauermilch og Kleinhammer rendte fra Blokhuset, fordi Tyskerne beskød det. Ved Strandporten blev de standsede og førtes straks til Kommandanten. Her forklarede de, hvilken Rædsel de havde for »Slagterbænken«, Blokhusets just ikke tillidvækkende Øgenavn. Lunding tog da sin Sabel ned fra Væggen, ikke for at afstraffe Synderne korporligt, hvad de begge havde troet, men for selv at ledsage dem ud til den Post, de kort i Forvejen havde forladt. Saadan var Straffen og — saadan var Manden.

En anden Gang hændte det, at Lunding skulde Volden rundt paa Inspektion. Til alt Uheld var der kun en halvtosset Egtkusk, Per Kyhl, disponibel, men Kommandanten gik trøstigt til Værket og satte sig op i Vognen. Ved Bønnelyckes Have¹⁾ vilde

¹⁾ paa Prangervejen (lige over for den senere anlagte nye Kirkegaard).

Skæbnen imidlertid, at en nærgaaende Bombe dræbte den ene Hest, hvorfor Lunding, der havde travlt, foreslog Per at skære Skaglerne over og fortsætte med Enspand. Pers Stædighed, der var baade berømt og berygtet i det ganske Ullerup Sogn, hvor han i Egen-skab af Kusk gik paa Omgang fra Gaard til Gaard, skulde imidlertid denne Dag fejre en af sine største Triumfer. Han vilde redde sit Hesteskind fra Fordærvelse og Undergang, og Kommandanten maatte til sidst fortsætte sin Inspektionsronde til Fods og i et Lune, der ikke var behageligt for dem, som Inspek-tionen gjaldt. Dette Lune skulde dog senere forandres til det bedst mulige, takket være et af Per Kyhl ar-rangeret Efterspil.

Kommen hjem, flaaede han nemlig den døde Hest og lagde Skindet op i Krybben til den levende, der i Følge Overtroen »ellers vilde dø af Længsel«. Den fik saaledes intet at æde, formedelst Skindet, der op-tog hele Krybberummet, og var vel omkommet af Sult, om ikke nogle kloge Hoveder havde rakt en hjælpende Haand til Per og hans Hest.

Hver Dag fra Klokken 2 til 4 lod Kommandanten Musikken spille, til Opmuntring og Adspredelse for Garnisonen. Musikkorpset, der hørte til 3die Brigade, tog Opstilling paa Pladsen under Volden, hvor nu Borgmesterboligen ligger, dér Lunding i hine Dage havde opslaaet sit Kvarter. Herfra kunde de gjal-dende Toner høres af alle, der havde Tjeneste paa denne den mest udsatte Front.

I Ny og Næ maatte Musikkdirektøren melde om Af-gang blandt sine Spille-mænd, ja allerede midt i Maj mistede han en af sine flinkeste Hoboister, Harden-berg, der i en ledig Time var søgt ind i Stejlkroen for at slaa en Passiar af med Købmand og Brænde-

vinsbrænder Chr. Høyrup. En Granat søgte ham op her og pustede hans Livslys ud.

Vistnok paa samme Dag dræbtes Sekondløjtnant Bjerregaard, der formedelst sin store mørke Paryk sagdes at ligne en Buskmand. Han skulde netop delikater sig med en Pakke Smørrebrød og var i den Anledning søgt ind i Prinsens Port for ret at kunne nyde sit Maaltid uden Forstyrrelser fra Fjendens Side. Men her mødte han sin Skæbne i Form af en Granatstump, der dræbte ham paa Stedet.

Under det store Bombardement den 3die Juni fik hele Musikken tilstaaet 3 Dages Ferie, for at Medlemmerne kunde aflægge Besøg hos Slægt og Venner paa Fyn. Det vidnede om Hjerte og Omtanke hos Kommandanten. Paa denne Tur brækkede Hoboisten Voigt det ene Ben, da han besøgte sin Kone, der var indkvarteret paa en Gaard 1 Mil fra Odense.

Da samme store Bombardement var sluttet, fandt Købmand Brøchners Karl en usprængt Bombe, der havde forvildet sig ind paa hans Herres Jordlod ved »det høje Træ«. ¹⁾ Bomben blev bragt ind til Fredericia, og i Købmandsbodens Gaard foretog Arbejdsmand Hans Erritzøe med Assistance af Læredrengene Peder Seest og Karl Nielsen en kritisk Underøgelse af dens Indhold. Da de tre Fjerdedele af Fyldet var tømt ud, standsede Undersøgelsen. Thi den sidste Rest vilde ikke med. Erritzøe gav sig derfor til at slaa og ryste Bomben, der sprang med et Brag, der kunde høres oppe paa Trinitatis Kirkegaard. De to Læredrengene slap med nogle Saar og undersøgte ingen Bomber mere; men Erritzøe selv udslettedes af de levendes Tal. Nogle fast ukendelige Rester af hans Legemsdele

¹⁾ »det høje Træ« voksede ved Landevejen, c. 1000 Alen Vest for Vasebakken. Det fældedes af Tyskerne, men erstattedes senere af en Bævreasp.

fandtes senere ovenpaa Taget af et Skur, hvorhen de ved Eksplosionen var bleven slyngede. — — —

Som bekendt indgik Oversvømmelsen af Mølleengen som et vigtigt Led i Forsvaret af Fredericia. Kilden hævder bestemt,¹⁾ at det var hans Fader, oftnævnte Lars Munck, der undfangede Ideen at sætte Terrainet Vest for Fæstningen under Vand; thi derved indsnævredes Angrebsfronten betydeligt, ja med omtrent en Tredjedel. Munck henvendte sig til Oberst Krag, den daværende Kommandant, og fik af denne Tilladelse til at prøve sine Teorier i det praktiske. Fra Firmaet Byberg og Johansen fik han leveret for 54 Rbd. 3 Mk. 12 Sk. Tømmer, Lægter og Planker, hvormed han spærrede Ullerup Bæks Udløb, og snart steg Vandet og gik ud over Engene, hvorved der var ført Bevis for de Munck'ske Teorier. Nu — siges der videre — saa Militæret, at Oversvømmelsen kunde iværksættes med Held, og en anelig Styrke gik i Gang med at regulere Vandets Siven, anlægge en dækket Vej og bygge det bekendte Blokhuis, alt-sammen Foretagender, hvis Nyttевærdi var saare iøjne-faldende.

Bittert tilføjer vor Kilde, at ikke blot fik hans Fader ikke Æren for dette Værk, men Udgiften til Tømmer og andet Materiale blev ham end ikke refunderet, skønt han søgte derom. Mange Maaneder efter at Staten havde draget Nytte af hans lyse Idé, maatte han betale af paa de halvhundrede Daler, hvad der var et føleligt Knæk for hans Pengepung; thi han var en fattig Mand.

¹⁾ Denne Paastand, der udelukkende staar for vor Kildes Regning, og som vil være egnet til at rejse en Debat, støttes dog af følgende Optegnelse, der er efterladt af Lars Munck: »Da 12te Bataillon rykkede ud fra Fredericia i 1848, foranstaltede jeg Vandet sat op omtrent til Vasebakken eller Stoustrupvejen.« — Enten forveksler dog L. M. 1848 med 1849, eller ogsaa er Demonstationen foretagen i 48 og selve Udførelsen i 49.

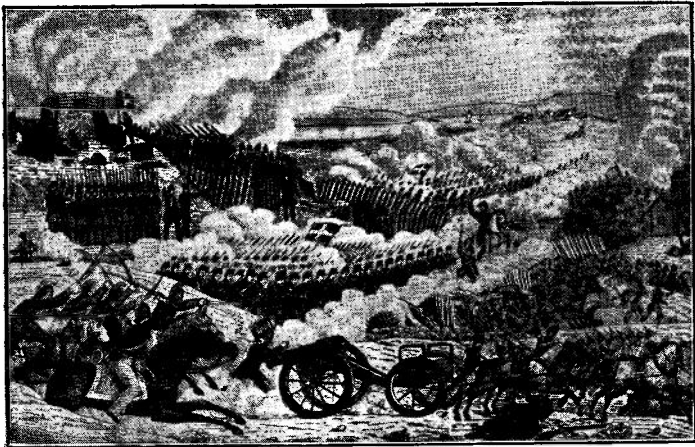
Det maa dog have været Lars Munck en Trøst, at hans Skærv kom Fædrelandet til Gode. Han kunde henleve Resten af sine Dage med en Samvittighed, der var renere end mangan Slesvig-Holsteners; thi blandt disse var der adskillige, der følte, at Insurgenternes Vaaben ikke var ganske blanke. Et typisk Eksempel i saa Henseende afgav en gammel Tysker, Bankdirektør *** fra Meldorf i Ditmarsken, der i 1907 gjorde en Rejse herop for at se de kendte Steder, inden han skulde dø.

Han indrømmede overfor Matthæus Munck, der havde det Held at støde paa ham, at hans Samvittighed tilhviskede ham noget om »en vis mindre retfærdig Sag, som han i sin Ungdom havde støttet.« Han vilde nu ved Synet af de kendte Steder genopfriske i Erindringen, hvad han her havde oplevet, og Munck mente at forstaa, at den fremmede vilde gøre den danske Jord Afbigt, fordi han i 1849 havde betraadt den med urene Fødder. Nok er det, han rørtes dybt ved Synet af Strib, Sandal og Hannerup; han mindedes Stedet, hvor »Christiansens Batteri« havde ligget, og han genkendte mangt og meget i Erisø, hvor han selv i hine Dage, tilhørende Avantgarden, havde haft Kvarter. Han mindedes forskellige Episoder og græd, da han fortalte om Kampen ved Kolding den 23de April 49, hvor han havde været med til at danne Karré mod de danske Husarer. Han betonede, som var dette ham særligt magtpaaliggende, at Disciplinen ved hans Afdeling havde været meget streng. Hans Kaptajn havde saaledes faaet 8 Dages Kvarterarrest, fordi han havde foretaget Skovhugst i Fuglsang,¹⁾ førend der var indløben Rekvision fra Sognefogden til Ejeren. Da Munck spurgte

¹⁾ Lystskov c. 1/2 Mil Vest for Fredericia.

ham om hans Mening om Fredericiaslaget, svarede han aabent: »Ach bewar's, wir war'n ganz h'runter«. Først Kl. 5 om Formiddagen havde hans Afdeling faaet Ordre til at rykke frem Vest om Stoustrup, men allerede ved Heise Kro var de bleven opreven. »Wir war'n schlecht geführt! Unsre Offiziere war'n schlecht!«

Denne ***s Udtalelse synes at bekræfte Paastanden om den Forvirring, der paa mange Punkter herskede

*Slaget ved Fredericia (den 6te Juli 1849).
(Gammelt naivt Billede.)*

i de slesvigholstenske Linier, da vort Angreb førtes frem. Selv Bonin var et Offer for Overraskelsen, efter hvad hans Kvartervært senere har oplyst.

En Del af Bonins Stab laa indkvarteret i Bredstrup, men han selv tilligemed hans nærmeste Raadgivere boede hos Proprietær Poul Schwartz paa Spanggaard, hvor ogsaa Stabsmessen var etableret. Da Slaget var begyndt, sprængte en Ordonnans Kl. 1¹/₂ ind paa Gaardspladsen og meldte: »Die Dänen drängen stark auf!« Bonin svarede blot: »Jagen die Hunde wieder

ins Loch hinein«, men sendte ikke Bud til Bredstrup for at alarmere, før der var gaaet cirka 20 Minutter; thi han troede ikke paa Meldingens Alvor. Ordonnans Nummer 2 sprængte ind med en ny alarmerende Melding. »Ich komme gleich«, var Bonins Svar. Men først da den 3die Rytter havde vist sig, troede Bonin paa Meldingens Rigtighed og Alvor, kastede sig paa sin Hest og red bort, fulgt af sin Stab. Hans sidste Ordre paa Spanggaard var, at Ordonnanserne skulde dirigere Messen til Hvilested Kro, medførende »fünfundzwanzig Stück Geflügel«. Disse fik han dog ingen Brug for. — Senere paa Morgenstunden, fortæller Schwartz, kom Bonin tilbage, bankede paa Vinduet og tog Afsked med sin Kvartervært med de Ord: »Ich muss Ihnen leider Adieu sagen; wir sind geschlagen.« For Schwartz var det vist ikke desværre. Kort efter kunde han se en Sværm halvnøgne Slesvig-Holstenere flygte over Stok og Sten, raabende: »Dänen kommen, Dänen kommen«, og snart gik dette i Opfyldelse. De første danske Tropper naaede op og kastede Fjenden tilbage gennem Spangpasset.

Enkelte af Fredericias Borgere ydede Tropperne en værdifuld Hjælp, idet de optraadte som Vejvisere, hvad der nok kunde gøres nødtigt, da Førerne ikke blot havde deres Ukendskab til Terrainet at kæmpe med, men ogsaa Nattens Mørke. Blandt disse Vejvisere, af hvilke de daarligst stillede fik 5 Rigsdaler hver for Ulejligheden, træffer vi pensioneret Kommandérsergent Løhde, der fulgte Ryes Stab. Han faldt dog snart i Grøften, hvad der bragte ham i et saadant Harnisk, at han gik hjem. — Af andre skal vi nævne pensioneret Basunblæser Grube, der fulgte 5te Reserve-Bataillon, og pensioneret Tambour Dyna, der fulgte Tropperne ud gennem Kongens Port. End-

videre Skibstømrer Mads Munck,¹⁾ der var bundet fast til en Hest, fordi han kort i Forvejen under Bombardementet var kommen til Skade derved, at han under et Slukningsforsøg var gaaet paa Hovedet i et Hul, som en Bombe havde boret i Jorden, og havde faaet en Hest ned over sig. — Disse Navne er dog kun faa blandt de mange, der paa denne Dag vovede Liv og Lemmer for Fædrelandet.

Hermed slutter Meddelelserne om Belejrings-tiden, idet Kilderne nu kun indeholder usammenhængende og ufuldstændige Oplysninger, der ingen særlig Interesse kan paaregne. Desværre findes der kun saare lidet om selve Slaget, hvad man maa beklage. Dog berettes der om den Forbavselse, hvormed de Danske betragtede de fjendtlige Lejre, der med deres udstrakte Lejrgader lignede smaa Byer, hvis Lidenhed dog ikke tillod en Udeladelse af Gadenavne og »Hus«numre. Selve Lejrene benævnedes Altona, Kiel, Flensborg og Hamborg og var i Færd med at iføre sig Festskrud i Anledning af en forestaaende prinselig Fødselsdag.

Flere Steder havde den overraskede Fjende forladt et godt dækket Bord, hvis Herligheder forraadte en velplejet kulinarisk Tilbøjelighed hos Ejermændene. Og adskillige Steder fandtes der Oplag af baade flydende og faste Varer, der paa Vogne førtes til Fredericia som Sejrherrrens retmæssige Bytte. I flere Tilfælde blev der dog handlet ilde med disse Sager, idet de udmattede Soldater kritikløst tog for sig af Retterne og nød netop det, de mindst havde godt af. I Sejrsrusens Overmod tænkte de ikke paa Kammeraternes umættede Munde, men mishandlede og knuste,

¹⁾ Mads Jensen Munck, Lars Muncks Broder, døde ²⁵/₁ 1851 som Følge af den Sygdom (dobbel Brok), han havde paadraget sig ved ovennævnte Fald med Hesten. Det er altsaa galt, naar Pastor Prip i sine »Ungdoms-erindringer« (Memoirer og Breve, XIV, udg. af Rist og Clausen) Side 61 beskriver M. M.s Død under Bombardementet af Fredericia i 1849.

hvad de ikke formaaede at nyde, saa Pladsen indenfor Prinsens Port, hvor nogle af Vognene var kørt op, fik et Vederstyggelighedens Præg. Men der var saa meget skønt paa denne Dag, at en enkelt grel Farve ikke formaaede at skænde alle de rene.

Inde i Byen havde de faa Beboere med bankende Hjerte og i dybeste Tavshed lyttet til Kampen. Tre Gange var Tummelen fra Slagmarken kommen nærmere, og tre Gange var den atter trukken bort. Det var Kampen om Treldeskansen, der bølgede frem og tilbage. Stor var Ængstelsen, naar Lyden syntes at tiltage i Styrke, thi da maatte Dansken vige; stor var Glæden og friere Aandedraget, naar Lyden syntes at svinde, thi da gik Dansken frem. Og snart døde Larmen langsomt hen — ganske fjern var den nu; det var Dérouten ved Randsfjord, man svagt kunde følge. —

Den Stilhed og Fred, der følger umiddelbart ovenpaa en hidsig og morderisk Kamps Bulder og Larm, ligesom symboliserer den Barmhjertighedsgerning, der skal øves, naar de kæmpende Masser har sejret, tabt og lidt.

Et Vink kun — og man saa hin 6te Julimorgen de sidste Reserver, der ikke var blevne inddragne i Kampen, spredes i lange Kæder ud over den blodige Mark, søgende de saarende Kammerater, hvem en rettidig Hjælp endnu kunde bringe Lindring og Helbredelse. Ved hver saaret stak man et Gevær med paasat Bajonet omvendt i Jorden; saa kunde Lægerne med deres Hjælpere hurtigt finde derhen. Et Mylder af Vogne kørte op,¹⁾ og saa hurtigt, det lod sig gøre, bragtes de nødlidende ind til Lasaretterne, hvor kærlige Hænder ventede paa at yde Hjælp og Pleje.

Men ogsaa de døde kørtes ind, og Kirkegulvene

¹⁾ paa Initiativ af Egnens Beboere selv.

dækkedes med Rækker af Lig — i Trinitatis Kirke de danske, i katolsk Kirke¹⁾ de tyske — der snarligen skulde stedes til Hvile.

Allerede den 6te Juli om Eftermiddagen blev den Plads udstukket, som man havde udset til Krigergrav. Der var vel i Løbet af Vaarmaanederne nedlagt enkelte døde paa samme Sted. Men Dimensionerne skulde jo nu være meget større — desværre — af Hensyn til det store Antal Ofre, som Slagdagen og Sejren havde krævet. Den 7de om Morgenen gik et Detachment Ingeniører og et Kompagni Fodfolk i Gang med at udgrave Kæmpegraven,²⁾ der allerede den 8de skulde tage imod sine døde. Tidligt om Morgenen paa denne højtidsfulde Dag lagde man Ligene til Rette, alle indsvøbt i Kapper, der var trukket op over Ansigterne, for at disse ikke skulde blive vansirede. De lagdes Side om Side og i Lag, og over hvert Lag hældtes nogle Tønder lædsket Kalk,³⁾ der skulde forebygge Udbredelse af Forraadnelsens Stank.

Præcis Klokken 12 var dette store Arbejde til Ende, og den pompøse Procession marcherede op for at vise de døde den sidste Ære.⁴⁾ Hele Garnisonen var til Stede med Officererne i Galla og Mandskabet parade-mæssigt pudset, og til Tonerne af Thilos Sørgemarsch, der var skreven i Dagens Anledning og blev udført af 3die Brigades Musikkorps under Direktion af Thilo selv, sænkedes 23 raat tilhugne og i Hast sammen-tømrede Kister med Ligene af faldne Officerer ned i Graven, kronet af den 24nde, der indeholdt General Ryes afsjælede Legeme.

¹⁾ Her gik Sergent Sauermilch og sorterede Ligene og fandt tidligere nævnte Handelsbetjent Horsfeld, der ved en Fejltagelse var bleven anbragt mellem de tyske. — ²⁾ Fjendens døde blev begravede i »Tyskergraven« paa Michaelis Kirkegaard. — ³⁾ der medgik ialt c. 200 Tdr. — ⁴⁾ efter forudgaaende Gudstjeneste i Michaelis Kirke, hvor Feltpræst Boisen talte.

Saa foretoges Jordpaakastelsen;¹⁾ der blev talt over de døde og sunget Salmer og Sange; men til sidst skrattede Geværsalverne og forkyndte, at det hele var til Ende. Saa blev Ryes Kiste tagen op og hensat i Vaabehuset²⁾, Graven kastet til og Træer plantet derpaa. Og hvert Aar — til 6te Julifesten — pynter Kvinderne den dyrebare Grav, der gemmer Støvet af saa mange³⁾ tapre danske Mænd, Mænd, der har vist os, hvad Mands Mod og Mands Vilje evner.

¹⁾ af Pastor Hertel. — ²⁾ for senere at overføres til Kjøbenhavn. — ³⁾ c. 500.

EFTERSKRIFT.

Hvad der ovenfor er fortalt om Fredericia under Belejringen i 1849, er meddelt af en gammel, agtet Borger, Matthæus Munck, der allerede i en Fodnote er præsenteret for Læseren. Det har været undertegnede en kær Beskæftigelse at forme det foreliggende Materiale, saa det har kunnet præsenteres i en læse-egnet Skikkelse. »Erindringerne« slutter sig som et Supplement til »Gamle Fredericia-Minder«, der vil være Læserne bekendte fra 1ste Halvbind 1910 af nærværende Skrift.

A. Br.

FRIDERICHS WEYLE RØDE KOHR.

AF

CAND. MAG. JAKOB ALSTED,

VEJLE.

I G. F. Gaarmanns »Efterretninger om Weile Kiøbstæd« (Fredericia 1794) fortælles der bl. a. (i Kap. VIII): »Af Byens unge Karle og Borgere er oprettet, som foran meldt, et ridende Korps af 14 Personer, for ved Leilighed af de høikongelige Herskabers Ankomst til og fra Byen at escortere«. Dette ridende Korps har haft en Protokol, som aabenbart for største Parten er bleven ført af nævnte Gaarmann, der den Gang var Fuldmægtig hos Postmesteren (som ogsaa paa den Tid var By- og Herredsskriver) i Vejle¹); denne Protokol tilhører nu Vejle Museum, skænket dertil af Frk. M. Stephansen, forhen af Vejle; hun har arvet den fra sin Bedstefader, Hospitalsforstander St., som var med i Korpset; den danner Grundlaget for det følgende. Jeg skal med det samme bemærke, at jeg har beholdt den oprindelige Stavemaade, men ikke altid den ret forvirrede Tegnsætning.

Det var ikke ualmindeligt, naar »høikongelige Herskaber« skulde passere gennem en By, at Borgerskabet stillede en Slags Æresvagt af Ryttere for dem. Da saaledes i 1743 den senere danske Dronning Louise (Frederik d. 5tes Gemalinde) rejste gennem Odense paa Bryllupsrejse til Kjøbenhavn, blev en Del af »de bedste

¹) jfr. Erslevs Forfatterlexikon.

og skickeligste« Borgere i Odense enige om at forsamle sig for at modtage hende til Hest¹⁾, og da Kronprins Frederik (den senere Kong Frederik d. 6te) i Forsommeren 1788 gjorde en Rejse til Norge, paraderede Borgerskabet alle Vegne i Byerne der, paa sine Steder med frivillige ridende Korps.²⁾ Disse Eksempler, til hvilke der antagelig kunde føjes mange, kaster Lys over Protokollens Begyndelse: »Da Weile Kiøbstæd udi afvigte Decembr. Maaned 1788 var glædet med det Haab at see *Hans Kongelig Høyhed Kron Prindsen* paa hans da forventende lykkelig Tilbagekomst³⁾ fra Naboe Riiget Norge, og af S. T. Hr. Stiftsbefalingsmand von Urne bleven opmuntret ved denne for Undersaatterne i saa mange Henseender, glædelige Leilighed, ved passende Høytiideligheder og Fryds Beviiser, at lade i Gierningen see Prøver paa den indvortes Glæde og Kierlighed Indvaanerne bare for *Ham* som Kronens Arving; og tillige givet Haab, at saadant med Allerhøyeste Velbehag ville vorde anseet, opvakte en saadan almindelig Glæde og Fyerrighed til at viise sig, det [o: at] efterskrevne den 5te Decembr. bem^{te} 1788 strax bleve villige til og eenige om paa egen Bekostning at oprette og udgiøre et Riidende Corps til at imodtage og geleide *Hans Kongelig Høyhed* her til og fra Byen.«

Det vedtoges paa dette grundlæggende Møde d. 5te Dec., at der senere skulde vedtages Love for Korpsen, og at hver Interessent skulde anskaffe sig

- a) »Kioler af Carmoisin rød Klæde med forsølvede glatte Knapper og gul Underfoer:

¹⁾ jfr. Odense borgerlige Korps i det 19de Aarh. af F. M. Andersen m. fl. Denne Begivenhed gav Stødet til Oprettelsen af det faste »ridende grønne Korps«, som blev noget selvstændigt — og finere — ved Siden af de andre borgerlige Korps i Odense. Det bestod til omkring ved Midten af det 19de Aarh. — ²⁾ Edv. Holm: Danmark-Norges Historie 1720–1814, 6te Bd. I, S. 274. — ³⁾ Paa Rejsen op til Norge var han rejst gennem Vejle (jfr. Gaarmanns Efterretninger).

- b) Vester og Been-Klæder af Pallie [ɔ: straagul] Klæde med ditto Knapper:
- c) Hat med Cocarde og Fieder: (»en hviid Fiedder rød i det øverste«)
- d) opslagen Støvle og Sporer:
- e) Sølv Kaarde og
- f) Chaberaquer [ɔ: Ridedækkener] af rød Klæde med guule Snorer.«

Det blev overdraget Gaarmann straks at anskaffe det hertil nødvendige Klæde for alle Interessenterne paa deres Bekostning, og man maa have gaaet rask til Værks efter det følgende at dømme:

»I hvilken Mundering forfærdiget efter eet Snit og Form til Beløb for hver omtrent 25 à 27 rd. det samtlige Corps paraderede til Hest Onsdagen den 10de Decembr. 1788 — hvilken Tiid *Hans Kongelig Høyhed* var forventende; efter at Corpset hver Dag tilforn havde udreedet, for at vænne og tilriide Hæstene.«

Efter dette ivrige og loyale Hastværk maa det have været en flov Følelse, da man fik at vide, at Prinsen var sejlet lige fra Norge til Kjøbenhavn, »og saaledes havde da dette Corps ei denne Gang den Lykke at opnaae sin Ynske og Hensigt; men Corpset haaber det til andre Tider at skulle faa« og gik derfor videre paa det givne Grundlag, og d. 2den Jan. 1789 vedtages og underskrives Lovene af Købmand S. Langballe, som de 10 andre Medlemmer af Korpset havde valgt til »Ritmester«, G. F. Gaarmann, der var antaget til Vagtmester, M. Bang, der skulde være Trompeter, St. Stephansen, Lindved, Nørup, Madsen, J. Bang og J. Kalager. To af Underskriverne fra 5te Dec. savnes: M. Buch — som dog senere findes som Deltager — og Peder Bøegh, som melder sig ud af Korpset den 15de Febr. 1789 efter kun at have været med i godt to Maaneder.

Lovene fastslaar meget bestemt Korpsets ikke-militære Karakter: Det er oprettet »deels for at nyde den Naade at escortere til og fra denne Kiøbstæd« Medlemmerne af det kongelige Hus, »deels og derved at tillægge sig ved ærekiær og ædruelig Opførsel, alles, baade Stiftets, Amts og Byens Øvrigheders samt Byens Indvaaneres Gunst og Agtelse«. Der findes i Lovene Bestemmelser, som direkte tager Sigte paa dette sidstnævnte Formaal, saaledes naar det i Cap. 1 Art. 8 hedder: »I Følge 1ste art. maa ingen af Corpset naar hand er i Munderingen søge eller sætte sig til nogen slags Sviir eller uanstændig Natte-Sæde¹⁾, befindes hand dermed, da bliver hand at ansee med Mulct 1ste og 2den Gang, men 3die Gang at udlemmes²⁾ af Corpset«. Bliver han saaledes udlemmet, skal han enten sælge Munderingen eller i det mindste i Stedet for de blanke Knapper sætte overtrukne; »er hand heri opsætsig og ikke i Stilhed vil efterkomme saadant, maa hand taale i alle Selskaber, hvor hand indfinder sig med Munderingen, at³⁾ hand ikke længere hører til Corpset, men som een Opsætsig bleven udlemmet« (Cap. 1 art. 9).

Medens det naturligvis ikke var Mening, at Korpset skulde gaa i Munderingen til daglig udenfor Tjenesten, var der dog — som det ses af det ovenanførte — visse Lejligheder, hvor man mødte i Uniform i det selskabelige Liv; herom bestemmes i Cap. 1 Art. 7: »Foruden til Parade bruges og disse Munderinger vel reent og næt vedliiigholdt: til den 2den Hellig Dag udi Juul og Paaske og Pindse Dag, Nytaarsdagen samt til

¹⁾ I en anden Artikel omtales: »uanstændig Natte Sæde over Klokken 10 om Aftenen med Sviiren og Drik, hvoraf andre Ubehageligheder kand flyde«. — ²⁾ et udmærket Ord, svarende til »indlemme«, »Medlem« og fortræffeligt erstattende det nu sædvanlige »ekskludere«. — ³⁾ der maa være underforstaaet f. Ex. »at faa at høre«, »at man lader ham mærke« el. lign.

Bryllupper, Barnedaab, Baller, og alle honnette Selskaber«.

Hvad Hestene angaar, skal de »være i god Stand, sorte eller mørke bruune Couleur ikke under 10 quarter og forseet med 4re Skoe«¹⁾. Man behøvede just ikke at eje sin Hest, men i saa Fald maatte man, naar der ventedes kongelige Herskaber til Byen, sørge for at sikre sig en Hest for 8 eller 14 Dage.

De fleste af Bestemmelserne i Lovene sigter naturligvis til Ordenens Opretholdelse under Øvelserne, saaledes den, som indskærper, at »Saasart enhver er mødt ved Paraden maa ingen understaa sig ved Excerering eller saa længe de holder under Commandering enten tale eller giøre nogen uanstændig Forhold med Miiner eller saadant, som kand foraarsage Uorden og Eftertale« (Cap. 2 Art. 5). Straffene bestaar i Mulcter, eventuelt Udlemmelse af Korpset; Mulcterne idømmes enten af Ritmesteren sely, hvis det er Vagtmesteren, Trompeteren eller en Underofficer, der har forset sig mod en af sine overordnede, eller, hvis Forseelsen er begaaet af en Menig, af en Ret, bestaaende af Ritmesteren, Vagtmesteren og 4 andre af Korpset; hvis der er Tale om Udlemmelse, skal hele Korpset være til Stede. Der er desuden Regler for eventuel Udpantning; den skal foretages af Vagtmesteren og to Mand i fuld Mundering. »Alle Mulcter fører Ritmesteren til Regnskab i eet særskildt Stæd i samme Protokoll, og til Nye Aar afgiøres med det heele Corps hvortil samme skal forbruges«. Det kan med det samme siges, at enten har Korpset fuldkomment gennemført en »ærekjær og ædruelig Opførsel«, eller ogsaa har man været meget lemfældig overfor hinanden; i hvert Fald gen-

¹⁾ Det har aabenbart været hyppigt at se Heste uden Sko eller kun med Forsko, saaledes som man endnu stundom kan se det, navnlig vest paa.

tages det næsten ufravigeligt Aar for Aar, at der ikke i sidste Aar er idømt nogen Mulkt, og intet Sted i Protokollen nævnes nogen idømt Mulkt, endsige nogen »Udlemmelse«.

Disse Love er underskrevne, som ovenfor nævnt, d. 2den Jan. 1789. Resten af Aaret synes at være forløbet meget roligt; det meddeles, at Købmand P. Bøegh udtraadte af Korpset den 15de Febr., at de fleste af Korpsets Medlemmer har anskaffet sig nye »Schaberaquer«, og at flere er at faa hos Ritmester Langballe for 2 Rd. 12 Sk.

1790 den 16de Febr. udmeldte Hr. Lindved sig af Korpset; da »man nu havde Formoedning, ved Prindsens Reise til Slesvig¹⁾, at kunde ventelig indtræffe her til Landet«, søgte man at overtale Hr. L. til at blive ved foreløbig, dog uden Held. — Paa et Møde den 20de April blev man enig om for Fremtiden at møde i fuld Mundering »med Fieder, Kaarde og Sporer« alle første Helligdage (i Stedet som forhen 2den Helligdage); i Overtrædelsestilfælde skal betales 1 Rd., og man maa ikke paa disse Dage forlade Byen uden gyldig Aarsag og Anmeldelse for Ritmesteren.

Samme Aars 10de Juli slog man sig sammen med »Borgerskabs Compagniet«²⁾ om en Skiveskydning paa »Syndre Fællede«, muligvis den nu med Graner bevoksede Plads sydøst for Søndermarksskolen. Om

¹⁾ Kronprins Frederik blev ^{21/7} 1790 gift med Marie Sofie Frederikke af Hessen; Brylluppet stod paa Gottorp Slot ved Byen Slesvig. — ²⁾ Gaarmanns Efterretninger om Weile: »Borger-Compagniet, som vel ikke er uniformklædte, men i Henseende til deres Exercitie dog vel øvede, bestaar omtrent af 90 til 100 Borgere, disse have og en smuk Fahne af grøn Silketoi, med det Kongelige Chifre og Byens Vaaben. Capitainen er pro tempore Guldsmed og Giestgiver Mathias Winge, Lieutenanterne er Købmand Henrich Linnemann og Sadelmager Søren Carstensen, Fændrikken Købmand Baldewien; disse ere uniformklædte med røde Kioler og palliegule [lysegule] Underklæder, samt Kaarder«. — Dette Kompagni ophævedes endeligt ved Resol. af 6te Oktbr. 1853, og dets Fond henlagdes til Brandfondet (jfr. Hammerich: Lovlexikon). — En Borgerfane som den ovenfor beskrevne, men fra 1836, findes paa Vejle Museum.

denne Dag beretter Protokollen følgende: »Anno 1790 Løverdagen den 10de Julii, var Choret forsamlet, og i fuld Mondering til Hest havde den Fornøjelse at paradere med Borgerskabs Compagniet paa Weyle Torv, efter at samme i Forveien var tilsagt at møde hos Ritmesteren, og derfra ordentlig med blottet Kaarde, honorerede Borger Compagniets Fahne, i at giøre Front liige for Torvet og Compagniets Front; Liige som og Corpset af Compagniet igien blev honoreret, med Exercitz, Tromme og Music, derefter, efter giorte Aftale i Forveien med Borger Officererne, reed for an til Byens Skyde Bane, her paa Syndre Fællad, hvor Choret igien modtaeget Borger Compagniet, da man der ved giorte Front, Choret paa Høyre Fløy; efter Compagnie Exercering var fuldendt, blev og comanderet til Fods, hvor Choret paraderede med Borgerskabet indtil der var skudt for det Høy Kongelig Herskab: Hvorefter eenhver efter sin udtagen Nummer skud, og tilfaldt den beste Gevinst, een Sølv Calot Skee¹⁾ indvendig forgyldt, til Hr. Ritmester Langballe, den sidste Gevinst, 6 Sølv Thee Skeer, tilfalt Vagtmester Gaarmann; efter at Skydningen var forbi, begav Choret sig til Hæst, og i samme Orden som ømmelt dertil, reed for op med Compagniet til Torvet, og modtoeg samme der med Salutering af Ritmesteren og Trompeteren; og efter at Borger Fahnen var baaret til Captain Wingses saluteret endnu Borger Compagniet, og i Orden forloed samme, og paraderede indtil Hr. Ritmesterens Huus, hvor alting endte sig: Wiidere passerede intet, men alting afgik i Eenighed og kierlighed.«

Den 14de Sept. samme Aar holdt Kronprins Frederik og hans Gemalinde deres Indtog i Kjøbenhavn, og man havde da besluttet her i Vejle at højtidelig-

¹⁾ En Slags Potageske med halvkugleformet Kop.

holde denne Dag »med ald den Pragt, som samme [o: Byen] kunde tilveiebringe«. Dagen før var Korpset bleven forstærket med tre Mand, Niels Hielm, Johan Rehorn og Mathias Bierring, som meldte, at de havde anskaffet sig den befalede Uniform, og foreviste Tilladelse fra Capitain Winge til at udtræde af Borgerkompagniet, i hvilket de følgelig har været pligtige at gøre Tjeneste. Om Højtidelighederne berettes der:

»Choret var da og forsamlet i sit Mondering til Fods, og tilliige med Borgerskabet paraderede paa Torvet, og omkring Raadstuen, imedens een Tale blev frembragt af Sogne Præsten Hr. Magister Schiøt¹⁾, om Dagens Høytiidelighed, der med Sang og Music blev sluttet; og Paraden ophævet. Om Aften var Ball paa Raadhuset, hvor Choret var Interessent, og med de øvrige forblev til langt ud paa Natten, toeg Deel i Fornøyerne, og derefter med ald kierlig Eenighed forloed samme.«

1791 var et mindre bevæget Aar; det eneste, der meddeles, er, at Korpset deltog i Skiveskydningen ligesom Aaret før, og at Hr. Rehorn vandt en »Ponsche Skee« og Hr. Jørgen Bang en Sukkerklemme.

1792 den 17de Juli holdt man Møde for at »aftale og bestemme et Estandarte [o: Banner] til Chorets Ziirat«; man anslog Bekostningen til 15—16 Rdl. Samme Dag optoges i Korpset Hr. Niels Henrichsen til Refstrup, samt Hr. (Købmand) Mammon (eller Mammen) af Vejle. Allerede d. 7de Aug. ankom Banneret; der holdtes den Dag Møde af alle Medlemmerne, ogsaa den samme Dag optagne Guldsmed Bøegh²⁾, »i Anledning at den ved sidste Samling aftalte og bestemte

¹⁾ Magister Jens Riddermann Schiøth, var Rector i Randers latinske Skole, blev kaldet til Sognepræst for Weile og Hornstrup Meenigheder 1789, Provst i Nørvangs-Herred 1791 (Gaarmanns Efterretninger). - ²⁾ Jens Christian B., Broder til den tidligere omtalte Købmand Peder Bøegh. Af disse to Brødre, ligesom af G. F. Gaarmann, findes der endnu adskillige Efterkommere her i Byen.

nye Estandarte med Dags agende Post hertil var ankommen, hvilken da i Chorets Overværelse blev aabnet, og befunden at samme er meeget ziirlig og net. Estandarten er af rød Lystring [et Slags svært og glat Silketøj] med gul Fryndser og Qvaster, meget næt skildret Hans Kongelig Mai^{st.} Ciffre og Krone stærk forgylt, samt med Underskrift »Friderichs Weyle Røde Kohr« og needen derunder paaskildret Weyle Byes Vaaben, med fleere Ziirater, eet rød Bandoleer med guule Fryndser og een breed Sølv Tredse med Carbin [antagelig Karabinhage til at hægte fast ved det Hylster, hvori den nederste Ende af Rytterfanens Stang skulde hvile]«. Den kostede ganske vist ogsaa 30 Rd. 25 Sk., som fordeltes paa Medlemmerne undtagen Trompeteren M. Bang, som »Choret holdt for billig at kunde frietages for denne Udgift«. Til at føre denne Estandarte udvalgte Ritmester Langballe G. F. Gaarmann, der blev Cornet, medens Forstander Stephansen blev Vagtmester i Gaarmanns Sted.

Den nye Fane skulde naturligvis bruges ved Skive-skydningen den 11te Aug., og derfor maatte Hestene vænnes til Korpsets nye Prydelse Dagen i Forvejen. Udmarchen til Skydepladsen foregik da ogsaa, uden at Protokollen har noget Uheld at meddele. Paa Skydepladsen paraderede Korpset til Fods, »imedens de sædvanlige Skudde bleve giorte for de Høy Kongelige Herskaber, hvoriblandt for eet Skud af Hr. Hendrichsen for Hendes Høy Kongelig Høyhed, Kronprinds Friderichs Gemahl, tilfaldt den 3die Gevinst nemlig en Fløde Skee indvendig forgylt, som af ham bliver underdanigst indsendt«. Hr. Langballe vandt baade en »Calotske« og en Sukkerklemme.

Choret mistede i dette Aar en Mand, idet Jørgen Bang bosatte sig i Fredericia og derfor traadte ud.

1793. Ved Mødet 20de Maj udtraadte Forstander

Stephansen af Choret, og Hr. Hans Madsen blev Vagtmester i hans Sted; i Choret optoges »St. Sabroe, Mester Snedker og Tømmermand«¹⁾, som havde købt »Hr. Jørgen Bang hans Mondering«.

Endelig oprandt da den Dag, da Choret skulde »naa den Lykke at opnaa sin Ynske og Hensigt« at tjene som Eskorte for kongelige Personer. Herom berettes følgende:

»Anno 1793 den 29de Maii, da Hans Kongelige Høyhed Arve Prinds Friderich²⁾ med Gemahl, efter foregaaende Bekiendtgjørelse, var forventende at passere igiennem denne Kiøbstæd, til Aarhuus, vare Choret overeenstemmende med Conventionen [c: Lovene] forsamlede ved dets Ritmester om Morgenen Kl. 8 og med Standart i behørig Orden udtrak eller udreed af Byen og modtoeg disse Høy Kongelig Herskaber med Salutering synden Winding Bye, eshorterte Høysamme igiennem Weyle til Bredahl, hvor Choret igien efter Salutering forloed de Høye Reisende, og derfra reed hiem. — Den 17de Junii derefter da det ligeleedes var bekiendtgjort at disse Høybem^{te} Kongelig Herskaber igien var forventende at repassere, var Choret atter udrykket og modtoeg samme Norden Bredahl med Salutering og eshorteret Høysamme her til Byen, hvor de Høye Kongelig Herskaber forbleve om Natten og vare inlogerede hos Giestgiver Winge. Chorets Ritmester havde den Naade at bekomme Audientz hos de Høye Kongelige Herskaber paa Giestgiver Gaarden, og underdanigst tilbud Chorets Vagt for Gemakket om Natten, men liigesom Ritmesteren Naadigst blev modtagen, liigesaa blev hand betakket for Honneuren og Vagtens Tilbydelse. Om Morgenen derefter var Choret atter til Hæst og paraderede for Giestgiver Gaarden,

¹⁾ Oldefader til den nuværende Ejer af Alstedgaard ved Tørring, Hr. Propr. N. C. Sabroe. — ²⁾ Kong Kristian d. 8des Fader.

indtil de Høy Kongelig Herskaber var reiseferdig, eschorterede samme 1 Miil paa Veien til Colding. Saavel ved Modtagelserne som ved Afskeedigelse udviiste de Høy Kongelig Herskaber deres Naadigste Mildhed over Chorets viiste Underdanighed, liigesom og ved den sidste Afskeedigelse Naadigst og mild betakkede sig for den beviiste Ære.« Protokoltilførselen slutter saaledes: »Med Fornøyelse af alle Interessentere for den havde [o: hafte] Lykke første Gang at have eschorteret for Kongelig Reisende adskildtes samme i ald Eenighed.« — Chorets Mandskab skifter ogsaa i dette Aar; Hr. Mads Buch er traadt ud, »formedelst hand er bortreist her fra Byen paa Landet«; han har solgt sin Mundering til Skovfoged Gaermann, »som nogle gange har været med Choret, liigesom og nu denne Gang [o: ved Arveprinsens Gennemrejse]«.

8de Juli samme Aar deltog Choret i den aarlige Skiveskydning »med sædvanlige Ceremonier«; Købm. Rehorn vandt en Flødeske.

1794. For dette Aar indeholder Protokollen kun en Bemærkning, dateret 15de Nov.: »I Anledning af, at der dette Aar ingen Skive Skydning har været formedelst en Misforstaaelse imellem nogle af Borger-skabet og dets Officerer, saa anføres samme her til Aarsag, at Choret dette Aar ikke har været forsamlet med saadanne.« — I det hele er Optegnelserne fra 1793 og 94 ret ufuldstændige, ogsaa ført med en anden Haand end de tidligere; saa meget fremgaar dog af dem, at Hr. Hans Madsen maa være udtraadt inden 20de Maj 1794, da Hr. Mammon den Dag beskikkes til Vagtmester i hans Sted. Af nye Medlemmer var tilkomne Hr. Nicolai Hansen og Hr. Købm. Knudsen og i Begyndelsen af 1795 indtræder Hr. Jens Sørensen. I dette Aar er Choret atter med til Skiveskyd-

ning d. 19de August, men denne Gang maa der have været nogen Uoverensstemmelse med Borgerkompagniet, da dette ikke nævnes, men det blot siges, at »Choret og flere Interessentere« havde foranstaltet Skydningen. Dette mindre gode Forhold til Borgerkompagniet kommer endnu tydeligere frem i følgende Meddelelse i Protokollen (af 8de Sept. 1795): »En indløben Dispute foraarsager, at Choret finder sig anlediget hos Hans Kongelige Majestæt at ansøge, at Choret maae, om fornøden findes, af Borgerskabet imoedtage 16 Borgere, eller rettere, antage saa mange som findes villige dertil, saaledes at Choret kand bestaae af ikke mindre end 16 Persohner. — Ligeledes ansøges at Choret maa være befriet for at henhøre under Borger Compagniet, men i Tilfælde at Choret muelig ved forefaldende Leiligheder i følge deres Borger Pligter skal gjøre fælles Sag med Borger Compagniet til Foeds, det da maa skee efter Ordre af Chorets Ritmester og under deres egen Anførsel, særskildt fra Borger Compagniets. Saaledes var vi undertegnede eenige, det bevidnes ved vore Hænders Underskrift.«

Med denne Meddelelse, aabenbart ført i Pennen af N. Mammen¹⁾ og underskrevet af Langballe, G. F. Gaarmann, Rehborn, M. Bang, Bierring, Sabroe, N. Hansen, N. Knudsen og J. Sørensen, slutter Protokollen. Der er aabenbart indtraadt et fjendtligt Forhold til Borgerkompagniet, som det ridende Korps vel har villet hæve sig over ved en altfor »ærekiær« Opførsel. Hvorledes den herved indledede Kamp ender, kan jeg ikke meddele; de gamle Mennesker, som jeg har spurgt derom, ved intet som helst om det ridende Korps, medens adskillige endnu husker Borgervæbningen, Borgerkompagniet til Fods.

¹⁾ Saaledes skriver han sig selv, medens han ellers staves »Mammon«.

OM PRÆSTEN

CONSISTORIALRAAD JØRGEN GAD

EFTER OVERLEVERING I HERSLEV,
MEN DOG VÆSENTLIG
EFTER HANS DATTER SOPHIE GADS OPTEGNELSER.

AF CARL IVERSEN,
SOGNEPRÆST I HERSLEV.

DET kan ofte forekomme én, at de Mennesker, man hører om, har været saa underlige, thi det er kun underlige Ting, man hører om dem, hvad vi kan kalde Pudsigheder. Det gælder om mange Præster, for ude paa Landet har det nu været saadan, at de er bleven meget omtalt. Deres Ejendommeligheder og Særheder har været Samtaleemner længe efter, at de er døde, og gennem det, man saadan hører om dem, man ikke har kendt, faar man Indtryk af, at de var, skal vi sige »sære«. Jeg hørte saaledes meget om en afdød Præst, som havde været noget nærig, og det kunde give sig de pudsigste Udtryk. Naar det saa tillige kunde fortælles, at han, da han kom fra Vakancetur i sit Nabosogn, sagde: »I Dag véd jeg, de har faaet en god Prædiken i N.«, faar man ikke noget tiltalende Billede af den Mand, men vilde man deraf slutte, at han intet var som Præst i sin Tid, tror jeg dog, det vilde være forhastet. — Naar man hører Folk i Herslev Sogn tale om Fortidens Præster, vil man altid faa Indtryk af, at den, som har sat de

dybeste Spor, er Præsten Jørgen Gad, som var Sognepræst i Herslev og Viuf fra 1832—55, og som endnu mindes af de gamle. Men der er stor Forskel paa, om det er unge, der ikke selv har kendt ham, eller gamle, som har kendt ham personlig, maaske er konfirmerede af ham, der fortæller. De unge har kun faaet fat paa det udvortes, som adskilte ham fra andre Mennesker, derimod mærker man nok hos de gamle, at det er noget andet, der har bevaret ham i deres Erindring igennem de mange Aar. Man mærker, at de har følt sig knyttede til ham med Kærligheds Baand. En gammel, nu afdød Mand, som var blandt hans første Hold Konfirmanter i Herslev, sagde, at han var saa mild og kærlig; det skønnede den Mand maaske særlig, fordi han en kort Tid havde gaaet til Forberedelse hos en anden Præst, som var streng og myndig. Det, man saaledes hører om Consistorialraad Gad, er af den Beskaffenhed, at man faar Lyst til at stifte nærmere Bekendtskab med ham. Og naar man har gjort det, vil man ikke fortryde det.

Af hans 5 Børn lever nu kun hans Datter Sophie,¹⁾ og hun har samlet Bidrag til hans Historie, en Bog paa et Par Hundrede skrevne Kvartsider; de følgende Blade er nærmest et Uddrag af denne Bog. Det vil hovedsagelig blive om Gad som Præst i Herslev-Viuf og Gaverslund-Vinding, hvor han var Præst fra 1855 til sin Død 1879.

Familien Gads Stamfader var født i Svendborg 1717, blev theologisk Kandidat 1738 og 1742 Kateket ved Garnisons Kirke i København, 1745 Sognepræst til Aastrup og Starup, 1753 Sognepræst i Vejby og Tibirke, 1773 tillige Provst; han døde i sidstnævnte Kald 1786. Hans Navn var Jørgen Jensen, men da

¹⁾ Denne Afhandling indleveredes ³/₂ 1911. Sophie Gad er død ¹³/₄ 1911.

han kom til Universitetet som Student, tog han Navnet Gad. Der fortælles, at han slog sin Bibel op og tog det første Navn, hans Øje faldt paa, hvilket var Navnet Gad, Jakobs Søn. Denne Jørgen Jensen Gad var gift 3 Gange og havde ialt 23 Børn, hvoraf dog de 8 døde i Barnealderen. Som Nr. 20 i denne Børneflokk var Sønnen Elieser, født i Vejby 11. Juli 1771, gift med Søster Christiane Stenersen, født i Norge 28. Januar 1773, død i Herslev 18. Maj 1847. Elieser blev Præst i Pedersker 1794, i Rø 1798, Hørsholm 1806, Skævinge og Gørløse 1809, anden Præst ved Roskilde Domkirke 1823, død i Roskilde 20. November 1838. Ogsaa han havde en stor Børneflokk: 6 Sønner og 3 Døtre. Den ældste Søn var den senere Biskop P. C. S. Gad, født i Pedersker 1797; den næste var *Jørgen Gad*, født i Rø 14. September 1799. Nr. 3 var C. Pram Gad, født i Rø 22. Juli 1801, kendt som Medudgiver af Roskilde Konvents Salmebog. Elieser Gad skildres som en Mand, der var baade legemlig og aandelig godt udrustet, digterisk begavet, hvilket ogsaa gælder de fleste af hans Børn. Baade P. C. Gad og C. Pram Gad havde et ualmindelig hurtigt Nemme. Jørgen syntes derimod af Naturen tungere og langsommere af Udvikling, hvorfor Faderen foreslog ham at gaa til Landvæsenet. Men den studerende Vej var Familiens Æresvej, at blive Præst var Maalet, og dette fulgte Jørgen. Han havde udprægede Ejendommeligheder alt fra Barneaarene og en vis Originalitet. Han var en Kæmpenatur, fast som Fjeldet, sejt og udholdende. I Hjemmet gik han under Navnet »den gamle«; da han kom i Skole, gav Kammeraterne ham Navnet »den ærlige Jørgen«, hvilket er et smukt Vidnesbyrd om hans Forhold i Skoletiden blandt Kammeraterne, ligesom hans Karakterbog fra Skoletiden har

de bedste Vidnesbyrd om Flid, eksemplarisk Opførsel og om voksende Selvbevidsthed, hvorimod hans strenge Selvkritik og beskedne Natur dannede en heldig Modvægt. — Regnetheorien laa ikke for ham, men derimod kunde han nok klare sig i Regnepraksis. Han var Brødrenes Kassemester, medens de boede paa Regensen, og de maatte indordne sig under hans Kontrol, hvad de ogsaa villigt gjorde. Af Brødrene stod Jørgen og Pram altid hinanden nærmest.

Da han blev Kandidat i April 1820, kun 21½ Aar gammel, var han for ung til at komme i gejstlig Virksomhed, og han tænkte derfor paa at lære Grønlandsk for at gaa som Missionær til Grønland, men da dette var Forældrene imod, saae han sig om efter noget andet, og helt uventet fik han da Bud fra en af Cancelliherrerne om at overtage en Hovmesterplads hos Godsejer, Major i Søværnet Steensen de Leth til Egelykke paa Langeland. Der søgtes en karakterfast, forøvrigt passende Kandidat til Lærer og Opdrager for den yngste Søn Vincens. Egelykke er jo godt kendt fra Grundtvigs Ophold dér som Huslærer for den ældste Søn. Det var en Plads, som stillede store Krav til hans Sjælsstyrke. I den Retning passede Gad godt til Pladsen; han lod sig ikke friste af Majorens vilde Svireliv. Da han modtog Pladsen, føjede han til: »Hvad det angaar at slutte mig til Gildesbrødrene, da lover jeg herved, at jeg ikke vil smage Vin eller Spirituosa, saa længe jeg er Informator paa Egelykke«. Og han holdt Ord, skøndt det var mere end der forredes, og let blev det ikke at gennemføre det, da Majoren ikke kunde tro, at den bomstærke unge Mand ikke kunde taale en Snaps, og snart forstod Protestens Braad. Det lykkedes Gad i de 3 Aar (1821—24), han

var paa Langeland, at vinde Agtelse og Venlighed ogsaa hos Majoren.

Da han havde sluttet sin Lærergerning og snart skulde gaa som Præst til Færøerne, fortæller han selv, at han ved Middagstaflet vendte sig til Majoren med Anmodning om, at denne i Dag vilde give ham et Glas Vin, da han ønskede at takke for al Godhed i de forløbne Aar. Majoren saae først studsende op og vendte sig saa til Tjeneren, idet han befalede ham at hente fra Kælderen en Flaske af hans bedste Vin. Derpaa vendte han sig mod Gad og sagde: »Jeg takker Dem, at De nu til Afsked gør mig den Ære at drikke et Glas med mig«. Og Gad saae til sin Forundring store Taarer trille ned ad Mandens Kinder.

Forholdet til Fruen, der led under det huslige Tryk af det vilde Liv, var saa godt som muligt. Hun gav Gad frie Hænder til Opdragelsen af hendes Yndling, den lidt kvindelige Vincens, og viste sin Tillid paa mange Maader. Gad omtaler hende altid med Anerkendelse og Hengivenhed. Omgangen med hende udviklede Belevenhed og Ridderlighed i hans Væsen, og hun har følt sig tiltalt af hans djærve Naturlighed. Hun forstod ogsaa at ægge ham op til muntre Spilopper, som for Eks. engang, da hun vilde foretage en Rejse. Da hun var ængstelig for Søturen, sagde hun til Gad: »Kan De ikke sørge for, at Vindfløjen i Morgen peger til Medbør«, hvortil han svarede, at det skulde han sikkert bringe i Orden. Da de næste Morgen mødtes ved Frokostbordet, sagde Fruen: »Jeg kan ikke forstaa det, Søfolkene siger, vi har Modvind, men Fløjen deroppe viser det modsatte«. Hertil svarede Gad: »Fruen glemmer, at De i Gaar bad mig sørge for, at Fløjen pegede i den ønskelige Retning, og jeg lovede det. Da den ikke godvillig vilde føje sig, var jeg der-

for tidligt i Morges oppe og bandt den fast«. — Han læste med to Dreng: Vincens Steensen de Leth og F. Graae, en Præstesøn fra Bødstrup, som har givet en udførlig Skildring af Gad, og da særlig af hans Liv og Gerning paa Langeland i Treareet 1821—24. Han siger (i Pers. Tidsskr. 1898, 4. R., 1. B., 1. H.): »Med J. Gads Ankomst som Lærer begyndte for mig et nyt Af-snit af mit Barndomsliv, der blev af stor Betydning for mig baade i moralsk Henseende og med Hensyn til min hele Aandsretning. Livet paa den dejlige Herregaard med de smukke Omgivelser var meget forskelligt fra det, som Gad havde været vant til. Han var og blev som han var: langt fra noget Geni, men dog i høj Grad original, et frisk Skud paa en kraftig Stamme. I hans Hjem var man vant til Tarvelighed. Faderen underviste selv sine Sønner, og samtidig lod han dem køre Plov og Harve, ligesom han heller ikke undsaa sig for, da der paa Grund af Krigsforholdene var Mangel paa Folk, selv at tage Saasækken paa Nakken over de stærke Skuldre. Det, der udmærkede Jørgen Gads Slægt, var en streng Sædelighed, som hos Jørgen kunde stige til Rigorisme, men ogsaa navnlig i de yngre Dage kunde fremtræde med et komisk Anstrøg, dog ikke uden et vist Lune. Engang i Studenteraarene fulgtes Jørgen Gad og Brammer, den senere Biskop, ad paa en Spadseretur. Denne foreslog da, at de skulde gaa ind paa en Restauration og nyde et eller andet, hvortil Gad svarede: »Hvad, vil Du forføre mig til Liderlighed!« Det var vel halvt Spøg, halvt Alvor, men karakteristisk for Manden. Broderen Pram siger om Jørgen: »Jeg har kendt mange, der sværmede for det skønne, men jeg kender ingen uden Jørgen, der lever for at være ordentlig«. Barsk kunde han se ud, naar han rynkede Brynene, men hurtigt

kunde det ærlige, prægtige Ansigt opklares af et elskeligt Smil, saa han straks vandt alles Hjerter paa Lange-land, og alle Vegne nød han en ubetinget Agtelse og Tillid. Kun maatte alle finde sig i, at han nævnede enhver Ting ved sit rette Navn. For os Drengene bragte hans Ankomst en stor og god Forandring. Vi fik Nattekvarter hos ham i Gavlværelset, hver i sin Alkove. Der maatte vi gaa i Seng og staa op samtidig med ham, i Regelen tidligere, end det behagede os, men der hjalp ingen »kære Moer«. Naar vi var paa-klædte, maatte vi straks ind paa Læsestuen, og han havde os stadig under Opsigt. Vi havde ingen bestemt Fritid, selv efter Middag maatte vi bede om et Kvarter fri. Hans Undervisning var efter Tidens Aand. Det gjaldt navnlig at faa læst Latin og Græsk, og det var svært for Vincens, som manglede Forkundskaber og havde svært ved at huske den latinske Grammatik, og vore hemmelige Tegn kunde langtfra klare Skærene for ham. Han fik Prygl, og det ofte ret voldsomt. Flere vigtige Fag blev helt tilsidesat for disse to, saaledes Regning. Katekismus og Balles Lærebog var der heller slet ikke Tale om at lære, men det var vel ingen Skade til, da vi i Stedet læste Herslebs Bibelhistorie. Gad var dengang udelukkende Moralist, ikke blot i Ord, men i sit Liv, saa hans Elev kan vidne om ham, at han blev ham en Tugtemester til Christus. Det var vel særlig ved den personlige Omgang, ogsaa udenfor selve Skolestuen. Han færdedes gerne i det fri, og da var han altid glad og fri, og Forholdet mellem ham og os Drengene var da endog meget frit. Det gik med Løben og Springen over Marker og Gærder og Hegn, saa vi paa Egnen kaldtes »de vilde«. Men da havde vi ogsaa indholdsrige Samtaler, hvorigennem han øste ud af sine personlige Op-

levelser og aabnede vore Øjne for meget, som vi ikke før havde set eller tænkt. Paa disse Ture lærte vi Drengene rigtigt, at Alvor og Gammen kan godt sammen.

Han optraadte ogsaa som Prædikant paa Langeland og var yndet som saadan. Omegnens Folk vidste altid, hvornaar Hovmesteren paa Egelykke skulde prædike; thi saa blev han nogle Dage forud set og hørt ude paa Bakkerne, hvor han talte saa højt og gestikulerede saa stærkt, at der ingen Tvivl kunde være om, hvad der forestod. Respekt havde han baade hos høje og lave, og han gjorde heller ikke mindste Forskel paa fornemme og ringe.

Da han var kommet til Langeland, havde han ingen Ro paa sig, før han fik bragt en Hilsen til en ham ubekendt fattig Skolelærer i Magleby, 5—6 Mil fra Egelykke. Han gjorde Turen til Fods fra Lørdag Eftermiddag til Søndag Aften og havde dermed indfriet et Løfte, han havde givet Skolelærerens sjællandske Slægtninge. — I det gæstfri Hjems selskabelige Lystighed tog han saa godt som ikke Del, heller ikke i Jagt og Fiskeri. Men naar der kom Forstyrrelse i Skoleplanen, tyggede han ubarmhjertigt paa sine Negle, et Tegn paa Gnavenhed, hvilket regelmæssigt skete en Gang om Ugen, naar Tegnelæreren var der. — Herligt var det for os at komme en Tur med Gad til hans Hjem i Skævinge. Det var en Begivenhed at rejse dengang, og der oplevedes noget paa en saadan Rejse, mere end nu. Det morede os at se Gad søsyg, hvad han var til Gavns. Og det gjorde Indtryk paa os at se, hvor let han havde ved at lade sig sætte til Side for Broderen Pram. — Der var i Præstegaarden en smuk Kusine, den kloge og livlige Lise Olsen, som Jørgen, der ellers ikke lagde synderlig Mærke til det

smukke Køn, syntes om, men hun foretrak Pram, hvilket ikke voldte Broderen Mismod eller Skinsyge.

I September 1824 fulgte han sine Elever til Nyborg til Optagelse i Skolen og havde den Glæde, at de bestod Prøven særdeles godt.

Kort efter blev han kaldet til Sognepræst paa Østerø blandt Færøerne. Allerede i Foraaret 1824 havde han søgt Præstekaldet paa Sydstrømø, men da han fik Nys om, at Broderen Pram ogsaa søgte Embedet, tog han sin Ansøgning tilbage, »for«, skriver han, »Pram er jo forlovet, og tilmed er Lise en indfødt Færing. Jeg under dem at faa Foden under eget Bord deroppe, om det kan lykkes.« — Pram fik Embedet, kun 22 Aar gammel. Men da saa Østerø blev ledigt et halvt Aar efter, søgte Jørgen det og fik det 1. December 1824. Den 11. Marts næste Aar blev han ordineret sammen med Broderen Christian, der gik som Præst til Aalborg. Han prædikede paa sin Ordinationsdag, skøndt man skulde have ventet, at det var blevet den ældre Broder. Det undrede Gad selv, og han siger, at hvis Christian havde prædiket, vilde man have ventet noget stort, og det kunde let være slaaet fejl, men derimod af ham ventede man ikke noget, og det gjorde han heller ikke selv.

Fru Leth havde sin Glæde af paa forskellig Vis at udruste ham til den færøiske Rejse. Først kom en Ræveskindspels, som han aldrig brugte. At svøbe sig i Pelsværk kunde aldrig falde ham ind, det tillod han sig først efter at være fyldt de 70, og det gik saaledes til: Han kom en Dag ind hos en Bundtmager i Vejle, og denne prakkede ham et Uhyre af en Pels paa ved at sige: »Vil Præsten i Gaverslund ikke købe den, til hvem skal jeg saa faa den solgt?« — Den var centner-tung med tykt groft Overtræk over Hundeskind, der

lugtede ilde. Præsten tænkte: »Manden har vist Ret, jeg bør skille ham ved Pelsen, for jeg har Kræfter til at bære den, og jeg kan skaffe Pengene.« Saa tog han den. Men ved hans Død turde dog ingen af hans Sønner løfte den Arv efter ham. Dernæst kom fra Fru Leth et stort Dannebrogflag til hans Hus og Baad. Det blev brugt og slidt op i Herslev, da Flagning efter 1848 blev hyppig og almindelig. Endelig kom en Sølvspiseske og et gammeldags Sølvbæger med Aarstallet 1663 paa. Dette forærede Jørgen Gads Datter til Højskoleforstander H. Rosendahl ved hans 25 Aars Jubilæum i Vinding.

Rejsen gaar nu til Færøerne, og hans Fader ledsagede ham med følgende Vers:

Gak, min elskte Faders Navne,
 gak, min Jørgen, did mod Nord!
 Det er stort sit Hjem at savne
 for at tolke Sandheds Ord.
 Gak med Held paa Fjeld og Bølge,
 gak med Trofasthedens Gud.
 Ærlighedens Løn Dig følge,
 hvor du træder ind og ud!

Det var anderledes at rejse til Færøerne dengang, end det er nu; meget er jo forandret siden 1825. Kun to Gange om Aaret gik der Skib derop. Det var kongelige Sejlskibe, der medbragte Post og Livsfornödenheder fra Brødkorn til Syartikler. Det blev altsammen magasineret i Handelen, hvor Færingerne kunde forsyne sig med al Slags til faste Priser, og hvor de kunde afhænde deres Produkter. Havde man Kapital og Forbindelser i Danmark, kunde den enkelte privat forskrive større Sendinger til eget Forbrug. Med denne Ordning var Færingerne den Gang vel tilfredse. — Forældrene læste selv med deres Børn; Undervisnings-

fagene var Religion, Læsning, Skrivning og Regning, og deri var de saa vel underviste, at Konfirmanterne henede ikke var flinkere, medens de i andre Fag var fuldstændig uvidende. Nu har de regelmæssigt Skolevæsen. Embedsmændene kunde ikke Sproget; i Kirke og paa Thinge brugtes Dansk, som Færingerne godt forstod og skattede som de dannedes Sprog. Gads Formand havde oversat et af Evangelierne paa Færøisk. Men det kunde ikke falde Færingerne ind at bruge det; de vilde have anset det for en Vanhelligelse. Embedsmændene blev mødt med barnlig Tilslutning. Præsten kaldtes kun »Far«, en ret ejendommelig Tiltale af en graahaaret Olding til en ung uerfaren Mand. Gad saae dog ikke saa ungdommelig ud og havde Tilnavnet »den gamle«.

Det færøiske Folk var intelligent og med smukke Ejendommeligheder, et fromt Barnefolk, som var uforfærdet paa det store Hav som paa de høje Fjælde, et Folk, der aldrig samledes paa en Smule jævn Pladsflade uden straks at slutte Kæde til Dans efter lange Kæmpeviser, der blev sungne og tildigtede med det samme. Instrumental Musik kendtes ikke. Det var et sympatetisk Folk, som Embedsmændene snart voksede sammen med og knyttedes til med Baand saa stærke, at de aldrig brast. Senere stod dette Samliv som deres Livs bedste Tid. Men nøjsom maatte man være, dertil haardfør og stærk af Helbred, da Samfærdslen var besværlig, afhængig som den var af Vind og Strøm. Sjældent saaes man og da gerne i Flok og paa ubestemt Tid. Pastor Gads Hustru fortæller saaledes om et uventet Besøg, de havde i Næs Præstegaard af Embedsmændene fra Thorshavn med Amtmanden i Spidsen, og hvorledes Gæsterne ved Omslag i Vejret blev nødte til at blive Natten over. Kun de

ældste kunde der skaffes Sengeleje til, de andre maatte Natten igennem forkorte Tiden med Spøg og Leg, medens Husmoderen af og til maatte liste ud i Køkkenet for at tilse Forberedelserne til næste Dags Frokost. Et saadant Besøg stillede store Krav til en Husmoders Dygtighed. — Kun en Vinter boede han ugift deroppe; trods sine 7 Kirker, som Spøgefugle kaldte hans 7 Brude, følte han Ensomheden trykkende og rejste i Sommeren 1826 ned til Danmark for at hente sig en Hustru. Den 18. August holdt han Bryllup med Frederikke Dorthea Kornerup, Datter af Købmand Jakob Kornerup og Hustru Marie, f. Bruhn, i Roskilde, et i denne By anset Hus, hvis Borgerværd rakte gennem flere Slægtled. Der fortælles om Fru Gad, at hun i Barndoms- og Ungdomsdagene i Intelligens stod over de fleste jævnaldrende og kom derfor til at gaa noget ensom med sine Interesser. Hun fik af sin dygtige Moder en praktisk Opdragelse, nyttig for en vordende Husmoder; forøvrigt var hun fin og spinkel af Person, tækkelig, kvindelig og sirlig af Væsen. Hendes Breve fra Færøerne aander Lykke og Tilfredshed, men ind imellem tillige Længsel efter Danmark og sine fjerne kære. Med stor Inderlighed hængte hun ved sin Mand. Ogsaa hans Udtalelser vidner om Lykke, men tillige om Bekymring for hans Hustrus faa Kræfter. Dette foraarsagede, at Gad, hvor stærkt han end var knyttet til Færingerne, dog efter 7 Aars Forløb maatte afbryde Opholdet deroppe. Han var faldet udmærket i Traad med Færingerne og mindedes en Levealder efter, hvilket hans Broderdatter Christiane, gift med Provst Venzel Hammershaimb i Næs Præstegaard fik mange Vidnesbyrd om. Hun skriver: »Vist er det, at Færingerne udtaler Navnet J. Gad med Kærlighed og Ærbødighed«. Mange ansaae

ham for en Mand, der kunde mere end sit Fadervor, som man siger, eller som havde Forbindelse med højere Væsener, som ofte satte ham i Stand til at forstaa og vide mere end andre Mennesker. Hans ejendommelig bestemte, korte og fyndige Svar gjorde stort Indtryk paa disse Naturmennesker. Det skete saaledes, at han kom forbi en Mark, hvor man havde fundet Skeletter, og hvor Sagnet berettede, at der havde været en Kirkegaard; han bøjede sig da alvorlig ned, tog lidt Jord i Haanden og sagde: »Det er indviet Jord«. De troede deraf, at han kunde se paa Jorden, om den var indviet eller ej. — Da han paa en Rundrejse kom til en ung Kone, som efter en Barselfærd var svag og forknyt, lagde han sin Haand paa Konens Hoved og sagde blot: »Hun bliver nok snart rask, kære Kone«, og hun havde da en Følelse, som om Mod og ny Kraft gennemrislede hende, og siden mente hun, at Præstens Haand og Ord havde helbredet hende. — Ligesaa undrede det dem, da et Barn var blevet borte, og de søgte Raad og Trøst hos ham, at han da kunde sige, hvor de skulde søge Barnet, og de saa ved deres Tilbagekomst fik at vide, at det var fundet netop dér, hvor han havde tilraadet dem at søge.

Der var i Gads Kaldsbrev til Færøerne lovet ham Befordring i Danmark efter 5 Aars Forløb; derfor rejste han med sin Familie i Aaret 1831 efter 7—8 Aars Ophold deroppe og meldte sig hos den øverste i Cancelliet, den mægtige Overpræsident Stemann. Han traf denne i yderst slet Lune, der gav sig tilkende ved irriterende Udtalelser som for Eks.: »hvorfor Gad kun havde 2. Karakter til Embedseksamen«. Gad studsede lidt, men svarede roligt: »Vel fordi jeg ikke fortjente bedre«. Nu studsede Stemann, men vedblev: »Og dog vil De allerede have Befordring igen?« Hertil be-

mærkede Gad: »Jeg maa gøre Deres Excellence opmærksom paa, at Befordring er lovet mig i mit Kaldsbrev til Østerø; desuden har jeg Attester fra min syvaarige Embedstid, som jeg mener i nogen Maade maa kunne hæve den mindre gode Eksamen«. Stemann fortsætter: »Ja, det kan lidet nytte, at De render mig paa Dørene her hver og hveranden Dag«. Men saa brast det ud af Gad: »Nej, Deres Excellence, jeg har ikke været her før, og jeg skal ikke oftere sætte min Fod paa Trapperne, for saaledes er jeg aldrig før bleven behandlet af nogen!« »Naa, naa«, sagde Stemann, »saae De den Mand, der gik ud, da De kom ind?« »Ja vel«, var Svaret, »og jeg saa, det var en Præst, og at han bukkede dybere, end jeg finder det en Mand værdigt.« Et Smil foer over Ministerens barske Ansigt, men saa forklarede han, at Manden havde begaaet graverende Misligheder og maatte afsættes. »Og nu kan De gaa«, sluttede Ministeren. Men Pastor Gad kunde ikke tie til al den Haan, der var vist ham, og tilføjede endnu engang: »Ja, jeg gaar og glemmer ikke, hvor utilbørligt jeg er bleven behandlet. Jeg agter ikke at komme igen!« — Da han derefter kom tilbage til Broderen Christian, som da var Præst ved Trinitatis Kirke, og fortalte om den uheldige Audiens, sagde denne: »Er Du gal, Mand, det lader Stemann sig ikke byde, og Du faar ingen Forflyttelse for det første«. — Det var kun lidet opmuntrende for Gad, der knugedes af sin mislige Stilling med sin uforsørgede Familie, og fandt det helt umuligt at vende tilbage til Færøerne. Men hvad sker! Næste Dag faar han Tilsigelse til at møde hos Præsident Konferensraad Larsen, og her fik han den bedste Modtagelse og den Meddelelse, at Konferensraaden havde Ordre til at indstille Jørgen Gad til snarlig passende Befor-

dring, og han foreslog et Par Embeder til Valg. Skøndt disse laa i Jylland, som den Gang forekom de fleste som et Landsforvisningssted, blev han glad og vragede ikke. Han søgte og fik Herslev og Viuf, der ligger i Sydøstjyllands smukke, frugtbare Egne ved Fredericia. Saa stort var Ukendskabet til Jyllands Udstrækning dengang, at da Gad drog fra Roskilde til Herslev, fik han Hilsen med til Venner i Aalborg. Hans Kaldsbrev til Herslev og Viuf er dateret 4. Januar 1832. Her i Herslev-Viuf og Gaverslund-Vinding levede han indtil sin Død 1879 og kom til at gøre sin egentlige Manddomsgerning, som satte saa dybe Spor, at hans Minde fortjener at holdes i Ære.

Han fremtræder som en ejendommelig helstøbt Karakter baade som Menneske, Præst og Fader. Underlig ubehjælpssom kunde han være i Smaating; saaledes havde han svært ved at binde sit Halstørklæde i en Sløjfe, som det dengang brugtes. Men da det gik op for ham, at dette maatte læres, tog han med sin vante Grundighed fat paa at lære det og stod lange Tider foran et Spejl og øvede sig, indtil Problemet løstes, og det endda til Fuldkommenhed. Nødigt indlod han sig paa selv at slaa et Søm ind, da det gerne gik mere ud over Fingrene end over Sømmet; han lærte heller ikke selv at skære sine Penne til, det maatte først Læreren, og senere hans Datter, gøre for ham.

Indenfor Sognene var han afholdt af alle, og da han flyttede til Gaverslund, havde Beboerne dér udtalt Ønsket om at faa ham til Præst. Efterfølgende Skildring af ham som Præst er derfor ogsaa i Samklang med, som Folk kendte ham dengang, og som han nu lever i Mindet hos de gamle i Herslev og hos de midaldrende i Gaverslund og Vinding. De omtaler ham som en kraftig Skikkelse med udprægede Ejen-

dommeligheder; som en af dem, man ikke glemmer igen, naar man engang har lært dem at kende. Vel kunde Ansigtet fures af barske Rynker, men det var dog ikke det Indtryk, som bevaredes. Samvittighedsfuld som han var, stillede han store Krav til sig selv; alt hvad han paatog sig, skulde udføres godt, han lagde hele sin Sjæl i Arbejdet. Men det samme krævede han af sine Børn, hvorfor de nok kunde finde ham streng, men taler man med hans gamle Konfirmanter, vil man faa Indtryk af en mild og overbærende Mand; de hængte ved ham, og deres Kærlighed til ham har holdt sig op i de gamle Dage, hvad man let vil faa bekræftet og det ikke af en enkelt blot, men fra alle, jeg har truffet, har det lydt ens. Jeg har Vidnesbyrd fra Mænd paa over 90 og nogle paa omkring de 50. En af de sidste tilføjede: »Der var meget af, hvad han talte med os om, som jeg ikke dengang forstod, men eftersom jeg bliver ældre, kommer det frem, og nu forstaar jeg det. Nu bliver hans Ord levende for mig, jeg skønner meget mere paa ham nu end dengang.« — Hans Prædikener var klare og vel forberedte, og de blev holdt med Kraft. Han skaanede ikke sig selv, naar han prædikede; han sagde selv spøgende: »Ingen skal sige, at jeg fryser, naar jeg prædiker«. Det skal heller ikke siges, at han hviskede i Guds Hus. Han talte endog meget højt. Hans Broder Pram Gad skriver om ham i et Digt til hans 70 Aars Fødselsdag:

Paa Stolen han staar som en Kæmpe,
han hvisker ej i Guds Hus;
han farer just ej med Lempe,
det gaar som Fossens Brus!

Det har sikkert været til Glæde for de gamle og tunghørige. Engang gav det Anledning til en lille pud-

sig Tildragelse. Det var i Gaverslund. Præstens Datter Agnes havde en lille hvid Silkepuddel, som blev klippet à la Løve og fik et rødt Dækket paa. Samme lille Hund holdt meget af at være med Præsten paa hans Spadsereture, og den blev derfor overmaade glad, naar den saa ham tage de jernbeslaaede Sko og sprang straks hen til Døren, men sagde han, at den ikke maatte komme med, luskede den ind under Sofaen, og tog han saa ogsaa Præstekjolen paa, vidste den, at Sagen var haabløs. Dog gik det galt engang. Netop paa en Tid, da den efter at være klippet bar sit røde Tæppe, var Præsten gaaet ud, uden at den havde set det. Den opdagede hans Spor, som førte op mod Kirken, og nu gik Naturen over Optugtelsen, den gik ind i Kirken, hvor der var Bryllup. Præsten stod for Alteret vendt mod dette. Hunden gaar derop, sætter sig ved Siden af ham, ogsaa vendt mod Alteret. Efter at Salmen er sunget, kommer Brudeparret op til Knæfaldet, Præsten vender sig om; Hunden, som Præsten stadig ikke har opdaget, vender sig ogsaa om, og pudsigt saa det ud, som den sad der og saa paa Brudeparret gennem Slørhaarene for Øjnene. Præsten begyndte sin Tale, og da han hæver Røsten stærkere, tror Hunden vel, at de to har forbrudt sig mod dens Herre. Den tager til Genmæle, føler det sagtens som Embedspligt at staa ham bi og begynder en rasende Gøen mod Parret. Det var ikke let for Kirkesangeren, der var halt, at fange den strikse Forbryder. Værst var det, at Handlingens Højtidsstemning var brudt. Præsten var ikke blidt stemt, men hvor skulde han give sin Harme Luft? Begivenheden blev længe et muntert Samtaleemne, og at Skandalen netop skulde overgaa den værdige Konsistorialraad, deri var der Komik. —

Det var ikke hans Skik at hviske til daglig heller, ja endog naar han var ene, fremsatte han sine Tanker med lydelige Ord; han tænkte højt. I det før nævnte Digt af Broderen Pram hedder det:

Imellem naar ene han vanker,
det lyder, som der var fler,
han snakker med sine Tanker,
det er nu saa hans Maner.

Han gjorde ingen Hemmelighed af, hvad han havde for, saa de paa Langeland vidste, naar de saae ham staa paa en Høj og gestikulere, at paa Søndag skulde Kandidaten prædike. Saadan kan man ogsaa i Herslev og Gaverslund fortælle om, hvorledes han tænkte sine Taler højt, naar han red til Annekset. Han var ikke knyttet særlig til sin Studerestue som Præst, men holdt af at færdes i den frie Natur og omkring i Sognene til Fods eller paa længere Ture til Hest. Til Vogns saaes han sjældent. Vejene var daarlige dengang og ikke indbydende til Køreture, naar disse ikke var absolut nødvendige.

Som Præst var han efter den Tids Skik ogsaa Formand for Sogneforstanderskabet; han var paa Grund af sin praktiske Sans vel skikket dertil, men han kunde ikke faa Sognemændene med til at forbedre Vejene. Da disse var næsten ufremkommelige, søgte han at faa Herredsfogeden til at hjælpe og for at sætte ham ind i Sagens Nødvendighed, fandt han paa følgende List. Efter at han flere Gange havde talt med Herredsfogeden om det, og denne vel havde givet Paalæg om Forbedring uden at erkyndige sig om, hvorvidt de blev udførte, kom Præsten en sludfuld Oktoberdag ind til Herredsfogeden i Fredericia og sagde da til ham: »Vi længes efter at se vor Herredsfoged ude hos os; kunde De ikke have Lyst til at

besøge os, medens Skoven endnu staar med sit brogede Løv? Tag Deres Damer med. Jeg vil føre Dem omkring til et Par af vore flinkeste Bønder og vise Dem nogle af Egnens smukkeste Punkter.« — Dette tiltalte Herredsfogeden, og Dagen blev bestemt. Der blev uventet Selskab i Præstegaarden foranlediget af Præsten selv, det var noget uhørt. Efter en bedre Frokost kom Vognen for Døren, men kun Herrerne steg op. Et Par Sogneraadsmlemmer stødte til, og nu foretoges et Par Timers Kørsel ad de mest halsbrækkende Veje op og ned ad de stejle høje Bakker ved Follerup og Gammelby Møller, der jo maatte være farbare, da Bonden skal have sit Korn malet. Vejene var saa at sige bundløse, Vognen kastedes fra Hul til Hul, Kusken havde faaet sine Instrukser, de arme Heste pustede og stønnede. Herredsfogeden sad med Livet i Hænderne. Men Præsten sagde med et lunt Smil: »Her er saa smukt, helt malerisk, men man faar ingen Andagt til at nyde det. Hvad siger Herredsfogeden til vore Veje; kan de kaldes antagelig gode?« — Herredsfogeden var godmodig nok til at smile ad Braadden. Men forøvrigt høstedes der ingen Frugt af Turen. En yngre Slægt skulde vokse op og tage Styret, før der virkelig kom nogen Forbedring. Hvem der vilde noget omkring dengang, benyttede mest praktisk Hesten som Ridedyr i Stedet for som Trækdyr. Pastor Gad var en ypperlig Rytter; han og hans Hest var godt kendte ikke i Sognene alene, men langt udenfor deres Grænser. Han kom meget omkring i Sognene, vist mere end nogen Præst før ham, takket være hans Hest. Han kom til Huse, som det neppe var muligt at køre til. Gerne saae han ind til syge, fattige og gamle, og han glemte paa saadanne Ture ikke at have Penge med, »for«, sagde han, »det er saa forunderligt,

hvor en Skilling kan aabne Øret, saa Ordet kan faa Vej til Hjertet«. — Hvordan prædikede den Mand nu? Vi véd, han talte højt og tydeligt, saa det gik som Fossens Brus, men hvilket Indhold havde vel hans Prædikener? Han var jo Barn af Rationalismens Tidsalder, og det er derfor naturligt, at han var paavirket deraf. Om han egentlig var Rationalist, véd jeg ikke, men jeg tror det ikke. I sine yngre Aar var han dog stærk Moralist, hvad Indholdet i hans Prædikener vidnede om, men han var ikke noget stillestaaende Menneske, han var i stadig Udvikling. Han var i Livets Skole. — I Hjemmet havde han svære Prøvelser, og han lærte af det. Læser man hans Prædiken ved hans 50 Aars Præstebubilæum, mærker man ikke noget til Rationalisten. Og han bruger deri det Udtryk: »Lyset kom, skøndt noget sent, til at skinne klart for mig«. Det er, som han siger i samme Prædiken, »Lovens Krav og Evangeliets Mildhed«, det har ligget ham paa Sinde at indprente baade sig selv og sine Tilhørere, thi han vidnede ikke blot for andre, men ogsaa for sig selv. »Med al Ret«, siger han, »kan det forlanges, at han (Præsten) selv skal være den første til at efterleve de Formaninger, han giver, at han skal stadfæste sin Lære ved sit eget Forhold og ikke nedbryde ved sine Handlinger, hvad han opbyggede ved sit Ord«. Grundtonen i denne Prædiken er en dyb Erkendelse af egen Ringhed og Skrøbelighed, men tillige en stor Tillid til Guds Naade i Kristus Jesus, Vorherre. —

Han var skattet som Prædikant baade hjemme og ude, og han kom meget ud. Overfor sine Embedsbrødre var han hjælpsom, han besørgede ofte deres Embede for dem i den lange Aarrække, han tilbragte paa disse Egne, og det baade i kortere og længere

Tid, og han var afholdt baade af Præster og deres Menigheder. Hans Formand i Gaverslund, Provst Thune, sagde til ham paa sin Dødsseng, at af Danmarks Præster var der ingen, som han hellere saae som sin Eftermand end Gad, og da denne efter grundig Overvejelse besluttede sig til at søge Gaverslund og Vinding, bad Beboerne om at faa ham til Præst. — Paa den Tid maatte Præsterne ikke tage sig selv til Alters, men maatte altid henvende sig til en anden Præst; alle Gads Nabopræster brugte ham. Det samme var Tilfældet i verdslige Anliggender som f. Eks. Naadensaars Opgør, hvilket langt fra er let eller behageligt. Herom et lille Træk, som viser, at Jørgen Gad ikke skaanede sig selv, men ogsaa ad den Vej vandt Agtelse. En Præst havde før sin Død bedt ham være Enkens Værge og Støtte, hvilket Gad lovede ham. Eftermanden kom, men var altid uvillig, naar Gad søgte at faa Naadensaaret gjort op; han sørgede bestandig for at være borte, naar Gad kom. Men denne fandt paa Raad. Han red dertil saa tidligt, at Præsten endnu ikke var staaet op, da han kom, og han ventede roligt, til han viste sig, hvorpaa det hele blev ordnet, om end med noget Besvær. Nogle Aar efter blev den samme Præst syg til Døden; han lod da Gad kalde til sig, og til dennes store Forbauselse bad han ham om, naar han selv var død, at staa hans Enke bi med Naadensaarets Opgør og Præstegaardsordningen. Dette undrede som sagt Gad, og han lod en Ytring falde om, at han troede ikke, han havde været saa velfornøjet med ham. Hertil bemærkede Præsten: »Jeg skønnede, at De var retsindig og ikke lod Dem bevæge fra det, som er Ret, derfor vil jeg gerne have Dem til at staa min Hustru bi«. — Han havde en egen Evne til at optræde mæglende, og dette kunde

han, Alvorsmanden, gøre paa en spøgefuld Maade. Engang kom en gammel Lærer i Vinding, der var almindelig afholdt for sin Godmodighed, men imellem dog kunde føle sig alvorlig saaret, ind til Skoleraadet, der var samlet, heftig oprørt i Sindet over, at én — rimeligvis en Galgenfugl — havde udskældt ham for en Tyv, hvorfor han fordrede Oprensning. Alt medens Præsten hørte paa den lange Ordstrøm, bredte der sig et lyst Smil over hans Ansigt. Da han endelig kan faa et Ord indført, siger han fornøjeligt: »Men, kære Ven, Manden har Ret! De er jo en Hjertetyv, det er vi alle her enige om!« Han vender sig til de andre: »Ikke sandt, gode Mænd?« — »Jo, jo vist«, svaredes der muntert. »Dér kan De høre, gamle Ven! Det har ogsaa været hans Mening, der raabte til Dem Ordet »Tyv«. Det vil vi ingen Sag have om; jeg skal tale med Manden, og De skal se, han er af vor Mening, at De er og bliver en Hjertetyv.« — Som sagt saa gjort, og det blev til begge Parters Tilfredshed. —

Naar nogen havde fornærmet Gad, fortælles det, at han forhørte sig om, hvormed han kunde tjene vedkommende, »thi«, sagde han, »han har krænket mig, jeg vil derfor gerne gøre ham noget godt«. —

Han var og vilde gerne være en Støtte for Lærerne, og Forholdet mellem ham og dem var ogsaa godt, hvad jeg skal anføre et lille Træk om. Da den gamle Lærer Kjærsgaard paa Grund af Tunghørighed tog Afsked fra Lærerembedet i Gaverslund, kom han i Huset hos Pastor Gad. Det var en Aftale, at han skulde flytte, naar der kom Kapellan, da denne saa skulde bebo hans Stuer. Han var en sand Hædersmand, en usvigelig ærlig Ven. — Da der nu var kommet Kapellan, en Pastor Ohrt, vilde denne ikke rive ham ud af hans vante Forhold og sagde derfor: »Vi kan godt

nøjes hver med en Stue«. Hellere end gerne blev saa Kjærsgaard, men et halvt Aar efter meddelte han til stor Forbavselse, at nu havde han dog lejet i Vejle. Da Frøken Gad spurgte ham, hvad dog Grunden hertil var, svarede han: »Jo, saaledes er det rigtigst, thi saa drøfter Deres Fader naturligt alt med den unge Kapellan, og de vokser hurtigere sammen«. Dette var rigtigst, men det var et stort Offer, han bragte, da han forlod det Sted, som han elskede fra den Tid, han som ung Skriver kom til Amtsprovst Blicher, og hvor han senere virkede som Byens Lærer. Han var en indsigtfuld og forstandig Mand; Bøndernes juridiske Konsulent, Amtsrevisor, inde i alle Egnens Forhold. Samtaleemnerne mellem ham og Gad slap aldrig op. Han var til god Hjælp for Præsten, ikke mindst fordi han var en dygtig Regnemester, hvad Gad ikke var. Da Præstens Søster »Tante Jane« var død, og Kapellanen, der var bleven gift, ikke længere boede i Huset, kom Kjærsgaard straks og spurgte, om han nu kunde komme tilbage til Præstegaarden, da han mente, det maaske kunde være til lidt Adspredelse for Præsten. Det var det ogsaa; han blev i Præstegaarden til efter Gads Død.

Pastor Gad var, som før nævnt, Formand for Sognets Forstanderskab, hvilket gav ham en Del Skriveri. Det tiltalte ham ikke at sidde ved Skrivebordet med Pen i Haand, han færdedes hellere i det fri paa Hesteryg, og dér udarbejdede han sine Lejlighedstaler og lagde sine Planer. Meget havde han at tage vare, thi han drev selv Gaarden. Desuden vilde han gerne selv læse med sine Børn, navnlig Sønnerne, men det blev han nødt til at opgive. Foruden at han var Formand for Sogne-, Skole- og Fattigraad, var han med til at oprette en Sparekasse i Fredericia. Han har været en

praktisk Mand, der forstod at bruge sin Tid, og det samme gjaldt om ham som Øconom, saa der var Forslag i, hvad der kom mellem hans Hænder. Det var kun lidt, han anvendte paa sig selv, derfor havde han meget tilovers for andre. Men der stilledes ogsaa store Krav til ham økonomisk. —

Vi har nu set paa Jørgen Gad som Præst og paa hans Færd i denne Gerning, der var ham det første. Der er mange, som over deres Arbejde udadtil glemmer deres Hjem, men dette var saa langt fra Tilfældet med ham. Og paa Grund af hans Hustrus formørkede Sind var han ene om at holde Hjemmet oppe de første Aar i Herslev, indtil han 1838 fik sin Søster i Huset.

At han har taget sig sin Opdragergerning alvorligt, kommer ogsaa frem i hans Prædiken ved hans 50 Aars Jubilæum, hvor han minder om Paulus' Ord til Thimoteus, at en Tilsynsmand i Menigheden skal forestaa sit Hus godt og have godt opdragne Børn. Han erkender i denne Prædiken, at han har været skrøbelig nok i dette, men han kan saa føje til med Glæde og Tak til Gud, at hans Børn har ingen Hjertesorger voldt ham.

Han var Consistorialraad: Han blev det 1844, og Anledningen dertil var følgende:

Christian den Ottende gjorde det Aar en Rejse i Hertugdømmet, vel for at sætte sig ind i Forholdet mellem Dansk og Tysk og tillige for at lære Stemningen dernede lidt at kende. Han var ledsaget af sin Kabinetssekretær, Tillisch, der havde været Amtmand paa Færøerne, da Gad var Præst der. Der skulde nu ansættes en kongetro Embedsstand i Hertugdømmet. En Superintendentplads, hvormed var forbundet en Sognepræsts Stilling, var ledig, og nu faar

Gad uventet Brev fra Tillisch om at møde Kongen paa Gram, da Kongen ønsker at tale med ham om den ovenfor nævnte Plads.

Gad var klar over at maatte sige nej, hvis Stillingen blev ham tilbudt. Han gik ud fra, at en Biskop maatte være i Besiddelse af baade Overlegenhed og Kundskaber, hvad han ikke mente at være. Han følte ogsaa et Hul i sin Forstaaelse af Forholdenes Udvikling hernede i de 7 Aar, han havde været paa Færøerne, og endelig fandt han sine huslige Forhold uskikkede til repræsentative Forpligtelser. Desuden vilde Sproget volde ham Vanskelighed, han kunde ikke tilstrækkeligt Tysk. Men han maatte jo møde i Gram, og begav sig til Hest paa Turen. Da han kom dertil, modtoges han af den rystende Efterretning, at Kabinetssekretæren var død om Natten af et apoplektisk Anfald. Gad blev meget bedrøvet over at have mistet en saa tro og skattet Ven. Da han kom ind til Kongen, og denne tilbød ham Superintendentpladsen, maatte han sige nej til Tilbudet. Kongen modtog Afslaget naadigt, og kort efter blev Pastor Gad udnævnt til Consistorialraad. Det var kun en Titel. Han blev den sidste i Landet, som bar den.

Her paa disse Egne brødes Dansk og Tysk stærkt i de Aar. Mange var uklar over deres Følelser i denne Brydning; det kunde næsten synes, som om Tysk skulde faa Overtaget. Forretningssproget var tysk baade i Sønderjylland, som lige op til Kongeaaen betegnedes som »det holstenske«, og helt op til Vejleegnen. De fleste store Gaarde var i tyske Hænder, saaledes ogsaa Follerupgaard i Herslev Sogn. Dagligsproget var Plattysk, men til Festerne, naar Egnens Proprietærer samledes, var det kun til Præstens, der blev talt Dansk, og dette var som en Opmærksomhed og med øjensynlig

Nedladdenhed. Hele Amtet var oversaaet med tyske Penge, prøjsisk og slesvig-holstensk Courant. Al Beregning rettede sig derefter. Tysk var de fines, de dannedes Sprog. Hamborg var omtrent Jydernes Hovedstad. Gad var fuldblods Dansker; dog vakte det ingen Anstød hos ham, han lod sig drive med af Tidens Strøm. Han følte Savnet af ikke selv at kunne Sproget, og den Lod skulde hans Døtre ikke være udsat for. De lærte endog Fædrelandshistorie og Geografi efter tyske Bøger. En af deres Lærerinder kunde slet ikke Dansk, da hun kom der i Huset. Men med dette skete der en Forandring 1848. Med det Aar kom der Klarhed over saameget. Da var det, som om Folket kom til Bevidsthed. Dette gjaldt ogsaa Pastor Gad, hos hvem den nationale Vækkelse fandt Genklang. Han havde forud Syn for adskillige Skævheder og Ensidigheder, der havde udviklet sig under Enevælden, men som en besindig, konservativ, praktisk øvet Mand med stor Menneskekundskab kunde han dog ikke følge den Fart, som Udviklingen tog; han fandt Friheden for løssluppen. Navnlig Valglovens Bestemmelse, at Stemmerne skulde tælles, ikke vejes, gjorde ham bekymret for Folkets Fremtidsudvikling i vort lille Danmark. Offentlig blandede han sig aldrig i Politik; han fandt det ikke stemmende med sin Præsteopgave.

Under Krigen, som straks fulgte og i lange Tider berørte vor Egn, fik han rig Lejlighed til at vise sit personlige Hjertelag og sin Patriotisme, Mod og Takt under særegne Forhold. Det var en bevæget Tid, og Pastor Gad var ivrigt med deri. Herslev var i lang Tid næsten Midtpunkt for Krigsbegivenhederne, og Præsten var kendt af mange af de militære.

Det var før Jærnbanernes Tid i Jylland. Hoved-

landevejen fra Kolding nordpaa gik gennem Annexet Viuf, som ligger midtvejs til Vejle. Hyppigt naar Pastor Gad kom derover, bivuakerede større Troppeafdelinger paa Marken. Han hilsende altid paa de befalende, og ihukommende sit Præstekald bad han om Tilladelse til at maatte give Soldaterne et Ord med paa Vejen, hvad der tillodes. Hans kraftige Røst klang da viden om og bar mangt Guds Ord til Hjerterne, derom fik han tit senere Vidnesbyrd ved Breve og Hilsener.

Før Okkupationen 1849 havde General Schleppegrell med Stab Kvarter i Præstegaarden; med ham vedligeholdtes Forbindelsen lige til det sidste, men kun ved mundtlige Rapporter. — Derefter fulgte slesvig-holstensk Indkvartering, 2. Dragonregiment. I Præstegaarden blev indlagt 25 Dragoner og Staben, der bestod af den Øverstbefalende, Major Buchwald, Prins Christian af Augustenborg, Hertugens yngste Søn, Major Bismarck, egentlig prøjsisk Husarmajor, Adjutant Sihb og Overlæge, Krigsraad Mincke. De ankom midt i Maj og laa der i længere Tid, medens Fredericia belejredes, og Præstegaardens Beboere var da afskaarne fra al Forbindelse med deres egne. Det var en trykkende Tid, ikke mindst for Præsten, der som altid var Alvorsmand og en varm Fædrelandsven. Han var en Mand med personlige Ejendommeligheder, værdig og djærv i sin Fremtræden, med Kraft og Mildhed underligt blandet, med klar og klangfuld Stemme, baade ind- og udefter lig en af vore gamle Kæmpeskikkelser. Dette gav hans Ord Vægt og tillod et Frisprog, som ellers ikke taales. Han tilsigtede ikke at fornærme; hans Sandhedstale fremsprang af ædlere Kilder, derfor bøjede man sig uvilkaarligt for den. Jeg lader Pastor Gads Datter fortælle det følgende.

Hun siger: »Vi havde saa lidt Samkvem som muligt med Officererne, men det skete af og til, at man mødtes i Forstuen, som var fælles, og i Gaard og Have. Officererne var da meget forekommende og venligt nedladende. Flere af dem talte godt Dansk, Prinsen endogsaa uden Accent. De indbød Præsten til at tage Del i deres Middagsmaaltider, hvilket han afslog, idet han sagde: »De maa have mig undskyldt, jeg kan ikke være Gæst hos Dem i mit eget Hus, og jeg har ikke bedt Dem til Gæst her«.

Da Major Buchwald, som tidligere havde staaet ved Kongens Garde, en Dag tiltalte Fader, som i sin Ungdom havde set ham i København, sagde han: »Jeg har set Dem i Kongens Garde, det bedrøver mig at skulle gense Dem her imod vor Konge«. Majoren mumlede noget om, at Kongen var ufri, vendte sig og gik sin Vej. Han var holstensk Godsejer og ikke sympatetisk. Det var derimod Prinsen i høj Grad, han var en venlig ung Mand, der øjensynligt generedes af min Faders mørke Miner og gerne vilde vejre Skyerne bort. Engang bød han Fader ind i sin Stue og vilde gerne tale med ham, bød ham danske Aviser til Gennemsyn o. s. v.

Endelig spurgte han, om Fader ikke kendte Præsten ved Augustenborg, Krog-Meyer, de maatte vel være samtidige? »Jo, vel gør jeg det«, svarede Fader, »han er en brav Mand, der ærer sin Gud og sin Konge. Tør jeg spørge Deres Højhed, har han konfirmeret Dem?« Prinsen svarede, at han havde konfirmeret hans Søstre, men ikke ham, da han var borte ved Studeringer. »Det glæder mig«, udbrød Fader, og da Prinsen saa spørgende paa ham, fortsatte han: »De maa tro, det er en stor Sorg for en Præst, naar hans Konfirmanter afviger fra det, han har lært dem. Krog-

Meyer har sikkert advaret dem mod den store Synd at gøre Mened og har sørget dybt over den af sine Konfirmanter, der for Tiden har den paa sin Samvittighed, derfor er det mig kært, at han ikke har konfirmeret Deres Højhed«. Prinsen blev ligbleg, men rakte dog Fader Haanden til Afsked og var derefter lige beskeden og forekommende, dog syntes han ofte i knuget Stemning. — En anden Gang, da min Fader kom hjem fra en Tur i Sognet, var det slesvig-holstenske Flag bleven hejst over Porten lige for Stuehusets Vinduer. Det gik Fader saa nær, at han gik til Major Buchwald og udtalte, at han mente sig berettiget til at forlange den Klud taget bort fra sit Tag, men da han stod overmandet, bad han, om det maatte ske. Det skete ikke strax, men det kom ikke oftere op, ikke engang det Par Gange, da selve Hertugen kom i Besøg hos sin Søn. Han kom incognito, men Prinsens skikkelige gamle Tjener betroede os, naar han ventedes. Han var civil, saa gammel og svag ud, og havde Besvær med at komme op og ned af den tarvelige Bondevogn, som var hans Befordring. Der blev sagt, at han ikke befandt sig vel heroppe blandt Nørrejderne, han var ikke sikker paa Livet her. Men hans Nærværelse i Præstegaarden fejredes med stort Middagsgilde. Champagnepropperne knaldede og Vinen flød, medens Oprørssange rungede Dør om Dør med os; det stille Præstegaardsliv havde faaet ny Tone. — Min Fader færdedes stadig i Sognet for at være Folk til Hjælp og Støtte; ofte mødte han Ubehageligheder, især naar vi ikke selv havde fast Indkvartering, for da kom tit Strejfer, der skulde recognoscere eller skaffe Heste, Vogne eller Fødemidler, mangen Gang vel for egen Regning. Ofte fik Fader Pistolen for Brystet, endog engang, da han kom fra Kirken i Ornat.

Brutalt forlangtes Befordring og Kusk; af hans 7 Heste, der ellers var paa Stalden, var kun 2 unge Plage tilbage, medtagne af Slid paa Marken, da de andre Heste uafbrudt var optagne af Ægtkørsel. Karlen var borte, der var ingen Udvej; men Korporalen spændte selv for en brøstfældig Arbejdsvogn, som fandtes i en Port og fordrede atter truende en Kusk. Da tilbød Fader sig selv, men beholdt Ornatet paa. Det Arrangement vilde Fyren dog ikke gaa ind paa og drog bort.

Efter Dragonerne kom kurhessiske Husarer i Kvarter, et smukt Korps med blankbrune Heste med sorte Manker og Haler.

De virkelige Tyskere gjorde ikke saa pinligt Indtryk paa os som Oprørerne. De udtalte ofte liden Sympathi for den Opgave, de havde faaet: at hjælpe disse. — Fader og hans Bevægelser kontrolleredes dog stærkt. Han færdedes meget omkring og mistænktes for at staa i Rapport til Danskerne, hvad han i Virkeligheden ikke havde gjort, efter at »vore« var inde-sluttede i Fredericia. —

Efter at de kurhessiske Husarer havde forladt os, og vi ingen anden Indkvartering havde faaet, kom en Eftermiddag en kurhessisk Hauptmann med to Led-sagere til Præstegaarden. De steg af og traadte raskt ind i Dagligstuen, og Hauptmannen fremviste for Fader sine Ordre til at foretage en Husundersøgelse for at skaffe de vigtige Papirer, som han maatte ligge inde med.

Han aabnede straks sit Chatol og fremlagde, hvad han havde dér, som nærmest var Familiebreve. Gad og Gad var Underskriften næsten paa dem alle; han forklarede, at de var 6 Brødre, men alle gejstlige og havde ikke med militære eller politiske Sager at gøre, og han forsikrede, at han havde ingen Papirer af

Vigtighed for Fjenden. Hauptmannen gentog atter og atter, at han maatte have vigtige Papirer og fordrede dem udleverede.

Tilsidst udbryder Fader: »Jo, De har Ret, jeg har meget vigtige Papirer, de er her i min Skrivepult«, og saa tog han sit Kaldsbrev med Collats og sin Ud-nævnelse til Consistorialraad frem, læste og oversatte Indholdet saa godt han kunde og betonedede Forpligtelsen deri til at ære sin Konge og Øvrighed, tro og lydig og at tjene dem efter Tid og Lejlighed af al sin Evne. Han sluttede endelig med: »Dette er mine vigtige, meget vigtige Papirer, som jeg holder i Ære og kun lader mig aftvinge, andre har jeg ikke«.

Dette gjorde Indtryk paa der Hauptmann, han klappede Fader venligt paa Skulderen og sagde: »De er en brav Mand, jeg tror Dem, behold De Deres Papirer. Lykkelig det Land, som har saadanne Mænd!« Han dvælede derefter en Timestid hos os og fortalte venligt om sit Hjem og sin Misbilligelse af Invasionen i Danmark, »men en god Soldat har kun at lystre«. —

Da Juli Maaned nærmede sig, naaede Rygter til os baade om Vaabenstilstand og Fred; med Længsel imødesaa vi en Løsning. Hver Morgen klirrede Ruderne ved Drønene af Kanontordenen fra og ved Fredericia. Atter og atter skuffedes Haabet om, at en Vaabendaad derfra kunde lykkeligt afgøre Sagen. En Dag kom Fader til Højrup By, der var Cernerungen om Fæstningen nærmere og stærkt bebyrdet med slesvig-holstensk Indkvartering. Han kom ind i en Gaard, hvor det vrимlede af Soldater. Han gaar ind i Stuen, hvor der sad mange Officerer ivrigt passiarende om Middagsbordet. De hilste venligt og indbød ham til at være med, hvad han høfligt afslog. Da rejser en af dem sig, gaar hen til ham, der sagtens har staaet med

en mørk Mine, ilde berørt som han var af Tidens skæve Gang, og siger i en let Tone paa bredt Dansk, der forraadte Overløberen: »Hr. Pastor, nu skal vi alle være glade, nu faar vi snart Fred!« »Fred, Fred!« gentager Fader, »hvor tør De tale om Fred? en Meneder faar aldrig Fred.« Dermed gaar han ud af Stuen og ind til Familien i Gaarden, men i Stuen blev der stille. —

Den 6. Juli oprandt. Kanontorden havde som saa ofte før vækket os; om Natten var Indkvarteringen purret ud, ogsaa det var sket før, men at noget ualmindeligt var paa Færde i Dag, mærkedes snart. Da Solen steg frem i den dejlige Sommermorgen, var vi paa Benene og paa Marken udenfor krøben op paa en høj Stak — Husene skulde staa tomme til Indkvartering — for derfra at faa videre Udsyn. Snart kom tilsølede, forsvedte slesvig-holstenske Jægere, tit uden Vaaben; slukørede saa de ud, Bank havde de faaet, det var tydeligt nok. Skare efter Skare kom de i uordentlig Række. Vi bragte, hvad vi havde, af Mælk, Øl eller Vand i Spande og Baljer, hvoraf de begærligt slukkede deres Tørst; de talte ikke, vi spurgte ikke, det behøvedes heller ikke. Snart stationeredes et lille Feltlasareth uden for Præstens Port, og nu kom den lange Vognrække med saarede. Blodet sivede gennem Halmen i Vognbunden og dryppede ned paa Vejen, ynkelige Skikkelser bares ud og ind, efter en hurtig Forbinding gik det i Hast videre. Tyskernes ene Retrætelinje gik lige forbi os ad Vejle til. Længe drog Skarerne forbi, fortabte og modløse saa de ud. Vi var tilvisse glade for en øjensynlig Sejr, men følte os dog rystede ved at se, hvad det kostede af Menne-skeofre. Skydningen var hørt op, omtrent Kl. 10 Formiddag var de sidste Efternølere dragne forbi; vi

dristede os derpaa ad Kirkestien over Marken op til Kirkebakken, hvorfra er videre Rundskue. Derfra saaes nu en dansk Dragon komme ridende paa Vejen fra Højrup. Det Syn vakte en jublende Glæde, som slet ikke kan beskrives; vi ilede ham i Møde, trykkede hans Haand med Vennens Varme, og nu flød Spørgsmaalene raskt, og han fortalte om Sejren, om de mange Fanger, om Trofæerne, om Flag og Kanoner, men da han fortalte om General Ryes Fald, løb Taarerne ned ad hans vejrbitte, furede Kinder, han kunde neppe fortsætte, og vi græd med. Det dæmpede paa Sejrens Glæde at høre om kendte faldne og saarede, men Stemningen var og blev dog løftet, fuld af Tak og Fryd, den staar uforglemmelig. Min Fader var ivrig for videre Forfølgelse, vi havde jo set, hvor forsagte og medtagne de slagne var, som nylig drog forbi; Masser af dem kunde let overmandes. Desværre lod det sig ikke gøre. Men hvor aandede vi nu frit, hvor rejstes Mod og Haab! Tak, Du tapre Landsoldat!« —

Der fortælles endnu i Sognet, at da Damerne i Præstegaarden havde ondt af det for de saarede Oprørere, sagde Præsten: »Hvad vilde de her — de kunde jo være bleven hjemme!« Da Tyskerne omsider vare ude af Landet, følte Sindet saa lettet, at Gad til et Minde derom midt i Gaarden rejste et større Duehus, der senere flyttedes med til Gaverslund. Et Vidnesbyrd om Barnligheden, der boede Side om Side med hans Alvor.

Hidtil har vi mest beskæftiget os med Gads Forhold udadtil og som Præst og de Forhold, han derved kom ind i. Vi vil nu fremdrage nogle Træk af hans Hjemmeliv baade som Mand og Fader og Familienmedlem. Det er allerede meddelt, at han, der var den næstældste af 9 Søskende (6 Sønner og 3 Døtre),

fik Tilnavnet »den gamle« i Barndomshjemmet, og, da han kom i Skole, af Kammeraterne fik Tilnavnet »den ærlige«. De var begge betegnende for ham. Det ungdommelig fuglelette laa aldrig for ham. Men han holdt af at se andre glade, og han forstod at standse sin lille Søsters Taarer bedre end nogen anden. Maaske fordi hans Ord lød saa troværdigt og gjorde tryk. Et lille Træk fremdrager jeg af mange. Hans 16 Aar yngre Søster Augusta var som 6—7 Aars Pige bedt med til Bal hos Pastor Bang i Strø. Det kneb med Stadsen, Balkjolen manglede. For at skaffe denne, ofrede Moderen et Fag Gardiner, hvoraf Kjolen blev syet, og da der var heftet nogle Sløjfer af lyseblaa Baand paa Skuldrene, fandt den lille Pige, at hun var yndig og følte sig ubeskrivelig lykkelig. Men — for at skaffe bedre Plads i Balsalen, var Døren derindtil løftet af, og det førte Uheld med sig. Barnets klare Kjole fik fat i Tappen til Dørhængselen og fik en stor Flænge. Hun brast i Graad og var meget ulykkelig. Den snarraadige Søster Jane løb til og rev Flængen bort af Kjolen helt rundt, idet hun sagde: »Se saa, lille Augusta, nu har Du Halvkjole, det er pynteligt, nu kan Du danse igen!« — Det kunde, hvor trøsteligt det end lød, dog ikke standse Barnets Hulken, men saa kom den stærke Broder Jørgen, tog den lille Søster paa sine Arme og førte hende hen i en Vinduesfordybning, tørrede hendes Taarer og talte Trøstens Ord, lovede hende en ny Kjole, og kort efter hoppede den lille Pige med lettet Sind videre i Dansen.

Den samme Søster fortæller videre, hvorledes han senere, da han var hjemme Vinteren efter, at hans Hovmesterbestilling paa Egelykke var ophørt, lagde Mærke til, at hendes Undervisning blev forsømt. Han vilde bøde paa det og tog sig for at lære hende at

læse. Hun var let og flygtig, han alvorlig og tung, men udholdende og taalmodig. Han tog hende mellem sine Knæ og Bogen foran, Bogstaverne maatte læres, og de maatte lægges sammen, før hun slap ud af Klemmen. Det tiltalte ikke den lille, men senere mindedes hun sin Broder med Glæde og Tak for det. — Den samme Søster siger om ham, at han havde altid Penge, naar det gjaldt, medens Broderen Prams aldrig kunde slaa til; jeg tænker, det var fordi Jørgen stillede saa smaa Krav for sit personlige Vedkommende. Han forstod, at man skal passe paa, at Pengene ikke triller bort i Utide, og at dertil hører Nøjsomhed, Selvfornægtelse og stor Orden.

Endnu et Træk vil jeg tage med til Belysning af, at han ikke glemte sine Søkende, efter at deres Veje var skiltes, derved at de havde forladt Barndomshjemmet og selv faaet Hus og Hjem. Søsteren Augusta var gift med Lyder Müller, der efter at have været Huslærer hos Pastor Gad i Herslev, blev Præst og Skolelærer paa Christiansø, hvorfra han blev kaldet til Sognepræst i Alslev og Hostrup ved Varde. Det var mod Vinter, denne Forflyttelse skete, og der var intet Naadensaar paa Christiansø. Gad skrev da straks til Svogeren: »Kom til os og bliv, til I kan komme i Orden i Eders eget Hjem«. Tilbudet blev modtaget. — Da han senere besøgte Søsteren og Svogeren i Alslev, faldt hans Øjne paa et Par Stude, Trækdyr, som først skulde pløje Jorden og siden sælges med Fordel, men han fik at vide, at det var laante Dyr. Svogeren havde ingen Penge at købe dem for og vilde nødtigt sætte sig i større Gæld. Gad udbrød saa: »Det er Skade, køb dem, Du kan faa Penge af mig og betale mig, naar det passer Dig«. — I denne Forbindelse kan tilføjes, at Præstegaarden i Gaverslund blev

Familiens Samlingsplads mere og mere, og Jørgen Gad stod paa sine ældre Dage som Familiens Patriark, hvortil han var som selvskreven. —

Der er Mænd, som kan gøre Indtryk af noget stort, naar man ser dem i Forhold og Arbejde udenfor Hjemmet, men følges vi med dem derude fra til Hjemmets Egne, bliver de mindre og mindre, jo nærmere de kommer Hjemmet, saa vi tit har ondt ved at forstaa, at det er de samme. De bliver mindre tiltalende, jo mere vi lærer dem at kende dér, hvor de skulde særligt sætte gode Spor, fordi deres Virke dér vil sætte de skønneste Blomster og bære de rigeste Frugter. Men det forekommer mig, at Jørgen Gads Færd og Virke først rigtigt kommer til at staa i sit rette og skønneste Lys, naar vi lærer ham at kende fra Hjemmet. Som vi først forstaa, hvorfor hans Søkende sætter ham saa højt, naar vi lærer ham at kende i Barndomshjemmet, saaledes vil vi ogsaa først forstaa, hvorfor hans Børns Tanker stadig med Kærlighed kredser om deres Faders Minde, naar vi følger ham til Hjemmet og ser ham dér. Der var noget djærvt, urokkeligt, klippeagtigt over ham udadtil, og det samme finder vi i Hjemmet. Det kunde maaské til Tider gøre et haardt Indtryk. Men det gjorde ogsaa, at man altid vidste, hvor han stod; man kunde stole paa ham. Der var intet lunefuldt og ingen Stemningsbrus, der tog Magten fra ham og gjorde hans Optræden vaklende og usikker. Streng kunde han være, men man behøvede ikke at være bange for, at han skulde være strengere mod andre end mod sig selv, og saa faar man Indtryk af, at hele hans Færd var baaren af en dyb Kærlighed til de Mennesker, han var iblandt, en Kærlighed, der ikke havde nok i, at de timeligt havde det godt men saae grandt, at de

havde et Evighedsmaal at naa, og til at stride sig frem mod dette skulde de dygtiggøres. — Forholdene i Hjemmet var ikke lette og lyse, dertil var der lagt for mange Byrder paa det, men naar det saa alligevel blev et godt Hjem, som Børnene indtil deres høje Alderdom kan mindes med Tak, og om hvilket de kan sige, at dér fik de deres Livs bedste Eje, er det, fordi det blev baaret af en Personlighed, der var under Aandens Tugt og havde lært at indordne sig under Guds vise Styrelse, vis paa, at hans Veje er for os de bedste. —

Ved at læse Datterens Minder fra Barndomshjemmet i Herslev Præstegaard og Ungdomshjemmet i Gaverslund Præstegaard skønner man, at Alvor og Gammen kunde godt sammen, men Alvoren skulde nok holde den fjantede Lystighed nede. Den spores slet ikke, men den kunde heller ikke tænkes i Pastor Gads Nærhed, eller hvor hans Aand havde sat sit Præg. —

Da Gad flyttede fra Færøerne til Herslev, var det paa Grund af sin Hustrus Svaghed. Men den ønskede gavnlige Virkning i den Retning af Flytningen kom ikke; hun blev svagere, og tilsidst lagde der sig Taa-ger over hendes Forstand, saa hun slet ikke kunde forestaa sit Hus eller hjælpe med sine Børns Opdragelse, men hun hængte ved sin Mand og taalte ikke at være borte fra ham, hun var bange for at miste ham. Andre vilde maaské have tabt Taalmodigheden og være bleven haarde under det, men det gjorde Gad ikke; han tog det altid mildt og kærligt. »Vær kun rolig, kære Rikke, Du kan stole paa mig«, og dermed havde han gjort hende rolig igen. Han gjorde, hvad der paa den Tid kunde gøres, for hendes Helbredelse, en længere Aarrække var hun paa Hospital, men der var intet, som hjalp.

Under disse svære Forhold fandt han en god Støtte i sin Søster Christiane, kendt i Familien og i Sognene under Navnet »Tante Jane«, hvis Navn altid vil mindes her sammen med Gads. Hun kom til Herslev efter Faderens Død 1838, og hun delte Hjemmets Glæder og Sorger med sin Broder og udfyldte en Husmoders Plads i Hjemmet til 1875. Hun døde d. 31. Marts dette Aar. Deres Moder havde Hjem i Herslev Præstegaard sine fire sidste Leveaar (fra 1843—47); hun var Midtpunktet i Hjemmet, og der blev gjort alt for, at hun skulde befinde sig vel. Hun holdt af at forslaa de lange Vinteraftener med et Spil Kort, og det skete endog, at Jørgen maatte være Makker, naar der manglede en saadan, men det var han kun lidet dygtig til, og hans Præstationer var næppe tilfredsstillende. Naar hun holdt Fødselsdag, og Nabopræsterne med Familie kom til Fest i Herslev, var der Højenloftsstemning i de rummelige Stuer. — Da hun døde 1847 og blev begravet paa Herslev Kirkegaard, blev hun baaren til Graven af sine 6 Sønner, der alle var Theologer. 1 var Biskop, 1 Consistorialraad, 2 Provster, 1 Præst, og 1 theologisk Kandidat og Lærer. — Faa Aar efter, 1851, knyttedes et nyt Led til Hjemmets Kæde. En yngre Broder af Gad, Theodor Nonus, der havde været Kapellan hos den gamle Pastor Clausen i Smidstrup og Skærup, med hvis Datter han blev gift, var bleven Præst for Estvad og Rønbjerg ved Skive. Han var noget sær, og dette tog til, saa det, efter at hans Hustru var død, blev til Sindssyge, og han maatte tage sin Afsked. Broderen i Herslev tog ham i Huset uden Betaling, for at den lille Pension, han fik, kunde opspares til senere Tider. — I det hele taget syntes Jørgen Gads Hjem at have været overmaade rummeligt, hvilket særlig viste sig i

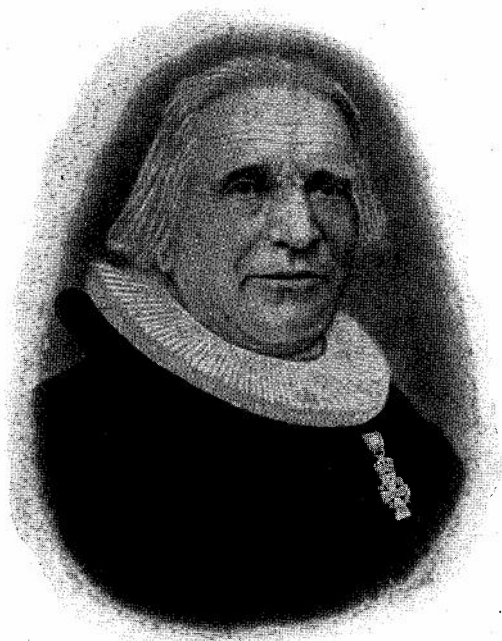
1864, da han i Gaverslund havde Indkvartering af Østrigere, som optog Halvdelen af Huset. Lige før Krigens Begyndelse var Gads Eftermand i Herslev død, og da Gad mente, det var ubehageligt for Enken at bo i Herslev under disse urolige Forhold, indbød han hende til at komme til Gaverslund at bo, og hun flyttede ind med Børn, Lærerinde og Pige. Samtidig kom Sønnen Pram, der maatte flygte fra sit Hjem i Sønderjylland, hvor han var Præst i Klægsbøl, og havde en Husjomfru med. Alligevel fik de Plads til at gøre stort Bryllup 10. November 1864. Den næstældste Søn blev viet til Elisa Rygaard, og de drog som Præstefolk til Frederiks og Karup paa Heden, 2 Mil syd for Viborg.

Han elskede sine Børn, og han kunde bringe Ofre for dem i stort og smaat. Jeg lader Frøken Gad selv fortælle et Træk derom; det foregaar i Efteraaret 1849. Officererne havde indbudt hende til et Bal, der skulde arrangeres i Fredericia, hvor Byens og Omegnens Folk skulde mødes fra de Steder, hvor Officererne var indkvarterede. »De gamle« (Præsten og Tante Jane) raadslog og kom det Resultat, at Indbydelsen kunde ikke afslaaes; Husets voksne Datter burde desuden have denne Oplevelse, der virkelig blev hendes Debut i Verden. Hun siger: »Store Forberedelser gjordes. Den første Balkjole anskaffedes, og Fader indmeldte sig som Deltager for passende at værges sine Damer, og Tante Jane anlagde sin første Kappe for at betegne, at hun ikke regnede sig til de dansende Damer. Kappen var den Gang det samme som at vise Kulør; f. Eks. Dagen efter sit Bryllup mødte Bruden altid med Kappe, nu hørte hun til Konelaget, maatte tage en ærbar Mine paa og slaa en Streg over alle Ungpige-Løjer. Vi morede os kosteligt over Tante Janes

»Kappe«, der gjorde hende saa ukendelig, at Fader havde Møje med at finde hende i Balsalen. Ballet holdtes paa Prinsens Palæ, der var det eneste Sted i Byen, hvor der var Lokale stort nok. Den store Vestibule var rigt dekoreret med Guirlander af pragtfulde Georginer, den Gang en ny og moderne Blomst, og med Vaabenpyramider opstillede mellem Flagdekorationer; jeg havde aldrig før set sligt. Ved Indgangen til Salen stod min Ridder og overrakte mig en stor duftende Buket af alle Slags herlige Blomster, bød mig derpaa sin Arm for at føre mig ind, jeg maatte slippe Faders; han gik saa med Tante alene bagefter, det var en tryk Tanke, for mit Hjerte bankede ængsteligt, muligvis havde jeg Balfeber. Inde i Salen mødte os et straalende Syn, den var glimrende oplyst, de mange Officerers brillante Uniformer glitrede og glimrede i Lyset; der var kun et Par civile Herrer, som blev aldeles borte i den uniformerede Skare; ogsaa som Dansere maatte de naturligvis staa tilbage for de stilfulde, dresserede Krigsherrer. Snart intonerede den berømte Regimentsmusik »Den tapre Landsoldat«, man stillede sig i Række, en lille vims Mand i sort Snipkjole klapper op, førende en høj slank Dame, højere end han selv, jager han ud i flyvende Galop, saa Kjoleskøderne flagrede vidt ud. Jeg kom til at se hen til Hjørnet, hvor Fader stod; han rystede paa Hovedet, kæmpede øjensynligt for ikke at gnide Hænderne sammen og gøre den hoppende Gestus, som var ham egen, naar noget morede ham; vi andre lo uforbeholdent. Faders betænkelige Rysten paa Hovedet forstod jeg først, da jeg fik at vide, at den flittige lille Danser var Byens ordinerede Kateket. Han var Formand i Klubben, det hørte til hans Rettigheder — maaské Forpligtelser — som saadan at

aabne Ballerne. Han var sikkert en hæderlig, flink Mand og en brav Borgerfører, men saae man ham her flyve afsted og samtidig kom til at tænke paa Præstekjolen hjemme, saa maatte man finde, han var kommen paa fejl Galej. — Vi dansede vist i en hel Time efter »Den tapre Landsoldat«, det var for meget af det gode, næsten profanerende, men jeg morede mig, og imponeredes yderligere senere ved de knaldende Champagnepropper og anden Luksus, som jeg næppe havde hørt om før, langt mindre taget Del i. I den første Timestid havde Fader vekslet Hilsen og samtalt med mange Officerer, som han havde truffet hist og her; alle viste de ham venlig Opmærksomhed, men efterhaanden gik hver til sit, til Dansen eller Spillebordet. Da Fader hverken var Danser eller Spiller, blev han tilsidst noget ensom tilbage, han følte sig sagtens som en Hund i et Spil Kegler; Tiden sneg sig vist langsomt nok afsted for ham. Naar jeg saa paa ham, saa han adspredt ud, havde sikkert Tankerne langt borte paa Steder, der stod i skærende Modsætning til denne Gække-Sal. Men han holdt Stand og paaskyndede ikke vort Opbrud.« —

Om Dagen færdedes han meget ude i Sognene til Fods og til Hest og holdt dem derhjemme underrettede om, hvad der foregik. Ogsaa Naturen og Dyrelivet havde han aabent Øje for. Det var gerne ham, der underrettede Hjemmet om, naar Lærken havde begyndt at slaa sine Triller, og naar Storken var kommet. Paa disse Vandringer udarbejdede han sine Prædikener og Lejlighedstaler. I de senere Aar gjorde han dette Arbejde i Dagligstuen i Familiens Kreds. De lange Vinteraftener, naar Familien var samlet om Lysets sparsomme Skin eller senere om Lampen, som han aldrig blev rigtig fortrolig med og gerne kaldte

L. J. J.

»Lygten«, tog han tit en Bog og læste højt. Men det var ikke Romaner, dem yndede han ikke. Historie var derimod hans Yndlingslæsning, og af Historiebøger læste han højt, saaledes f. Eks. begge Bind af Fr. Barfods Danmarkshistorie. Undertiden kunde han ogsaa tage en Konversationsordbog eller Traps Beskrivelse af Danmark og læse historiske Stykker højt deraf. Luthers og Kingos Salmer var hans Yndlings-salmer; ofte fremsagde han Verset: »Tak for al Din Fødsels Glæde«. Af Brorsons Salmer var der flere, som tiltalte ham, maaské ingen mere end »Her vil ties, her vil bies, mit svage Sind«. — Han var Alvorsmand, men lagde ikke noget Tryk paa Hjemmet. Naar han var omgivet af sine unge Døtre og deres Veninder, kunde han se sig glad paa de unge, friske Ansigter, men et alvorligt Ord havde han altid til dem, som kunde beskæftige deres Tanker mere end lige i Øjeblikket. Paa de senere Aar havde han stor Glæde af sine Børns (Sønners) og Børnebørns Besøg i Præstegaarden og af at besøge dem i deres Hjem. De var langt fra Hjemmet, den ene, Marius, i København, og de to yngste var Præster i det nordlige Jylland. Disse Ture var ikke altid lige heldige. Aaret efter at Sønnen Frits med sin unge Hustru var draget til Frederiks, havde Pastor Gad faaet en fiks og let lille Fjedervogn; feststemte satte han og Søsteren sig op i den tilligemed Hunden »Kvik« for at gæste det nye Hjem. De vilde komme som en Overraskelse. Tidligt om Morgenen var de ude, Kl. 5 var de paa den anden Side Vejle, der var allerede kørt over 2 Mil. Turen gik godt; det var en lang og dejlig Sommerdag, men da de henimod Aften kom til Maalet, kørte ind over den bløde, græsbeegroede Gaardsplads og endelig holdt for Døren, forekom det dem saa stille der i Aftensvalen. Endelig viser Sønnen sig i

Døren, hilser overrasket, vil næppe tro sine egne Øjne og ser noget mellemfornøjet ud, for Elisa, hans Hustru, var lige rejst til Holstebro for at besøge sin Familie dér i nogle Dage. Det gjorde jo et Skaar i Glæden. Efter at have hvilet sig en Dag begav de to gamle sig igen paa Hjemturen. Stemningen var knapt saa høj som paa Opturen; Overraskelsen, der var tiltænkt de unge, var bleven til en Skuffelse for de gamle, og den Tur blev ikke gjort om igen.

I Gaverslund var det navnlig, at Jørgen Gads Hjem blev Familiegildernes Plads. Det fyldigste af Søkendemøderne i Gaverslund var 14. September 1869, Gads 70 Aars Fødselsdag. Men hvad der paa denne Dag glædede ham mest, var den uventede Tilslutning fra Menighederne. Hans Broder Pram skrev en Sang til ham i Dagens Anledning, som blev en yndet Folkevise paa Egnen, og da den tegner et godt Billede af Jørgen Gad, skal den anføres helt her.

Mel.: I alle de Riger og Lande.

Hvad mon vel i Dag er paa Færde?
Hvor stateligt alting staar!
Hvi flokkes fjerne og nære
i Gaverslund Præstegaard?

Vi er her for at gratulere
i Prosa og nu paa Vers
den Præstemand, som med Ære
fylder i Dag de halvfjerds.

Med Alvor og Spøg vi ham prise,
han begge helt vel forstaar;
helt skæmtende skal vor Vise
afmale ham, som han gaar.

Som Egen med mægtige Rødder,
lidt knudret paa Gren og Bark,
just saadan paa sikre Fødder
han stander, vor Patriark.

Han elsker det rigtig solide,
hans Sko er med Jern belagt
og Bukskin, stærkt til at slide,
det ynder han af al Magt.

Han synes lidt tung paa sit Øre,
men det er mest Skælmeri,
han lader, han ej kan høre,
saa bliver for Svar han fri.

Imellem, naar ene han vanker,
det lyder, som der var fler,
han snakker med sine Tanker,
det er nu saa hans Maner.

Naar Du hannem rigtig betragter,
hans Aasyn og Positur:
lidt Rynker og egne Fagter,
men hvilken Kraft-Natur.

Og hvilken Malm i hans Tunge,
naar rigtig han løfter sin Røst,
da maa i hver Krog det runge
i Rummet fra Vest til Øst.

Paa Stolen han staar som en Kæmpe,
han hvisker ej i Guds Hus,
han farer just ej med Lempe,
det gaar som med Fossens Brus.

Og endnu han Sværdet kan svinge,
Guds eget levende Ord,
og end kan han Trøsten bringe
rundt om, hvor den syge bor.

Og endnu han tumle kan Hesten,
naar drage han skal til Sogns;
ej kælen man ser da Præsten
at svøbe sig ind til Vogns.

Og endnu med Øjne saa milde
vi se ham i Døren staa
og byde os ind til Gilde,
os alle, store og smaa.

Han er Præsident nu i Stammen
han er saa omtrent dens Fa'er,
vi véd det saa godt allesammen,
han Kærlighed for os har.

Saa skal da til Gengæld han vide
ej blot, at vi alle her,
men mange, mange saa vide
igen har ham rigtig kær.

Nu jublende løfter sig Sangen
for Gubben med syv Gange ti,
omkap vi med Bægerklangen
nu stemmer af Hjertet i.

Gid længe og vel Du maa fare
i Kirke, i Hus, paa Mark!
Den kære Gud Dig bevare
vor elskede Patriark!

Det havde altid staaet for Gad, at med 70 Aars Alderen burde en Præst vide, at hans bedste Arbejdstid er omme. Derfor — skønt han endnu følte Lyst og Kraft til Gerningen — saa han sig om efter en Medhjælper, og da der tilbød sig en, som personlig tiltalte ham, kom Sagen i Orden. Aug. Ohrt var Kapellan hos Pastor Gad i 7 Aar, og der var et udmærket Forhold mellem den gamle og den unge. De havde lagt sig Augustins Ord »i det væsentlige Enighed, i det uvæsentlige Frihed, i alt Kærlighed« paa Sinde.

Men Aftenskyggerne begyndte at brede sig. Den 17. Juni 1872 døde hans svage Hustru efter faa Dages Lungebetændelse. Det blev for hende en befriende, mild Udløsning, og det tog en Fremtidsbekymring fra hendes Mand. Men der blev tomt og stille efter hende; hun havde været Midtpunktet for alles Omsorg. Det var det første Led, der toges af Hjemmets Kæde. —

1874 d. 1. December var det 50 Aarsdagen for Jørgen Gads Udnævnelse til Præst. Han vilde have ladet Dagen gaa stille hen. Men saa kom der Brev fra Biskop Balslev i Ribe, at han agtede at møde paa Dagen, og saa maatte hans eget Ønske vige og en Fest ordnes. Biskoppen kom med Ridderkorset som Hilsen fra Kongen. Endnu engang fik den gamle Præst Beviser for, at han var afholdt og skattet i vide Kredse. Det blev den sidste Glædesfest i Hjemmet. Allerede For-aaret efter, d. 31. Marts 1875, døde hans gode og tro Hjælperske »Tante Jane«. Alle i Hjemmet følte Tabet,

men ingen som Broderen, der nu i 36 Aar havde delt alt med hende og i hende haft en usvigelig Støtte. Kom han ind i Stuen, og hun ikke var der, lød det straks: »Hvor er Jane? Kald paa Jane!« I det Hjem var man ikke meget vant til at skifte Folk, Avlskarlen var der i 26 Aar, Stuepigen i 12 Aar. —

I September 1877 forflyttedes Kapellan Ohrt. Efter dyb Overvejelse og venlig Opfordring baade fra Provst og Biskop som ogsaa fra Menigheden antog Pastor Gad en ny Kapellan, en særlig anbefalet ung Theolog, Kandidat Hagemann. Før han kunde faa ham ordineret, maatte han en Tid selv besørge Embedet. Det anstrengte ham synligt, og efter den ny Kapellans Ankomst begyndte snart den tidligere stærke Mands Svaghedstid. Gerningen gled over til den unge Mand, der imidlertid magtede den og vandt Hjerterne. Men de ældre glemte dog ikke den gamle Præst, og da han ikke mere kunde komme til dem, kom de til ham.

Saaledes led Tiden henimod Afslutningen. Han hjemkaldtes d. 3. Juli 1879 næsten 80 Aar gammel. Biskop Balslev skrev da: »Jeg vil mindes ham med Højagtelse og Kærlighed. Jeg regner det for en Lykke, at jeg kom til at staa i Forhold til ham; han var en af de hæderligste Mænd, jeg har kendt«. —

Paa Præstetavlen i Gaverslund Kirke staar under hans Navn: »Gud har ikke givet os Fejgheds Aand, men Krafts og Kærligheds og Sindigheds Aand«. (2. Tim. I, 7.) Og paa hans Gravsten staar foruden Navn og Aarstal: »Graa Haar er en dejlig Krone, naar de findes paa Retfærdigheds Vej«. (Salm. Ordsp. 16, 31.)

TRE MÆND I HOLMANS HERRED UNDER SVENSKEKRIGEN.

AF

LÆRER J. J. RAVN, STOVSTRUP.

I Svenskekrigen 1657—60 led Beboerne i Vejle Amt meget, og navnlig blev Egnen mellem Vejle, Fredericia og Kolding slemt medtagen. Mange Gaarde, ja somme Steder hele Landsbyer, blev ødelagte, afbrændte eller ruinerede ved Udplyndring. Ofte maatte Beboerne flygte fra Hus og Hjem. Nogle tog Ophold i de nærmeste Købstæder, andre søgte til Skovene, hvor de paa afsidesliggende Steder opførte sig Jordhytter; saadanne fortælles der bl. a. at have været i Vinding og Trelde Skove. Det sidste Sted omtales de under Navn af »Hyttstederne« i Præsteberetningen fra 1766.

I Herredernes Tingbøger fra Aarene efter 1660, der findes i Landsarkivet i Viborg, faar man, navnlig ved at læse om de i de forskellige Byer afholdte Synsforretninger, et Indblik i, hvor medtaget den omtalte Egn var. Det samme triste Billede af Egnens Tilstand faar man forøvrigt ogsaa ved at gennemse Jordebogen fra 1660—62 i Rigsarkivet. I Holmans Herreds Tingbog fra 1662 omtales navnlig 3 Mænd, nemlig Præsten Niels Lauridtsen i Smidstrup, Herredsfogden Peder Nielsen paa Nebbegaard og Herredsskriveren Jens Pedersen Rafn i Skærup, som nogle af de Mænd, der

led meget under Krigen. De 2 første er omtalte af J. J. A. Vorsaae i »Historisk Tidsskrifts II Bind« 1840, men jeg har ment, navnlig fordi han kun i korte Træk fortæller om dem, at det ikke var af Vejen at meddele lidt mere om dem efter nævnte Tingbog.

I denne hedder det, at 3dje Marts Anno 1662 mødte otte Vidnesmænd: »Peder Søfrensen i Skjerup, Jens Nielsen i Mørkholt, Anders Nielsen i Velling, Peder Thomsen i Børkop, Peder Tyggesen i Follerup, Peder Mortensen i Andkjer, Jakob Søfrensen i Gaarsløff og Hans Olufsen i Andkjer, hvilke forskrevne otte, trofaste Dannemænd alle samdrægtelig vonde paa deres gode Tro og rette Sandhed, at de saa og hørte her i Dag for Dom stod hæderlig, vellærde Mand Niels Lauridsen, Sognepræst til Smidstrup og Skjerup Sogne,¹⁾ som æskede og begjerede, at hans Sognemænd og Herredsmænd vilde aflægge deres sandfærdige Vidne, hvorledes han i forleden Fjendetid blev fraplyndret, hvis han havde, saa vel som anden Elendighed han haver lidt og ustanden, for han ikke vilde forlade sine Sognefolk, som var indflyede i Præstegaarden hos hannem med hvis videre dennem derom er bevidst, saa for Retten fremkom efterskrevne af Smidstrup og Skjerup Sognemænd nemlig: Hans Jensen Koed i Horstrup, Peder Clausen og Mads Poulsen ibd., Anders Pedersen i Tyffkjer, Peder Nielsen og Henning Nielsen ibd., Peder Jensen i Smidstrup, Otte Pedersen, Hans Pedersen og Niels Pedersen ibd., Mikkell Jensen i Bouballe Mølle, Anders Nielsen i Velling, Bertell Søfrensen ibd., Hans Hansen i Skjerup, Kongelig Mayestæts Delefoged her i Herredet, Niels Pedersen, Peder Fisker(?), Terkild Madtsen, Jakob Nielsen, Iffuer Pedersen og Rasmus Nielsen ibd., Peder Andersen i Pjedsted, Niels Mikkelsen i Brøndsted, Iffuer Lauritsen ibd.

og Jens Madsen i Vinding. Disse forskrevne 24 Danne-mænd dertil svoret, vandt og kundgjorde ved Ed og med oprakte Fingre efter Recessen, at det i Guds Sandhed er, at deres fornævnte Sognepræst Hr. Niels Lauritsen blev først i forleden Fjendetid forjaget med Hustru og Folk i ynkelig Maade fra Hus og Hjem og fraplyndret en ganske Del af sit Gods og Formue, og siden, han var kommen til Præstegaarden igen, blev han tit og ofte udplyndret og ilde medfaren, indtil paa det sidste Svensken flyede til Frederiksodde for de allierede Krigsfolk, saa fattige Landsbyfolk ikke denem kunde fri synderlig hverken i Landsbyerne eller Købstæderne for Krigsfolkets Vold og Tyrani, haver baade hans Sognefolk saa vel som andre Steder fra søgt til hannem i Præstegaarden. Af den Aarsag, han blev til Stede og udstod, hvis Haardhed han af Gud blev paalagt, ogsaa der Sygdommen og Dødens borttagen haver grasseret baade der og andre Steder meget stærk, haver han forholden sig imod samme fattige, syge og elendige Mennesker, som var mangfoldig i Gaarden hos hannem, meget ærlig, kristelig og vel betjent deres syge, saa vidt muligt haver været, og bestede de døde i Hobetal til Jorden og ellers i andre Maader som en hæderlig Præstemand og tro Sjælesørger vel egner og anstaar og for andre maa være bekendt, saa han derudover led og udstod megen Nød og Elendighed, tit og ofte blev udplyndret nøgen og i lige Maade trebuleret, som enhver alt for meget er bevidst, hvorfor han fattige Præstemand er kommen meget tilakters, saa der af Pligtskyldighed er forarsaget med hannem af den høje Øvrighed underdanigst at anholde og begjere, at samme deres Sognepræst maatte nyde Forskaansel for sin Præstegaards Gæsteri, som af ham fordres og ej kan formaa at udgive,

indtil han kunde faa noget igen af sine øde og ruine-rede Sogne at leve af.«

Om Herredsskriveren i Holmans Herred, Jens Pedersen Rafn i Skærup, fortælles i Herredets Tingbog bl. a. i Anledning af, at der den 24de April 1661 blev holdt Skifte efter hans og hans Hustrus, Kirstine Lauritsdatters Død, at 24 Dannemænd paa Tinget har vidnet med Ed og ved oprakte Fingre, at det er dennem fuldvitterlig, at salig Jens Pedersen Rafn med Hustru, Børn og Folk blev ganske udplyndret og forjaget fra deres Hus og Gaard i Skjerup den Tid Fjenden kom først her til Landet Aar 1657, saa al deres Gods og Formue blev dennem af Fjenden frarøvet, og siden derefter, da Freden var sluttet, som saa stakket varede, havde den salig Mand igen begyndt sin Gaard at opbygge og sin Avl at dyrke, indtil at Fjenderne tog sin Rytteri indtil Frederiksodde for de allie-rede Krigsfolk, da blev igen den salig Mand paany udplyndret og med sin Hustru, Børn og Folk forjaget i ynkelig Maade og frarøvet Hus og Gaard, saa al deres Gods, rørendes og urørendes Bo og Boskab, Korn, Kræ, Bøger, Breve og Dokumenter, som baade hannem selv og andre Dannemænd her udi Herredet tilhørte, blev af Fjenderne ganske øde og borttagen, og hans Selvejrbondegaard i Skjerup aldeles afbrændt, og et af des tilliggende Bønderboliger, som Niels Vil-ladtsen paaboede, ganske nedbrudt.

I Skiftet hedder det desuden, at han med Hustru og Børn, efter at hans Gaard var udplyndret og afbrændt, flygtede til Vejle, hvor baade han, hans Hustru og 2 Børn, en Søn og en Datter døde og begravedes. Jens Pedersen Rafn og Hustru begravnes i Vejle Kirke, Børnene paa Kirkegaarden. Paa Skiftet forlanger Kirkeværgen i Vejle, Hendrik Grout, nemlig paa Kirkens Vegne

20 Rdl. for Jens Pedersen Rafns og Hustrus Lejersted i Kirken og for Børnenes Lejersted paa Kirkegaarden 1 Rdl., og Niels Houkarl i Vejle fordrer 2 $\frac{1}{2}$ Rdl. for Ringning med Kirkeklokkerne ved salig Jens Pedersen Rafns, hans Hustrus og Søns Begravelse.

En af Jens Pedersen Rafns Sønner, Peder Jensen Rafn, boede i Haastrup. Han var fra 1664 til 1670 Herredsskriver i Brusk og Holmans Herreder. Ved Skiftet nævnes baade ham og hans mindreaarige Søkende, Jens Jensen Rafn og Marine Jensdatter. Broderen er vistnok den Jens Jensen Rafn, der 1671 er Herredsskriver i Brusk Herred. Han boede ogsaa i Haastrup. Det er maaske den Jens Jensen Rafn, der baade 1688 og 1733 boede paa Gaarden Nr. 9, gl. Matr. Muligvis er det den samme Gaard i Byen, Broderen Peder har boet paa. 1662 hedder det i Jordebogen i Rigsarkivet om Peder Rafns Gaard, at paa den staar 2 Huse og 1 Bulhus.²⁾

Fødegaarden i Skærup staar han ogsaa der opført som Ejer af. Det var den Gaard i Skærup, som kaldtes Østergaard, det var en af Egnens større Gaarde. Dens Hartkorn var 1688 godt 14 Tdr. Den var blandt de Gaarde paa Egnen, der 1670 kom under Nebbegaard. Den kom dog vistnok inden ret længe atter igen under Kronen; thi i Begyndelsen af det 18de Aarhundrede beboes den af flere kongelige Skovridere, bl. a. af Ingvard Jakobsen og Johan Brandt. Efter den sidste fik den Navnet »Brandtlund«. ³⁾ Senere var den bl. a. beboet af Generalkvartermester Graae og et Par Mænd af Slægten Moldrup. Den udstyckes 1813. Den laa tæt Øst for Møllen af samme Navn.

I en Synsforretning over Gaarden 1662 hedder det, at baade Jens Pedersen Rafn, hans Fader, Peder Henriksen Rafn, og hans Bedstefader havde været Herredsskrivere i Holmans Herreder, og der gives dem

det Vidnesbyrd, at de altid har levet som hæderlige og kristelige Mænd, der ingen har forurettet. Peder Henriksen Rafn og hans Søn Jens Pedersen Rafn var en Del Aar, fra 1631 til 1660, Værger for Skærup Kirke.⁴⁾ Peder Henriksen Rafn og Hans Hansen i Skærup købte 1638 Munkgaarden i Skærup. Den havde tidligere tilhørt Adelsmanden Hans Munk til Dresselbjerg ved Varde, der 1616 henrettedes for Blodskam.⁵⁾ Peder Henriksen Rafn havde en Søn, Henrik Pedersen Rafn, der en Tid var Raadmand i Kolding. I Jordebogen 1662 hedder det, at han er Ejer af en Otting Jord i Skærup, som hans Oldefader købte af Iver Pedersen i Børkop.⁶⁾*)

I Holmans Herredstingbog omtales, at den 3dje Februar 1662 blev paa Herredstinget afsagt Vidne om, hvorledes Herredsfogden i Holmans Herred, Peder Nielsen, var bleven udplyndret og forjaget fra Nebbegaard, som han havde i Fæste. Det gik med hans Gaard som med Herredsskrivernes, Peder Nielsen vendte senere tilbage til Gaarden, der var bleven udplyndret og nedbrudt. Det hedder, at Bygningsmateriale af Gaarden blev ført til den svenske Lejr ved Bredstrup og benyttet til dens Opførelse. Han fik dog igen nogle Bygninger opførte, men Gaarden og dens Mølle blev 1660 afbrændte, og han og hans Hustru flygtede til Vejle, hvor de levede i Fattigdom, og hvor hans Hustru døde. I Tingbogen ses det, at han 1662 fæster en Gaard i Brejning, som Hans Jørgensen Gjesten har i Fæste. Hvorledes det senere gaar ham, ved jeg ikke. Kun saa jeg i Tingbogen, at man havde noget Besvær med at faa Hans Jørgensen Gjesten til at fratræde

*) Paa salig Hendrik Rafns (før Raadmand i Kolding) Otting Jord i Skærup er 1662 et Bol, hvorpaa staar 2 gamle Huse paa Fald, og behøves 1 Hus. (Synsforretningen.)

Gaarden i Brejning, han skulde have i Fæste, skønt man gør Hans Jørgensen Gjesten opmærksom paa, at han ejer $\frac{1}{2}$ Gaard i Tolstrup og 1 Gaard i Pjedsted, som han kan flytte til; men han gør gældende, at han har sat Gaarden i Brejning i Stand, hvorimod de 2 andre Gaarde er øde. Det ses forøvrigt, at Hans Jørgensen er indviklet i mange Sager. Han har bl. a. meldt Mølleren i Brejning for Tyveri af et større Parti Korn, som han har malet og ladet sælge i Frederiksodde til Svenskerne. Det ser ud til, at en Mængde Folk paa Egnen er indviklede i den Historie.

Han er ogsaa i Strid med Sognepræsten i Gaverslund, Rasmus Jensen, der kalder Hans Jørgensen og Hustru trættekære og ugudelige Folk, der kun sjælden søger Kirken. Han truer derfor med, at der skal klages over dem for deres Ugudelighed, saa de skal staa aabenbar Skrifte, før de paany kan komme til Alters. Hvorledes det gaar dem, ved jeg dog ikke. Kun saa jeg, at Hans Jørgensens Sager ofte var for paa Tingdagene 1662. —

HENVISNINGER

¹⁾ I Vibergs Præstehistorie kaldes han Niels Lauritsen Riber. Han var efter denne Præst i Smidstrup og Skærup Sogne fra 1635 til 1668. I Provst Jakob Ellings Præsteberejning fra 1766 siges han at have været Præst der i 40 Aar fra 1635. — ²⁾ Den Jens Jensen Rafn, der 1733 behor Gaarden i Haastrup, er dog sandsynligvis en Søn af Herredsskriveren af samme Navn. Gaarden ejedes c. 1780 af Hans Jørgensen (Nebel?), og det er vistnok den Gaard, der nu meget forstørret kaldes »Gertrudsminde». — ³⁾ Omtalt i »Danske Atlas» og hos Junge. — ⁴⁾ Skærup Kirkes Regnskabsbog i Landsarkivet i Viborg. — ⁵⁾ Samlinger til jydsk Historie og Topografi X og 2. Række II. — ⁶⁾ Han omtales ogsaa i P. Eliassens Bog om Kolding.

Vejle Amts historiske Samfund.

Regnskab for 1910.

<i>INDTÆGT:</i>	Kr.	Øre	<i>UDGIFT:</i>	Kr.	Øre
Kassebeholdning d. 1. Januar 1910	11	53	Udgivelse af Aarbogen:		
Medlemsbidrag 1910.....	1688	00	a. I. Halvbind 1910.....	641	31
Medlemsbidrag én Gang for alle.....	—	—	b. II. —	699	60
Salg af ældre Aargange til Medlemmer ..	21	00	Foredrag	382	06
Subskribenter.....	30	00	Anskaffelse af Inventar	—	—
Salg af ældre Aargange til Subskribenter	1	00	Bestyrelsens Rejse- og Portoudlæg m. m.	148	32
Salg af Samfundets Skrifter til Ikke-Medl.	47	70	Udsendelse af Aarbogen	109	92
Aarsbidrag fra Stat, Amt og Kommuner .	550	00	Kontorholdsudgifter	92	90
Entré ved Foredrag	—	50	Tilskud til P. Eliassens Bog om Kolding.	120	00
Renter af Kassebeholdning	20	85	Andre og uforudsete Udgifter.....	94	90
Andre og uforudsete Indtægter	—	50	Restancer	98	00
Merudgift.....	16	78	Kassebeholdning	—	85
Kr.....	2387	86	Kr.....	2387	86

Kolding, d. 3. Februar 1911.

J. O. Brandorff.

Ovennævnte Regnskab er eftersét af Revisoren, Købmand *Anton Simonsen*, Kolding, alene, i Kammerraad *J. J. Schultz's*, Dalby, Sygdomsforfald, og derefter godkendt paa det ordinære Aarsmøde d. 25. April 1911.

gøres saa fyldig, som Medlemsantallet tillader, og Aarbogens Redaktion vil gøre alt for efterhaanden at skaffe Bidrag fra alle Amtets Egne. Til Gengæld opfordres alle Medlemmerne til at hjælpe Foreningen til *stadig Fremgang i Medlemstallet* og til Fremskaffelsen af *gode Bidrag til Aarbogen*. Kun saaledes kan Foreningen ret virke for sin store Mission: *at øge Hjemstavnsfølelsen og Slægtsfølelsen*, Drivfjedre, der fremmer saa meget godt, *Grundpiller for Kærligheden til Fædrelandet*.

Kolding, i Juni 1911.

P. ELIASSEN.

ÆLDI Vba Mus kontor fag
AF VEJLE 46.4 Vejle Amt
Vejle Amts Aarbøger
kan af *ny tiltrædende* 1911, Vol.1.halvbind
satte Priser:

Aargangen 190

Aargangene 18

Enkelte Hæfter til Su

3317855035

Vejle Byhistoriske Arkiv

3317855035

INDHOLD AF FØRSTE HALVBIND 1911:

- Hovedgaarden »Refstrup« i Gadbjerg Sogn. Ved *Hans Kau*.
Erindringer fra Fredericias Belejring i 1849. Af Premierløjtnant *Aage Bremerholm*, Fredericia. (Med 3 Billeder.)
Friderichs Weyle Røde Kohr. Af Cand. mag. *Jakob Alsted*, Vejle.
Om Præsten Consistorialraad Jørgen Gad. Af *Carl Iversen*,
Sognepræst i Herslev. (Med Billede.)
Tre Mænd i Holmans Herred under Svenskekrigen. Af
Lærer *J. J. Ravn*, Stovstrup.
»Vejle Amts historiske Samfund«s Regnskab for 1910.
-
-

Vejle Amts Aarbøger

udkommer i Halvbind med mindst 12 Ark (192 Sider) aarlig og behandler historiske, topografiske og dermed beslægtede Emner fra ældre og nyere Tid, hentede fra Vejle Amt.

Aarbøgerne, hvis Hefter enkeltvis kan købes i Boghandelen, uddeles frit til Medlemmerne af Vejle Amts historiske Samfund. Medlemsbidraget er 2 Kr. om Aaret. Indmeldelse i Samfundet modtages af enhver af Bestyrelsens Medlemmer. Disse er:

Stiftamtmand *V. Bardenfleth*, Vejle, (Formand); Kæmner *I. O. Brandorff*, Kolding, (Næstformand, Kasserer); Filialbestyrer for Ritz. Bur., *P. Eliassen*, Kolding; Seminarieforstander *R. J. Holm*, Vejle; Gaardejer *P. Jensen*, Vandel; Bankdirektør *Chr. Jørgensen*, Vejle; Pastor *H. Kau*, Gadbjerg; Landstingsmand, Propr. *Chr. Ravn*, Sjølundgaard pr. Vejstrup, og Lærer *J. J. Ravn*, Stovstrup pr. Fredericia.

I **Redaktionsudvalget**: Filialbestyrer *P. Eliassen* (Formand), Bankdirektør *Chr. Jørgensen* og Pastor *H. Kau*.

I **Foredragsudvalget**: Seminarieforstander *R. J. Holm* (Formand), Landstingsmand, Propr. *Chr. Ravn* og Lærer *J. J. Ravn*.

VEJLE-AMTS-AARBØGER
UDGIVNE AF
VEJLE-AMTS-HISTORISKE-SAMFUND

Vær saa venlig at læse Omslagets øvrige Sider!

LEHMANN & STAGE - KØBENHAVN

Til gamle og nye Medlemmer!

I det forløbne Aar har vor Forening haft en betydelig *Fremgang i Medlemstal*. Agitationen ved Aarets Begyndelse skaffede ikke blot Erstatning for en mindre Tilbagegang, som navnlig skyldtes Dødsfald, men bragte Medlemstallet op over det første Tusinde. Denne Fremgang var særdeles kærkommen, ikke blot fordi den aabnede Aarbøgerne Adgang til mange flere Hjem, men ogsaa fordi vor Forening sandsynligvis ligesom lignende Foreninger fra 1. April 1912 desværre mister sit aarlige Statstilskud, 300 Kr.

Dette Tab vil Foreningen nok kunne bære, saafremt Fremgangen vil vedblive. Da det vel i væsentligst Grad er Aarbøgerne, der skal holde Medlemstallet samlet, vil der fra Redaktionens Side blive gjort alt for, at Aarbøgernes Indhold kan blive lødigt og godt. Der er med dette Hæfte aabnet et Samarbejde med Mænd ved Nationalmuseet, idet Hr. Hugo Matthiesen, der nu er knyttet til Nationalmuseets 2. Afdeling, aflægger Beretning om Afdelingens Arbejde i Vejle Amt i de sidste Aar. Ligeledes haaber Aarbøgerne senere at kunne bringe Bidrag fra en Mand, der er

(Fortsættes paa Omslagets 3. Side.)

FREDERICIANEREN PEDER BUHL

5. MAJ 1789 — 6. JULI 1812

AF

AXEL LILJEFALK

DEN 5. Maj 1789 fødtes i Fredericia som Søn af Cancelliraad Byfoged Buhl en Dreng, der i Daaben fik det ret almindelige Navn Peder eller Peter; det skrives i Flæng paa begge Maader. Han voksede op og fik sin første Skolegang i Fredericia; men hans Hu stod til Søen, og der skulde han vinde Heltery. Den 31. Marts 1803 blev Peder Buhl indskrevet som »Søe Cadet« i overtalligt Numer, det vil sige uden Gage; han kom i Huset hos Læreren paa Akademiet i Stil og Gramatik Professor Dichman og begyndte den tornefulde Bane frem mod det stolte Maal, Officer

i den berømmelige dansk-norske Marine. Gennem de aarlige Vidnesbyrd, som endnu gemmes paa Kadetskolen, kan hans Færd i Kadettiden følges. I »Roullé over Søs-Cadet Corpset for 1804« altsaa efter det første Aar, er Udtalelserne i det hele gode; man skal ikke fæste sig ved de mange »temmelig«, derved forstod man den Gang intet nedsættende; Willemoës gik det i den Henseende ikke bedre, han blev endog i Dansk Gramatik, Historie og Geografi betegnet som »Et maadeligt Hoved med maadelig Flid«, for Skrivning stod kort og godt »vel, men vildt«. Udtalelserne om Buhl for de følgende Aar har væsentlig det samme Præg, om end Matematiklæreren i 1805 skriver »maadelig Begreb«. Dansk læreren Professor Dichman, som vel kendte ham bedst, da han boede i hans Hus, siger om ham: »En from og beskeden Yngling og viser ønskelig Flid; men udmærkede Talenter mangler han«; Aaret efter, 1806, er han »flittig og sædelig og skriver i Forhold til hans Klassekammerater vel«. Læreren i Historie og Geografi, Hr. Berner, skriver 1805: »Er flittig, men man sporer ikke Glimt af Geni hos ham, for Resten er han en god Yngling«. I Gymnastik er selve Hr. Nachtigall meget vel tilfreds med ham i alle Henseender, men finder ham »lidt kort for Hovedet«. Det vigtigste af alle Vidnesbyrdene, Chefens, holder sig uforandret. »Temmelig god Conduite, lader til at have temmelig Anlæg«, det var omtrent den almindelige Betegnelse. Willemoës har det samme, men engang imellem desuden smaa Tilføjelser som »uordentlig« — »begynder at sætte sig«. Peder Buhl deltog i de sædvanlige aarlige Kadetskibstogt med Linjeskibet »Seyeren« i 1804, hvor Meddommerne ombord gav ham følgende Vidnesbyrd:

Hvad Drift, Kommando. Hvorledes skikket til Søofficer.

Kan blive god.

Kan blive god.

Hvad Grund i sin Metier eller i det, han har lært af den.

Tømmelig god.

Det samme Vidnesbyrd fik han i de følgende Aar baade paa Togter med »Seyeren« og med »Prinds Christian Frederik«. Den 12te September 1806 avancerede han til Kadet med 50 Rdl. Gage. Hans boglige Evner synes ikke at have været skattet over Gennemsnittet; men det fremgaar af Vidnesbyrdene, at han har været en brav, god, ung Mand, vel lidt af sine Lærere og Foresatte. I sit sidste Kadetaar flyttede han fra Professor Dichman og kom i Huset hos Premierløjtnant i Marinen C. Wulff.

Den engelske Flaades Ankomst i Sundet i Begyndelsen af August 1807 og den snart paafølgende Landsætning af engelske Tropper gjorde en brat Ende paa Kadetternes regelmæssige Undervisning; de ældre blandt dem fik Kommandoer mod Fjenden. Peder Buhl blev betroet Føringsen af en væbnet Barkasse, som hørte til Baadflotillen i Kallebodstrand under Premierløjtnant C. Wulff; hans Plejefar tog ham saaledes under sin egen Kommando. For at hindre Fjenden i at trænge frem fra denne Side, var der tæt indenfor Langebro henlagt Briggen »Mercurius« under Kommando af Navigationsdirektøren, Kaptajn P. J. Wleugel; Briggen var bemandet med Styrmandselever, men den var for bred til at kunne gaa gennem Broklapperne. Selve Farvandet Syd for Langebro var besat med Kanonbaaden »Nakskov« under Premierløjtnant C. Wulff selv, Kanonjollen No. 5 under Premierløjtnant P. J. Zeuthen, en Karonadebarkas under Premierløjtnant P. C. Spärck og en under Peder Buhl; den 18-aarige Kadet kom

saaledes til at føre samme Kommando som Premierløjtnanten. Om hvad der tildrog sig her og om den første Kamp, hvori Buhl deltog, skriver Premierløjtnant Wulff i sin Rapport:

»Fra det Øjeblik jeg blev beordret til Stationen ved Kalleboderne har jeg søgt at forhindre Fjenden i at sætte sig fast eller opkaste Skanser paa det Terrain, der var under Virksomhed af mine Kanoner. Saaledes har jeg ved Dagen med yderste Opmærksomhed observeret Fjendens Bevægelser og ved mit Skyts forhindret ethvert hans Foretagender. Om Natten har jeg ved Officerspatrouiller og ved selv at recognocere under Kysten saa nær som muligt for at opdage de Steder, hvor der blev arbejdet, og da saa godt som Nattens Mørke tillader det ved Kugler og Skraa søgt at forjage de arbejdende. Disse mine Bestræbelser har desværre været frugtesløse; thi da jeg imorges før Dag roede ind under gamle Pesthus¹⁾ opdagede jeg der en Skanse opkastet. Jeg vendte straks tilbage ombord og beordrede Karonadebarkasserne at lægge sig saa nær under Landet, som muligt, for at deres Skraa kunde gøre Effekt. Kanonjollen No. 5 laa efter min Mening vel placeret. Kanonbaaden »Nakskov« kunde for sit Dybtgaaende ikke komme nærmere. I samme Øjeblik jeg gav Ordre til at fyre, aabnedes Ilden fra Skansen med 3 eller 4 18 eller 24 Pds. Kanoner. Et af Fjendens første Skud bortrev den brave Løjtnant Zeuthen, og jeg gav Kommandoen over Kanonjollen til en Styrmand, der var udsendt med en Barkasse fra Briggen »Mercurius«. Efter omtrent 1½ Times Kannonade meldte Kadet Buhl mig, at Dunkraften paa Karonaden var bleven ubrugelig. Jeg befalede ham

¹⁾ Omtrent ved Hjørnet af Valdemarsgade og Dybbølsgade.

at bruge i dens Sted Stilholt og Kile, hvormed han ogsaa hjalp sig i nogen Tid. Imidlertid var den bagerste Kanon paa »Nakskov« demonteret derved at en af Tapperne blev afskudt. Efter næsten to Timers Kanonade var jeg saa heldig ikke at have nogen dræbt eller bleseret paa nogen af Baadene undtagen Løjtnant Zeuthen; men da fik jeg den sørgelige Efterretning, at Kadet Buhl havde mistet den ene Arm og adskillige af hans Mandskab, der kun var 15 Mand, blesered. Jeg var derfor nødt til at lade ham ro ind. Løjtnant Spärck holdt ud af Mangel paa Ammunition. Af samme Grund befalede jeg Kanonjollen at lægge sig ud af Skud. Baaden »Nakskov« var nu ene tilbage og havde kun den ene Kanon i brugbar Stand. Da jeg havde give Fjenden min sidste Kardus, stak jeg Drægtouget fra mig, men var saa uheldig at komme paa Grund. Under mine Bestræbelser for at faa Baaden flot, fik jeg en dræbt og adskillige bleserede, og da jeg saa Umuligheden af at faa Baaden af uden Assistance, besluttede jeg forlade den, da jeg var overbevist om, at Fjenden ikke kunde blive Mester af den. Idet jeg var i Færd med at faa de kvæstede i Fartøjet, blev jeg selv paa to Steder bleseret i venstre Ben.

Endskønt jeg igaar lod Baadene overkomplettere med Ammunition, saa foraarsagede dog de mange Skud, som jeg i Aftes og i Nat sendte Fjenden, tidlig Mangel paa denne Artikel. Jeg forudsaa dette og rekvirerede derfor med Barkassen fra Briggen »Mercurius« straks i Morges tidlig Ammunition til alle Baade. Den kom ikke før efter vi havde set os nødsaget til at retirere, men om den end var kommen før, saa viste dog Antallet af døde og kvæstede og de to demonterede Kanoner, at intet synderligt mere kunde have været udrettet.

Detailleret Efterretninger om Baadenes Tilstand, kan jeg ikke give, da jeg selv blev bragt bleseret i Land.

Det være mig tilladt at anbefale den uheldige, men kække og brave Kadet Buhl, der, efter min Evne at bedømme ham, har mer end tilfredsstillet den Fordring, man kunde gøre paa hans Alder og Erfaring. Med Underofficerer og Mandskab paa Baaden har jeg Aarsag at være i højeste Grad tilfreds. Antallet af de døde og saarede paa Baaden kan jeg ikke angive, da jeg ingen Rapport derom har modtaget. Om nogle Dage haaber jeg at kunne melde mig til Tjeneste. Maatte jeg ved min Conduitte have erhvervet mig Hr. Kammerherrens Tilfredshed, da vilde dette meget bidrage til at trøste mig over Tabet af mine medstridende, som jeg saa falde ved min Side.

Underdanig

C. Wulff.

København, den 27. August 1807.

Til

Hr. Kammerherre Bille, Commandeur i Søetaten. «

Saaledes endte den unge Kadets første Vaabendaad. Kækt og trofast havde han holdt ud i Fjendens Ild, selv da hans Karonade blev gjort halvt ubrugbar ved at Dunkraften blev ødelagt. Mod Kampens Slutning roede de endnu tjenstdygtige af hans Folk Barkassen tilbage gennem Langebro, i dens Bund laa den haardt saarede unge Chef sammen med adskillige af hans Folk.

Et langt, smertefuldt Sygeleje paafulgte; men hans kække Færd havde henledet hans Foresattes Opmærksomhed paa ham, og medens han kæmpede der nede i Kalleboderne, døde den Mand, som skulde give Plads for ham i Marinens Officerskorps. Det var Premierløjtnant J. G. Boll, som var bleven haardt saaret om-

bord paa Kanonbaaden »Holbeck« i Aktionen den 18. samme Maaned; Sekondløjtnant A. Holsteen rykkede op i Premierløjtnants Numer, og om den derved ledigblevne Sekondløjtnantsplads lød Indstillingen saaledes:

»at Søe-Cadet Peder Buhl, hvis venstre Arm blev fra Fjenden afskudt i Actionen ved Kallebodløbet paa en Barcasse d. 27. Aug. sidstleden under Premierleutenant C. Wulffs Commando, og desuden fik en stærk Contusion i Siden, maatte for hans ferme, raske og modige Forhold, hvormed han har udmærket sig, allerunderdanigst udnævnes til Second-Lieutenant med Gage fra sidstafvigte 1. October. — Herpaa udbedes Deres Kongelige Majestæts allernaadigste Resolution.

Admiralitets og Commissariats-Collegium, den 13. Novbr. 1807.

Knuth. Steen Bille. Grove.

N. Perbøl.

Indstillingen blev taget til Følge. Den sidste Vedtegning paa »Roulle over Søe-Cadet Corpset for 1807« kom til at lyde »Avanceret til Second-Lieutenant den 20. Novbr. med Gage fra d. 1. October«. Han blev saaledes ikke alene Officer fremfor adskillige Kammerater, men havde tilmed den Glæde ved Udnævnelsen at kunne hæve to Maaneders alt forfalden Gage.

En længere Reconvallecens er utvivlsomt fulgt paa det svære Saar, og da han endelig atter meldte sig til Tjeneste har man formentlig ment at maatte anvende den unge, enarmede Officer ved lettere Tjeneste, han blev derfor i Marts 1808 sendt til Korsør for at modtage de dertil kommanderede Matroser. Dette passede imidlertid ikke med Buhls Lyst og Trang til at tjene sit Fædreland paa en mere virksom Maade, og den 14. April sendte han derfor følgende Ansøgning til

»Det høye Kongelige Admiralitets og Commissariats Collegium«:

»Jeg beder det høye Collegium naadigst tilgive om min Begæring skulde i nogen Maade være upassende, men mere Lyst til paa en mere virksom Maade at gavne Fædrelandet bestemmer mig til underdanigst at anmode det høye Collegium om at blive tilbagekaldt fra Corsøer, hvor jeg i 6 Uger har ventet for at modtage de hertil commanderte Matroser, som jeg nu næppe seer Mueligheden af at kunde (sic) komme over. Jeg forretter med inderlig Glæde en hver Tjeneste, hvor til det høye Collegium tiltroer mig Duelighed, og beder desaaarsag underdanigst om at maatte blive commanderet til Søes.

underdanigst

Corsøer, den 14. April 1808.

P. Buhl.«

Den fransk-spanske Hær var paa den Tid under Indmarsch i Danmark. Dens forreste Afdelinger var den 15. Marts naaet til den fynske Kyst af Store Bælt; men her blev de standset af de engelske Orlogsmænd, og efterat Linjeskibet »Christian Frederik« den 22. Marts var bukket under for Overmagten efter den hæderlige Kamp, hvorved blandt andre Willemoës fandt Heltedøden, var alt Haab om at blive Herre i Beltet opgivet; intet Under derfor, at Buhl kun følte liden Interesse for Virksomheden i Korsør. Derimod var Kanonbaadskrigen i Beltet begyndt, og det var et raskt, fornøjeligt Liv, som nok kunde drage en ung Sømand til sig. Paa Nakskov Fjord, paa Nyborg Fjord, bag Langeland og Smaaøerne Syd for Fyn laa de danske Baade paa Lur for at vente paa de engelske Handelsflaader, der under Dækning af Orlogsskibe sejlede gennem de danske Strømme. Kom der Vind-

stille eller kom nogle slet sejlene Handelsskibe udenfor de skærmende Skibes Kanoner, faldt vore Baade over dem og gjorde derved mangen god Prise. Vovede de engelske Orlogsbrigger sig enkeltvis eller kun et Par Stykker i Følge ind i de danske Farvande og føjede Vind og Vejr sig heldigt, var de ogsaa Kanonbaadenes sikre Bytte.

Kanonbaadene var af forskellig Slags, de største, de, der kom til at danne den danske Sømagts Kerne efter Flaadens Ran, var de egentlige Kanonbaade eller Kanonchalupper; det var et stort, stærktbygget Rofartøj o. 19 Meter langt og $4\frac{1}{2}$ Meter bredt, væbnet med to 24 Pds., altsaa forholdsvis svære Kanoner, en, som skød ret forud, og en, som skød ret agter ud, og desuden med nogle lette Smaakanoner i Gafler paa Siden. Besætningen var o. 64 Mand, og der var 16 Aarer i hver Side. Kanonjollen var noget mindre, den havde kun 11 Aarer i hver Side og den forreste svære Kanon var erstattet af en betydelig lettere Haubits. Naar det passede, brugtes desuden Isbaade, Lodsbaade og almindelige Fiskefartøjer til Ekspeditionerne. 2 Kanonchalupper dannede en Peleton, 2 Peletoner en Division, 2 Divisioner en Bataillon.

Buhls Plejefar fra Kadettiden og Chef under Kampen i Kalleboderne, Premierløjtnant C. Wulff, førte nu Kommandoen over den ved Sjællands Sydkyst stationerede Flotille, bestaaende af 1 Skjærbaad, 9 Kanonchalupper og 3 Kanonjoller. Den første engelske Orlogsbrig blev taget i Store Bælt den 4. Juni 1808, den hed »the Tickler« og var væbnet med 14 Kanoner. Løjtnant Wulff angreb den med 4 Kanonchalupper, hvortil senere kom endnu to under Løjtnant de Coninck; da der var Udsigt til at en engelsk Fregat snart vilde komme Briggen til Hjælp, roede de danske

Baade efter en kort Tids Skydning frem til Entring, men inden det kom saa vidt, strøg »the Tickler« Flaget. Chefen, Løjtnant Skinner, var falden; han havde efter Datidens Sædvane sin Hustru ombord hos sig. Hun blev senere med alle sine Ejendele afleveret til de engelske Skibe i Sundet, og Frederik VI gav hende endda 200 Rdl. i Rejsepenge.

»The Tickler« blev indbragt til Nakskov, og ombord paa den træffer vi hen paa Efteraaret Peder Buhl, som altsaa havde faaet sit Ønske opfyldt at forlade Korsør og komme under sin gamle Chef. Den 17. August er han om Bord i »the Tickler« og underretter Admiralitets og Commissariats Collegiet om, at en Mariner har stjaalet. Premierløjtnant Wulff var bleven Chef for Briggen, men Buhl førte Kommandoen ombord. Han kom derved ikke med til Erobringen af Briggen »the Tigress« den 2. August under Agersø og Kampen mod Briggerne »Kit« og »Minx« under Sprogø den 3. September. Der var jo endnu kun forløbet et Aar, siden han mistede Armen, saa fuldt tjenstdygtig har man næppe anset ham for at være.

Det næste Aar 1809 traadte han derimod igen i fuld Virksomhed. Han tjente da atter under Premierløjtnant Wulff; Flotillen havde sin Hovedstation paa Nakskov Fjord og bestod af 8 Kanonchalupper og 13 Recognosceringsfartøjer. Paa Nyborg Fjord førte Captajnløjtnant U. A. Schönheyder Kommandoen; han var tillige Højstbefalende over Søstyrken i Beltet. Ved Lohals laa Premierløjtnant I. I. Uldall med 4 Chalupper. Den 23. Maj 1809 samlede Captajnløjtnant Schönheyder ikke mindre end 20 Baade, som ved Midnatstid angreb den engelske 44 Kanons-Fregat »Melpomène« under Omø. Buhl deltog med en Baad i denne skarpe Fægtning, som endte med, at Fregat-

ten med sønderskudt Skrog og Rejsning maatte kappe sit Ankertoug og benytte den voksende Kuling til at søge Ly bag et Par engelske Linjeskibe.

Hen paa Efteraaret havde Buhl et Par raske Smaakryds for egen Regning. Den 25. September efter Mørkets Frembrud sejlede saaledes han og hans Kammerat Premierløjtnant Grodthschilling hver med sin Isbaad ud fra Albuen (ved Nakskov Fjord) og holdt ned mod fire Handelsskibe, som havde forvildet sig uden for deres Convoy. Kl. 7 naaede de samtidig en Galease og entrede den. Buhl holdt saa op i selve Convoyen for at prøve sin Lykke der, men da Maanen kom frem og røbede ham, maatte han ty ind til Spodsbjerg. Grodthschilling var heldigere, han fik endnu en Galease ladet med Hamp, Sejldug, flamsk Lærred og Ravndug bestemt fra Kronstad til New York.

Aaret efter, 1810, var Buhl igen paa samme Station under samme Chef. Den 24. Juni gik han efter Ordre ud med en Sejlbaad for at recognossere en Syd fra kommende Convoy. Den var gaaet til Ankers mellem Gjedser og Rostock. Selv beretter han saaledes om dette Kryds.

»Convoyen laa til Ankers mellem Gjedser og Rostock, og da jeg altsaa havde meget langt til den, saa kom jeg ikke til at udrette noget imod den før Natten mellem 26. og 27.

26. om Morgenen lettede Convoyen og kom op mellem Rødsand og Femern, hvor den om Eftermiddagen gik til Ankers for stille. Kl. 9 om Eftermiddagen satte jeg ind i Convoyen med jævn Bramsejlskuling og S. O. t. O., og Kl. 12 fik jeg den i Sigte. Da jeg kom noget nærmere, maatte jeg ligge Masten ned [for det var meget lyst den Nat] og bordede en Tialk (et fladbundet, tomastet Fartøj omtrent som en Galease),

som laa bekvemmost for at komme under Sejl med. Tialken hed »Wilhelm« 22 Comerslæster, ladet med Hvede fra Stettin til Rotterdam.«

Buhl skar Tialken ud af Convoyen og førte den ind til Heiligenhafen; men han vilde ikke lade den prisdømme der, og leverede derfor ikke Papirerne i Land, men ventede til Vinden føjede sig, saa han kunde gaa til Nakskov med den. Dette vandt ikke Frederik VI's Bifald:

»Ved at tilbagesende den Os fra Captain-Lieutenant Wulff tilstillede Rapport, finde Vi at Søe-Lieutenant Buhl havde gjort rigtig i at lade den gjorde Prise blive i Heiligenhafen og overlade dem Papirerne til den derværende Ret istedetfor at bringe den til Nagskov.

Hovedkvarteret Frederiksberg Slot, den 7de Aug. 1810.

Frederik R.«

Den 21de September var han ude med 2 Chalupper og kaprede en Galease inden den naaede ned til to engelske Linjeskibe. Disse satte 6 Chalupper i Vandet og jagede Buhl, saa han maatte sætte Prisen paa Grund. Ved Nattetid fik han den dog atter flot og bragt ind til Lohals.

Den 24de Oktober var han ude med tre væbnede Sejlfartøjer og skar sammen med Løjtnant Holsten 4 Skibe ud af en Convoy, som laa ved Romsø, og bragte dem heldigt til Aarhus. 2den December tog han, hjulpen af tre Maanedsløjtnanter hver med sit Fartøj, en Galease og en Brig ud af en Convoy.

Det havde saaledes været raske fornøjelige Aar for Buhl, dem han tilbragte ved Kanonbaadsflotillen i Store Belt, tilmed var der gode Penge at tjene. En

Ansøgning uden Dateringssted og Dato fra 1811 vidner herom.

»Underdanigst P. M.

Jeg tager mig herved den Frihed at ansøge det høye Collegium om et Forskud af 16,000 Rdl. skriver sexten tusinde Rigsdaler paa mine tilgodehavende Prispenge.

underdanigst

P. Buhl.«

16,000 Rigsdaler som Forskud det var meget for en Sekondløjtnant. Ved Juletid 1810 var han i København og i Februar det følgende Aar søger han tre à fire Ugers Permission for at rejse til Fredericia.

Havde de foregaaende Aar været forholdsvis rolige, blev 1811 desmere bevæget. Buhl blev ved Foraarets Begyndelse sat til Tjeneste under Premierløjtnant Falzen, Kommandør af Danebrog, som havde Station ved Grenaa. Han kom derved til at deltage i Ekspeditionen til Anholt, som faldt saa uheldig ud for os, men som gav Buhl Lejlighed til at vinde ny Hæder.

Englænderne havde besat Anholt for at sikre sig Fyret der til Vejledning for deres Sejlads i Kattegat; de havde indrettet en hel lille Fæstning omkring Fyrtaarnet og givet den en forholdsvis talrig Garnison. I Vaaren 1811 blev der samlet et lille Troppekorps ved Grenaa, som under Dækning af Kanonbaade skulde landsættes paa Øen og tage den tilbage. Uheldigvis fik den engelske Kommandant paa forræderisk Vis Nys herom og fik hidkaldt Fregatten »Tartar« og Briggen »Sheldrake«. Om Fregattens Nærværelse vidste de Danske intet. Natten mellem den 26de og 27de Marts Kl. henad 3 blev Styrken landsat paa Øen, men Englænderne var paa deres Post og trods al udvist Tapperhed lykkedes det ikke at storme Skansen ved

Fyret. Kanonbaadene var roet rundt til Fyret og understøttede Angrebet, men snart efter viste »Tartar« sig og tvang Baadene til at søge Redning, som de bedst kunde, tilmed da det blæste op, saa de vanskeligt kunde bruge deres Kanoner. Om hvad der videre hændte beretter Buhl selv saaledes i sin Rapport:

»Efter at det var forsøgt flere Gange at storme Anholt Kastel gav Lieutenant Falsen Ordre til at tage vores Mandskab ombord igien og roe os Vesten om Øen, da en engelsk Fregat krydsede sig med Force af Sejl op efter os. Kl. omtrent 2 E. M. havde vi Høide nok til at klare Landet fra os, hvorpaa vi satte Sejl til og stod Nord i for om muelig at naae Læssøes Grunde. — Vinden V. S. V. stiv Bramsejls Kuling. Da vi var staaet noget ud fra Land saae vi en engelsk Orlogsbrig som kom Nord fra og stod ved Vinden op efter os. Vi holdt da bedre af og Briggen forandrede ligeledes sin Cours efter os; en Deel af Baadene dreiede saa igien til Vinden og stod efter Læssøe. Briggen stod forbi dem og vedblev at jage os fem Baade, som stod S. O. i, hvoriblandt Lieutenant Falsens var.

Kl. omtrent 5 var Briggen os paa mindre end $\frac{1}{2}$ Mil nær. Lieutenant Falsen dreiede da klar til Vinden over bagbord; men da min Baad var en langt slettere Seiler i denne Seilads end hans, og tillige da jeg saae, det var umulig vi kunde undgaae Briggen, saa besluttede jeg at holde Plat af for i Tilfælde han bestemte sig paa at holde efter mig, da derved at bortferne ham fra de andre Baade, som holdt ved Vinden. — Saa snart jeg holdt af, holdt Briggen efter mig, jeg saae da med Smerte Umueligheden af at redde min Baad.

Kl. omtrent 5 $\frac{1}{2}$ var Briggen mig paa Skud, jeg vedblev at forcere bort under min agterste Kanons Ild. Efter at have faaet fleere Lag af Skraaeskud og Musketild holdt Briggen med Force af Sejl ned paa mig og jeg saae mig nu i den skrækkelige Stilling enten at sejle i Synk eller overgive mig, hvilket sidste jeg troede det min Pligt at gjøre for at spare saa mange Menneskers Liv, som vilde blive opofret til ingen Nytte.

Jeg havde det Uheld, at Brogen paa min agterste Kanon blev overskuddt, saa jeg paa Slutningen af Affairen ikke kunde skyde. — Jeg har 3 Mand bleseret hvoraf een dødelig.

underdanigst

Fregatten »Tartar« den 28. Marts 1811.

P. Buhl.«

Saa bramfrit som muligt beretter Buhl her, hvorledes han drog den engelske Brig ned mod sig for at frelse Kammeraterne, og hvorledes han først strøg sit Flag saa sent som muligt for at give de andre Baade desmere Tid til at vinde Forspring. Hvad han ikke nævner i sin Rapport er derimod det Heltemod, hvormed han personlig yderligere opholdt Briggen, da al Modstand ellers var umulig. Derom vil vi derfor lade en anden fortælle.¹⁾

Chefen for Briggen befalede ham at lægge til Borde; men Buhl syntes endnu ikke at have opholdt Fjenden længe nok. Han gav da alle sine Folk Ordre at skjule sig under Tofterne, men selv stod han oprejst ved Masten, trodsende den sejrrige Fjende. Den engelske Chef gentog sin Befaling, men forgæves. Forbitret over vor Helts Trods lod han sine Folk skyde til Maals efter dette kække Bryst. Rasende løb han

¹⁾ Danske og Norske Sø-Heltes Bedrifter ved J. P. With. Auditeur, Kbhvn. 1819.

omkring paa Briggen og raabte: »Dræb mig den uforkammede Officer, saa faar jeg nok Baaden til Borde«; men Buhl stod urokkelig. Han indsaa, at hvert Minut, det lykkedes ham at sinke Fjenden, vilde gavne hans Kammerater, og han var rede til for dem at ofre sit Liv. Efter 20 Minutters Forløb sejrede Menneskekærlighedens Stemme i Chefens Barn; han lod opføre med al Skyden, lod Fartøj udsætte og bugserede Kanonbaaden hen til Briggen. Buhl havde ialt standset ved denne udmærkede Modstand Fjenden i tre Kvarter, og den øvrige Del af Flotillen var frelst.

Den højstbefalende, Premierløjtnant Falsen, udtaler i sin Rapport: »Kl. 5 opgav Briggen sin Jagt paa mig og stod ned mod Løjtnant Buhl, som efter et særdeles udmærket Forsvar og flere Lag af dens fulde Batterier, endelig overgav sin Baad i en hjælpeløs og tilintetgjort Forfatning. Denne udmærket kække Modstand opholdt Fjenden saa længe, at de øvrige Baade fik et godt Forspring«.

Hans kække Færd blev lønnet med, at han som endnu ikke 22-aarig Sekondløjtnant fik Ridderkorset.

Premierløjtnant Falsen selv havde bjerget sig ned til København, og da han først i April atter kom til Jylland, traf han Løjtnanterne Mühlensted og Buhl med 124 Mand, som var vendt tilbage fra engelsk Fangenskab. Officererne og 77 Mand var alt udvekslede og kunde saaledes tage fat paa ny. Buhl fik Kommandoen over Kanonbaad Litra I Nr. 7, som Aaret forud var bygget i Svendborg, men ombyttede senere denne med en større, erobret engelsk Kanonbaad.

Med denne kom han til at deltage i en haard Fægtning, som paany bragte ham i engelsk Fangenskab, denne Gang saaret. Herom beretter hans Chef saaledes:

»Efter at jeg den 2. Juli havde forenet mig med Lieutenant Fog, som ankom med Bygningmaterialier her til Grenaa Havnearbejde, modtog vi ved Søgnalet Efterretning om en fjendtlig Flaades Ankring mellem Seierø og Hjelman. Den bestod efter Gisning af 4 Linieskibe, 2 Fregatter, 2 Brigger, 1 Kutter og 160 Førsejlskibe. Alle Orlogsmændene havde placeret dem paa den sydøstlige Ende af Convoyen, frygtende Anfald af Beltbaadene. Ikkun en liden Fregat og en Kutter vare beliggende i den nordlige Del af Convoyen, over $\frac{1}{2}$ Mil fjernet fra det nærmeste Linieskib. Da Vejret den 4de dennes begunstigede os, og om Aftenen blev fuldkommen stille, besluttede jeg at angribe den Del af den fjendtlige Flaade, og roede om Aftenen Kl. 10 fra Hjelman med 7 Kanonbaade og 10 Kanonjoller. Hele Natten havde vi det afgjorteste Stille. Kl. $1\frac{1}{4}$ var vi den nordlige Del af Flaaden paa Skuds Distance og gav den en vel underholdt Ild til Kl. 3, da Fregatten havde mistet sin Stormast og Forsamt Krydsstang og var sammenskudt til et synkefærdigt Vrag, Kutteren sunken og den nordlige Del af Flaaden meget beskadiget. Flotillens Brandsager blev anvendt med megen Fordel. I to Skibe var der Ild, og flere vilde brændt, om ikke just nu en frisk Brise af N.-V. var opstaaet, som i mindre end 10 Minutter blæste op til en rask Bramsejlskuling. Paa det ilsomste fortsatte vi nu vor Retirade. De 4 danske Kanonbaade og de 10 Joller lod jeg nedlægge Masterne og ro sig op i Vinden ad Hjelman til, medens jeg med de 3 engelske Kanonbaade, som med deres svære Mast i den stærke Søgang, det strax satte op med, ej kunde ro, stræbte ved Vinden ind mod Land, forfulgt af alle Flaadens Orlogsmænd. Næppe en halv Time efter at Retiraden var begyndt kom en heftig Taage

med tiltagende Kuling, der bragte os de tre Linjeskibe og 2 Brigger, som stærkt jagede os, ud af Sigte. Saa snart jeg var sikker paa at være uset af dem, forandrede jeg Kurs og styrede saa langt Nord i, at jeg ej tvivlede om at have undgaaet dem og vendte derpaa atter mod Land i Haab om at naa Havmøllen, da jeg pludselig fandt mig beskudt af en fjendtlig Brig, jeg endnu ikke kunde se, paa Pistolskuds Distance. Briggen løb hastig op imellem Lieutenant Oldeland og Buhl, de var tæt sammen, og mig, afskar dem saaledes fra mig og begyndte en saa rasende Ild paa disse tvende Baade, at jeg snart saa dem stryge, efter at begge Officerer haardt var saarede og et stort Blodbad anrettet mellem Mandskabet.«

Falsen selv slap fra Briggen, men mødte efterhaanden alle tre Linjeskibe og maatte give sig, efter at hans Baad var ødelagt. Han ender sin Rapport med de Ord:

»D'Herrer Løjtnanter Buhls og Oldelands udmærkede Forhold ved denne sørgelige Affære, er min Pen for svag til at skildre. Paa det varmeste vover jeg at anbefale D'Herrer Premierløjtnanter Fogs og Bloms, samt Sekondløjtnant Lindes utrættelige Iver«.

Siden blev oplyst, at foruden den sunkne Kutter og den sønderskudte Fregat havde 17 af Førselsskibene lidt meget. Falsens Baad sank under Anholt, de to andre maatte hales paa Land og repareres fra Bunden.

Buhl blev, haardt saaret i Ryggen af en Skraakugle, bragt ombord i Linjeskibet »Dictator«, sammen med Maanedsløjtnant Oldeland, der havde en Riffelkugle gennem Laaret.

Den 22 aarige Sekondløjtnant og Ridder Peder Buhl fik Sølvkorset for denne Daad.

Længe blev han dog ikke i engelsk Fangenskab. Den 3. August kom han tilligemed Løjtnant Oldeland

og nogle saarede Folk med en Parlementair fra Anholt til Jylland; den 6. meldte han Admiralitetet dette fra Randers og tilføjede:

»Da der endnu vil hengaa nogen Tid førend min Blessure bliver saa vel, at jeg kan gøre Tjeneste og tillige da jeg endnu ikke er udvexlet, saa tager jeg mig den Frihed at reise til min Familie i Frederitz for der fuldkommen at blive restitueret.

Idet jeg indberetter dette til det høye Collegium, haaber jeg tillige, at de ikke vil have noget derimod.

underdanigst

P. Buhl.«

Med Blyant er skreven i Marginen paa denne Indberetning »Bifaldes og vil det være Collegiet kært at erfare hans fuldkomne Helbredelse«.

Buhl rejser saa til Fredericia og ved den kærlige Pleje i Hjemmet genvinder han atter sit Helbred. Den 7. September indmelder han, at han kan forrette Tjeneste og beder om snarlig at blive udvexlet. Han beder tillige om at maatte rejse til København i Slutningen af Maaneden. Rimeligvis har dog Collegiet ment, at den enarmede, nylig atter svært saarede Løjtnant var bedst tjent med en roligere Plads og gav ham derfor Ordre til at gaa til Sønderborg for at forrette Tjeneste der efter nærmere Bestemmelse af Provideringsadministrationen i Aalborg. Et nyt Uheld hindrede ham i at følge denne Befaling:

»Det er med den inderligste Smerte, at jeg ser mig nødsaget til at tilmelde det høye Collegium at jeg ikke er istand til at udføre denne Ordre, da jeg den 20. dennes havde det Uheld ved et Fald ned af en Sten-trappe at forvride tvende Led i min Arm, som endnu

for Øjeblikket gør den aldeles ubrugelig, saa jeg ikke er istand til at skrive et Ord.

Jeg haaber det høye Collegium vil fuldkommen indse, at for mig der kun har een Arm, er dette Tilfælde af saa stor Betydenhed, at jeg ikke med den allerbedste Anstrængelse ser mig i Stand til at udføre den mig givne Ordre.

Fredericia den 23. Oktober 1811.

Peter Buhl.«

Kommandoen til Sønderborg er saa bleven hævet. I Januar 1812 var Buhl i København og snart efter blev han udkommanderet med den nybyggede Fregat »Najaden« paa 42 Kanoner under Kaptajn Hans Peter Holm.

Sidst i Februar kom Fregatten til Norge og gjorde sammen med vore derværende Brigger Jagt paa engelske Handelsskibe og mindre Krigsskibe. For at hæmme dette, kom det engelske Linjeskib »Dictator« paa 68 Kanoner, det samme, som Buhl var bleven ført ombord paa som Fange Aaret forud, til den norske Kyst.

6. Juli 1812 laa »Najaden« sammen med 3 Brigger til Ankers paa Vestsiden af Sandø udenfor Oxefjorden mellem Arendal og Østerrisøer, da det engelske Linjeskib, fulgt af 3 Brigger, viste sig udenfor.

Kaptajn Holm havde med de andre danske Skibschefer spist til Middag ombord i Briggen »Samsø«, og stod nu paa Fjeldet og saa ud over Søen, fast overtydet om, at de høje Fjeldtoppe skjulte Fregattens Rejsning, og at i hvert Fald et saa stort Skib som »Dictator« ikke endda ved Aftenstid vilde vove sig ind mellem Skærene. »Najaden«s Toppe røbede den dog, og Linjeskibets Chef, Kaptajn Stewart, fattede den djærve Beslutning at søge sin Modstander i hans Smuthul. Ved Indsejlingen kom en Brig, der gik

forud som Vejviser, paa Grund, men end ikke dette skræmmede Kaptajn Stewart, han efterlod den anden Brig hos den grundstødte, og med den tredje som Leder styrede han videre indad.

De danske Skibe lettede for at undgaa den ulige Kamp og søgte til den noget over 1 Mil fjerne Lyngøer Havn, hvor Lodsens erklærede, at Linjeskibet ikke kunde følge dem. Ikke desto mindre styrede dog Kaptajn Stewart dristig efter, og endnu før »Najaden« havde faaet sine Sejl beslaaet, aabnede »Dictator« sin Ild. Vore Skibe laa saa uheldigt i den trange Havn, at Fregatten kun kunde faa 6 til 8 Kanoner til at bære mod Linjeskibet, der fyrede med sit fulde Lag. Efter Kaptajn Stewarts Rapport var Fregatten ogsaa efter en halv Times Kamp bogstavelig skudt i Splinter. Alle »Najaden«s Master faldt ved et eneste Lag fra Linjeskibet, det øverste Dæk styrtede ned, knuste Batteriet, og kastede Skibet saa meget paa Siden, at Kanonportene kom i Vandet; samtidig udbrød der Ild paa flere Steder. Snart efter sank »Najaden« paa 19 Fod Vand. Af dens 315 Mand stærke Besætning døde 127 og saaredes 88.

Buhl blev skaanet for at se sit Skibs Undergang. For tredje Gang var han bleven ramt af Englændernes Kugler, og denne Gang til Døden. I sin Rapport over Kampen nævner Kaptejn Holm blandt de faldne Premierløjtnant og Ridder Grodtshilling og Sekondløjtnant, Ridder af Danebrog og Danebrogsmænd Peder Buhl, »begge lige saa ædle Mennesker som kække Officerer«.

Godt 23 Aar gammel fandt Buhl saaledes Heltedøden den 6. Juli 1812. Hans korte Liv havde været viet til Fædrelandets Tjeneste med en Kærlighed, Iver og Ihærdighed og med et ufortrødent Mod, som hverken

Saar eller Uheld eller Følelsen af Fjendens knusende Overmagt kunde kue. Som Willemoës fandt sin Sanger i Grundtvig, saaledes stemte Steen Blicher Harpen til Pris for Peder Buhl og lod den klinge med fuld saa mandige kraftige Toner i sit Digt

Glat var din Kind da første Gang
Du ind i Kæmperækken sprang.

Willemoës Fødeby Assens har rejst ham en Mindestøtte nær Byens Havn; Fredericia har mange Minder, men derfor bør Fredericianeren Peder Buhl ikke glemmes. Naar 6. Juli Dagen oprinder næste Aar, bliver det 100-Aars-Dagen for den unge Helts Fald paa »Najaden«s sønderskudte Dæk. Det er et nyt 6. Juli-Minde, og der er vel ogsaa ved Fredericias Havn Plads til en Mindesten for den enarmede Sekondløjtnant, Ridder og Danebrogsmand, som altid søgte hjem til sin Fødeby, naar han trængte til Lægedom, og altid lige kæk drog ud igen, naar han genvandt Kræfterne. Han var Willemoës Ligemand, fortjener vel som han et Minde.

EN TALE AF HANS DE HOFFMAN.

VED

HUGO MATTHIESSEN.

DA Hans de Hoffman — efter sin Udnævnelse til Præsident i Stabelstaden Fredericia — for første Gang gav Møde paa Byens gamle, faldefærdige Raadstue i »Princesindegaden«,¹⁾ holdt han — som Skik og Brug var — en kort Indgangstale for den forsamlede Magistrat og de 16 Mænd. Talen, som By-skriveren har indført i Raadstuebogen²⁾, fortjener efter min Mening at offentliggøres, ikke alene fordi den er et Minde om en Mand, som i høj Grad gjorde sig fortjent af Byen og ophjalp den paa mange Maader, men ogsaa fordi den — trods den Skal af Svulst og Månér, som er et Særkende for Datidens Veltalenhed — genspejler den redelige Vilje til at rydde op og hjælpe paa Fode, hvormed denne Stabelstadens sidste Præsident gik til sit Kald.

Thi det var kun en fattig, misregeret og sygnende By, hvis Styrelse han overtog. Slendrian og Korrup-tion havde lagt sin døde Haand over Stadens i Forvejen ret sparsomme Udviklingsmuligheder, Kriser og Kvægsot tæret dens Kræfter, og Fattigdom og Nød holdt til Huse trindt om i den udstrakte, nybyggerag-tige By³⁾.

¹⁾ Om denne se min Afhandling: »Fredericias ældste Raadstuer og Fængsler« i »Vejle Amts Aarbog« 2. Halv. 1910, S. 141—61. — ²⁾ Fredericia Raadstueprotokol, 6. Marts 1760, fol. 102—104 (Viborg Landsarkiv). — ³⁾ Nærmere herom min Bog: »Fredericia 1650—1760«. Studier og Omrids. Kbh. 1911 (især Side 66 ff., 210 f.)

Sandelig, her laa en Opgave for en Mand, som havde Vilje og Evne til at løfte den. Paa denne Baggrund fik de Tilsagn, den nye Præsident gav, en egen alvorlig Klang, men bag Ordene stod der en Mand, som med sjælden Uegennyttighed og Energi helligede sine bedste Kræfter til Indfrielsen af sine Ord.

Saa vidt jeg ved, er efterfølgende Tale den eneste, man har bevaret af Hans de Hoffman, thi den, hvormed han faa Aar senere (1762) indviede Stadens nye Raadhus i Vendersgade¹⁾, og som Byskriveren i Raadstuebogen lover at indføre, har jeg ikke kunnet finde. Uden Tvivl har Byskriveren ladet det bero med Løftet.

Indgangstalen er ordret — og delvis bogstavret — gengivet efter Raadstueprotokollen, kun har jeg for at lette Læsning og Overblik normeret den ret vilkaarlige Tegnsætning og den planløse Brug af store og smaa Begyndelsesbogstaver, ligesom jeg et Par Steder har rettet vitterlige Skrivefejl.

Indgangs Tale,

holden af Hans de Hoffmann til Skarildgaard, h. k. M. virkelig Justitz-Raad og Medlem i det D. k. Societet, da han som Præsident blev indsatt i Fridericia d. 6. Martij 1760.

Titulus.

Det er og har været een vedtagen Skick paa de fleste Stæder, at naar nogen indtræder til et Embede eller i et Selskab, afhandler hand ved een kort Tale en vis Materie om det Embede hand beskikkes til; Jeg synes, at da det all. har behaget H. k. M. at kalde

¹⁾ Dette Raadhus, som 1860 afløstes af det nuværende, er afbildet i 'Vejle Amts Aarbog'. Første Halv. 1911, Side 56. Dets lille Spir med Stormklokke og Urværk var en Gave fra Hans de Hoffman. Jeg benytter Lejligheden til at lægge et Ord ind til Bedste for de Minder om denne Bygning, som nu henligger gemte og glemte paa Raadhusets Loft, nemlig Byens gamle Stormklokke og Spirets Fløjstang, et smuk Smedejærnsarbejde. I Raadhusets rummelige Forhal vilde disse gamle Stykker let kunne faa en værdig Plads.

mig til at være Præsident i denne Stad, kand ieg ikke udvelge nogen bequæmere Materie at tale om, end denne Stads Oprindelse, Benaadninger og Fremgang, saa viidt mig er bekiendt og tillige mine Tancker derover.

I Aar 1650 er denne Stad anlagt af K. Friderich 3 høylovlig Ihukommelse, som samme Aar den 15. Dec: udgaf en all: Forordning, at da H. M. hafde ladet anlægge en nye Kiøbstæd og Fæstning ved Breds-Odde (sic!)¹⁾ og givet den 50 Aars Frihed for Skatter, Told og Accise, altsaa kunde ikke alleene Landets Egne, men endog fremmede, som der tage Borgerskab, nyde bem^{te} Friheder, og til den Ende kunde de derom melde sig hos Rigens Marsk Anders Bilde med viidere²⁾.

Men neppe var een Del af Byen opbygt, Fæstningen sadt nogenledes i Stand, føren de Svenske 1658³⁾ beleirede samme, og endskiønt saa vel Borgerne som 6000 Soldater, der laae da i Guarnison, hafde den 24de Octb: samme Aar toe Gange afslaget de Svendske, skall dog efter Terlons, Holbergs og fleres Beretning de Svendske imod Aftenen, da Borgerne og Soldaterne var gaaen til Roelighed, faaet et Signal fra Byen, hvorefter de Svendske ikke alleene indtog og plyndrede Byen, samt ihiel slog over 2000 Mand af Guarnisonen og een Del Borgere, men end og afbrændte een deel Gaarde og ruinerede Fæstningen⁴⁾.

Kort derefter tog de Brandenburgsche Hielpe-Tropper denne Stad tilbage. Og da Krigen var til Ende bleve Voldene reparerede, een Deel Huuse opbygte og 1661 d. 9. Nov. fik den nye all. Privilegier, blev

¹⁾ Maa uden Tvivl være en Skrivefejl for »Bersodde« eller »Biersodde«. —

²⁾ Privilegierne af 15. December 1650, trykte bl. a. i Sechers Corpus Const. Dan. V 660 f. — ³⁾ Skal naturligvis være 1657. — ⁴⁾ Fremstillingen af Stormen er ikke særlig korrekt, jfr. min »Fredericia 1650—1760«, Side 17—33.

kaldet Friderichsoden¹⁾, gjort til en Stabelstad med Frihed for Skatter, Told, Accise og Egter i 10 Aar, og siden at betale det halve i 20 Aar med videre, som samme Privilegier, der bestaar af nie Poster og ere tryckte iblandt Forordninger, indeholder.

Et og Tyve Aar derefter, neml: 1682 d. 11. Martij gav K. Christian den 5 h. I. Staden nye anseelige Privilegier, som bestaar af 25 Poster og ligeledes findes tryckt iblandt de aarlige Forordninger, gjorde den ligesom forhen til en Stabelstad, gav den Ober-Rett, tredive Aars Friheder, tillod alle Religioners frie Øvelse, jus asyli med viidere; Siden er Stadens Frihed for Consumption i mange Aar bleven all: bevilget, og endnu alleene betaler det halve, saa at denne Stad er den eneste i heele Danmark, som denne høy kongelig Naade er forundt.

I Aaret 1709 blev med 5000 Mands Arbeyde udvidet og sadt i den Stand, den nu befindes. 1719 ankom hertil Staden 40 reformerte Familier og blev 1720 d. 15. Nov. all. givet een Deel Privilegier, som iblandt de aarlige Forordninger ere indtrøkte, hvilken høy kongel. Naade de saa meget meere har fortient, som de skal have bragt Jordens Dyrkning her ved Staden i den Stand, at hver Lod Jord nu skall efter Sigende være sex Gange mere værd, end da de her til Staden ankom.

Hvad denne Stads og Fæstnings med Kircker, Latinske Skole og Hospitals Beskrivelse angaar, da kand same læses i Theatrum Daniae p: 329 og det af mig efter all. Befaling udgivne Verck om Stiftelser og Fun-

¹⁾ Hellerikke dette er helt korrekt, thi dette Navn havde Byen faaet allerede længe før Ødelæggelsen. Første Gang forekommer det i Juli 1651. Derimod omdøbtes Staden 1664 til Fredericia. (•Fredericia 1650—1760, Side 7, 39).

dationer for heele Danmark i den 4 Tome p: 703 og flere Stæder.

Denne korte Fortælling om denne Stad har ieg alleene anført for at viise, at endskiønt den ikke er mere end 110 Aar gammel, er den eneste Fæstning af Betydning i Jydland, er anlagt meget beleiligt, da Fyen ligger paa den ene og fast det bedste af Jydland paa den anden Siide, den heele Sommer igenem farer fremmede Skibe frem og tilbage og her skall betale Strøm-Told, har Tiid efter anden nydt anseelige Privilegia frem for andre Kiøbstæder, er den dog alt dette uagtet ikke endnu kommen i den Velstand, som ønskedes, hvorfor vedkommende kunde have en Ære og Glæde af at arbejde paa at udfinde de Midler til at faa Handelen i Stand, søge at faae anlagt een Havn, faae flere Familier til her at ned-sætte sig, ligesom og saadanne Indretninger gjorde, hvorved de Fattige paa een anstændig Maade kunde faae Arbejde og Levebrød.

Det er til den Ende, at ieg som en fremmet og for nyelig ankommen herved vil udbede mig de høyt-ærede og gode Herrers Vejledning, om der ej kunde udfindes nogen Muelighed til denne Stads og Borger-skabs Forbædring. Jeg har ikke seet Kiæmner-Reignskaberne og følgelig ikke veed Byens aarlig Indkomst og Beholdning, mindre veed de Aarsager, som forvolder, at Staden end ikke med alle dends Privilegier og Frieheder kand komme i Velstand; Lader os tilige med de 16 Mænd af ald Magt arbejde paa denne Stads Velstand, jeg veed vidst Vores allernaadigste Konge! hvis Øyemercke er sine Undersotters Flor og Velstand, bønhører saa viidt mueligt vores Forestil-linger, naar de sigter til Stadens Opkomst og i stand sættelse, saa fleere undersotter her kunde faae Leve-

brød. Ach! kunde vi dog være saa lykkelig og være et Middel til denne Stads Velstand og Opkomst, med hvor stor Glæde kunde man ikke igien forlade den, naar vi vare overbeviiste om, at hver ærlig Mand i Staden af Hiertet kunde give os det Viidnesbyrd: De haver troelig og reedelig arbeydet for Byens Velstand og Opkomst, vi og vore Børn maae takke dem. Jeg holder denne Gravskrift af større Vigtighed end den prægtigste Marmorstytte; da ingen Lykkelig i mine Tancker er højere i Verden at agte end den, at have været sit Fædreneland til Nytte, ærlig og redelig forrettet det, hvortil mand er kaldet, samt at have været et Middel til sine Medborgeres Velstand, at de kand have Brød og Næring samt udbrede sig.

Hvad mig angaar, da endskiønt ieg i ingen Maade kand inklade mig i det, som føren min Tid er passeret, og dertil ikke er ansvarlig, men mig gandske u-vedkommende, saa erbyder ieg mig dog at hielpe til i Fald det behøvis, at Byens Sager kand blive afgjort og bragt i Rigtighed, saa viidt det er mueligt og staar i min Magt, da hverken Umage, Arbeyde eller Fliid skal vorde sparet. Min Omgang haaber ieg, at de høyterede og gode Herrer Magistrat skall finde redelig. Thi hvercken Venskab, Vinding eller noget saadant skall formaae det allerminde hos mig. Trette eller Dispute ved Retten, som ikke er nogen Magistrats Persohn anstændig¹⁾, skall ieg ikke give allerminde Anledning til, thi naar ieg er i ulige Mening med andre, kand eenhver lade sig føre til Protocollen, da den høyere Rett eller Øvrighed faar at afgjøre slige Ting.

¹⁾ Sligt havde dog forhen været god Latin i Frederits, hvor Raadmænd og Borgemestre havde hvirvlet om i en Malstrøm af Processer, se min Fredericjabog, Side 59 ff.

Ald min Hue og Attraae skall alleene være og blive at søge denne Stads Opkomst og at hielpe dette kiære Borgerskab i alle muelige og giørlige Tilfælde. Skulle nogen af Indbyggerne komme i Trætte med hverandre, som ofte kand reise sig af ringe Ting, og begge Parter vil forklare mig deres Tvistighed, vil ieg siige eenhver min Betænckning derom, og ikke spare nogen Umage at forliige dem, om det er muligt, paa det de derved kand befries fra Udgift og Sinds-Urolighed; er de ikke dermed tilfreds, kand de jo tiids nock indtale deres Rett ved Process; in Summa intet skulde glæde mig høyere end om ieg kunde vinde de høytærede og gode Herrers Venskab og Fortroelighed og Borgerskabets Yndest og Kierlighed.

Jeg har da saaledes kortelig aabenbaret mit Hiertes Attraae, jeg formoder og haaber igien at finde de samme saa vel hos de høytærede gode Herrer som de 16 Mænd og Borgerskabet. Jeg har haft den Lykke paa det Stæd ieg sidst er kommen fra, at de Herrer Stiftamtmand En efter anden som Amtets Øvrighed har haft een særdeeles Bevaagenhed for mig, mine Naboer har haft Fortroelighed og Venskab til mig og mine Undermænd Yndest og Kierlighed for mig. Ach! det skulde inderlig glæde mig, om ieg paa dette Stæd kunde nyde det samme, paa min Siide skall, saa vidt det staar i et skrøbelig Meniskes Magt, viisselig intet feyle, at ieg jo i alle optænkelige Maader skall gjøre mig Umage at fortiene saadan deres Venskab, Yndest og Kierlighed for mig.

Endelig nedknæler ieg i dybeste Underdanighed for Deres kong: Majst: Fødder og aflægger min allerunderdanigste Tacksiigelse for den Høy-kongl. Naade, at Deres kong: Majest: allernaadigst har beskikket mig til dette Stæd. Ach! Gid ieg maatte være saa

lyksalig at fortiene denne høy kongel: Naade og blive et nyttigt Redskab til at befordre denne Stads Opkomst.

Den allmægtigste Gud lad denne vor dyrebare Konge leve, lev længe, store Konge, lev, velsignede Konge, vor Lykke er saa sammenknyttet med dit Liv, at Døden alleene kand skille dem fra hverandre. Vores allernaadigste Dronninger beskierme Du allmægtigste og giv dem din Velsignelse, Landets Haab vor dyrebare Cron-Printz lad, o Gud! leve og opdrages til Landets Glæde og Lyksalighed, saa vel som hands kongelig Høyhed Printz Friderich, beskierme dem begge, paa det der maatte sees indtil Verdens Ende Christianer og Fridricher paa den danske Throne.

De høy kongel: Princeser vilde du almægtigste beskierme, at de maae leve lykkeligen og velsignet! Det høy kongelig Raad give, o allmægtigste, Viisdom og Lykke i deres Raad til Landets Beste. I Synderlighed forbinder min Pligt og Skyldighed at tacke de tvende Geheime-Raader, Deres høy grevelige Excellencer v. Holstein og Moltke, som i mange Tilfælde har beviist mig stor Bevaagenhed og Naade. Mit Hierte siiger mere end min Mund og Pen kand tale og beskrive, ieg tror visselig, at hver retskaffen ærlig Mand i det hele Land, som har den Ære at kiende dem, med mig ynsker, at de maae udj Kongens Naade leve udj mange Aar og tale for Landets Beste. Ach! lad dem være lykkelig, Jeg veed vidst og er overbeviist om, at deres Hensigt og Øyemercke er til Landets Beste, og at de intet heller ynske end, at den største med den ringeste maae leve i ald optænckelig Velstand og Lyksalighed, eenhver efter sin Stand.

Dette Stæds tvende høyeste Øvrigheder, hans Exc. Hr. General-Lieutenant og Commendant v. Castonier R:

Ach, lad denne brave og venerable Herre leve, at hand med os og vi med ham maae ende vore Dage uden at see nogen Fiende, men skall det skee, som Gud forbyde, da giv ham Lykke til at stride mandelig; Jeg udbeder mig Hans Exc. Bevaagenhed og i alle optænkelige Maader skall stræbe efter samme at fortiene.

H: Exc: Hr: Cammer-Herre og Stiftsbefalingsmand v. Holstein, Ridder, dette Stæds høyeste verdslig Øvrighed, vilde du allmægtigste beskierme og give ham Villie til at ophielpe og være denne Stads Befordrer. Jeg har haft den Lykke, at da ieg udarbejdede dette Stiftes Foundationer og Stiftelser, har H. Exc: givet mig alle de Efterretninger, som dertil behøvedes; Ach! gid ieg kunde være saa lykkelig i dette Embede, som ieg nu indtræder udj, at vinde H. Ex. Bevaagenhed, ieg veed vidst, at jeg ej med mit Viidende skall misbruge det, men tvert imod bruge ald den Forsigtighed, saavit som staar i et skrøbelig Meniskes Magt, at efter komme min all: Pligt og Skyldighed.

Dette Stæds kongl: Betientere, militære og civile samt gejstliges Venskab og Fortroelighed vil ieg udbede mig; Ønskende de første ald Lykke og Velsignelse i alle deres Foretagende, og de sidste at de tillige maae i deres Embede være lykkelige i at formaae eenhver af dette Stæds Indvaanere, den høyeste med den ringeste, at tage Borgerskab i Himmelen; thi saa kand mand være vis paa, at eenhver, som boer i denne Stad, er visselig tillige een god og oprigtig Borgere.

Hvad de høytærede gode Herr: Magistrat med de 16ten Mænd og Borgerskabet angaar, da har ieg allerede for dem udøst mit Hiertes Attraae, Gud almægtigste give dem sin Lykke og Velsignelse, at denne Stad maae opkomme saaledes, at i den Stæd vi nu

see store Pladser og Streckninger ubebygde, vi maatte leve den Dag at see Staden opbygt og ej viide Rum til flere, ligesom og at enhver maatte have Brød og Næring, leve roelig under sit Figen- og Vintræ og med Glæde ernære sig i det Kald, hand er sat udj, uden Sorrig og Græmmelse.

Hvortil den almægtigste Kongernes Konge! give Lykke og Velsignelse.

TO KOLDINGBORGMESTRE.

AF

P. ELIASSEN,
KOLDING.

I over Hundrede Aar var det ganske almindeligt, at Borgmesteren i Kolding tillige var Stedets kongelige Tolder. Men *Jens Riis* var baade Borgmester, Tolder og Postmester, og *Hans Junghans* blev foruden det ogsaa Byfoged (Politimester) og Herredsfoged i Jerlev, Anst og Slaugs Herreder med fem Sogne af Brusk Herred. En saadan Embedssammenlægning turde der næppe andet Steds findes Måge til. Da tilmed baade *Jens Riis* og *Hans Junghans* er blandt hine fem dygtige Borgmestre, der har beklædt dette Embede længst¹⁾ her i Byen, er det vel værd at fremdrage lidt om deres Liv og Gærning. Kilderne til nedenstaaende er først og fremmest hentede i Rigsarkivet og i Landsarkivet i Viborg, men supplerede med forskellige Oplysninger andet Steds fra.

Jens Jørgensen Riis.

Jens Jørgensen Riis er født i Ris i Givskud Sogn 1691, den 16. April, og kom som ungt Menneske paa Postkontoret i Kolding. Paa en eller anden Maade

¹⁾ Jens Riis 1723—1759 = 36 Aar, Søren Kjær 1548—1582 = 34 Aar, Schjørring 1877—1909 = 32 Aar, Estrup 1820—1847 = 27 Aar og Junghans 1759—1783 (fungerede til ind i 1784) = 25 Aar.

maa han have udmærket sig, thi faa Aar efter er han Postskriver i København. Her træffer vi ham 1715, da han ansøger om Stillingen som Postmester og Kontrollør i Kolding. Den 35-aarige *Johan Friderich von Wahren*, der havde haft disse to Embeder, var død, efterladende sig Enke og smaa Børn. Der meldte sig hele 35 Ansøgere til de to Embeder. Under Nr. 15 er opført et allerunderdanigst Andragende fra von Wahrens Enke, *Johanne*, der bad om at blive ved Brødet og Tjenesten, som hun ved en dygtig Person vilde lade forrette. Hun haaber »allerunderdanigst at nyde denne Naade i Henseende til hendis salig Mands 12 Aars Tieniste hos Monsieur Lyders og siden paa fjerde Aar Controlleur og Postmester, helst som hans hastige Død satte hende med tvende smaae Børn, og det tredie, som er i Vente, udi een slet Tilstand.«

Ved Enkens Andragende findes hæftet en »allerunderdanigst Supplique« fra Jens Jørgensen Riis, hvori han »erbyder sig at conservere Encken med hendis smaae Børn og der foruden at erlægge 400 Rigsdaler udi Eders Mayestæts Cassa for disse Tienister«¹⁾.

Jens Riis har gode Anbefalinger fra Kammerraad *Erlund*, der attesterer, »at Supplicanten ey allene ved Post-Contoiret udi Colding, men end og siden ved Post-Contoiret her i Staden (c: København) haver med ald Troeskab, Ifver og Flittighed tient for Postskrifver.« Kammerraad Chr. Fr. Erlund, der skriver dette, var en Æventyrer, der endog 1701 var dømt til Døden for Drab paa en kongelig Lakaj, men som senere vandt Kong Frederik IV' Gunst som Spion ved at aabne Breve²⁾. I 1715 var han Overpostkontrollør i København.

¹⁾ Rentekam. Resol. Prot. Nr. 70, Fol. 805 ff. — ²⁾ Omtalt i Mallings »Store og gode Handlinger« under Afsnittet »Snildhed«, fordi han afslørede Magnus Stenbocks Planer. Jfr. Biogr. Lex. IV. 567.

Jens Riis' Ansøgning vandt Øre, og han blev derefter ansat i Kolding som Tolder og Postmester. Instruksen for ham som Postmester findes endnu i Generalpostdirektionens Arkiv. Paa Foden af Papiret findes hans Kvittering for Modtagelsen og Løfter om at holde sig den efterrettelig. Han har vedføjet sit senere paa Koldingdokumenter saa kendte Segl, der viser et J. R. i Dobbeltslyng (Spejlmonogram).

Aaret efter blev han i Kolding viet til den ca. 10 Aar ældre Johanne Arvedsdatter, Enken, som han havde lovet at »conservere«.

Embederne som Tolder og Postmester var meget smaa, selv efter Datids Forhold, men Riis havde Udkig efter Borgmesterembedet. Borgmester *Hans Pedersen*, der hele to Gange har været i Spidsen for Kommunen, nemlig 1691—96 og — efter Niels Baltzersens Afsættelse — igen fra 1707, var en lang Tid tillige Tolder.¹⁾ Han var nu næsten 86 Aar gl. og følte sig aflægs. Den 19. Jan. 1723, efter i over 66 Aar at have tjent i adskillige Bestillinger, søgte han om paa Grund af Alder og Svagelighed at maatte tage en »Vicarius« til at besørge Embedet. Han oplyser, at han ikke kan faa en saadan Stedfortræder uden at vedkommende faar Embedet efter ham. Det er saa lille, at det ikke kan ernære en Mand, men Postmester og Kontrollør Jens Riis har lovet at overtage Embedet paa nævnte Betingelse, og Foreningen af disse tre smaa Embeder kan kun være gavnlige for Byen²⁾. Stiftsbevalingsmand Calnein i Ribe stadfæster Rigtigheden og anbefaler Andragendet, og 5. Marts 1723 udstedtes der Bevilling for Jens Riis paa »at komme Borgmester

¹⁾ I 1677 blev han som »kgl. Maj. velbetroede Tolder i Colding« viet til »den Høy Dyderig og Gudelskende Møe Margaretha Chatharina Kurtz«. Deres morsomme, trykte Bryllupsviser findes i det kgl. Bibliotek. Den d. personahist. Litteratur til 1830, Sp. 412 — ²⁾ Indl. t. Jyske Registre 1723, Nr. 21.

Hans Pedersen i Kolding til Hjælp i Embedet og han-nem succedere«. Den gamle Borgmester Hans Pedersen levede ikke ret meget længere. Han døde 27. April 1724 i en Alder af 87 Aar 2 Maaneder og 7 Dage.

Jens Riis var derefter Borgmester i Kolding lige til 1759. I sin Afskedsbegæring siger han: »Udi den Tiid haver den allerhøjeste saaledes derigerit og velsignet det, at Byen ved een høi kongelig Commission haver til ævig Eyendom erhholdet den af Bønderne disputerede Nørre-Vang, som der efter strax til Gaardene her i Byen efter Grund Taxten blev reparerit. Og de publique Bygninger, nemlig Kirken, den latinske Skole, Sognepræstens og Rectors Residenser, Raadhuset, Brand- og Vandvæsenet samt Lande Veyene her til Byen er Gud være lovet det meeste gandske af nye opbyggt og det øfrige reparerit i goed Stand, ligesom og Byens Fattiges-Casse fra circa Eet til en Tree Tusinde Rixd^r er avangerit«. ¹⁾

Der er ikke Gran af Overdrivelse i Riis' Oplysninger om Forbedringerne i hans Tid, og han fremhæver ikke særlig sine egne Fortjenester deraf, skøndt det i de fleste Tilfælde var ham, der ikke blot fattede Beslutningerne, men ogsaa sørgede for, at de trods alle Vanskeligheder blev gennemførte. Den første Vinding, Nørre Markens endelige Forening med Kolding, er allerede skildret her i Aarbøgerne (1906, Side 203—07). Kolding Sognekirke blev ombygget 1754—57, og hvad angaar den latinske Skole, da fremhæver *Alb. Thura* ham med Rette i sin versificerede Festtale ²⁾ ved Indvielsen 1732:

¹⁾ Konc. og Indl. t. Jyske aabne Breve 1759, No. 70—71. — ²⁾ *Alb. Thura: Lyk-Ønskningsstale til Colding Byes Kgl. Skoles Indvielses Høytiid 26. Martii 1732.* Kbh.

„Imidlertid, næst GUD, har Borge Mester Riis fortjent, ved Bygningen, af Skolen Tak og Priis. Hand med rætsfindig flid var Dag og Nat tilstæde, Lod skaffe Steen og Kalk, og med en Hjærtens Glæde Udviiste, at hand var en hurtig Tilsyns-Mand, Saa heele Bygningen ved ham kom vel i Stand.“

Noget lignende gik det ved Præstegaarden og den daværende Rektorbolig. Raadhuset blev delvis ombygget 1738—40. Raadhuset var foruden til sin Bestemmelse brugeligt til mange Ting, bl. a. var det i paakommende Tilfælde Byens Teater, naar en omreisende Skuespiller dukkede op. Her er en Spilletilladelse fra dengang, udstedt af Borgmester Riis' Foresatte, Stiftsbefalingsmanden (Stiftamtmanden) i Ribe:

»Da Direktøren over de Skuespil, som ere blevne opførte i Haderslef og andre Steder, haver meldt sig hos mig, at det maatte være ham tilladt samme ligeledes i Kolding at opføre, saa i Betragtning af hans foreviste Attester, hvoraf ses, at han paa alle Steder med sine Folk sig sømmeligt og vel haver opført, saa kan den begærede Frihed i Kolding ogsaa tillades, naar han derfor noget vist til Byen betaler. Jeg forbliver

velædle og velvise Hr. Borgmesters
tjenstvillige Tjener

Ribe, 17. Sept. 1757.

G. F. Holstein.

Hr. Borgmester Riis i Kolding.

Hvad angaar Brand- og Vandvæsenet, da sørgede Riis først for, at der var Vand at slukke med. Paa Torvet blev der opført et Springvand med Tilløb fra Springvandet ved Slottet. Springvandet, der prydedes

af en forgyldt Træørn paa en Klippe, stod færdigt 1736 og blev staaende paa Torvet i et halvt hundrede Aar. Derefter ordnedes Brandvæsenet, og »Colding Byes Brand-Ordning« blev trykt 1737 hos Christoph. Vogel i Flensborg for 17 Rigsdaler. De 42 Poster i denne meget omsorgsfulde Brandordning er underskrevne af Riis i Forening med Raadmændene Martin Hansen Juhl og Baltzer Bahnsen.

Endelig er der Landevejene, der er istandsatte omkring 1740¹⁾ og Fattiggassen, hvis Vækst havde Riis' særlige Interesse.

Selvfølgelig fik Riis i sin lange Embedstid med en Mængde andre Sager at gøre. Der var dengang en særlig Byfoged, *Chr. Grundahl* (1741 forflyttet til Vejle), men i visse Tilfælde skulde Riis hjælpe ham med at vaage over Ordenen i Kolding. I 1723 havde Major Kneyl beklaget sig over Byens Værtshusholdere, der udtappede overflødig Øl og Brændevin til hans Dragoner til langt ud paa Natten. Byfogden skrev til Borgmester Riis, at Forordningen skulde nøje overholdes, og Riis maatte saa ved Bytjenerne give Byens 35 Skænkeværter et alvorligt Tilhold. Skøndt Borgmesteren ikke havde noget med Omegnen at gøre, var det dog ham, der 1727 fik Anmodning om at udmælde Synsmænd, der kunde besigtige de i Rytterdistriktet opførte kongelige Skoler, der var byggede af Entreprenørerne *Søren Sørensen* og *Goltfried Schuster*.

En kommunal Reform, som i 1726 indførtes i Byen efter Magistratens Ønske, var et Borgerraad paa 16 Mænd (»de eligerede Borgere«) der væsentligst havde til Opgave at støtte Magistraten ved Fordeling af Byens Byrder o. s. v.

¹⁾ En Stenpæl med Aarstallet 1740 er flyttet fra den gamle Landevej nord for Kolding og staar nu som Ledstolpe ved Haven til »Gøhlmanns Mølle«.

I paakommende Tilfælde kunde Borgmester Riis godt staa for Skud over for sine Overordnede, naar han vidste at have Retten paa sin Side. I 1748 var der i Ribe kommen en ny Stiftsbefalingsmand, *H. Skeel*. Bagerne i Kolding fik da den ny Stiftsbefalingsmand til at udstede et Forbud, der var i Strid med en Beslutning af hans Formand, og nu kom Bagerne med den nye Stiftsbefalingsmands Brev og ønskede det oplæst for Borgerskabet (det drejede sig om Eneret paa Grovbrødsbaging). Borgmesteren afviste Bagerne, der atter løb til Stiftsbefalingsmanden. Denne blev opbragt og skrev til Riis, at han havde vist »slet Conduit af en gammel Borgmester«, men Riis blev rolig ved sit og forklarede sig nærmere, og Skeels Svar var derpaa meget venligt, og tilsyneladende giver han saa Riis Ret.

Gennem Papirerne fra Riis' Tid faar man et stærkt Indtryk af en fast og retskaffen Ledelse af Byens Sager. Der er ligesom en Tanke gemt deri, at det var Riis, der sammen med de to Raadmænd sørgede for, at alle Byens gamle Papirer omhyggeligt blev afskrevne i »Kopibøger«, at intet vigtigt skulde gaa tabt. Saa-danne »Kopibøger« findes ikke blot i Raadstuearkivet, men i Bibliotekerne i København og flere Steder. En Afskrift blev for nogle Aar siden skænket til Musæet paa Koldinghus af en gammel Koldingenser (Dr. K. Carøe, København).

Den 28. Oktober 1758 ansøgte Jens Riis om Afsked fra Borgmesterembedet. Han vilde nu trække sig tilbage fra dette Embede og aflevere det i god Rigtighed, men ønskede at beholde Kontrollørembedet og Postmesterembedet og at faa t. Eks. Rang som Borgmester i København.

At ansøge om Rang eller »Karakter« ved Fratræ-

delse af et Embede, var dengang noget yderst almindeligt, og ingen tog Forargelse deraf. Hans Ansøgning bevilgedes 9. Marts 1759 og samtidig udnævntes han til Kommerceraad¹⁾. Faa Dage efter sin Afskedigelse mistede han sin Hustru. Hendes Lig nedsattes i Amtsforvalter Chr. Roeds aabne Begravelse i Kolding Kirke. Amtsforvalter Roed var gift med en Søster til Jens Riis' Kone. Kort efter hendes Død købte Kommerceraaden en ny Ejendom, nu østre Del af Ejendommen Nr. 10 paa Rendebanen. Her levede han sine sidste Dage, hvorom i det følgende.

Hans Junghans.

Familien *Junghans* skal ifl. Slægtstradition stamme fra saksisk Svejts. Familien kom her til Landet 1643, altsaa under Trediveaarskrigen. Ægteparret, der bragte Navnet til Danmark, skal være blevet malet af den bekendte Kunstner *Heinrich Dithmer* (død i København 1677).

Paa Bagsiden af de to udmærkede Kopier, der nu hænger i Frederiksborgmusæet, staar Aarstallet 1660 og paa Mandens staar der: »Jørgen Junghans kom 1643 her til Danmark med Kone Thale. De bragte 7 Sønner med sig, som blev Embedsmænd her i Riget samt i Norge. Han udnævntes 1661 til Provinsialforvalter over Tolden og Konsumtionen i Ribe Stift.«

Jørgen Junghans var bosat i Kolding²⁾, hvor i hvert

¹⁾ Kommerceraadtittlen (af *Commerce* c: Handel) gjorde Lykke i Byen. En Karl, der tjente Riis, fik snart Tittlen som Tilnavn, og dette Tilnavn arvedes af hans to Sønner, »den døde Snedker« og Klejnsmeden (»I skal Fanneme gør' 'et akkerat«). — Kommerceraadtittlen var forøvrigt *finere* »Karakter« end den, Riis søgte om. Efter Forordningen af 14/10 1746 rangerede den i 6. Klasse Nr. 7, medens Borgmestre i København dengang kun rangerede i 7. Klasse Nr. 9. Nu rangerer københavnske Borgmestre som bekendt i 3. Rangklasse Nr. 9. — ²⁾ Kolding Kirkebog oplyser: *Thale Malthisdatter*, Jørgen Junghansis, begravet 1671, 9. Febr., 47 Aar 6 Maaneder og 6 Dage. — *Jørgen Junghans*, kgl. Maj. Toldinspektør, begravet 1672, 9. Dec., 55 Aar 10 Uger.

Fald et af Børnene, Bagge Jørgensen Junghans, og sandsynligvis ogsaa Malte Jørgensen Junghans, var fødte; førstnævnte blev Hører i Aarhus og Præst i Aaby, Aarhus Stift (død 1717), sidstnævnte blev Rektor i Kolding, hvor han døde 1708. En tredje af de 7 Børn hed Hans Junghans og var Regimentskvartermester paa Fyn ved Prins Frederiks Regiment. Han blev 1695 paa Rørbæk viet til Proprietær Møllers Datter

Jørgen Junghans.

Thale Junghansis.

Marie Cathrine. Af dette Ægteskab har jeg fundet to Børn, Hans Chr. Junghans, Præst paa Manø (død 1750) og Chr. Fred. Junghans (f. 1699, d. 1752), Birkedommer over Hammer, Baarse, Jungshoved og Stensby Birke-ting i Vordingborg Amt. En Søn af ham var *Hans Junghans*, den Mand, her skal fortælles om.

Hans Junghans' Ansøgning om Borgmester Jens Riis' tre Embeder i Kolding er dateret Ledreborg 12. Februar 1759. Det hedder i Ansøgningen, at naar Borgmester-, Kontrollør- og Postmesterembederne i Kolding skulde adskilles, kan de ikke give nødtørftig Underholdning. Junghans oplyser om sig selv, at han fra sin Ungdom har været holdt til Pennen og Regn-

skabsforretninger, tjent 12 Aar ved et anseligt Jordegods i Lolland, Rudbjerggaard og Fritzholm, som i Størrelse overgik 1000 Tønder Hartkorn. Da Ejeren, Major Caspar Friederich von Bülow¹⁾ solgte disse Godser, tjente han i fire Aar Geheimeraad, Grev Joh. Ludv. Holstein, som fattede Naade for ham. Foruden saadan Kyndighed i Landvæsenet, har han lagt sig efter Jura og 1748 obteneret *Examen juridicum*. Han omtaler, at han har Hustru og fem smaa Børn²⁾.

Ansøgningen ledsages af to Anbefalinger. Den første er fra Major Bülow, dateret 12. November 1754, som nævner, at hans Forvalter ved Rudbjerggaard og Fritzholm i Lolland, Hans Junghans, har tjent ham i 12 Aar og i saadan Tjeneste ikke blot som tro og flittig Tjener, men »endog udi saadan Forvaltning ved berørte Godsers Forbedring i bemeldte Tid ladet see den Omhue, han har haft for det, der kunde være til dets Opkomst og min Velfærd at befordre, samt den Kundskab og særdeeles Gave, han besidder til et Jordegods at forestaae«, saa han anser det for sin Pligt at rekommandere ham paa det bedste.

Den anden Anbefaling er en Skrivelse fra Major Bülow, dateret København 7. Decbr. 1754, hvori han takker ham for den tro Tjeneste; han skal aldrig glemme »den Troeskab og dend Fliid, som han og hans salig Fader haver beviset i deris Administration.«

Endelig er Junghans' Ansøgning ledsaget af en Attest af 20. Marts 1748, underskrevet af Professorerne Scheidt, Kofod Ancher, Anchersen, Møllmann og Stampe, om at Administrateur ved Rudbjerggaard, Fritzholm og Bülowsøe Godser i Lolland den 12.

¹⁾ P. Rhode: Saml. t. Loll.-Falst. Hist. 335: »Han elskede mere Penge end Jordegods«. Han solgte til Grevinde Ide Margr. Knuth, Enke efter Greve A. C. Knuth. Sml. Biogr. Lex IX. 293. — ²⁾ Indlæg til Jyske Registre 1759 9/s, Nr. 70-71.

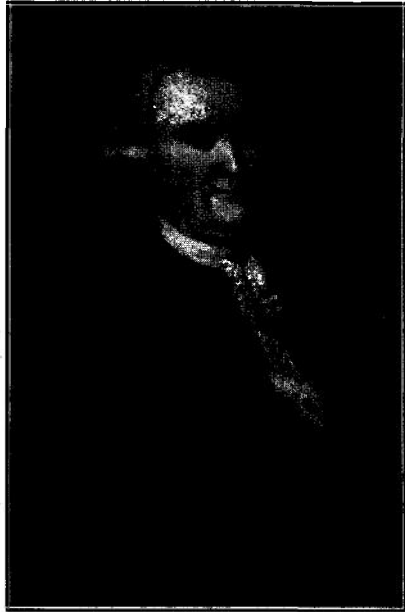
Marts sidstleden har sisteret sig til privat Eksamen for det juridiske Fakultet paa Københavns Universitet og i samme *Examine privato* vist sig »ey aldeeles u-kyndig i Naturens Lov, men temmelig øvet i den Danske Lov med tilhørende Forordninger og Rettergangsmaader, samt over et ham forelagt Thema saaledes lovlig forfattet et *specimen practicum* af Stævning, Indlæg og Dom, saa han af Facultetet eragtes beqvem til et Under-Dommer, Skriver eller Procurator Embede i Danmark.«¹⁾

Stiftamtmand Holstein i Ribe anbefalede Junghans til Embedet. Hans Fader har i mange Aar været Birkedommer ved Vordingborg Distrikt, og Hans Junghans selv er ham bekendt for at være »et habil Subjektum«, men saafremt han udnævnes til Borgmester, maa der forundes ham Expectance paa Kontrollør- og Postmestertjenesternes Nydelse ved Borgermester Riis' dødelige Afgang, uden hvilke det ikke var ham eller nogen muligt af Borgermesterembedet at subsistere. Kancelliets Indstilling er overensstemmende dermed, og Kongen bevilgede Indstillingen. I Henhold dertil udfærdigedes den 9. Marts 1759 Bestalling for Hans Junghans som *Borgmester* i Kolding i Jens Riis' Sted og Bestalling som *Postmester* i Kolding, naar nuværende Postmester frasiger sig Embedet eller afgaar ved Døden. Nogle Dage efter fik Junghans sukcederende Bestalling paa *Kontrollørtjenesten*.

Ganske kort efter, at Junghans var kommen til Kolding, var han ude efter ogsaa at blive *Byfoged*. Som allerede nævnt, var Chr. Grundahl flyttet til Vejle 1741, og hans Efterfølger blev Birkedommer *Hans*

¹⁾ Forordningen om, at Underdommere osv. skal have en juridisk Examen, udstedtes ^{10/2} 1736. Først ved Forordning af ^{26/1} 1821 blev »fuldstændig juridisk Examen« en Betingelse for at opnaa Dommerembede.

Panck, der hidtil havde plejet Retten i Koldinghus Birk. Birketinget holdtes derefter ikke længere paa Tinghuset i Viuf, men i Bytingsstuen paa Kolding Raadhus. Hans *Panck* handlede nu med Junghans om Byfogedembedet, idet han tilbød at ville afstaa dette for 100 Rigsdaler Kurant. Birke-dommerembedet vilde han beholde, ligeledes Retten til at oplade dette Embede til en Eftermand. Paa Stiftamtmand Holsteins Anbefaling og Kancelliets Indstilling bevilgedes denne Handel, og nu var Junghans altsaa ogsaa Byfoged og havde saaledes fire Embeder. Endnu var han langt fra tilfreds. Han ansøgte samme Aar om at maatte faa 40 Rdl. aarlig af Byens uvisse Indkomster (Sigt og Sagefald). Ogsaa dette bevilgedes, og i en halv Snes Aar maatte han lade sig nøje. *Panck* handlede videre 1762 og afstod Birke-dommerembedet til den ham adjungerede Hans Albrecht Gottlob *Sonnin* mod at beholde den faste aarlige Gage, 50 Rdl., og at faa 2 Læs Brændsel aarlig, saalænge han eller hans Kone levede.

Hans Junghans.

Sine store og gode Handlinger i sin Borgmestertid

fremstiller Junghans i sin Afskedsansøgning¹⁾ som Borgmester 22. Okt. 1783 saaledes:

1) »Kirkens Uhr og Klokke, der var i den allerstørste Uorden og Brøstfældighed, er 1761 sat i god Stand og indrettet med Kvarterslag saavel som 3 udvendige

Elisabeth Junghans f. Just.

Skiver paa Kirkens Taarn og en mindre do. i Kirken lige for Prædikestolen over Orgelet²⁾.

2) For Latinskole-disciplene, som havde deres Sæde i Kirkens Korog »omgikkes med megen uordentlighed under Prædike-Tjeneste«, har han anordnet, at saa snart Præsten gaar paa Prædikestolen, skal de forføje sig ned fra Koret og til Sæde paa de anviste Bænke, enhver efter sin Klasse, hvor de ha-

ves under Opsyn af den hele Menighed og kan agte Prædiken med bedre Andagt.

3) Da Varde latinske Skole blev nedlagt, har Kongen efter Reskript af 4. Marts 1740 henlagt til Kolding latinske Skole de faa Indkomster, som sammes Disciple derved havde, deriblandt Maren Graafods Legat. Nu ejede dette Legat nogle Enge. Lejemaalet af dem har han faaet forbedret.

¹⁾ J. Reg. 1783, Nr. 374—375. — ²⁾ Eliassen: »Kolding« S. 311.

4 og 5) Købet af Overmarken 1765 og en Gaard i Klostergade.

6) I 1776 er Byens Raadhus, der var overmaade forfaldent, »ziirlig repareret, alt uden mindste Byrde for Byen.«

7) Med stor Umage og Besværlighed og under naadig Assistance af Stiftsbefalingsmand Levetzau har han 1770 faaet den ugentlige Torvedag sat i bedre Skik end tilforn, da samme var ganske bortfalden.

8) Ved at erfare Manglen af »en bestandig og god Chirurgus«, indgik han 1770 med allerunderdanigst Forslag om, hvorledes dette kunde afhjælpes uden Byrde for den kgl. Kasse, hvilket skete ved Resolution af $14/1$ 1771.

9 og 10) Kolding Hede norden Byen og Brændkær Mark sønden Byen er udskiftet af Fællesgræsning med de tilstødende Byer.

11) »Til Byens Komarkshus er købt et anseligt Stykke Engjord af Beboerne i Bramdrup, som er underlagt dette Hus til stor Forbedring«.

12) »Saavel i Laasby som Østergade er anlagt to Broer over vanskelige og farlige Render, der ofte forarsagede Ulykker i de mørke Aftener«.

Endelig har Junghans været Medlem af adskillige gennem danske Kancelli og Rentekammeret nedsatte kgl. Kommissioner.

— — Enkelte af disse 12 Punkter er saa interessante, at de vel er en nærmere Undersøgelse værd.

Maren Graafods Legat, stiftet 1684, bestod af 2 Enge ved Varde, »9 Dagslet«. Af Indtægten skulde Latinskolen have $\frac{2}{3}$ og Varde Kirke $\frac{1}{3}$ til Vedligeholdelse af Maren Graafods Grav og Lys til en Lysekroner. Indtil Junghans' Tid var Indtægten af begge Enge 10 Slettedaler, hvoraf Skolen i Kolding altsaa fik $\frac{2}{3} = 4$ Rdl. 4 Mark 5 Skilling. Derefter fik den hele 28 Rigs-

daler. Da Kolding lærde Skole nedlagdes ved Lov af $10/4$ 1855, gik Indtægten af Maren Graafods Legat herfra til Ribe Katedralskole tillige med flere andre Legater, deriblandt fire Legater, stiftede udtrykkelig til *Kolding Skole!*

Købet af *Overmarken* eller *Ladegaardsmarken* ved Auktionen paa Koldinghus 1765 er sikkert en af de betydeligste Begivenheder i Junghans' Borgmestertid. Marken kostede 5050 Rigsdaler, hvoraf Halvdelen stod fast til Kongens Kasse. Den anden Halvdel laante Byen af »Helts og Pelts Legat«, og den forrentedes dertil. »Men«, skriver Junghans, »denne Byrde er til Verdens Ende bleven ophævet i Aaret 1775, da man ved god Husholdning for Byen haver udbetalt denne Kapital uden dertil at ligne en Skilling paa nogen Mand¹⁾. Betalingen skaffedes dels ved Overskudet fra Marken, da den første Gang blev besaaet med Korn, dels ved at man i de første Husarers Indkvarteringstid købte en Gaard for et Laan af de fattiges Midler og heri traf saadan Indretning, at Regimentsfeltskær og alle Eskadronsfeltskærere, Sygestuen m. m. kunde rummes deri, hvorfor Betaling blev hævet i Hjælpeskat fra Aalborg og flere Købstæder, som dengang ikke havde Indkvartering. Denne Gaard er endnu (1783) til stor Tjeneste for Byen, da den nu bruges til at indtage de mange Transportrekrutter, som ankommer.«

I en Indberetning af 18. Okt. 1769 klagede Junghans over, at Bønderne ikke holdt sig Bestemmelserne om den ugentlige *Torvedag* efterrettelig. Det var fastsat 1740, at Tirsdag skulde være *Torvedag* i Kolding, og Bønderne skulde indfinde sig indtil Kl. 11 Form. for at sælge deres Produkter. Først efter endt *Torve-*

¹⁾ Sml. Raadstueprotokol $2/4$ 1775. Fra Maj d. A. nedsattes ogsaa Græspengene paa *Nørremarken*.

dag maatte de sælge til de handlende. Der blev derefter rundt omkring i Sognene ved Kirkestævne indskærpet, at Torvedagen skulde overholdes. Ogsaa for Fredericias og Vejles Vedkommende blev Torvedagsbestemmelserne indskærpede, thi, sagde Junghans, overholder Bønderne dem ikke i de andre Byer, saa gør de det heller ikke her.

Det var ikke noget uvigtigt Spørgsmaal at faa »en god Chirurgus« til Kolding. Junghans skriver derom til Stiftamtmanden: »I 1759, da jeg kom til Embedet, var her allernaadigst beskikket Chirurgus *Floch*¹⁾, som derefter til Horsens blev forflyttet, da han paa Grund af Byens Fattigdom ikke kunde leve. Efter ham kom en anden, navnlig *Fertig*, som ikke heller fandt Mulighed i at leve her og derefter efter Ansøgning blev forflyttet til Slagelse. Siden har ingen villet melde sig til Trods for, at Vakancen offentlig i Aviserne er bleven bekendtgjort, hvorover mange Mennesker, baade unge og gamle, forkortes i deres Levetid, som det sidst afvigte Aar gav kendelig Prøve paa, da der bortdøde en stor Mængde af hidsig Feber²⁾ og andre Sygdomme. Ligesom denne Mangel haves for Byen, haves den og for Amtet, og det herværende gode Apotek svækkes saa yderlig, at det tilsidst maa ganske undergaa. Byen, hvis Fattigdom paa nogle Aar er højlig tiltagen³⁾, formaar ingenlunde at lønne og underholde en god Chirurgus, langt mindre tillige en god Medikus«. Junghans foreslaar, at der af hver Tønde Hartkorn i Amtet (ca. 10,000 Tønder Hartkorn) svares 3 Skilling til en Chirurgus, der saa gratis i Byen og Amtet skal

¹⁾ Alexander Heinr. Floch, beskikkedes ^{30/11} 1759 at være alene Chirurgus og Bartskeer i Kolding. — ²⁾ Kopibog 1767—74, Fol. 145: Man har ladet Sygdommen undersøge af Regimentsfeltskær Hollin, der forsikrede, at deriblandt fandtes hidsig Feber. ^{24/12} 1768. — ³⁾ Samme Kopibog Fol. 96 f. omtaler mange forladte, tillukte Huse og Gaarde, som ikke udi disse Tider kan finde Liebhave. — Byens Folketal var i 1769: 1396.

forrette alle Synsforretninger og Obduktioner. Af Byens Kasse skulde Chirurgus aarlig have 20 Rigsdaler og for de syge i St. Jørgens Hospital 10 Rigsdaler. Et kgl. Reskript af $14/1$ 1771 beskikkede derefter Regimentsfeltskær ved jyske Dragonregiment *Martin Sørensen* til Amts- og Stadschirurgus i Kolding. Hans Løn fastsattes saaledes: 100 Rigsdaler af Amtet (1 Sk. af hver Td. Hartkorn), 60 Rdl. af Proprietærer og andre udenfor Bondestanden og 40 Rigsdaler fra Byen (20 Rdl. af Byens og 20 af Hospitalets Kasse). De fattige skulde han betjene gratis.

Punkterne 9 og 10 paa Junghans' Liste drejer sig om *Kolding Hede* og om *Brændkær Mark*. Kolding Hede fik han 1771 udskiftet af Fællesskabet med Landsbyerne Raadvad, Harte og Bramdrup. I 1775 og 1776 søgte han at faa Brændkær Mark (400 Tdr. Udsæd) udskiftet mellem 31 Lodsejere, saaledes at enhver Markjord, som laa adskilt paa 18 Steder i Marken, kunde samles paa et Sted. Han fortæller, at dette fandt Modstand hos nogle faa kortsynede og maatte derfor overlades til Tiden (udført 1790). Disse faa kortsynede var først og fremmest den gamle Kommerceraad Jens Riis. Junghans var yderst opbragt og skrev bl. a. til Stiftamtmanden, at Jens Riis' Indsigelse vist skyldtes Svaghed og manglende Indsigt »tillige med Misundelse over, at han i sin Borgmestertid ikke havde kunnet opnaa sligt«. Selve Udskiftningen blev saa foreløbig opsat, men Magistraten vandt dog dette, at Brændkær Mark kom ud af Fællesgræsningen med Vonsild, Dalby og Tved »og nu giver god Græsning fra Efterhøst til Mortensdag, medens den tidligere i Fælles var fortæret paa tre Dage. Marken forbedres ogsaa ved Gødningen kendeligt«.

Det er unødvendigt at føje flere Oplysninger til

Junghans' 12 Punkter. Kun skal det nævnes, at Junghans indførte Dyrkning af *Kløver*¹⁾. Nogen ubetinget Tilhænger af Borgerskabets Deltagelse i Bystyret har han ikke været. Indførelsen af *de eligerede Borgere* 1726 er allerede omtalt foran. I 1766 arbejdede Junghans paa at faa Antallet paa disse 16 Mænd nedsat. Han skriver til Stiftamtmanden: »Blandt de 16 er nu nogle saa gamle og ukyndige, at deres Nærværelse ikke medfører andet end blot deres Person. Andre finder Behagelighed derudi ved Sammenkomst i Forening paa Raadstuen at kives og strides, hvorover der er de af disse Mænd, der sjældent eller aldrig kommer, nemlig Peder Halvorsen og Hans Hansen. Der indfinder sig ikke mere end 6—7—8«. Junghans ønskede at udtage de 8 bedste blandt de 16 og saa slippe for Resten, men det fik han ikke Lov til; Stiftamtmanden ønskede 1767 ¹³/₁, at foreløbig skulde det blive ved den trufne Ordning.

Det er antydnet, at der ikke sjældent har været alvorlige Brydninger mellem Junghans og den gamle Kommerceraad. Det var ikke blot om Brændkær Mark, men om mange andre Sager. Jens Riis levede stadig, og Junghans ventede forgæves at blive hans Efterfølger som Postmester. Men i Mellemtiden var han bleven *Herredsfoged*. I 1770 døde Birkedommer Sonnin. Birket ophævedes nu og deltes i to Embeder. Elbo, Holmans og Brusk Herred tilfaldt Retsbetjentene i Fredericia, medens Anst, Jerlev og Slaugs Herred tilfaldt Junghans (Bestalling ³⁰/₁₁ 1770). Aaret efter fik han desuden 5 Sogne fra Herredstinget i Fredericia (Bramdrup, Harte, Almind, Starup og Nebel). Kort efter (1774 ²¹/₁₀) blev han virkelig Kancelliraad.

¹⁾ Anmodning til Hans de Hoffman om Kløverfrø. Langebeks Excerpter 54, Kvart. D. kgl. Bibliotek.

Til Trods for det voksende Antal Embeder tænkte han sig dog Muligheden af snart at dø. I 1770 fik han kgl. Bevilling for sig og Hustru til, at den længstlevende maatte hensidde i uskiftet Bo. — Sidst i 1770erne lod han sig og Hustru male. Hans Hustrus Maleri er mærket med Aarstallet 1778. En Del Aar senere (1793) lod han forfærdige et stort Familiebillede a la Silhouette, udført i Gouachefarver¹⁾ af en Kunstner Rohtermundt. Billedet ejes af Fru *Signe Krause*, Hermansgave pr. Dianalund Station, en Datter-Sønndatter af Borgmester Junghans. Fra Fru Krause, der altid har vist varm Interesse for sin Slægt, har jeg forskellige Oplysninger og alle Billederne.

Det her omtalte Gouachemaleri fremstiller Ægteparret Junghans og alle deres Efterkommere. Midt i »Stuen« staar Borgmesteren og hans Frue, han med sin trekantede Hat og sin Stok, Fruen med Vifte. Ved deres Fødder — dette kan ikke ses af det her stærkt formindskede Billede — staar Ægteparrets Alder, hans 67, hendes 62 Aar. Paa de tre Vægge hænger Silhouetter af de 16 Børn og af fire af Svigersønnerne.

Øverste Række fra venstre til højre:

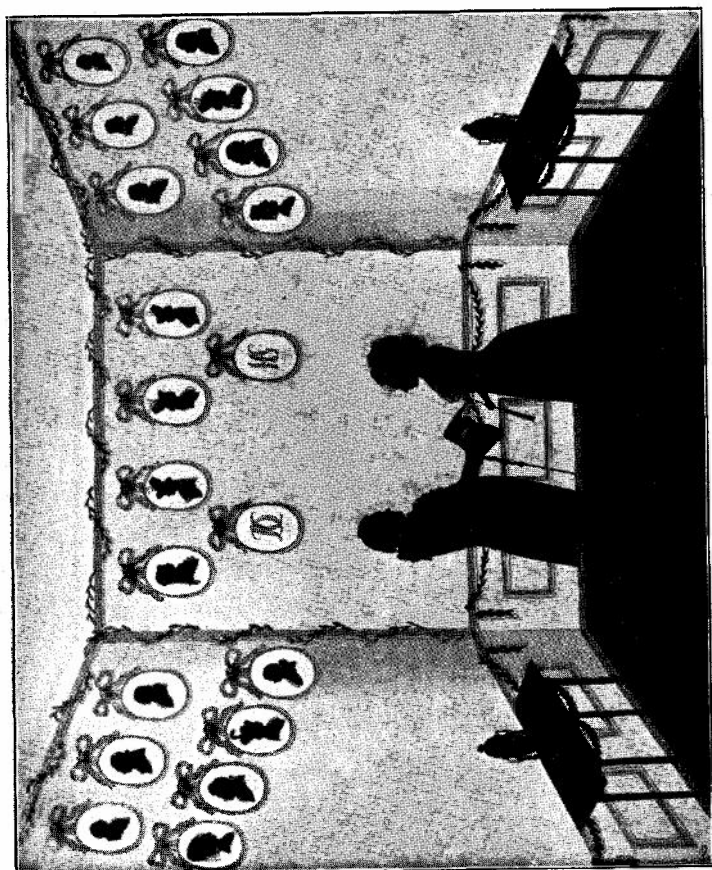
1. *Christian Friderich* f. 1753, d. ²⁰/₇ 1810 som Kommerceraad. Enken *Dorthea Christine* f. Glørfeldt, d. 1845, 62 Aar.
2. *Caspar Friderich* f. ¹/₇ 1756. En Tid Hører ved Latin-skolen i Kolding, senere Præst for Anst og Gesten.
3. *Johan Ludvig*, f. ²³/₂ 1758, d. ¹⁶/₆ 1816. Begravet paa Løjt Kirkegaard ved Aabenraa. Gift ¹¹/₆ 1806 med *Dorthea Sophie Chemnitz*. Enken boede i St. Margarethen i Ditmarsken. Sønnen *Hans*, f. 1810, døde som dansk Oberst 1888. Han skænkede forskellige Slægtsmalerier, deriblandt Billederne her Side 189, 192 og 193, til Frederiksborgmuseet.

¹⁾ En Art Dækfarvemaleri, hvor Farverne tilberedes paa en særlig Maade.

4. *Elisabeth Johanne* f. $\frac{8}{1}$ 1762. Gift $\frac{19}{4}$ 1797 m. Borger i Kolding Hans Dahl. Ved Skiftet 1819 var hun Enke. Ingen Børn.
5. *Marie Margrete* f. $\frac{9}{2}$ 1765, død $\frac{20}{4}$ 1801 som ugift.
6. *Dorthea Cathrine* f. $\frac{20}{8}$ 1766, gift $\frac{19}{8}$ 1802 med davær. Hører ved Kolding Latinskole Jens Jørgensen, senere Degn til Rødding og Skrave i Tørninglen, begravet paa Rødding Kirkegaard. En nulevende Efterkommer (Sønedatter) er ovennævnte Fru Signe Krause f. Jørgensen.
7. *Anne Margrethe*, f. $\frac{11}{8}$ 1767. Blev $\frac{21}{8}$ 1820 gift med den 24 aarige (!) Barber og Chirurg i Kolding Gotthard Lebrecht Krause. Hun døde i Foraaret 1848 og blev begravet ved Siden af sin Fader.
8. *Tønnes Just*, f. $\frac{21}{7}$ 1759. *Exam. juris*. Gift $\frac{7}{7}$ 1802 med Madame Anne Cathrine Stegmann f. Chemnitz. Hun døde $\frac{1}{8}$ 1806. Han blev umyndiggjort som sindssvag $\frac{12}{11}$ 1808 og døde $\frac{2}{8}$ 1837 i Frederiksværk.
9. *Georg Friderich*, f. $\frac{20}{11}$ 1760. Prokurator. Blev sindssvag. Omtales ikke ved Skiftet 1819 og maa derfor antages død forinden.
10. *Johan Peter Piper*, døbt $\frac{29}{8}$ 1772. Omtales ikke ved Skiftet 1819, idet han da allerede var død. Det vides, at han er begravet i Kolding.

Nederste Række:

1. *Sophia Dorothea*, f. $\frac{9}{8}$ 1751, gift $\frac{21}{4}$ 1775 med 2. Major Johs. Samuel Zoch (d. i Husum $\frac{14}{8}$ 1807). Hun boede som Enke i Husum. Ingen Børn.
3. *Johanna Catharina* f. 1752, gift $\frac{16}{8}$ 1780 med 4. Mr. Christen Woydemann i Kolding. Hun døde $\frac{9}{1}$ 1814, og ved Skiftet var ogsaa Chr. Woydemann død, men der var Børnene Jens Peter (Fuldmægtig ved Postkontoret i Ribe), Elisabeth, Anne Margrete Bredal og Jane Petrine.
5. Navnetræk D. C. (Dorthea Cathrine eller maaske Dorthea Charlotte) født og død 1755.
6. Navnetræk H. S.(!) = Hedvig Charlotte, f. $\frac{18}{8}$ 1769, begravet $\frac{11}{4}$ 1770.
7. *Mette Marie* f. $\frac{9}{8}$ 1763, gift $\frac{16}{8}$ 1786 med 8. Pastor Chr. Warming til Egtved og Ødsted. Flere Børn.
9. *Hedvig Charlotte*, f. $\frac{20}{1}$ 1771, gift $\frac{7}{1}$ 1791 med 10. Premierløjtnant, senere Oberst Jørgen Gløersen.

Hans Junghans med Familie (Gouachemaleri ved Rohtermund).

Gouachemaleriet er velbevaret. Væggene paa Billedet har en smuk, lilla Tone, Panelerne samt Rammerne og Sløjferne paa de smaa Billeder er forgyldte og Guirlanderne grønne. En stor fotografisk Kopi af Billedet er af Fru Krause skænket til Musæet paa Koldinghus.

I 1779 endelig opnaaede Junghans det eftertragtede *Postmesterembede*. Jens Riis døde nemlig i sit Hjem paa Rendebanen 12. August 1779 om Aftenen Kl. 9¹⁾. Kl. 10 kom Magistraten og Byfogden og forseglede alt i Huset, til stor Forfærdelse for Jens Riis' Husholderske, Præsteenken Madam H. Bøgvad, og Postfuldmægtigen, Monsieur Christen Zachariesen. Nu havde den gamle Kommerceraad bestemt, at Boet skulde behandles af Zachariesen og Borgeren Jonas Wissing, og de fraværende to Arvinger havde givet dette skriftligt tilkende. Forseglingen skete »for at sikre den kgl. Postkasse«. Der blev givet Underretning herom til Arvingerne, Kommerceraadens Søn, Præsten *Jørgen Fred. Riis* i Daler ved Tønder, og hans Datter, Enken, Etatsraadinde *C. A. Lowson*. Sidstnævnte var ikke sen med at henvende sig til Generalpostamtet, der øjeblikkelig gav Ordre til at hæve Forseglingen. Seglene blev saa taget bort, og Jonas Wissing og Zachariesen fik udleveret afdødes »ej ubekendte smaa Nøgler«. I Riis' Gemmer fandtes i tre Eksemplarer Gavebrevet til Byens Fattige paa Riis' Toft.

En lille Del af Indtægterne fra Toften skal aarlig anvendes til Vedligeholdelse af Jens Riis' Forældres Grav paa Givskud Kirkegaard²⁾.

Jens Riis selv hviler i den aabne Begravelse i Kolding Kirke.

¹⁾ Han havde længe været forberedt, og hans Ligklæder laa færdige i Dragkisten — ²⁾ Sml. Eliassen: Kolding, Side 356 og 544 f.

Skamstøtten paa Kolding Torv.

Som et lille Livsbillede fra Junghans' Borgmestertid bør Striden om »den *spectaculeuse* Støtte« eller »Skamstøtten« paa Kolding Torv ikke glemmes.

Magistraten havde som bekendt at gøre med Stiftamtmanden i Ribe og sjældent eller aldrig med Amtmanden over Koldinghus Amt, der boede paa Koldinghus og under den Begivenhed, her skal berettes om, hed *L. W. Bülow*. Engang imellem vikarierede han for Stiftamtmanden i Ribe, saaledes i 1766, da han efter Frederik V's Død¹⁾ paa Stiftamtmandens Vegne modtog de Kolding Embedsmænds Troskabsed.

Tidlig paa Foraaret 1768 havde man fanget en »Amtstyv«, der blev dømt til at miste sin Hud ved Kagstrygning. Nu havde man siden Birketingets Flytning til Kolding været vant til at lade slige Eksekutioner foregaa ved Byens Kag paa Torvet, men denne var pludselig forsvunden. Amtmanden paa Koldinghus skrev til Magistraten, om der maatte blive rejst en Pæl til Kagstrygningen, og Magistraten svarede, at den gamle Pæl var taget bort, da den var raadden og truede med at falde ned. Man vilde i paakommende Tilfælde midlertidigt rejse en ny Pæl, men med saa kort Varsel, som her fordredes for Amtstyvens Vedkommende, kunde det ikke lade sig gøre. Nu blev Amtmanden vred og bad sin Skriver sætte en Pæl paa Torvet, og en Pæl kom der, men hvilken Forhaanelse mod Byen: Pælen var et Bøgetræ, hvis Grene var afhugget paa den ene Side, nemlig der, hvor Synderen skulde piskes, medens alle Grenene

¹⁾ Et lille Træk fra dette Dødsfald: I Reskriptet af 20. Jan. 1766 om Landesorg befaledes det, at Altertavle, Prædikestol og Orgelværk skulde klædes med sort Baj (groft, uldent Tøj). — Der skulde i Kolding bruges 200 Alen. Under Paaskud, at man ikke kunde faa saa meget fra danske Fabrikker, fik man Lov til at leje Tøjet i Haderslev. 13 Juni maatte det tages af Orgelet og 4. Okt. af Altertavle og Prædikestol.

sad paa den anden Side og ligesom haanende pegede over mod Raadhuset.

Der var stor Opstandelse over Skamstøtten. Magistraten, altsaa Junghans og de to Raadmænd, udtog fire af de 16 eligerede Borgere til straks efter Eksekutionen, der skulde finde Sted samme Dag, at syne Pælen og afgive deres Skøn om den samt forhøre, hvem der havde ladet den sætte og om det udtrykkeligt var befalet, at Støtten skulde være som den var.

De fire Mænds Erklæring lyder paa, at Pælen var et Bøgetræ, »utilhugget og uslindet samt af saadan Vanskabning, der ikke kunde formodes destineret at sættes paa et offentligt Sted, hvor Garnisonens Parade daglig sker, og Borgerskabet med Borgmester og Folk samles, uden at medføre Foragt for Byen, thi paa den ene Side er de forhenværende Grene afhugget, medens den anden Side, som vender til Raadstuen og Vagten, for det første har »en opstaaende Spids eller Splind paa 3 Kvarter, derfra en Gren paa $\frac{2}{3}$ Kvarter, et Kvarter igen derfra en Gren af over en Alens Længde og paa en Alens Distance derfra 2 Grene, den ene længere end den anden. Risene sidder i den paaslagne Ring opbundne, saa det ligesom tegner til, at Støtten skal staa til Minde for at opvække fleres begærlige Syn og søge deres Lyst i at se en saa foragtelig Støtte«.

Borgere og Tømmermænd Jens Pedersen, Peder Madsen og Hans Deygaard tilstaa at have sat Støtten efter Amtmandens Fuldmægtig Mons. Medens Ordre, som med en Latter befalede dem at lade Grenene sidde paa den ene Side. Uagtet den første Ordre havde Tømmerne Øksen paa Grenene og vilde have hugget dem af, mens Mons. Meden atter befalede dem at lade

dem sidde og vende den ligeste Side til Madam Hvass' Gaard og Grenene til Raadhuset og Vagten.

De 4 Synsmænd beder paa Byens Vegne om, at Støtten bliver borttaget, da man »af udenbys Folk har hørt altfor utaalelige Talemaader desangaaende.«

Nu skriver Magistraten til Amtmanden paa Koldinghus, der jo plejer at være »en retsindig, naadig, mild Herre«. De beder om at faa den vansirlige Støtte borttaget. Der skal nok komme en *Ad interim*-Støtte i Stedet.

Amtmand Bülow svarer, at han synes, det er rime- ligt, at Pælen staar der, siden de ikke selv vil sætte en Pæl, men »dersom det ikke desto mindre kan kon- tribuere noget til deres Fornøjelse«, maa de godt bort- tage Pælen, naar han kun forsikres om, at Kagen vor- der sat i forrige Stand, saaledes at Amtet kan være fri for ny Bekostninger.

Nu indgaar Magistraten med Andragende af 20. April til den »Stormægtigste, allernaadigste Arve Konge og Herre« og beder om, at Amts-Eksektioner herefter maa foregaa paa Amtets Grund, som støder til Byen.

Der var lige i disse Dage kommen en ny Stiftamt- mand, *T. v. Levetzau* — Byen maatte stille med Bor- gervogne til at befordre hans Gods til Ribe — og den nye Mand var lidt desorienteret i Begyndelsen. An- dragendet til Kongen, der endog synes at være led- saget af Tegning af Skamstøtten¹⁾, blev foreløbig hos ham, medens han rettede en Forespørgsel til Kolding Magistrat om, hvor Amtet hidtil har haft sine Ekseku- tionssteder paa Landet.

Magistraten svarede, at der havde været saadanne ved Bramdrup, Bjært og flere Steder, men siden Birke- tinget blev tilladt at holdes paa Kolding Bytingsstue,

¹⁾ Tegningen har desværre ikke kunnet findes.

var de forefaldne Eksekutioner af Kagstrygning blevne forrettede ved Byens Kag »med Tilladelse af vores Formand og os udi Embedet«. Der skal nok blive opført en anden Kag, men da Torvet kun er lille og der i Forvejen er et Springvand derpaa, har man tænkt at rejse en Pæl ved hver forefaldende Eksekution og derefter tage den bort igen. — Stiftamtmanden har sikkert i Mellemtiden faaet Sagen refereret fra Amtmand Bülow, og derpaa faldt hans Kendelse som følger:

Ædle og velvise Hr. Borgmester og Raadmænd.

Paa Deres Skrivelse til mig af 6. hujus meldes i Gensvar, at da jeg eragter, at en Justitspæl i en Købstad til Afskræk for ildesindede Mennesker bør bestandig staa opsat og vedligeholdes, sammes Bekostning for een Gang heller ikke kan være saa stor, som naar den for enhver Eksekution, som derved skulde forrettes, hver Gang blev opsat og igen nedtaget, hvilket og vil foraarsage, at saadan Pæl desto snarere forraadnede, og da Torvet i Kolding ikke er saa lidet, det i mange Kødstæder, hvor der er Justitspæl opsat, jo er langt mindre, saa vil Deres Velvisheder ifl. min Skrivelse til Dem af 29. passato uden Ophold foranstalte en Justitspæl opsat og herefter vedligeholdt. Jeg forbliver

Deres Velvisheders tjenstvillige Tjener

Ribe, 13. August 1768.

T. Levetzau.

Til Magistraten i Kolding.

Junghans' sidste Aar.

Forholdsvis tidlig nedlagde Hans Junghans Borgmesterembedet. Han indgav sin Afskedsansøgning 7. Maj 1783. Han omtaler, at han i sit 33 Aars Ægteskab endnu har 14 levende Børn og Hustru. Han

ansøger om, at hans Eftermand maa betale ham 100 Rigsdaler aarlig og eventuelt hans Enke 40 Rdl. aarlig. Han vil saa ogsaa nedlægge Byfogedembedet, da en Mand ikke kan have Levebrød af de smaa Indkomster, der er tillagt Borgmesterembedet, men hvis han faar begge Embeder vil han meget vel være i Stand til at betale den omhandlede Pension. Herredsfogedembedet vil han saa kunde tiltræde efter Junghans' Død. Ved Afskedsansøgningen har han vedføjet de forhen omtalte 12 Punkter.

Raadmændene i Kolding skriver til Stiftamtmand *Urne* i Ribe om Junghans, at »hand med os har været u-trættelig for Magistratsejendoms Bestridelse.« De anbefaler hans Andragende i enhver Henseende. De faste Indkomster af Borgmester- og Byfogedembedet har været ikke meget over 120 Rdl. aarlig, medens de uvisse Indkomster anslaaes til 4—500 Rdl. aarlig. Om Junghans' Formues Størrelse veed de intet, men de veed, at han har sin Hovedgaard, Indbo og en halv Markjord paa Byens Søndermark offentlig ubehæftet, og at han ejer Anst og Gesten Kirker, dog ikke uden Gæld, og altsaa kan hans Formue dog ikke siges meget til 11 uforsørgede af 14 levende Børn.

Stiftamtmanden i Ribe, *Urne*, vil ikke anbefale ham til den ansøgte Pension, da han holdes for og er bekendt som en formuende Mand, tilmed da Borgmester- og Byfogedembedernes Indkomster er for ringe til at paahæftes nogen aarlig Byrde. Og da han desuden agter at beholde Herredsfogedembedet, har han saa meget mindre Grund til at anbefale Ansøgningen.

Junghans har en Svoger, Kancelliraad *Kr. Knudsen*, Arkivar i det danske Kancelli († 1813). Han anbefaler Junghans' Andragende om Pensionen og Enkepensionen. Hvis der ikke bevilges Pension til ham

vil han (Junghans) føle sig meget soulageret (c: lindret, trøstet) ved at blive benaadet med Karakter af virkelig Justitsraad med gratis Bestalling. Den 22. Okt. 1783 forelaa der Bevilling for Junghans til udi Naade at være entlediget (uden Pension) og samtidig forelaa hans Bestalling som virkelig Justitsraad.

Endnu nogen Tid vedblev han at fungere, thi hans Eftermand, Prokurator *H. J. Bang* ved Hof- og Stadsretten, udnævntes først det følgende Aar. I Raadstueprotokollen læses for Torsdag 19. Febr. 1784, at Hr. Junghans holdt »en kort Afskeds- og Fratrædelsestale, hvorudi han allerunderdanigst takkede hans kgl. Majestæt og det ganske højkongelige Arvehus, underdanigst Stiftets høje Øvrighed, ærbødig, skyldig og forbindlig sine Kolleger, de Herrer Raadmænd ligesom og de eligerede Borgere og endelig det højtærede og højtagede hele Borgerskab samt sluttelig lykønskede sin respektive Sukcessor, velædle og velvise Hr. Borgmester og Byfoged Bang, da han derpaa submitterede sig fra dette i 25 Aar betjente Embedssted.«

Det nævnes ovenfor, at han tidligere havde været Medlem af flere Kommissioner. Dette blev han ogsaa efter sin Embedsfratrædelse som Borgmester. Saaledes var han og Borgmester Bang Kommissarier 1788—93 i en Sag mellem Engelsholms Bønder og deres Husbond, Justitsraad *Tønder* om formentlige Fornærmelser ved Hoveriet.

Endnu havde han jo tre Embeder. Toldkontrollør-embedet nedlagde han 1791, Herredsfogedembedet 1797¹⁾, Embedet som Postmester ved Pakkeposten fra 1802 og endelig Embedet som Postmester ved Brevposten 1809. I Aaret 1800 stiftede han og hans Hustru

¹⁾ Dette Embede overdroges til *Hans Diechmann* (Borgmester i Kolding fra 1795) mod 320 Rigsdaler aarlig Pension til Junghans.

(Elisabeth, født Just, fra Fritzholm paa Lolland) et Legat paa 200 Rdl. til 2 fattige Borgerenker i Kolding. Gavebrevet fik kongelig Konfirmation 20. Maj 1800.

Døden begyndte at holde sit Indtog i hans talrige Familie. Den 14. Nov. 1804 døde hans Hustru. Hun blev begravet 24. Nov. i Kolding Kirkes Vaabenhus, og der er i dettes søndre Mur opsat en Marmortavle over hende. Til Begravelsen er skænket en Markjord, og Begravelsesdagen skænkede han et Par Vokslys til Kirken. Af andre Sorger, han havde i sin høje Alder, var det den tungeste for ham at se, at to Sønner, Prokurator *Georg Fred. Junghans*, der opholdt sig i Kolding fra 1797, og Forligsmægler i Kolding, *exam. jur. Tønnes Just Junghans*, begge mistede Forstanden. Om førstnævnte af Sønnerne hedder det fra Magistraten 1806, at han har løbet om her i Byens Gader uden Bukser og med en Bajonet i Haanden, slaaet forskellige Folk, knust Vinduesruder og sat Byens Folk i stor Skræk. Tønnes Just var en Tid i Daarekisten ved Ribe Hospital. Hans Sygdom stemte hans Fader til megen Kummer.

Det er ikke saa underligt, at der om en Mand, der er død for henved 100 Aar siden, ikke længere lever ret megen Tradition. Der fortælles om Junghans — han boede i Ejendommen Nr. 12¹⁾ paa Rendebanen (Aagaards Ejendom) — at han undertiden gjorde »kort Proces«. Var der en Trætte mellem to Personer, saa hørte han dem begge omhyggeligt, først den ene, saa den anden, og undertiden afgjorde han saa Sagen paa staaende Fod med et Par kraftige Lussinger. I andre Tilfælde skal tre Ridepiske, en svær, en mellemsvær og en let, have spillet en Rolle²⁾. Traditionsefterret-

¹⁾ Junghans købte Ejendommen 1760 for 800 Rdl. I 1837 blev den solgt til D. Chr. J. Pontoppidan *Aagaard* og har siden været i Familien — ²⁾ Meddelt af Graver Chr. V. A. Simonsen.

ninger fra saa fjærn en Tid maa selvfølgelig tages med stærkt Forbehold. Utænkeligt er det dog langtfra, at Hans Junghans kan have afgjort en eller anden Trætte paa denne priselig korte, men ikke fuldt juridiske Maade. Forholdet mellem Menigmand og Øvrighed var vidt forskelligt fra nu. Borgmester Estrup (1820—47) sagde »Du« til mange af Borgerne og kaldte dem ved Fornavn. Det vilde nu falde noget underligt.

Trods Sorgerne synes Hans Junghans med en Følelse af Triumf at have oplevet Aaret 1809, da han i 50 Aar havde været kgl. Embedsmand. Dette Aar fandt man nemlig i Berl. Tid. følgende:

Avertissement.

Da det er en Sieldenhed, saa undlader jeg ikke at bekiendtgjøre for mine Slægt og Venner, nu jeg haver fuldendet mit 83de Aar, endog med den allerdybeste Taknemmelighed til Gud og Kongen, at jeg har havt den Naade og Lykke allerunderdanigst at fiene Hans kongelige Majestæt i 50 Aar, udi Justits- og flere Embeder ved Told- og Postvæsenet heri Colding, hvor og min Oldefader Jørgen Junghans i følge høilovlig Jhukommelse Høisalig Kong Friderich den 3dies allernaadigste Bestalling af 1ste Januari 1661 haver havt Embede som Provincial-forvalter over Tolden og Consumtionen i Ribe Stift, der ligeledes haver boet, levet og død i denne Hans Majestæts Kjøbstad.

Colding, den 3die April 1809.

Hans Junghans,
virkelig Justitsraad.

Den 13. Maj 1818 afgik Hans Junghans ved Døden i sin Gaard paa Rendebanen, 93 Aar gl. Sin Grav paa Kolding nye Kirkegaard i »første Klasses eller fornem Jord« havde han allerede købt 1808 og betalt med 6 Rdl. 4 Mk. I denne Grav stedtes han til Hvile 22. Maj 1818.¹⁾

Den 1. Juni paabegyndtes i Gaarden paa Rendebanen en Aabnings- og Registreringsforretning, begæret 23. Maj af den ældste Søn, Sognepræst C. F. Junghans i Gamst. Med Registreringen som Vejleder kaster vi et Blik ind

¹⁾ Digt af Datteren A. M. J. i Ribe Stiftst. 26/5 1818.

i de gamle Stuer. Her i *Sovekamret* lukkede han sine Øjne. Et Topsengested med Omhæng staar i Værelset. Thebordet og Lænestolen med den blaa Hynde kunde tyde paa, at den gamle tilsidst næsten altid opholdt sig herinde. Paa Væggen hænger nogle Malerier, et »Stenschilderi« og et Barometer, og ved Sengen staar et Spanskrør. I Skabet med de 10 Skuffer findes hans og hans Frues Gulduhre, begge med 3 Kasser. Her ligger Sølvtøjet nedpakket, lige fra Kander og Lysestager til Biskopske, Snustobaksdaase og Knæspænder, og her ligger hans Obligationer og Papirer i en statelig Bunke samt Gavebrevet paa de to Hundrede Rigsdaler til 2 fattige Borgerenker. Der er ogsaa et andet Gavebrev, paa 150 Rigsdaler, til den nyanlagte Kirkegaard ved Kolding. Den, der har Opsynet med Kirkegaarden, skal have Renterne, »imod at mit Gravsted, belagt med en Ligsten, og en halv Alen uden om paa alle Sider . . . altid besørges renholdet for Græs og Ukrud samt Sne om Vinteren.«

Dagligstuen dufter af Lavendler — rundt om i alle Stuerne er der Potpourrikrucker — og her i Egeskabet med Skab finder vi gamle Postskilte, Signeter, Skærf, Livbælte og — en Guldvægt. Huset har to »Storstuer«. I den »ved Porten« staar Fru Junghans' gamle Klaver, og i Hjørneskabet gemmes hendes Porcelain. Derimod er hendes Stadstøj forvaret i en indlagt Dragkiste i den anden Storstue, baade Silkekaaben med hvidt Pelsværk, den sorte Atlaskes Kaabe, ligeledes med Pelsværk, hendes Handsker, Vifter og »sorte Taftes Kaleche« (Hat?). I en anden indlagt Dragkiste ligger bl. a. Borgmesterens 30 hvide Nathuer, 15 hvide Halsklæder, en Haarpung til Pungparykken osv. Der er mange Værelser, og vi faar ikke Tid til at se dem alle, men vi maa se ind i Justitsraadens eget *Kontor*.

Midtpunktet er naturligvis Skrivebordet. Paa Væggen hænger et Billede af Napoleon, sølvbeslagne Piber, et Gevær, en Hirschfænger, to Pistoler og to Ridepiske. Mon det skulde være dem, der benyttedes i Justitsens Tjeneste? I Bogreolerne træffer vi juridiske Bøger, Landbrugsskrifter og en Del religiøs Litteratur. Ludvig Holberg er stærkt repræsenteret ved alle sine alvorligere Værker, ja ogsaa Peder Paars er sluppen ind her, men Komedierne er her ikke. Hvorledes har T. C. Bruuns: »Mine Frie-Timer« forvildet sig herind? Den blev jo dog konfiskeret, men maaske dette er et konfiskeret Eksemplar? Ogsaa enkelte Manuskripter findes der, »Tiendeyderen fra Kolding i de rette Klæder« (?), »Apoteker Eilschous Klage til Kongen« og flere.

Skiftet blev sluttet 13. Avg. 1819. Efter alle Fradrag blev der til Deling mellem de mange Arvinger 14,630 Rdl. 2 Mark 12 Skill. Rigsbankpenge.

De to Gavebreve i Hans Junghans' Bo udleveredes til Pastor C. F. Junghans, der besørgede dem afleveret paa rette Sted. Paa Gavebrevet til den ny Kirkegaard tilføjede han bl. a. som samtlige Arvingers Ønske, at dersom det formedelst Kirkegaardsopsynets Forsømmelse eller Ligegyldighed befindes, »at Kreaturer af Heste, Køer, Kalve, Faar, Lam, Svin og Grise ere eller bevisligt har været paa Kirkegaarden, eller og i Særdeleshed Giverens, Justitsraad Junghans' Gravminde bliver beskadiget i Anledning af tvættende Klæders Tørrelse paa Kirkegaarden eller ved Byens opvoksende Ungdoms Legen«, da fratages Opsynet Renterne af Kapitalen, og de tilfalder Kirken, der da drager Omsorg for Bestemmelsernes Overholdelse. Disse Bestemmelser approberedes.

Gravmindet, der paa Kolding Kirkegaard er rejst

over Hans Junghans, er af Sandsten. Det er velbevaret og bestaar af et tresidet Prisme, anbragt paa en firkantet Gravsten. Prismet, der afsluttes foroven af en Kugle, bærer følgende Indskrift:

(Vestsiden :)

AF
ARBEYDE MØYE OG ALDER
HVILER HER
HANS IUNGHANS
FØD DEN 3 APRIL 1726
DØD DEN 13 MAI 1818
FADER TIL 16 BØRN
AF DISSE
6 SØNNER 10 DØTTRE

(Sydøstre Side:)

BLEV BORGMESTER
I COLDING 1759
DERTIL BYEFOGED
POSTMESTER
OG
TOLD CONTROLLEUR
HERREDSFOGED
I ANDST IERLEV
SLAGS HERREDER
MED 5 SOGNE
AF BRUSCH HERRED 1770
BLEV VIRKELIG
CANCELLIERAAD 1774
OG
VIRKELIG
IUSTITSRAAD 1783

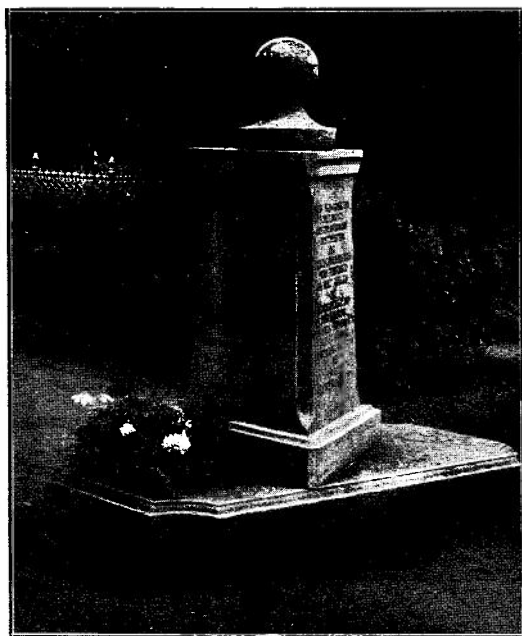
(Nordøstre Side:)

NEDLAGDE
BORGMESTER
OG
BYEFOGED
EMBEDERNE 1783
TOLD CONTROLLEUR
EMBEDET 1797
HANS I AARET 1804
AFDØDE HUSTRUE
FRUE
ELISABETH IUNGHANS
AF
IUST
HVILER I COLDING KIRKES
VAABENHUUS
HVOR DER SEES MINDE

Gravmindets Form tyder stærkt paa, at Junghans har været Frimurer. Fra Aaret 1760 var der en Frimurerloge i Kolding (»Josua«?). Logen flyttedes senere til Rendsborg, og det er sagtens denne Loge, Junghans har været Medlem af.

Ved Avktionen i 1819 spredtes en betydelig Del af Junghans' Sager for alle Vinde. Rektor Tauber, der lige var ankommen til Byen, købte paa denne Avk-

tion et Brudstykke af Kolding St. Knudsgildes Skraa fra 1343, affattet paa Latin. Dette Brudstykke synes nu at være forsvundet, men heldigvis blev Indholdet optrykt af Rektor Tauber. Enkefru Haas i Kolding ejer et Par smaa interessante Nytaarslykønskninger

Hans Junghans' Gravsten paa Kolding Kirkegaard.

fra Datteren Charlotte og hendes Mand Jørgen Gløersen, den ene fra Nytaarsdag 1800 og den anden fra Nytaarsdag »i Jubelaaret 1801«. Ønsket paa sidstnævnte lyder saaledes:

»Lev! elskede Forældre! endnu længe til Eders Børns sande Glæde. Gives der Ildesindede, fiern eller nær, der maaske af Egennytte søger at forbitre Eders Dage,

da lev! lev dem til Trods, og lad de Onde fortæres af deres egen Gift.«

Jens Riis' og Hans Junghans' Navne mindedes hidtil overvejende ved deres Legater og deres Gravmæler. Det har været mig en Glæde at samle disse Optegnelser om dem og deres Virksomhed. Om end Nutiden vil møde et og andet deraf med et lille Smil, saa maa det dog betænkes, at de to Mænds gode og flittige Arbejde har fremmet deres Bys Vel gennem største Delen af et Aarhundrede.

MINDER FRA KRIGEN 1864.

AF

ANNA HOLCK.

Den 19. Februar om Formiddagen Kl. 12 forlod vi vort Hjem i Fredericia, efterat vi den 18. havde faaet Underretning om, at Fjenden var gaaet over Kongeaaen.

Min Fader var Herredsfoged,¹⁾ og da altsaa hans Jurisdiktion laa uden for Byen, kunde Beboerne jo ikke, naar Fredericia blev indesluttet, komme til ham, og de havde derfor indtrængende anmodet ham om at flytte ud paa Landet. Uagtet Fader havde været meget syg om Sommeren, saa vi havde frygtet for at miste ham, og Lægen desuden indtrængende havde fraraadet ham det, vilde han, som var overordentlig pligtopfyldende, ikke undlade at opfylde Bøndernes Ønske, og vi kom derfor foreløbig til at bo paa en Herregaard et Par Mil fra Byen²⁾ hos Proprietair S. Den første Tid af vort Ophold der gik forholdsvis roligt, saa vidt Bekymringen for vore fraværende Kære vilde tillade os det.

Den første Afbrydelse i vor Ro kom om Tirsdagen den 8. Marts, da vort Postbud, som skulde gaa til Fredericia, kun naaede til Spangen ved Bredstrup og kom tilbage med den Efterretning, at vore Forposter havde trukket sig tilbage til Fredericia Mark, og at

¹⁾ Etatsraad, Herredsfoged i Elbo m. fl. Herreder, Peter Carl Christian Holck. — ²⁾ Paa »Follerupgaard«.

Fjenden rykkede hen imod Fæstningen. Kort efter hørtes ogsaa de første Kanonskud, og flere af Gaardens Folk kunde se Fægtningen, saavel ved Erritsø som ad Vejle til.

Vi vare naturligvis i en meget uhyggelig Stemning og ventede allerede samme Aften at modtage fjendtlig Indkvartering, hvilket dog ikke skete dengang. Den 9. om Formiddagen derimod rykkede 1. Kompagni af 4. preussiske Gardegrenaderregiment (Königin Augusta) ind i Landsbyen, og hvoraf Gaarden her fik sin rigelige Andel.

Den 10. Marts om Morgenen begav Fader og hans Første-Fuldmægtig, Bonnesen, sig til Kolding, da Fader vilde se at faa General Wrangel i Tale for at udbede sig et Sikkerhedspas for at kunne gøre Rejser. I Kolding erfarede Fader af Cancelliraad Saxild¹⁾, at der Dagen forud var sendt Bud efter Amtmændene for Ribe og Vejle Amter, for at der ved Conference med dem kunde træffes Aftale om Opfyldelsen af de fjendtlige Rekvisitioner. Stiftamtmand Nielsen²⁾ kom til Stede. Borgmester Monrad³⁾ fraraadede Fader at søge Audiens hos Wrangel, hvilket han dog søgte og fik, og hvorunder hans Forlangende lovedes opfyldt, dog bemærkede Wrangel, at Passet først kunde faas den følgende Dag. Under Faders Fraværelse havde vi her en meget uhyggelig Scene, idet nemlig en østerrigsk Officer (Lt. v. Spielvogel) ledsaget af to steiermarkske Jægere kom farende ind i Stuen og yderst groft forlangte at tale med »der Hargesvogt«. Jeg talte med ham, da Fru B., en gammel Dame, som ogsaa havde forladt sit Hjem tæt uden for Fredericia, og Værtinden,

¹⁾ Georg Christian Saxild, Herredsfoged i Andst-Jerlev m. fl. Herreder 1857—85. — ²⁾ Henrik Christian Nielsen, Stiftamtmand i Ribe 1855—84. — ³⁾ Martin Anton Monrad, Borgmester i Kolding 1858—76.

Fru S., intet sagde, og han talte hele Tiden i en saa grov Tone, som jeg aldrig har hørt Magen til. Da jeg forklarede ham, at Fader ikke var hjemme, sagde han, at hans »Bevollmächtiger« øjeblikkelig skulde komme, da han havde Rekvisitioner, der skulde opfyldes. Der gik da Bud efter 2. Fuldmægtig Obel, men imidlertid gik Hr. S. op med Grobrianen, for at de preussiske Officerer kunde tale ham tilrette. Ligesom de var gaaede op, listede en stakkels forkommen og fortvivlet Skolelærer fra Vinding sig ind ad Døren og bad om at maatte varme sig. Han var kørt med som Tolk og gav en gruopvækkende Skildring af det Tyranni, som Fjenden udøvede, og af ham fik vi at vide, hvori Rekvisitionerne bestod, nemlig den næste Morgen Kl. 6 at stille 150 Arbejdere til at grave Skanser ved Vinding¹⁾, han tilføjede, at min Fader gjorde bedst i at sige Ja straks, thi i modsat Fald vilde han blive slæbt bort og skudt. Imidlertid forsøgte den preussiske Hauptmann at tale Østerrigeren tilrette og forsikrede, at Fader var taget til Kolding for at tale med General Wrangel, og baade Hr. S. og Obel forklarede ham paa samme Tid, at det var et Forlangende, som Etatsraaden aldrig vilde gaa ind paa. Dertil svarede han, at »der Hargesvogt« selv maatte tilskrive sig Følgerne, da han upaatvivlelig vilde blive ført bort og skudt; nu vilde han tage bort og komme igen Kl. 11—12 om Aftenen, efter at have indhentet nærmere Ordre, og han vilde da føre ham med sig tilbage. Knap en halv Time efter hans Bortgang kom Fader, og da han blev underrettet om det passerede satte han sig, syg og angreben som han var, til at skrive en Besværing til Wrangel, hvilken Bonne-

¹⁾ Om Skansegravningen ved Vejle, se »Vejle Amts hist. Aarbøger« 1906 Side 111. og flg.

sen den følgende Morgen bragte til Kolding og afleverede, da han ikke kunde faa Wrangel i Tale, hvorefter han modtog et skriftligt Svar, dog uden Pas. Aftenen og Natten til den 11. tilbragte vi i en frygtelig Spænding, da vi jo ikke vidste, hvilket Øjeblik Ulykken vilde bryde ind over os. Faders og Moders Kuffert stod pakket, og alt var forberedt til den forventede Afrejse; imidlertid gled Timerne langsomt hen, og først Kl. 2 turde vi gaa i Seng, stadig med Øret paa Vagt efter enhver Lyd, som hørtes i det Fjerne. Den 11. kom Bonnesen hjem med uforrettet Sag, kun medbringende et Brev, hvorefter Fader fik Tilladelse til foreløbig at bo her paa Gaarden; tillige fik vi at vide, at da Rekvisitionerne om Skansearbejdere ikke kunde ske ad lovlig Vej, havde de selv drevet dem ud med Bajonetterne og blandt andet taget en Præst, en Læge og alle Seminaristerne i Jellinge. Om Middagen var der ikke andre af Indkvarteringen hjemme end Lægen, Oberstabsarzt Dr. Kant, og han var en meget elskværdig Mand og saa venlig mod alle Folk heromkring, hvilke han kurerede gratis.

Den 12. skete intet mærkværdigt, saavidt erindres.

Om Søndagen den 13. kom Amtsraadsmedlem Campen¹⁾, som medbragte en hel Del gode Nyheder, men som desværre viste sig at være forkerte.

Den 14. om Formiddagen udbrød her paa Gaarden pludselig under en heftig Storm en temmelig stærk Skorstensild, men ved denne Lejlighed kan man ikke andet end rose Preusserne, thi de vare udmærket raske og flinke, og dem skyldtes det, at man efter en Timestids Forløb blev Herre over Ilden. Forvalter Conradsen, som blev sendt til Vejle efter Skorstensfejeren, kom tilbage med den Efterretning, at Amt-

¹⁾ Elkjærholm.

mændene i Vejle og Ribe¹⁾ vare blevne arresterede og skulde føres til Rendsborg. Ved at spørge Doctoren fik vi Vished om, at det desværre var sandt, men at det var 8 Amtmænd og Borgmestre²⁾, der skulde føres til Rendsborg.

Den 15. fortalte en af de preussiske Officerer, at de Dagen efter skulde begynde at have den store Forplejning bestaaende blandt andet til hver Officer af en Flaske Vin, 30 Cigarer, Kaffe, Compot etc., og desuden var der udskrevet 36,000 Par langskafte Støvler, som skulde leveres til Arméen. Heri laa formodentlig Grunden til Embedsmændenes Arrestation, og vi frygtede naturligvis for, at de ogsaa skulde henvende dem til Fader derom, men til en god Tid sagt, have vi dog ikke hørt noget dertil siden.

Den 17. droge de alle bort paa en Recognoscering til Fredericia, men kom dog tilbage om Aftenen.

Den 18. havde vi en højst uhyggelig Time, idet den preussiske Hauptmann, Pr. Lt. v. Hindenburg, kom og presenterede en Ordre, han havde faaet om at levere Arbejdere til Skansegravning, men da det ikke kunde ske paa lovlig Maade, maatte de selv tage dem med Magt, uagtet Lt. var meget ked deraf. Heldigvis fik de kun et meget ringe Udbytte, da Gaardens Karle dels var i Ægt, dels viselig havde gjort sig usynlige, og alt, hvad de fik, var et Par Husmænd, en gammel Røgter og to Dreng, hvilke sidste imidlertid bleve frigivne paa Grund af Graad og Tænders Gnidsel, men de andre maatte bort til Tolstrup.

Den 19. om Morgenen tidligt droge Preusserne til Fredericia, og vi hørte da den og de to følgende Dage

¹⁾ Conferensraad C. B. A. Dahl, Vejle, og Stiftamtmand Nielsen, Ribe. Se Vejle Amts hist. Aarbøger 1905. S. 18—19. — ²⁾ Deriblandt Borgmester Ørsted, Vejle.

uafbrudt Skydning, og fra Taget og Loftsvinduer kunde vi se, hvor det brændte, og dem, der havde gode Øjne, kunde iagttage Fægtningen paa forskellige Steder. Hvad Resultat der var, vide vi endnu ikke, da vi kun have hørt de mest modsigende Rygter derom, hvilke man jo ikke kan stole paa. I alle disse Dage saa vel som den 22. havde vi ingen Indkvartering. Den 23. derimod, just som vi sad ved Middagsbordet, kom en østerrigsk Kvartermester og anmeldte Kavalleri, men i Stedet kom efter et Par Timers Forløb en hel ungarsk Bataillon (omtrent 1000 Mand), nemlig det 72. Infanteriregiment Ramming, Major Eliaschek, Brigade Dormus, og alle disse, hvoraf omtrent Halvdelen var Zigeunere, gjorde i en halv Time mere Molest, end der var blevet udøvet i al den øvrige Tid, saa Fru S. var paa Fortvivlelsens Top. I en Haandevending havde de brækket Grøntkælderne op og stjaalet 8 Tønder Kartofler, 5 Tønder Gulerødder med mere, 25 Pd. Smør, en Masse Høns, Kalkuner og Ænder foruden mange andre Ting. Her var 24 Officerer, som formodentlig heller ikke var til at stole paa, da Majoren gentagende bad Jomfruen at sørge for at gemme alt Sølvtøjet. Det var højst ubehagelige Gæster at have disse saakaldte: »Spidsbén«, men om Aftenen var det alligevel et højst romantisk Syn at se en Mængde Baal brænde i Skoven, hvor Mandskabet sandsynligvis tillavede og fortærede deres Bytte. Om Formiddagen havde de forresten maattet stille og vende deres Lommer, hvorved der kom en Mængde Kartofler og Gulerødder frem, men det øvrige havde de nok faaet af Vejen tidligere.

Den 24. Kl. 3 blev vi endelig af med dem, og Resten af denne Dag hengik i Rolighed. Den 25. om Morgenen kom halvandet eller to Kompagnier af 9.

Jægerbataillon (Steyermarkere, Brigade Nostiz), og de var højst skikkelige, men blev her kun til om Eftermiddagen og blev straks efterfulgte af et Kompagni af 11. Jægerbataillon (Brigade Thomas) ligeledes Steyermarkere, tilligemed hele Staben, 10 Officerer, hvoriblandt Obersten Ritter von Schwab, Doctoren, som hedder Abelles, en Hauptmann Clement, og iblandt Lieutnanterne er der en Oberlieutnant, som bestandig er i Køkkenet og har 3 Kokke under sig. De er her endnu i Dag den 27., og de fører alt muligt med sig, baade Kød, Ris etc. etc. I Gaar den 26. spillede den østerrigske Musik i Skoven, og vi var der henne at høre dem; de spillede udmærket godt, som overhovedet er Tilfældet med det østerrigske Musik. Deres Instrumenter er ogsaa ganske anderledes store og kunstige end vi er vant til. Pludselig, medens vi sad ved Thebordet, hørte vi Strengelæg, og det var da en hel Mængde af Soldaterne, som var forsamlede udenfor Havestuen, og hvoraf en, en Baron, spillede overordentlig smukt paa Cither og accompanerede sig dertil med en Slags Fløjten. Det lød nydeligt i den stille og usædvanlig smukke Aften, og det tog sig meget smukt ud at se disse mørke Ansigter med de smukke Fjerhatte af og til oplyste enten af en Cigar eller en Flamme fra Baalene tæt ved. Bagefter sang de en Mængde smukke Sange for flere Stemmer, saa det var en hel Concert. De er i det hele saa høflige og nette, ganske anderledes end de stive, lumske og pralende Preussere, hvem de af Hjertet afskyr. I Formiddags havde Officererne »ein groszer Commers«, idet der nemlig fra Damer i Østerrig var sendt dem en hel Mængde Spisevarer og baiersk Øl. Hr. S. blev inviteret ind til Frokost hos dem og frygtelig trakteret, og til os kom de med store Kander baiersk Øl,

ligesom de ogsaa trakterede Jomfruerne (vor Husjomfru, som vi havde med, og Mejersken paa Gaarden) og Pigerne over en lav Sko med Øl, Pølse, Sild, etc. Fru S. har ogsaa faaet flere Flasker ungarsk Vin foræret af dem, og de vide i det hele ikke, hvor venlige de skulle være, saa hvis alle Fjender var af den Slags, kunde man sagtens have dem i Indkvartering.

Imidlertid ere nok ikke alle Folkene saa eksemplariske, thi i Formiddags kom en Husmand og beklagede sig over, at 4 Jægere vare komne til ham og havde forlangt Kaffe og Hvedebrød, hvilket de ogsaa fik og betalte, men derefter vilde de tage hans Pibe fra ham, og da han ikke vilde taale det, slog de ham først, hvorpaa han kastede et Par Stykker af dem paa Døren, men derpaa tog en sin Kniv og vilde stikke ham, og nu blev der naturligvis et frygteligt Hus, og da Konen kastede sig imellem, slog de ogsaa hende, og Børnene skreg. Imidlertid fik Manden dem dog fra Halsen og gik saa herved for at klage derover.

Da der i den østerrigske Armé er Dødsstraf for den mindste Forseelse, vilde vi jo alle nødtigt have det meldt, men en Underofficer har nu lovet at udfinde de Skyldige og give dem en dygtig Irettesættelse, og da Manden i Haandgemænget har revet en af deres Knapper af, bliver det vel ikke saa vanskeligt, da de er mageløs propre og akkurate med deres Tøj.

Den 28. om Aftenen sendte Hauptmann Clement en Ret ind, som han selv havde lavet, den hedder »risotto«¹⁾ og smagte meget godt.

Den 29. I Dag er det gamle Fru B.s Mands Fødselsdag, og vi bleve i den Anledning trakterede med Chokolade. Hr. S. havde af Officererne laant »die Presse«, hvoraf han læste op for os, og deraf erfarede

¹⁾ Yndet Ret i Italien, dampede Ris med Parmesanost eller Grøntsager

vi med stor Sorg, at Kaptain Gyldenfeldt og hans Adjudant Lt. Carlsen var blevne dræbte af en Granat. Den arme Fru Gyldenfeldt; jeg kan ikke faa hende ud af mine Tanker, det har gjort os alle saa inderlig ondt for hende og de søde Børn. Gud give dog ogsaa, at denne Sorgens Tid snart maatte faa en Ende, og at det maatte blive lysere for os Alle, end det længe har været Tilfældet. Man er her som levende begravet, og Breve faa vi desværre aldrig; to Gange have vi fra Cancelliraad Saxild i Kolding faaet en Pakke Aviser, men de er altid gamle, den sidste var af 16. Da vi sad ved Middagsbordet kom nogle Officerer ridende og fortalte den Nyhed, at Preusserne var blevne slaede ved Vejle af General Hegermann. En af de Officerer, som er indkvarteret her, kom hen til Vinduet og sagde med et glædestraalende Ansigt: »Die Preussen haben tüchtige Prügel bekommen bei Veile«, og de ere alle henrykte derover. Preusserne havde sendt Bud efter en østerrigsk Brigade til Undsætning, saa de kunde dog ikke udrette stort uden dem. Brigaden Gondrecourt skulde afmarschere, blot de maatte komme for sildigt, saa at Preusserne havde faaet tilstrækkeligt forinden.

Den 30. I Dag havde vi igen Bud i Kolding, men fik desværre hverken Breve eller Aviser, saa det lader næsten til, at der ikke mere skal komme Post. Preusserne ere nok efter Sigende, paa 1000 à 1500 Mand nær, marscherede ud af Jylland og den østerrigsk Brigade Dormus var nok i Færd med at marschere fra Kolding, men vi bliver vel desværre ikke af med dem endnu. Vor Jomfru fik i Dag af en af Kokkene, i Stedet for en Opskrift paa risotto, som hun havde bedt om, et Slags Kærlighedsvers, Stuepigen har ligeledes i Dag faaet et rørende Kærlighedsbrev fra den

preussiske Zahlmeister Wulffs Oppasser, men uheldigvis kunde hun ikke selv tyde det, saa Hr. S. og Jomfruen maatte hjælpe hende.

Den 31. Om Eftermiddagen gik Moder og jeg først en Spadseretur med Fader, hvorefter vi gik hjem og hentede Jomfruen, og med hende og Hr. S., som kom til, spadserede vi saa ned til Møllen i Landsbyen. Her var Dr. Abelles, og vi gik da alle hjem sammen, og han viste os her Soldaternes Kaffe, som ser ud som Chokoladekager. Om Aftenen kom Gaardmand Peder Lund og bad Hr. S. komme og være Tolk for sig; han var nemlig yderst fortvivlet over at have faaet Indkvartering af en Masse ungarske Husarer, som, for at faa Plads til deres Heste, jagede hans Køer og Heste ud paa Marken, og desuden havde de straks ved Ankomsten brækket en af Pigernes Komoder op og væltet Indholdet ud paa Gulvet. Hos Gaardmand Nikolai Sørensen havde de ogsaa huseret slemt og ovenikøbet villet jage Manden ud af Sengen, men han hævdede dog sin Plads i Sengen, men hans Kreaturer maatte ud.

Den 1. April om Middagen kom der to Preussere slæbende med en Bonde, som var redet i et Ærinde til en anden Landsby, og de vilde have at vide her, om hans Udsagn stemmede med Sandheden, da de antog ham for en Spion. Der er kommet en panisk Skræk over alle Preussere, siden Hegermann-Lindencrone forleden tog de 30 Husarer, hvilke notabene alle bleve førte bort i Underbenklæder, hvorover de vare frygtelig forbitrede. Om Aftenen kom Vognen tilbage fra Kolding og medbragte 3 Kolding Aviser og, hvad der var det bedste, et Brev fra min Broder Emanuel, som er med i Krigen som Lieutnant. Det var jo kun ganske kort og affattet med stor Forsigtighed,

men vi saa da deraf, at han dengang, Gud være lovet, havde det godt, Vorherre holde fremdeles sin Haand over ham og alle de andre Kære. Han omtaler, at han igennem min anden Broder, Alfred, havde faaet Underretning om, at han kunde skrive til os over Lübeck, men fra de andre Brødre have vi intet hørt, saa jeg antager, at de have skrevet, men at det er blevet confiskeret.

Den 2. I Dag er det min elskede Moders Fødselsdag, som desværre i Aar kun er sørgelig; jeg kan næsten ikke lade være at græde, naar jeg tænker paa, at hun skal tilbringe den her. Gud give dog, at den Tid snart maatte komme, da vi havde Lov til at rejse, hvorhen vi vilde, saa skulde ingen faa os til at blive her længere. Fader har i Dag skrevet til Børkop Møller for at spørge, om vi kunne være der, men paa den anden Side er det ogsaa slemt at rejse andet Sted hen, naar Fader ikke har Sanction af Fjenden til at være der.

I Aften kom Hr. S og fortalte, at der den 29. havde været stormet 3 Gange paa Dybbøl af Preusserne, og at vi skulde have mistet 100 Døde og Saarede, men Fjenden langt mere. Vi bleve meget bedrøvede derover og tilbragte Alle en næsten søvnløs Nat.

Den 4. Nu i Dag fik vi Kolding Avis, hvori der staar omtalt Fægtning ved Dybbøl den 28., saa maa-ske er det den samme, der menes, men denne pinlige Uvished at gaa i overstiger snart vore Kræfter. Hvor-naar mon vi dog ogsaa skulle forløses fra vort Fængsel her imellem Fjenderne og engang igen samles med alle vore Kære? Gud give, det maa blive snart.

Den 5. I Morges Kl. halv fire rejste Indkvarteringen (Jægerne) til Kongsted for at være paa Forpost og derfra maaske om 3 Dage komme her tilbage igen.

Straks efter kom der nye i Stedet, nemlig en Oberstlt., Adjutant Hauptmann og Lieutnanter samt et Kompagni af Regimentet Holstein (Italienerne). Vi har hørt dem saa ilde omtalt, men her troer jeg dog endnu ikke, at de have bedrevet noget ondt. Doctor Abelles var her nu for at se til Mathilde, som dog er lidt bedre i Dag; Hr. S. kørte selv over for at hente ham og besaa paa Vejen de østerrigske Skanser ved Havreballe, men erfarede senere, at hvis han ikke havde haft Bedækning med af en Feldwebel, vilde han være bleven grebet som Spion og ført til Kolding, fordi han saa paa Skanserne.

Den 8. om Morgenen tidligt droge Italienerne bort, og paa samme Tid kom et Kompagni af 11. Jægerbataillon og Staben, som vi ere meget glade over, da vi saa faar Doctoren i Huset. Om Formiddagen gik Moder og jeg først en temmelig lang Tur med Fader, Vejret var dejligt, men meget koldt, og om Eftermiddagen spadserede Moder, Jomfruen og jeg igen en Tur ned til Møllen.

Den 9. kom Oberlieutenant Baron Pittel kørende og gjorde paa Turen til Kolding Visit her, og vi syntes alle godt om ham. Han var meget glad over, at jeg oversatte flere Ord for ham paa Dansk, da det var saa vanskeligt for ham at gøre sig forstaaelig for Bønderne. Han skrev dem op i sin Tegnebog, da han skulde til Kolding og gøre Indkøb til Husholdningen, som han maa forestaa i Gammelby Mølle. Vejret var yndigt og forarsagtigt og varmt, saa vi gik en lang Tur om Eftermiddagen, og da vi kom hjem, var her næsten en Forestilling i Gaarden; en hel Del Husar-officerer var nemlig komne ridende herind og gjorde nu tillige med Officererne her Kunster med at ride, saaledes red Fyrst Mansfeld omkring i Galop som

Dame. Da de vare redne bort, legede alle Soldaterne Blindebuk, hvilket var meget morsomt at se paa. Da vi vare ude, saa vi en Soldat sidde i en Grøft ved et flammende Baal og lappe paa sine Benklæder, medens han sang en melankolsk Tyrolersang, ligeledes mødte vi en Hoboist, som langs hen ad Vejen gik og sang den brillanteste italienske Bravourarie, som man vilde høre.

Den 10. var Hr. S. og Doctoren i Vejle og kom hjem om Aftenen. Fra 2 til 4 spillede den italienske Musik her i Gaarden, hvilket jo var en sjælden Nydelse. Da vi sadde ved Bordet, kom en østerrigsk Underofficer og bragte Hilsen til Fru B. fra hendes Mand, han skulde have haft et Brev med, men inden han fik det, kom en dansk Patrouille, saa han sammen med 3 andre maatte skynde sig bort for ikke at blive taget. Han var fra Ungarn og var Polytekniker og havde et rigtig rart Ansigt. Han var frygtelig bange for sin Hauptmann og var glad, da han kunde smutte ud af en Bagdør.

Den 11. om Eftermiddagen kom der en Arrestforvarer fra Kolding med en Marketender, som havde stjaalet en Hest fra Glud paa Sønderbygaard. Den Første medbragte en Pakke Berlingske, hvoraf den yngste var af 31. Marts, og tillige Breve fra min Svingerinde og hendes Søster, hvorover vi bleve meget glade, da der deri var Underretning om, at vor kære Emanuel havde det godt efter den 28., hvilken Dag han havde været med ved Dybbøl. Vorherre holde fremdeles sin beskyttende Haand over ham og fri ham ud af alle de Farer, som bestandig truer ved Dybbøl.

Den 13. fortalte Doctoren, at Conferencen var udsat til den 20., og til den havde vi jo sat vor Lid.

Det er ogsaa næsten umenneskeligt, at de Stakler ved Dybbøl aldrig blive ombyttede med dem i Fredericia eller nord paa, thi de have det dog langt lettere, da der jo intet har været ved Fredericia siden den 22. Marts.

Den 14. om Formiddagen kom Baron Pittel og medbragte til Foræring et Knippe Torsk, som vi blev meget glade over, da det først var anden Gang, vi have faaet Fisk herude. Obersten, Ritter von Schwab, kom ogsaa for at tale med Fader om nogle Vejviserpæle. Vi fik Post fra Kolding bestaaende af Berlingske fra 31. Marts til 4. April og 2 Kolding Aviser, hvoraf vi desværre saa, at Kaptain Hansen af 10. var falden. Naar mon dog ogsaa dette frygtelige Myrderi vil faa Ende? Vi var i et skrækkelig daarligt Humør hele Dagen, og det er heller ikke muligt andet, naar man tænker sig alle de Rædsler, som Krigen fører med sig. Gud give dog, at den Tid ikke maatte være alt for fjern, da man kunde samles glad og tilfreds med alle sine Kære. Om Eftermiddagen spadserede vi en Tur, Omegnen er saa smuk, at vi vilde ønske, vi kendte nogen her omkring, man kunde besøge.

Den 16., da Vognen kom fra Kolding, fik vi Breve og Aviser, de første rigtignok meget gamle, saa Gud véd, hvor de have været i al den Tid. Det var en Glæde for os at høre fra vore Kære, om Brevene ogsaa var af gammel Dato, men lidt efter kom Doctoren og bragte os den sørgelige Efterretning, at det var besluttet i et Krigsraad i København at rømme Dybbølskanserne, og der stod tillige i »die Presse«, at næsten alle Skanserne skulde være nedskudte. I Forvejen havde vi læst i Kolding Avis, at Preusserne den 11. havde stormet Skanse Nr. 8, men at det var total mislykket, og det stod ogsaa i de tyske Aviser, saa

man kan ikke ret tænke sig, at Skanserne kunne være saa ødelagte, naar de Danske kunde afslaa deres Storme. Feldmarschalllieutenant Gablenz blev i et Telegram inviteret ned at sé paa Stormen af Dybbøl Skanser den 17., men de havde alle lét derover, thi naar de var forladte, var der unægtelig ingen Kunst ved at tage dem. Gud véd, hvor Vore have trukket sig hen, og hvorledes de alle have det? Denne Uvisshed er saa skrækkelig pinlig, blot Emanuel og hele Regimentet maatte være i god Behold i Fredericia, og at man saa kunde høre derfra, ja det er rigtignok en Sorgens Tid for os, Vorherre føre det snart til en god Ende. Vi havde ogsaa den Forskrækkelse, at der kom Ildløs oppe paa et af Gæsteværelserne ved at noget Brænde var stablet til Tørring ved Kakkelovnen; vi hørte pludselig en rædsom Tummel paa Trappen, og da Hr. S. løb ud, var det Soldaterne, som var i Færd med at slukke. Heldigvis blev det snart slukket, men det er dog en slem Forskrækkelse at faa, nu anden Gang i den Tid, vi have været her, og foruden har der mange Steder i Omegnen været Ildløs.

Den 17. om Middagen fra 2 til 4 spillede ligesom forrige Søndag den østerrigske Musik her i Gaarden, hvilket var meget behageligt; de spillede blandt andet en ganske nydelig Polka, som Doctoren straks spurgte, om jeg vilde have, saa vilde han lade den afskrive til mig, hvorover jeg blev glad, da det er rart at kunne spille den, naar man engang bliver oplagt til sligt, hvis nu blot Kapelmesteren har den og kan udsætte den for Klaver. De spillede ogsaa et Slags Potpourri over forskellige steyerske Sange og til Slutning en Galop af en Operette af Offenbach, som hedder »Zehn Mädchen und kein Mann«.

Den 18. spadserede Moder, Fuldmægtig Bonnesen,

Jomfruen og jeg en yndig Tur til Gammelby Mølle. Vejret var ganske dejligt, men da vi kom hjem, fik vi at vide af Doctoren, at der var marscheret to preussiske Brigader igennem Kolding, saa det lader til, at vi endnu ikke have haft nok af det Pak. Dem hader vi da alle af Hjertens Grund, Gud give dog ogsaa, at denne Trængselens Tid snart maatte være forbi, thi man er rigtignok ofte ved at fortvivle. Den 19. gik Moder og jeg en Tur ned til Herslev, og der hørte vi Musikken spille i Præstegaarden. Om Aftenen kom Doctoren og sagde Farvel, da de om Natten skulde afsted til Kongsted paa Forpost, og tillige fortalte han, at der var Rimelighed for, at de om faa Dage kom til at rykke ud af Jylland, og han mente, at der var kommet Vink fra London derom. Dette gode Rygte lader imidlertid ikke til at bekræfte sig, da der nok tværtimod vedbliver at mylre Preussere ind.

Den 20. var en rædsom Dag for os, Jomfruen kom nemlig om Morgenen og fortalte, at Officererne havde sagt, at Preusserne den 18. havde stormet Dybbøl og skulde have mistet 1200 Døde. Senere fik vi deres lumpne Adfærd at vide, idet der nemlig skulde være en diplomatisk Overenskomst, hvorefter vi skulde rømme Dybbøl, og det var ogsaa allerede skét paa to Skanser nær, og saa kommer de saa lumsk med 60 à 80,000 Mand og stormer, for at de engang kunde vinde en Sejr uden Østerrigernes Hjælp, og ved denne Lejlighed maatte 2500 af vore capitulere. Vi svæver i den frygteligste Uvished om, hvordan det forholder sig, hvem der ere faldne, saarede og fangne, da det kun var efter et Telegram, at Efterretningen var kommen. Vorherre holde sin beskærmende Haand over den kære Emanuel og lade os snart samles med ham sund og frisk, thi dette er næsten ikke til at udholde.

Blot Fader og Moder maa kunne udholde denne skrækkelige Tid. Alle de østerrigske Officerer ere saa opbragte paa Preusserne og haabe, at Alliancen imellem dem nu maa være forbi. Jægerne, som rejste, vilde ikke sige det til os og vare saa bedrøvede derover, ligeledes dem af Regimentet Holstein, som her nu er. Jeg fik Carls tyske Brev, som imidlertid var 9 Dage gammelt, saa man kan vist ligesaa nemt sende over Lübeck. Tillige fik vi Berlingske og Kolding Avis, hvoraf vi desværre saa, at 10. Regiment igen havde været med og at Major Rohweder var falden, Gud give ogsaa, at der maatte komme en Vaabensstilstand, thi det er dog altfor skrækkeligt, hvorledes det gaar hver eneste Dag, og 10. er jo næsten altid med i den senere Tid.

Om Aftenen var her ellers en hel Forestilling i Gaarden, naar man blot havde været oplagt til at nyde den, men Humøret manglede jo aldeles. Først sang Italienerne smukke flerstemmige Sange, og der var navnlig en udmærket Bas imellem de Syngende, derefter improviserede én, hvilket han gjorde ganske fortrinligt; hans Mimik og alle hans Bevægelser vare mesterlige, og senere da vi lukkede Vinduet op, kunde man ogsaa forstaa en hel Del af hvad han sagde. Fader sendte Obel ud med en Daler til ham, hvorfor der blev udbragt et stormende »e viva«, og siden havde han forklaret til Obel med enkelte tyske Ord, at han var Skuespiller fra Venedig.

Den 21. og 22. var vi i saa trist og sørgelig en Stemning over den rædsomme Begivenhed ved Dybhø, saa jeg ikke vil skrive noget derom. Den 22. om Aftenen kom Proprietær Glud fra Sønderbygaard under Bevogtning af østerrigske Officerer fra Kolding, for her at give Forklaring om en Hest, der var stjaa-

let fra ham. Han fortalte, at der Dagen i Forvejen var kommet 5 Dampskibe til Fredericia, og at han antog, at vi havde rømmet Als, men tillige, at der gik det almindelige Rygte, at Preusserne nu skulde gaa mod Fredericia. Hvor det dog er skrækkeligt ikke at vide, hvorledes det virkelig forholder sig, og hvor Emanuel er; som vi jo haaber til Gud, har han da ikke været med den 18., men hvis han nu skulde være kommet til Fredericia, og den saa igen skulde holde for, saa var det jo skrækkeligt. Gud give ogsaa, at Conferencen dog maatte give noget godt af sig. Glud red hjem til Sønderbygaard om Aftenen, efter at have faaet et Sikkerhedspas til at komme igennem Forposterne, men Gud véd om han dog er sluppen igennem. Han tog et Brev med til Harald og lovede at besørge det fra Fredericia, for at det kunde komme hurtigere. Naar mon dog ogsaa vort Fangenskab skal faa Ende?

Den 23. om Morgenen tidligt drog Italienerne bort, og endnu inden de var borte, kom et nyt Kompagni af 11. Jæger-Bataillon tillige med Staben. Baron Pittel og Doctoren kom om Eftermiddagen og sagde lige straks, at de alle havde været saa glade over, at Emanuels Regiment ikke havde været med ved Dybbøl; de er virkelig saa venlige og have saa meget Hjerter for Ens Sorger, at man ikke rigtig kan betragte dem som Fjender. Man kan ikke rose Københavnerne for deres Medlidenhed, thi efter hvad Doctoren fortalte, at der havde staaet i »Die Presse«, bryder de dem ikke mere om Menneskeliv end ingenting. Han sagde nemlig, at det i et Krigsraad paa Als var afgjort, at de ikke længere kunde holde Dybbøl, hvorfor der blev telegraferet til København om at rømme det, men fik det Svar, at det skulde forsvares til

sidste Mand, og det førte til det ulykkelige Udfald. — Den 25. troer jeg intet videre passerede, uden at vi om Eftermiddagen i det yndigste Sommervejr spadserede ad Herslev til og hørte der den brillianteste Janitschar-Musik; vi sad og hørte to udmærket smukke Stykker og vilde gerne have hørt mere, men saa begyndte det at regne temmelig stærkt, saa vi maatte gaa hjem.

Den 26. kom Oberlieutenant Heger allerede Kl. 12 fra Kolding og medbragte to Breve til os, det ene af 19. fra Carl, det andet af 21. fra Alfred, og af begge saa vi da, at vor kære Emanuel og 10. Regiment ikke havde været med den 18., men havde ligget i Hørup, og det lettede jo en stor Sten fra vore Hjerter. Af Avisen saa vi, at der i det hele har været 8 Regimenter med, akkurat det dobbelte af, hvad vi fra først af troede, saa vi kunne ikke noksom takke Gud for, at Emanuel ikke var med, Vorherre bevare ham fremdeles og gøre snart Ende paa denne rædsomme Krig. Kort efter at vi vare komne i Seng om Aftenen, omtrent Kl. 11¹/₂, blev der en frygtelig Tummel i Huset og alle Østerrigerne kom paa Benene. De troede, at det var de Danske, der havde gjort Udfald, men tilsidst viste det sig nok at være to Bauner, der var stukne i Brand, maaske af Lynilden, og det havde allarmeret hele Linien. Ved denne Lejlighed fik en af Soldaterne et Skud i Benet, idet hans Gevær gik af og saarede ham.

Den 27. passerede intet videre, uden at Jomfruen og jeg spadserede en Tur til Herslev og hørte Regimentet Holsteins Musik spille der. Hr. S. fortalte, at han havde talt med en Læge, Dr. Wahlmann, som med megen Iver lagde sig efter det danske, og som hos en Bonde havde fundet Noderne til: »Danmark

dejligst etc.«, og den havde han oversat paa tysk, saa maaske vi hører den.

Den 28. om Eftermiddagen var General Thomas i Besøg hos Obersten, hvorfor Musiken spillede her et Par Timer. Ligesom Generalen kom kørende, opdagedes en stærk Ildebrand; vi blev meget forskrækkede, da vi saa baade Officererne og Soldaterne løbe alt hvad de kunde, saa vi var bange for, at det var her i Huset, men det var i Stedet for en stor Gaard i Pjedsted, som brændte, paa Stuehuset nær, og da det var en stærk Blæst, var det ikke muligt at faa slukket. Det var nok igen Uforsigtighed af Soldaterne. Man maa rigtignok være angst og bange, saa længe man skal være nødt til at være her.

Den 29. om Formiddagen kom Doctoren og forærede mig nogle Noder »zum Andenken«. Jeg blev glad derover, da det jo er rart at genkalde sig nogle af de Melodier man har hørt her. Om Middagen ligesom Kompagniet skulde afmarschere til Gammelby Mølle, for at bytte med et andet, blev de alle allarmede, og vi troede jo, de skulde gaa mod Fredericia, hvilket Soldaterne sagde, og de marscherede ogsaa kort efter bort, og Trainet noget senere. Kl. 5—6 kom imidlertid Lt. Cameli alene kørende, og bragte den nedslaaende og aldeles ubegribelige Efterretning, at Fredericia var rømmet og 200 nye Kanoner foragnede. Tillige sagde han, at man mente, der var Revolution i Kjøbenhavn og at Kongen skulde være skudt. Østerrigerne, som vare paa Forpost, havde aldeles ingen Folk set paa Voldene, og vare derfor rykkede nærmere, og tilsidst gaaet ind i Byen og fundet den aldeles tom. Vi ere alle som sønderknuste herover, da vi jo aldeles ikke kan indse nogen Grund til at rømme vort stærkeste Punkt og holde det svagere besat. Man bliver helt

forstyrret af at tænke derpaa! Naar mon vi faar Lys i dette Mørke, og naar mon den rædsomme Krig skal opføre? Gud skænke os dog snart en bedre og lykkeligere Tid, end vi nu have haft saa længe.

Fru B.s Mand kom den 30. om Eftermiddagen, da jo nu Passagen er fri, men han vidste intet mere end vi andre om Grunden til Fredericias Rømning. Hr. S. fortalte senere nogle Rygter, men de var alt for gode til at være sande, nemlig at Danmark var gaaet ind paa de foreslaaede Betingelser, og at de af de tyske Magter, som ikke gik ind derpaa, skulde erklæres Krig af de andre, men det er nok ikke saa vel, at det er sandt.

Den 1. Mai: Inspecteur B. kom om Eftermiddagen og hentede sin Kone hjem til Stoustrup. Paa samme Tid kom Baron Pittel og bragte en lille Erindring fra vort Hjem i Fredericia, nemlig en lille Kurv til Oblater, som han havde fundet paa Faders Skrivebord. Han havde Dagen i Forvejen været derinde og strax erkendte sig om vort Hus, men det var ingen videre trøstelig Beskrivelse han gjorde deraf. Tillige havde han paa Skrivebordet fundet en fladtrykt graahvid Cylinderhat, hvorpaa der med store sorte Bogstaver var malet »Wrangels Sejershat«, men da han troede, det sidste Ord var noget uanstændigt, vilde han ikke fortælle Damer det, men Hr. S. fortalte os det siden. Adjutanten, von Ruhtenberg, som ogsaa kom her samme Dag, havde ogsaa været i vort Hus og fortalte, at han saa nogle Soldater gaa med en grøn Sopha ud derfra, og da han spurgte, hvor de skulde hen med den, og fortalte, at han kendte os, hvem Huset tilhørte, svarede de, at de kun bar den ind ved Siden af.

Den 2. om Formiddagen kørte vi tillige med Jomfruen og Obel ind til Fredericia for selv at se, om

det skulde kunne være muligt at flytte derind, da her ikke er til at udholde at være. Det var rigtignok en sørgelig Tur og mindst havde vi troet at skulle komme tilbage til Byen under saadanne Forhold. I vort Hus¹⁾ var der meget, meget værre, end jeg havde tænkt mig, da der hele Tiden var bleven fortalt, at det havde lidt ganske ubetydeligt. I Salen var der to Huller i Muren og næsten alle Vinduerne ude, Døren ind til Spisestuen itu, og i Spisestuen var der et frygtelig stort Hul i Muren, det ene Vindue aldeles drejet om, Døren ganske ødelagt og det ene Spejl af dem ude, Hul i Gulvet og af Ruder eksisterede ingen. I Sidehuset var der ogsaa store Huller i Taget og paa Loftet, saa det var et sørgeligt Syn. Af Meubler var der kun i Dagligstuen et lakeret Skab, Spisebordet og en smudsig Stol, og i de to Soveværelser nogle enkelte Meubler, hvilke to Værelser en Major Sabatowitsch havde taget i Besiddelse, men vi var jo derinde og fik Lov at lægge vort Tøj der, hvilket saa Tjeneren passede paa. Det var rigtignok en underlig Følelse at være i sit Hjem, og saa ikke være raadig over det mindste. I Doctor Abrahams Lejlighed i Stuen var der ogsaa nogle af vore Ting, og dér var ingen Skade sket, men i den bedste Stue var der fuldt af Halm og Soldater. Inde hos Købmand Utzons ved Siden af vare vi og fik der Spor paa et forgyldt Spejl og den rødtærnede Sovesopha fra Kontoi-ret, og min Sopha skulde efter Adjutantens Sigende være inde paa Postgaarden²⁾, men der kunde vi ikke komme ind. Nedenunder i vort Hus boede en Adjutant Hoepler af Regimentet Belgien, og dernede stod min Blomstertrappe med Blomster, endda i en ret taalelig Forfatning, og Lieutenanten

¹⁾ Nuv. Vendersgade Nr. 24, nu Fredericia Sparekasses Ejendom. —

²⁾ Nuv. Hotel Victoria, Vendersgade Nr. 28.

indskærpede sin Tjener at huske at vande dem hver Dag. Jomfruen, som i Følge med vor Kusk, Rasmussen, hvem vi mødte paa Gaden, var ude i Gyldenfeldts forrige Lejlighed, hvor General Nostiz boer, og hvor Rasmussens Kone var anbragt, kom hjem derfra og fortalte, at der var helt meubleret med vore Meubler, saa de var jo helt spredte omkring, og en Mængde faar man vist aldrig igen. Vi vare meget nødlidende paa vor Tur, da man intet kunde faa, men omsider fik vi hos Arrestforvarer Frandsen Kaffe og Surbrød, og efter nogen Løben om i Byen ogsaa noget Wienerbrød. Vi bleve i Fredericia til Kl. omtrent 4 og kørte saa tilbage til Gaarden.

Den. 3. I Formiddags spadserede vi op til Madam Buhl i Herslev for at høre, om vi kunde bo der, og hun var da meget villig til det, saa jeg tænker, vi flytter imorgen. Da vi kom hjem, kom Amtsraadsmedlem Campen og Kjær fra Kolding og vilde gerne have Fader til at sende en Befordringscommissair til Fredericia, og Obel, som netop var her, blev saa bestemt til denne Værdighed, og nu er han rejst derhen. Campen fortalte, at i Anledning af den store Pengeudskrivning ere i Vejle ti Borgerrepræsentanter saavel som Amtsforvalteren blevne arresterede og førte bort, og i Dag skulde Turen komme til dem i Kolding. Naar de dog blot ikke ogsaa arrestere Fader, thi saa er rigtignok Maalet af Lidelser saa fuldt, at man næsten ikke kan mere. Gud ved dog ogsaa, hvor længe dette skal vare? Det forekommer mig som noget uopnaeligt nogensinde igen at komme sammen med sine Kære, og naar de saa blot alle maa være raske; vi længes saa inderligt og ængstes saa meget for Emanuel. Om Aftenen sagde Fader til Hr. S., at da vi nu havde faaet et Sted at kunne være, vilde vi tage bort den næste Dag.

Den 4. Efter at vi havde pakket alt vort Tøj ind og faaet det sendt af Sted, gik vi ind for at sige Farvel. Jeg havde en rædsom Hovedpine hele Dagen og Humøret er meget daarligt for os Alle, da Udsigterne til at slippe ud og i det hele til at faa Fred eller Vaabenstilstand synes meget ringe. Vi gik en Tur igennem Herslev, og Egnen her omkring er jo meget smuk, naar man blot havde lidt bedre Tider. Folkene her i Herslev er meget venlige og flinke. Indkvarteringen her er en Oberstlieutenant von Ziller og hans Adjutant af 22. Jægerbataillon.

Den 5. passerede intet videre, undtagen at vi om Eftermiddagen gik hen i Præstegaarden og besøgte Enken, Fru Schierning, hvor vi traf den nye Præst, Pastor Jensen, og Kapellan Gad.

Den 6. heller intet, undtagen at Fader fik Brev fra Obel, som var alt andet end henrykt over sit Ophold i Fredericia. Vi skrev til Carl, hans Hustru og Alfred, og Bonnesen fik en Ægtbonde til at besøge det til Kolding. Gud give, at vi snart maatte faa gode Breve og Efterretninger.

Den 7. fik vi endelig Brev fra Harald, men vi havde virkelig været bedre tjent med at undvære det, thi vi bleve alle i meget daarligt Humør derover; det er virkelig ogsaa Synd, naar man gaar og sukker og længes efter Brev, saa at faa et, som kun indeholder Spydigheder og Bebrejdelser over vor »Ikke-Danskhed« og ikke et Ord om, hvad der mest ligger os paa Hjerte. Jeg tror, det er det sidste, man kan bebrejde os, at vi ikke ere Danske, thi netop fordi vi er det, er det saa umaadelig sørgeligt at se, hvorledes Fjenden aldeles spiller Herre i Landet, og at Folk paa alle Maader blive undertrykkede og plagede. Det er en aldeles fejlagtig Tro, at Folk i Jylland ere tilfredse, thi alle ere netop fortvivlede, og naar dette skal vare

længe ved, saa bliver der vist baade Hungersnød og al anden Elendighed i Landet.

Den 8. vare vi i Herslev Kirke og hørte den nye Præst, Pastor Jensen, som blev indsat af Provst Theilade. Efter Gudstjenesten havde Fru Schierning alle Præsterne til Middag. Fader var ogsaa inviteret, men gik ikke derhen. Bonnesen var hele Dagen i Fredericia, men medbragte, saa vidt jeg ved, intet nyt.

Den 9. rejste Jomfruen til Børkop Mølle for at være der indtil bedre Tider; om Eftermiddagen spadserede vi en nydelig Tur i Herslev og deromkring, men Vejret var meget blæsende. Vi ere ellers meget godt fornøjede med at være her, da Folkene ere saa mageløs venlige, og Fortæringen er fortræffelig; de vide ikke, hvor godt de ville gøre det for os. Naar vi blot snart maatte høre godt nyt, men det er aldrig Tilfældet, Rygter er her nok af, men de gode bekræfter sig aldrig.

Den 10., da vi vare i Færd med at gaa ud, mødte vi tæt herved Obel, som kom kørende. Først troede vi, det var en Herredsfoged, da han havde Guldsnor om Kasketten, men det viste sig da at være Obel, som havde laant en gammel Kasket af Fader for dermed at imponere som Befordringscommissair. Han kom med en Skrivelse fra Feldmarschalintendant Neipperg, hvori han meddeler, at Fattigfolk kunne afhente Tømmer fra Fredericia Fæstning, men inden den 14., da det ellers vil blive brændt. Man kan rigtignok være saa inderlig bedrøvet over, at Fjenden saaledes uhindret skal kunne ødelægge, hvad der har kostet saa megen Møje og saa mange Penge, og i det hele taget ødelægges der nok paa Kraft i Fredericia, saa det vil blive et sørgeligt Syn, naar man engang faar det at se.

Den 11., da Budet kom fra Kolding, medbragte han

desværre intet Brev, hvorefter vi længtes saa inderligt, kun fik vi en »Kolding Avis« og 2 »Reform«, hvoraf vi desværre intet glædeligt fik at vide. Gud ved, naar der dog skal komme Fred over vort stakels Land, at man kan komme sammen med sine Kære og ikke længere svæve i Angst for dem, og naar mon vi dog skulle befries for Fjenden, som jo aldeles spiller Herre her? Da vi havde læst Aviserne, gik vi en meget lang Tur til Follerup Mølle, en meget besværlig Vej over Bakker og Aaer, men til en god Tid sagt, udholdt Fader det til Beundring; Vejret var ogsaa ganske dejligt, og han har godt af at komme ud i Luften.

Den 12. og 13. vare vi i frygtelig daarligt Humør over, at den Vaabenstilstand, hvortil vi havde sat vor hele Fortrøstning, nu var kommet paa en anden Maade, end vi havde tænkt, da vi jo beholde Tyskerne ligefuldt, og man nok hverken maa rejse eller høre fra sine Kære, som det lader til.

Den 14. Vi ere nu, da Indvarteringen er rejst, flyttede ind i andre Værelser og have god Plads, og ere i det hele saa godt fornøjede med Opholdet her i Huset, som man kan være i en Tid, hvor Humøret aldrig er godt. Bonnesen er taget ind til Fredericia for at høre lidt nyt, og hvis der var Mulighed derfor, sé at komme til Middelfart for at kunne telegraphere til Emanuel, men det er vel snarere at ønske end at vente. Vi gaa hver Dag lange Ture i det yndige Vejr, alt springer jo nu ud og bliver saa dejlig grønt.

Den 15. var det første Pintsedag og et mageløst Vejr, ligesom det nu har været i nogen Tid. Vi gik en smuk Tur om Eftermiddagen, og da vi kom hjem, kom en Stafet, som Fader havde sendt til Kolding, tilbage og medbragte tilligemed Aviser et Brev fra

Alfred af 9. Mai, hvorover vi blev mageløs glade, da han deri skrev, at Emanuel, da han sidst havde hørt fra ham, havde det meget godt. Gud lade det fremdeles være Tilfældet, og at vi snart kunde faa bedre og fredeligere Tider. Alfred skrev, at Emanuel i Rapporten for den 28. Marts var nævnt først iblandt Lieutenanterne og antog derfor, at han vilde faa Medaillen, men da han slutter Brevet, siger han, at det desværre ikke er bleven Tilfældet, da Honoré, Aagaard og Monrad have faaet Ridderkorset; de andre, som have udmærket sig, nævner han ikke. Fader ærgrer sig meget over, at Emanuel er bleven forbigaaet, men saa deler han i alt Fald Skæbne med mange andre, da Alfred hverken nævner Kuhlmann, Hammelef eller Meidell.

Den 16. om Middagen kom der Stafet fra Fredericia med Telegram fra Emanuel, hvoraf vi desværre saa, at han endnu stadig er paa Als; det havde været saa rart, naar han havde været paa Fyen, da vi saa havde haft Udsigt til at besøge ham, men nu lader det sig jo ikke gøre, og det lader desuden til, at vi ikke kommer af Pletten.

Den 17. Bonnesen er endnu i Dag ikke kommet hjem fra sin Expedition, hvilket Fader er meget ked af, da han nu slet ingen Assistance har, da Obel er i Fredericia som Befordringscommissair.

Her ender pludselig mine Optegnelser fra Krigen, men Grunden har været den, at der blev en kort Vaabenstilstand, og Moder og jeg kunde saa rejse lidt bort, hvorimod Fader desværre maatte blive i Jylland. Vi rejste saa til Kjøbenhavn til min Broder og Svigerinde, men paa Dampskibet over Storebælt

traf vi uventet min kære Broder Emanuel, som til-
ligemed endel andre Officerer havde faaet Permission
under Vaabenstilstanden. Vi vare umaadelig glade
over Gensynet og over den korte Tid, vi vare sam-
men i Kjøbenhavn, men Vaabenstilstanden udløb tid-
ligere end vi havde troet, saa han maatte tilbage til
Als, og Moder rejste ligeledes tilbage, medens der
endnu var fri Passage, hvorimod jeg, efter mine For-
ældres Ønsker, blev tilbage hos min Broder og Svi-
gerinde, og fulgte saa senere med dem over til hendes
Forældre i Fyen, hvor vi tilbragte Sommerferien, saa
jeg kom altsaa først senere tilbage til Fredericia. Der
beholdt vi endnu tysk Indkvartering, indtil de ende-
lig først i November forlod Byen og Landet, som
rigtignok var blevet haardt hjemsøgt.

Dem, der endnu lever, vil altid mindes Aaret 1864.

HISTORISKE MINDESMÆRKER OG DERES BEVARING.

OVERSIGT OVER NATIONALMUSEETS 2. AFDELINGS
VIRKSOMHED I VEJLE AMT I AARENE 1908—11.

VED

HUGO MATTHIESSEN.

I NTET Steds har Fortidens Minder i saa høj Grad faaet Lov til nogenlunde uberørte at leve videre som i *Kirkerne*, og har end Ukyndighed og bristende Forstaaelse ogsaa indenfor disses Enemærker ofte hærget og vansiret mangt et sjældent Stykke, rummer vore Landsbykirker dog Skatte af gammel Kultur, talende Vidnesbyrd om svundne Slægters Smag og Haandværkerdygtighed.

At redde og værne om, hvad vi har tilbage, og — saa vidt muligt — bibeholde det i gammel Skikkelse og paa gammel Plads, er derfor en Opgave, som mere og mere er rykket frem i Forgrunden af Museets Virksomhed.

I Fortsættelse af tidligere Arbejder¹⁾ har Museet i de sidste Aar ved Undersøgelser og Istandsættelser af gammelt Inventar i Amtets Kirker søgt at redde ærværdige Stykker, som truedes med Undergang, paa deres hævdvundne Pladser, hvor de staar med Aarhundreders Ret.

¹⁾ Om Museets tidligere Virksomhed i Vejle Amt henvises til Skriftet: •Nationalmuseets anden Afdeling. Redegørelse for dens Virksomhed siden 1892• (København 1908) Side 148, 174 o. a. St.

I *Øster Snede Kirke* (Nørvang Herred) er Altertavlen Renaissanceramme fra Tiden omkring Aar 1600, omsluttende et fuldtbevaret katolsk Alterskab fra Slutningen af det 15. Aarhundrede og hvilende paa et Alterbord i Renaissancestil fra c. 1600, blevet undersøgt i denne Hensigt, og det samme gælder Prædikestolen i *Hveissel Kirke* i samme Herred.

Alterrammen i *Skibet Kirke* (Tørrild Herred), et Rokokoarbejde fra 1786, flankeret af to Renaissance-søjler fra Overgangen mellem det 16. og 17. Aarhundrede, er bibeholdt udenom et nyt af Kunstmaler H. Agersnap udført Maleri, og i *Thorsted Kirke* (Hatting Herred) er Prædikestolen istandsat under Nationalmuseets Tilsyn.

Sørgeligt var det derimod, at det ikke lykkedes at redde den gamle, revnede Kirkeklokke i *Kollerup* (Tørrild Herred) fra Omstøbning; thi denne Klokke, hvis Form var romansk og pegede hen mod Slutningen af det 13. Aarhundrede, hørte til de ældste i Landet. Den bar Støberens Navn, pynteligt sat dels i Lapidar og dels i Majuskler.

HERMAN : me : FECIT

Samme Klokkestøbers, Hermanus den ældres Navn findes ogsaa paa Kirkeklokken i Hjortlund i Ribe Herred.¹⁾ Forinden dette smukke, middelalderlige Minde overgaves Luerne, havde Museet dog faaet Lejlighed til at undersøge, beskrive og afbilde det for Eftertiden.

Af *Udgravninger* er der i de sidste Aar kun iværksat én i Amtet, nemlig den af Magister Chr. Axel Jensen i Foraaret 1910 foretagne Undersøgelsen af *Aast*

¹⁾ Jævnf. F. Uldall: Danmarks middelalderlige Kirkeklokker (1906) Side 23-24.

Kirketomt i Lindeballe Sogn, Tørrild Herred¹⁾, et Fortidsminde som siden ved Velvilje fra Ejeren, Gaard-ejer C. M. Tegners Side er blevet fredlyst ved en ^{16/9} 1910 tinglæst Deklaration.

De i de senere Aar fundne Rester af *Kalkmalerier* i Amtets Kirker frembyder ikke megen Interesse.

Under Istandsættelsen af *Stenderup Kirke* i Hatting Herred stødte man 1909 ved Fremdragningen af to oprindelige, rundbuede Vinduer dog paa Spor af romanske Kalkmalerier, som Museet gennem sin Udsending, Figurmaler Eigel Rothe, lod undersøge. Malingerne vare af rent ornamental Karakter og bestod af brogede, i Rødbrun, Guldokker, Sort, Grønt, Graat, Mønje og Hvidt malede Bladranker, sammensvungne i Spiralslyngninger paa rødbrun Bund og bræmmede af en okkergul og en sort Stribe. Dekorationen var anbragt omkring Korets to oprindelige, romanske Vinduer, af hvilke det ene sad i Nord-, det andet i Østvæggen, men den var desværre nu stærkt opløst og medtaget. I endnu højere Grad gjaldt det dog de svage Spor af romansk Billedfremstilling, som konstateredes paa Vægfladerne. I hver af Østvinduets Sidesmige saaes Rester af en glorieprydet Skikkelse, holdende om en og samme Mandorla, i hvis Indre man skimtede svage Levninger af en tronende Kristusfigur.

— Nøje knyttede til Kirkerne er den Gruppe Fortidsminder, som lettest forstaaeligt og mest umiddelbart fortæller os om Forfædrenes Liv og Gerning,

¹⁾ Se derom en udførlig Redegørelse af Pastor Kau: »En gammel Kirkeruin« i »Vejle Amts Aarbøger« 2. Halvbind 1910, S. 187—92. — Aaret forinden var der — ved Ejerne, Hans Augustinus Pedersens og Anders Andersen Pedersens Imødekommenhed ved Deklaration, tinglæst 2. April 1909, fredlyst nogle Arealer om den bekendte, allerede tidligere fredlyste Rygbjerg Runesten i Randbøl Sogn.

Tanker og Tro, — nemlig *Gravminderne*¹⁾, ikke blot de store og prunkende, satte over kendte og formuende Folk, men ogsaa de fattige Ligtræer, lagte over Døde, hvis Navne forlængst ere glemte. Der er ikke alene en egen Stemning over disse rørende beskedne Planker, udsnittede for det meste mere med god Vilje end med Kunstfærdighed, men netop deres Enkelt-hed og det simple Materiale gør dem nu dobbelt værdifulde, fordi man lige til vore Dage ringeagtende har slængt disse fattige Gravminder til Side og ødelagt dem i Mængde.

I Aaret 1906 fik Nationalmuseet sat igennem, at et saadant gammelt Ligtræ blev indflyttet i *Store Dalby Kirke* (Hatting Herred), hvor det — i Anledning af Henflytning til en anden Plads i Kirken — paany er blevet undersøgt af en af Museets Embedsmænd.

Det 182 Centimer lange og 89 cm. brede Ligtræ dannes af en Ramme med plumpe Rankeornamenter og Hjørneblomster i fladt Snitværk, og Midtfeltet fyldes af følgende indskaarne Indskrift.

HER VNDER
 HVILLER DEN
 ÆRELIGE OG I
 GVD SALIGE
 MAND LAVR
 IDS MICKEL
 SEN SOM BOE
 DE OC DØDE

¹⁾ Af de ældste Gravmindesmærker fra historisk Tid, — *Runestenene* —, er der, takket være Adjunkt Orluffs Efterforskninger, i de sidste Aar fremkommet et Par i Vejle Amt. 1910 fandt Adjunkten ved Proprietær Anton Buchs Gaard »Buhlsminde« (Vilstrup Sogn, Brusk Herred) i en Stendyngle ved Gaardens vestre Ladebygning et Brudstykke af en ret anselig Runesten, som oprejstes paa Fundstedet (jfr. Kolding Folkeblad 11. September 1910). — Aaret efter opdagede Hr. Orluff i Brolægningen paa Vejle Kirke-torv 2 Brudstykker formentlig af en Runesten.

I STOEN BIÈRE
ANNO 1651.

HER VNDER
HVILLER DEN
ÆRELIGE OC
I GVD SALLIGE
QVINDE AN
NE MADS DA
TTER SOM BOE
DE OC DØDE I
STOEN BIÈRE
ANNO 1644.

Et andet Ligtræ, der i Følge Randindskriften var lagt over »salig Peder Poder« paa Amelundgaard, f. i Nørre Snede 1707, død den 29. Marts 1790, er paa Museets Foranstaltning konserveret og anbragt i *Lindeballe* Kirke (Tørrild Herred), hvor det forhen havde ligget henslængt paa Loftet. Paa Ligtræets Midtflade er skaaret Jesu Monogram foroven og derunder et Dødningehoved over krydslagte Knogler, et Timeglas og en Le.

Resterne af rigere Gravminder, nemlig fire meget smukt forarbejdede Ligkisteplader af Messing, Kobber og Zink, i *Brande* Kirke (Nørvang Herred) har Museet 1910 ladet istandsætte, ikke alene af Hensyn til deres gode Udførelse, men ogsaa paa Grund af de personalthistorisk interessante Indskrifter, de bar. I Følge disse vare de lagte over Støvet af:

1) Conrad von Høvelen, † paa Brandholm d. 15. November 1689. — 2) Niels Parsberg til Brandholm, † d. 17. Februar 1710. — 3) Fru Sibylle Giö, Conrad von Høvelens, † d. 13. Juni 1724. — 4) Fru Elisabeth von Høvelen, Niels Parsbergs, † d. 17. Juni 1741.

— Ved Siden af Bevarelsen af de historiske Mindesmærker ude i Landet bestaar Nationalmuseets anden Hovedopgave i at samle og værne til Eftertiden de Fund af Fortidslevninger, som gøres rundt om mellem Aar og Dag, Levninger — ofte søndrede og tilsyneladende ubetydelige —, men desuagtet af ikke ringe Værdi, idet de omhyggeligt samlede Stump for Stump, Stykke for Stykke, kaster Lys ind over vore Forfædres daglige Liv og Virken. Men ogsaa med Hensyn til denne Side af sin Virksomhed maa Museet i høj Grad regne med Bistand fra Folket selv, og det er et glædeligt Tegn, at Forstaaelsen af og Ærbødigheden for Fortidsminderne er i stadig Vækst og breder sig i større og større Kredse af Befolkningen.

I *Sindbjerg* Sogn, Nørvang Herred, fandtes der 1909 paa Marken i Nærheden af den gamle Hovedgaard Laage's Tomt en lille middelalderlig Krukke af Malm, som rimeligvis maa henføres til det 12. eller 13. Aarhundrede, men om hvis Anvendelse man dog ikke ved fuld Besked.

Paa omtrent samme Sted skal der — i Følge en Meddelelse til Museet — tidligere være fundet et Par andre Genstande, hvoriblandt et gammelt Sværd, men hvor disse er bleven af eller under hvilke Forhold de fandtes, vides nu ikke længere.

Et andet mindre middelalderligt Stykke fandtes 1908 i Skomager Simonsens Hus i *Erritsø* Mose, Elbo Herred, hvor der under en Bagerovn, som blev nedbrudt, laa en Jærnökse, som erhvervedes til Museet. Stykkets Form syntes at tyde paa, at det har været en Stridsøkse.

Større Interesse knytter der sig dog til et Fund, som samme Aar blev gjort i *Taps* Kirke (Nørre Tyrstrup Herred) hvor der mellem Fylden, der var blan-

det med Splinter af Knogler og Ben, og som — i Anledning af Indretning af Varmeværk — opgravedes i Kordøren, opdagedes et lille middelalderligt Spænde. Stykket, som var ringformet og af Bronze, vistnok stammende fra det 14. Aarhundrede, var i Slægt med de omtrent samtidig i Kolding fundne, og smykket af følgende gaadefulde Majuskel-Indskrift i fladt Relief:

† AHNVMLRETO † AHNVMLRETO

Noget lignende Indskrifter findes paa et Par andre samtidige Spænder i Nationalmuseets Eje, uden at det dog hidtil er lykkedes at tolke Betydningen af de mystiske Ord, som maa antages at indeholde en eller anden Trylleformular, tilsigtende at bringe Spændets Bærer Held og Lykke. Stykket indsendtes til Museet tilligemed en lille Sølvmonnt, Korshvid, præget i Malmø paa Kong Hans's Tid, der ligeledes var fundet i den opgravede Fyld.

De fra *Kolding* stammende ringformede Broncespænder, om hvilke det ovennævnte mindede, opgravedes 1908 i Andelsfrugteriets Grund. Seks af dem kom til Museet paa Koldinghus, medens andre seks afgaves til Nationalmuseets 2. Afdeling. De skrev sig fra Tiden henimod 1400 og bar Majuskel-Indskriften:

·A·V·E·M·A·R·I·A·

Ogsaa sammen med disse Sager fandtes en Korsvid fra Kong Hans.

Samme Aar stødte man ved Gravning paa Rendebanen i Kolding paa forskellige gamle Genstande, et Par drejede Træsager, af hvilke den ene syntes at være Foden af et Træbæger, en Broncenaal, en Stump af en Hjortetak, samt en Spydspids af Jærn og en Spore, som antagelig stammer fra det 12.—13. Aarhundrede.

Paa et bestemt Omraade har Vejle Amt i de sid-

ste Menneskealdre kunnet opvise en ganske særlig Rigdom af Fund, nemlig af *Sølvsaager og Mønter*, nedlagte under Svenskekrigene i det 17. Aarhundrede. I og for sig er det ikke noget Under, at dette Amt i saa Henseende indtager en fremskudt Plads, thi næppe nogen Del af Landet led i hine ulykkelige Aar saa meget under Svenskernes og Polakkernes Røverier og Voldsgerninger som disse Egne, hvor Fæstningen Frederiksodde (Fredericia) Gang paa Gang kaldte de vilde Bander hid og gjorde Omegnen til Skueplads for blodige Skærmydsler.

Under slige Vilkaar gjorde de Beboere, som havde Værdisager, vel i at gemme dem paa et trygt og sikkert Sted, hvor de rovgriske Landsknægte ikke saa let kunde opsnuse dem, og rundt om i Skove, Moser og Enge nedgravede Godtfolk derfor lønligt deres bedste Klenodier, — i Regelen Sølvtøj og rede Penge.

Det er disse nedlagte Skatte, som Ejermanen aldrig har naaet at faa gravet frem igen af deres Skjulested — enten fordi Gemmestedet muligvis er gaaet ham af Minde, eller fordi han har sat Livet til i Krigens Tid og taget Hemmeligheden med sig i Graven, — som nu fra Aar til andet tilfældigt kaldes frem for Dagens Lys og i Kraft af den gamle Lov om Danefæ afgives til Museet.

Til den anselige Række af den Slags Sølvfund, som dette alt i Forvejen sad inde med, og som udførligt ere beskrevne af Museumsinspektør Jørgen Olrik i et Værk »Drikkehorn og Sølvtøj fra Middelalder og Renaissance«. (Udgivet af Nationalmuseets 2. Afdeling. Kbh. 1909) Side 121—29¹⁾, er der i de sidste Aar kommet to nye, af hvilke særlig det ene er af stor Interesse.

¹⁾ Jævnfør ogsaa P. Eliassen: »Kolding fra Middelalder til Nutid«. (Kolding 1910) Side 292 fl.

1908 stødte man ved Gravning af en Grøft ved *Brande Skole* (Nørvang Herred) paa en Jydepotte, samt 33 store udenlandske, særlig tyske Sølvmonter, en Naal og ca. 70 kugleformede Sølvknapper, et Fund, som uden Tvivl — hvad Monternes Aarstal ogsaa pegede paa — maa henføres til Svenskekrigen 1657—60.

Endnu rigere var dog det anselige Fund, som i Sommeren 1909 gjordes ved *Bredballe Strand* i Hornstrup Sogn (Nørvang Herred), hvor der ved Gravning i en Eng, der paa den ene Side begrænsedes af en Bæk, paa den anden af en Ellemose, fremdroges en Række Sølvgenstande, der i sin Slags hører til de bedste og skønneste, Museet ejer. Fundet bestod af 3 smukke, rørfornede Kander, — af hvilke den ene bar Aarstallet 1617, den anden Aarstallet 1623 —, en lille Øreskaal, en glat Skaal, en revnet og meget forbukket forgyldt Disk hørende til en Alterkalk, samt to Spiseskeer og en forgyldt Kæde, — alt af Sølv.

Uden Tvivl stammer denne Skat dog fra Kejserkrigens Tid (1627—29). Alle de fundne Genstande, af hvilke jo — som ovenfor anført — de to Kander bar Aarstal, henførte afgjort — i Følge hele deres Stilpræg — Fundet til det første Afsnit af det 17. Aarhundrede. Og medens de tidligere Hengemmelser af Værdisager i Regelen ere foretagne af Landets egne Børn af Frygt for Røveres og Ransmænds Hænder, synes denne, — hvad den sønderbrudte Disk ogsaa tyder paa, — at være foretaget af en plyndrende Landsknægt, som af en eller anden Grund har set sig nødt til at skjule sine Tyvekoster.

— Under Svenskekrigen Rasen lagdes store Dele af Vejle Amt øde, Landsbyerne var mennesketomme og forladte, Huse og Gaarde brændte og ruinerede i Mængde. Da Bønderne atter 1660 kunde tænke paa

at bygge Hus og Hjem i Stedet for de gamle, Kri-
gen havde hærget, var det i de allerfleste Tilfælde
kun nødtørftige Hytter af usselt »Skarnstimmer« eller
klinede af Løv og Ler¹⁾, og den anselige Bondegaard
af solidt Bindingsværk, som 1662 opførtes i Glud By
og som har ligget lige til vor Tid, har sikkert været
en sjælden Fugl. Denne gamle karakteristiske Gaard,
som dødsdømtes for et Aarstid siden, har National-
museet dog forinden dens Fald undersøgt og beskre-
vet. Thi lykkes det end mangan Gang ikke at redde
et og andet Fortidsminde fra Undergang, er dette
dog — til en vis Grad — ikke fuldstændig tabt, naar
der har været givet Museet Lejlighed til omhyggeligt
at beskrive, fotografere og opmaale det, før det for-
svinder.

¹⁾ Jfr. Hugo Matthiessen: Fredericia 1650—1760*. Studier og Omrids.
(Kbhvn. 1911) Side 33.

Tillæg til Medlemslisten

i „Vejle Amts Aarbøger“ 1909 og 1910

for Aaret 1911.

Tilgang:

Ammentorp, Chr., Pastor, Barrit
 Andersen, A. J., Grdbest., Fløjstrup, Vejle
 Andersen, C. L., Pastor, Glud
 Andersen, Conr., Købmd., Kolding
 Andersen, Fr., Grdr., Hornum, Braaskov
 Andersen, Joh. Fr., Lærer, Thyreg. Skole
 Andersen, J. P., Grdr., Lille Røjkjær, Uth
 Andersen, Markus, Grdr., Vejlbj., Frcia.
 Andersen, P., Proptr., Laage, Vejle
 Andreaesen, Jac. G., Gdr., Skjold, Horsens
 Ankjær, E., Pastor, Pjedsted
 Baller., V., Borgmester, Kolding
 Bardram, W., Stadsing., Fredericia
 Baungaard, A., Grdr., Storgaard, Højen
 Becher, Chr., Herredsfuldm., Fredericia
 Bertelsen, Niels, Grdr., Fredericia
 Birkel, Proptr., Lundbæk, Raarup
 Brandt, Johs., Kobbersmed, Kolding
 Brems, N. M., Grdr., »Haulykkeg.«, Erritse
 Brinck, Lorenzen, Sparekassedir., Frcia.
 Brogaard, J., Mejerib., »Kildevæld«, Taul.
 Brorsen, J., Gæstgiver, Kolding
 Bruhn, J., Grdr., »Gammelhj.«, S. Stender.
 Brødsgaard, H., Læge, Kolding
 Buch, A., Sognefoged, S. Vilstrup
 Buch-Petersen, P., Købmand, Kolding
 Bunkeflod, T. de Fine, Toldforv., Kolding
 Bærntsen, E. Th., Telegraf., Fredericia
 Bøndergaard, Kr., Husmand, Ulkind
 Carlsen, C., Postbudformand, Fredericia
 Christensen, Carl J., Købmd., Fredericia
 Christensen, Chr., Giv. Plejehjem, Giv.

Christensen, Chr. P., Møllejejer, Høgelund,
 Uhe,
 Christensen, Hans, Boghdl., Kolding
 Christenten, Hans, Grdr., Almind
 Christensen, L., Bogtr., Kolding
 Christensen, Martin, Bogb., Kolding
 Christensen, R., Grdr., Jerlev, Vejle
 Christiansen, Lærer, Hornum
 Christiansen, B., Grdr., Glud
 Christiansen, Chr., Bager, Børkop
 Christiansen, Erh., Grdr., Stender. Østerg.
 Christiansen, H., Købmd., Juelsminde
 Christiansen, Jens, Boelsmd., Hvillerup
 Christiansen, M., Sognefoged, Lindved
 Christoffersen, J., Grdr., N. Bjerre Mk.
 Christoffersen, Møller, Forpagt., Utvang,
 Horsens
 Dahl, Marie, Fru, Herslev, Fredericia
 Dahlgard, K., Bestyrer, Gødding Mølle
 Dall, P., Møller, Kjær Mølle
 Damm, N. A., Bogbinder, Kolding
 Dau, Bager, Ødis, Kolding
 d'Auchamp, Proptr., »Højgaard«, Dalby
 Daugaard, H. S., Grdr., Buhlseje, Eltang
 Daugaard, P., kgl. Vejer og Maaler, Kld.
 Dohn, C. C. R., Pastor, Ø. Snede, Løsning
 Ebbesen, E., Tømmerm., Pjedsted
 Eff, Chr., Konsul, Kolding
 Eghoff, Ove, Pastor, Hornstrup, Vejle
 Elmgren, Hannibal, Stabsserg., Frcia.
 Elstrøm, P. G., Brøndgraver, Jelling
 Emborg, Peter, Husmd., Birgittesminde
 Espersen, Ludv., Lærer, Kolding
 Fasting, L. V., Bankboghl., Kolding

- Flensburg, N. Th., Grdr., N. Stenderupg.
 Foged, Niels Nielsen, Grdr., Lilballe
 Fogh, K., Lærerinde, Frk., Brøndsted
 Fog-Nielsen, O., Pastor, Hejls
 Frandsen, Karoline, Frk., Vejle
 Friis & Juhl, Vinhdlr., Kolding
 Graae, C., Pastor, Gaarslev, Børkop
 Grell, Magnus, Pastor, Thyregod, Jelling
 Grønn, P., Politibetjent, Kolding
 Guldal, Jens, Husejer, Uldum
 Gydesen, A., Grdr., Stallerup, Fredericia
 Gydesen, G. A., Grdr., Jaunsgaard, Frkia.
 Gydesen, P., Grdr., Erritsø, Fredericia
 Haargaard, Knud, Grdr., Vinding, Vejle
 Hansen, A. C., Melhdlr., Kolding
 Hansen, Carl V., Telegrafbest., Frkia.
 Hansen, H., Telegraf., Fredericia
 Hansen, Hans, Grdr., Hornum Mk.
 Hansen, H. Chr., Mejeribest., Aadal, Jell.
 Hansen, Hans Jacob, Murm., Bramdrup.
 Hansen, H. L., Tømmerm., Kolding
 Hansen, H. P., Grdr., Frederiksl., Højen
 Hansen, J., Grdr., Lindved, Hornsyld
 Hansen, Laue, Kammerr., Vrigstedgaard
 Hansen, Marie Magd., Frk., Henneberg
 Ladegaard
 Hansen, N. J., Forpgt., Hvejsel, Jelling
 Hansen, Poul, Sognefoged, Uldum
 Hansen, Rasmus St., Grdr., Jerlev, Vejle
 Hansen, Smith, Grdr., Højen Skov, Vejle
 Haugaard, P., Gartner, Erritsø, Frkia.
 Have, Hans, Købmand, Kolding
 Henriksen, Chr. F. T., Grosserer, Kolding
 Henriksen, Anton, Grdr., Klakring
 Henriksen, Palle, Grdr., Børkop
 Hesselager, O., Grdr., Kjærgaard, Uldum
 Hjerrild, N., Grdr., N. Bjerre Mk.
 Holm, Aage, Gdr., »Borchsminde«, Braask.
 Holt, N., Telegrafist, Fredericia
 Honoré, Johs., Avlsbr., Fredericia
 Housted, Karen, Frk., Erritsø Mk.
 Hviid, Th., Grdr., Gauerlund, Børkop
 Højer, Peter, Grd., Jerlev, Vejle
 Høyer, Daniel, Cigarhdlr., Kolding
 Iversen, Carl, Pastor, Herslev, Fredericia
 Iversen, N., Telegrafist, Fredericia
 Jacobsen, A., Købmand, Kolding
 Jacobsen, A., Sagfører, Bjerre
 Jacobsen, H., Kancelliraad, Kolding
 Jacobsen, J., Grdr., »Ibgaard«, Barrit
 Jacobsen, Jacob, Grdr., Brøndsted
 Jacobsen, J. J., Gdr., Jægerrø, Hover, Vejle
 Jacobsen, Reinholdt, Sagfører, Fredericia
 Jensen, A., Grosserer, Kolding
 Jensen, Bertel, Grdr., St. Karlskov, Uhe
 Jensen, Chr., Købmand, Hjarnø, Horsens
 Jensen, Christen, Sognef., Lindeballe, Uhe
 Jensen, Chr. M., Købmand, Kolding
 Jensen, Jens, Murm., Nørup, Vejle
 Jensen, J. P., Uddeler, Kolding
 Jensen, M., Lærerinde, Frk., Børkop
 Jensen, N., Propr., Johannesminde, Glud
 Jensen, Peder, Grdr., Skærlund, Brande
 Jensen, S. P., Grdr., Ustrup, Horsens
 Jensen, William Rumohr, Fredericia
 Jespersen, Restaur., Snoghøj
 Jessen, A., Grdr., Højengaard, Vejle
 Jessen, Marinus, Grdr., Frydenslund,
 Almind
 Johansen, A., Landinspektør, Kolding
 Johansen, J., Telegrafist, Fredericia
 Johansen, P., Bud, Børkop
 Johansen, Peter, Grdr., Lilballe
 Justesen, A., Sognefoged, Raarup
 Justesen, P., Gaardejer, Højrup, Frkia.
 Jæger, Lærer, Kokborg, Jelling
 Jørgensen, Jørg. Chr., Boelsmd., Gram,
 Hornsyld
 Jørgensen, J. P., Gaardejer, Almind
 Jørgensen, S. Chr., Grdr., Stourup, Glud
 Jørgensen, Severin, Direktør, V. Nebel
 Kampmann, Pastor, Taulov
 K. F. U. M.'s Læsestue, Kolding
 Kirkegaard, E., Forpagter, Vrigsted
 Klausen, Slagtehusinspektør, Fredericia
 Knudsen, Bertram, Konditor, Kolding
 Knudsen, Joh., Grdr., Gaarslev, Børkop
 Kolind, S., Mejeribestyrer, S. Stenderup
 Kring, Hans, Pastor, Hjortsvang, Tørring
 Kring, M., Grdr., Enghavegaard, Højen
 Kristensen, J., Groth, Grd., Smedegaard,
 Vindelev
 Kristensen, Klemens, Gartn., Gunderslevh.
 Kristoffersen, Propr., Kristiansm., Vonsild
 Krogh, N., Grdr., S. Bjerre Mk.
 Lambek, N., Grdr., Højbjerggrd., Højen
 Larsen, Joh., Smedem., Kolding
 Larsen, L., jun., Telegraf., Fredericia
 Larsen, L., sen., Telegraf., Fredericia
 Larsen, Mary, Lærerinde, Frk., Kolding
 Larsen, Vilh., Døvtummelaerer, Frkia.
 Lassen, N. P. S., Landm., Erritsø, Frkia.

Lauesen, Hans, Grdr., Viuf
 Laursen, Chr., Sognef., Jerlev, Vejle
 Laursen, J., Kommunelærerinde, Vejle
 Laursen, Niels, Fisker, Klakring, Strandh.
 Laursen, Rasmus, Grdr., Brund
 Laursen, V. H., Bankdirektør, Kolding
 Lebech, J., Grdr., Solskov, Hedensted
 Leneth, H. L., Fabrikant, Kolding
 Lerche, A., Sognef., »Langager«, Horns.
 Lind, Lærer, Vindelev Skole, Vejle
 Lissau, Hans, Bagerm., Vejle
 Lomholt, P., Grdr., Branddir., »Anelyst«,
 Fredericia
 Lumbye, H. P., Direktør, Kolding
 Lumholt, O., Sognefoged, Højen, Vejle
 Lund, Eiv., Telegraf, Fredericia
 Lund, Kirstine, Lærerinde, Frk., Harte
 Skole, Kolding
 Lund, P., Uddeler, S. Vilstrup
 Lund, Vilh., Amtsfuldm., Vejle
 Madsen, N., Møller, Kolding
 Malling-Schmidt, R., Købmand, Kolding
 Marcus, Hannibal, Musikhdr., Kolding
 Markussen, O., Sukkervarefabr., Vejle
 Mathiesen, K., Gdr., Elbækgd., Almind
 Mattiasen, Henr., Grdr., Hvejsel, Jelling
 Meng, C., Telegrafist, Fredericia
 Mikkelsen, Mads, Grdr., Jerlev, Vejle
 Monrad, H., Grd., Stenagergd., Ølholm
 Munck, J. S., Politibetjent, Fredericia
 Munck, M., Fiskehdr., Fredericia
 Møller, Kommis, Fredericia
 Møller, A. L., Isenkr., Kolding
 Møller, C., Telegrafist, Fredericia
 Møller, Mads, Grdr., Vinding, Vejle
 Mørkholt, Albert, Grdbest., N. Mk., Frkia.
 Neckelmann, Fr., Bankdir., Kolding
 Nielsens Enke, Anders, Viuf
 Nielsen, Anton, Grdr., Mosevr., Almind
 Nielsen, Chr. F., Apotheker, Kolding
 Nielsen, C. K., Gdr., »Haurbjergg.«, Vejle
 Nielsen, G., Musiklærer, Fredericia
 Nielsen, Hans, Hotelejer, Kolding
 Nielsen, J., Enkefru, København
 Nielsen, Laur., Grdr., »Paabygaard«, Kd.
 Nielsen, M., Grdr., Stengd., Højen, Vejle
 Nielsen, Marius, Grdr., N. Stenderup
 Nielsen, Marius, Pastor, Hvejsel, Jelling
 Nielsen, Niels, Husmand, Vandel
 Nielsen, N. J., Forp., Naalebjærgg., Almind
 Nielsen, N. M., Amtsraadsmdl., Pjedsted

Nielsen, Peder M., Gdr., Brændg., Vandel
 Nielsen, Rasmus, Grdr., Abildgrd., Brund
 Nielsen, Steen, Smed, Brande
 Nikolajsen, Nikolaj, Grdr., Vrigsted
 Nissen, Chr., Grdr., Skærlund, Brande
 Olsen, C., Kelder, Vejle
 Olsen, C., Postmester, Kolding
 Olsen, J. P., Grdr., Hornstrup
 Olsen, Johan, Uhrmager, Kolding
 Olsen, Kristian, Husejer, Erritsø
 Ormstrup, V., Kbmd., Grønbjerg, Filskov
 Pallesen, P. M., Købmd., Fredericia
 Parbo, S., Grdr., Elmegaard, Almind
 Pedersen, A., Kroejer, Vindelev Kro, Vejle
 Pedersen, Joh., Grdr., Ulkind
 Pedersen, Kathr., Lærerinde, Almind
 Pedersen, Kr., Grdr., »Nørregd.«, Ulkind
 Pedersen, P. N., Dyrleje, Bredsten
 Petersen, Skibskaptejn, Fredericia
 Petersen, Arendt, Sagfører, Kolding
 Petersen, G., Apotheker, Give
 Petersen, H. Chr., Konsul, Kolding
 Petersen, Jens Peter, Gartner, Vejle
 Petersen, N. P., Købmand, Kolding
 Petersen, P., Boghldr., Børkop
 Petersen, P. H., Grdr., »Thuesminde«,
 Stoustrup
 Petersen, Valdemar, Typogr., Fredericia
 Petersen, Viggo, Hotelejer, Kolding
 Pontoppidan, N. Chr., Købmand, Farre
 Poulsen, H., Grdr., »Bjerregaard«, Bjerre
 Raffnsø, J., Propr., Aakjær, S. Stenderup
 Rasmussen, Axel, Købmand, Hornum
 Rasmussen R., fhv. Sognef., Hjarnø, Hors.
 Rasmussen, S., Sergeant, Fredericia
 Ravn, K., Grdr., Hornsyld
 Rosenberg, Chr., Gæstgiver, Kolding
 Rosendahl, Johannes, Grdr., Uldum
 Samuelsen, P., Grdr., Bjerre
 Schack, A., Pastor, Vonsild
 Schmidt, C. L., Konsul, Kolding
 Schrøder, J., Fabr., Kolding
 Schultz, P. J., Købmd., Kolding
 Schwartz, P. A., Kammeraad, Skjold
 Sievertsen, G., Kbmd., Hornum, Braaskov
 Simonsen, Jacob, Kreaturhdl., Dalby, Kl.
 Skov, Carl S. T., Politibetjent, Vonsild
 Slot, Jens, Sognef., Vindinggaard, Vejle
 Smidstrup, Thomas, Grdr., Vrigsted
 Sonne, Aug., Læge, Vejle
 Spur, Agnes, Lærerinde, Eistrup Skole

Stamer, Harald, Læge, Bredsten
 Steffensen, P., Gdr., pens. Lærer, Langsk.
 Stenderup, Chr. S., Grosserer, Kolding
 Stenderup, N. P., Grosserer, Kolding
 Stotz, Carl, Købmand, Kolding
 Stoustrup, G., Købmand, Fredericia
 Stræde, Jens, Grdr., Vandel
 Søgaard-Andersen, Forst., Landerupgaard
 Sørensen, C., Enkefru, Fredericia
 Sørensen, Hans, Grdr., Sindbjærg, Vejle
 Sørensen, H., Husmd., Højrup Mk., Taul.
 Sørensen, M. P., Montør, Vejle
 Sørensen, Rasm., Grdr., N. Mark., Frcia.
 Sørensen, Rs. Juhl, Boelsmd., Sindkjær
 Sørensen, Sten, Assistent, Fredericia
 Sørensen, Søren, Grdr., Herslevg., Frcia.
 Sørensen, Søren, Grdr., Hornum Mk.
 Thomsen, E., Pastor, Brande
 Thuesen, Jens, Grdr., Taulov
 Thygesen, Carl, Husmd., Vrigsted
 Thygesen, I. C., Propr., »Stenderupgaard«
 Tingleff, Jakob K., Hdlsrejs., København
 Toftdal, Lærer, Stilbjærg Skole, Filskov.
 Ussing, Mikkel, Grdr., Erritsø, Fredericia
 Vedel, E., Maskinassistent., D. S. B.' Søfarts-
 afdeling, Fredericia
 Vendbjærg, Niels, Husmand, Ulkind Mk.
 Vestergaard, J. Hansen, Grdr., Bisholt,
 Horsens
 Winther-Jensen, J. J., Overbetjent, Frcia.
 Weiland, C., Telegrafist, Fredericia
 Winther, C., Læge, Aagaard
 Winther, J., Inspkt., »Palsgaard«, Juelsm.
 Wissing, Dyr læge, Kolding
 Wittrup, Sven, Byfogedfuldm., Frcia.
 Østergaard, Jens Jensen, Grdr., Erritsø

Afgang:

Blom, C. H., Lærer, Agrtrup
 Brink, S., Bankbestyrer, Frederikssund
 Damgaard, Peter, Grdr., Grønninghoved
 Eriksen, N. I., Grdr., Frederikshaab, Vejle
 Fedde, Jørg., Opsynsmd., Kolding
 Ferslev, V., Herredsfoged, Kolding
 Gregersen, K., cand. jur., København
 Hansen, D. R., Murm., Fredericia
 Hansen, Harald, Gøteborg
 Harboe, H., Sparekassebogh., Kolding
 Hartvigsen, J., Grdr., Vinding
 Jensen, Jens Mart., Fabr., Kolding

Jensen, M., Grdr., Vinding Ladegaard
 Jensen-Flø, N. C., Folketingsmd., Brande
 Jeppesen, Dora Sandal, Frk., Kbdvn.
 Johansen, Niels, Restaurat., Kolding
 Jørgensen, Chr., Politibetjent, Gravens
 Jørgensen, P., Pumpemager, Kolding
 Kirkegaard, E., Forpagter, Vrigsted
 Klixbüll, E. Br., Trykkeribest., Kbhvn.
 Knudsen, H., Direktør, Vejle
 Krag, Chr. E., Boghandler, Kbhvn.
 Krarup, H. A., fhv. Skolebest., Hellerup
 Kristensen, A., Pastor, Hejls, Kolding
 Lassen, Jensen, Grdr., Vejlbj, Fredericia
 Madsen, M., Bankdirektør, Middelfart
 Madsen, N., Sogneraadsf., Vejstrup, Kd.
 Molin, Gustav, Elektr., Kolding
 Nielsen, Marius, Grdr., Bindeballe, Vejle
 Nielsen, Martini, Grdr., Hornsyld
 Nielsen, Otto, Uddeler, Aarhus
 Nielsen, Steen, Smed, Brande
 Nissen, Chr., Grdr., Skærlund, Brande
 Olsen, Hans, Mejeribest., S. Omme
 Olufsen, P., Snedkerm., Kolding
 Ousen, Jens, Grdr., Egum, Fredericia
 Petersen, Købmd., Nykøbing M.
 Petersen, Lykke, Grdr., Braaskov
 Rahbek, N., Grdr., V. Ørum, Uldum
 Rasmussen, N., Træhdlr., Tørring
 Ravn, Ivar, Grdr., Grønninghoved
 Ravn, K., Grdr., Hornsyld
 Schou, Chr., Prop., Tved, Kolding
 Schultz, J., Grdr., »Klostergrd.«, Hejls
 Smidstrup, Thomas, Grdr., Vrigsted
 Solberg-Nielsen, C., Købmd., Kolding
 Sørensen, H. P., Mejeribest., Egtved, Kd.
 Sørensen, M., Fuldmægtig, Kolding
 Sørensen, S. Gr., Boghdlr., Odense
 Thygesen-Schmidt, S. P., Lærer, Frcia.
 Ussing, Henr., Adjunkt, Sorø
 Wejland, C., Telegrafist, Fredericia
 Winther, J., Insp., »Palsgaard«, Juelsm.

*Desuden ere følgende udmeldte fra
 1. Januar 1912:*

Becher-Christensen, Gross., Vejle
 Bundgaard, Jens, Grdr., Hvolgaard Mk.
 Fasting, L. V., Bankbogholder, Kolding
 Jensen, Johs., Gaardejer, Uldum
 Olesen, Johs., Grdr., Hesselballe, Uldum
 Skov, Jens Pagh, Grdr., Sdr., Vilstrup

Subskribenter:

Tilgang:

Boss, V., Herredsfoged, Kolding
 Jørgensen-Borup, Lærer, Bøvling, Faare
 Hansen, K., Statskonsulent, Lyngby

Afgang:

Lund, K., Lærer, Eising Skole, Vinderup
 Ørum, Sofus, Kbmd., Hjerting

Tilgang i 1911:	295	Medlemmer
—	—	: 3 Subskribenter
Afgang i	—	: 53 Medlemmer
—	—	: 2 Subskribenter

Medlemsantal pr. 31. December 1911.....	1029
Subskribenter.....	31
Sognebibliotheker.....	37
Friekspl. til Blade, andre historiske Samfund m. m.	32

Sluttet d. 1. December 1911.

Gaver.

Svendborg Amt 1908—11. Sk. af Svendborg Amts historiske Samfund. Fra Ribe Amt 1911. Skænket af Historisk Samfund for Ribe Amt. Historisk Aarvog for Thisted Amt 1906—11. Historisk Samfund for Thy og Hanherred. Ved Hans Maj. Kongens Ankomst til Kolding 6. December 1864*. Sk. af Snedker J. F. Knudsen. Hardsyssels Aarvog 1911. Sk. af Historisk Samfund for Ringkøbing Amt. Göteborgs och Bohusläns Fornminnen 1910. Sk. af Göteborgs och Bohusläns Fornminnesförening. Træplantningens Historie siden 1800. Skænket af Det danske Hedeselskab.

FOREDRAG.

I Tidsrummet fra 1. Januar til 31. December 1910 har Samfundet ladet afholde følgende Foredrag i Amtet:

1) Ølholm Forsamlingshus d. 21. Februar. Sognepræst H. Kau. Et Blad af Langskov Sogns Kirkehistorie.

2) Sønder Stenderup Forsamlingshus d. 23. Februar. Sognepræst H. Kau. Om Sønderjyden Nikolaj Ahlmann (I Anledning af Hundredeaarsdagen for hans Fødsel.

3) Givskud Forsamlingshus d. 16 Marts. Sognepræst Kau. Gamle Minder fra Givskud Sogn.

4) Grejs Forsamlingshus d. 7. April. Sognepræst Kau. En Præstesøn fra Grejs (Overlærer Chr. F. Monrad, Flensborg).

5) Grønbjerg Forsamlingshus d. 24. April. Sognepræst Kau. Fra Ringgive Sogns Fortid, særlig i kirkelig Henseende.

6) Vejle Højskolehjem d. 27. April. Højskoleforstander Rosendal. Om Orla Lehmann (I Anledning af Hundredeaarsdagen for hans Fødsel).

7) Harte Forsamlingshus d. 22. Oktbr. Højskoleforstander Alkærsig. Den gamle Toldgrænse mellem Nørre- og Sønderjylland.

8) Nebel Forsamlingshus d. 14. November. Sognepræst Carlsen. Peder Larsen Skræppenborg.

9) Kolding Højskolehjem d. 2. December. Højskolelærer Sven Fenger. Kolding og nærmeste Omegns tidligere Kulturhistorie.

VEJLE
AMTS AARBØGER
1911

VEJLE AMTS AARBØGER

UDGIVNE AF

VEJLE AMTS HISTORISKE SAMFUND

1911

KØBENHAVN
I KOMMISSION HOS LEHMANN & STAGE
1911

INDHOLD

	Side
Hovedgaarden »Refstrup« i Gadbjerg Sogn. Ved <i>Hans Kau</i>	1
Erindringer fra Fredericias Belejring i 1849. Af Premierløjtnant <i>Aage Bremerholm</i> , Fredericia. (Med 3 Bill.)	51
Friderichs Weyle Røde Kohr. Af cand. mag. <i>Jakob Alsted</i> , Vejle.....	82
Om Præsten Consistorialraad <i>Jørgen Gad</i> . Af <i>Carl Iversen</i> , Sognepræst i Herslev. (Med Billede.).....	94
Tre Mænd i Holmans Herred under Svenskekrigen. Af Lærer <i>J. J. Ravn</i> , Stovstrup.....	141
»Vejle Amts historiske Samfund«s Regnskab for 1910... 148	
Fredericianeren <i>Peder Buhl</i> . Af <i>Axel Liljefalk</i> . (Med Billede.).....	149
En Tale af <i>Hans de Hoffman</i> . Ved <i>Hugo Matthiessen</i> .	171
To Koldingborgmestre. Af <i>P. Eliassen</i> , Kolding. (Med 6 Billeder.).....	181
Minder fra Krigen 1864. Af <i>Anna Holck</i> ..	216
Historiske Mindesmærker og deres Bevaring. Ved <i>Hugo Matthiessen</i>	244
Tillæg til Medlemslisten i »Vejle Amts Aarbøger« 1909 og 1910 for Aaret 1911.....	254
Gaver.....	258
Foredrag 1910.....	259

Redaktionsudvalg:

Bestyrer *P. Eliassen*, Kolding (Formand).

Bankdirektør *Chr. Jørgensen*, Vejle.

Sognepræst *H. Kau*, Gadbjerg.

knyttet til 1. Afdeling. Endelig kan der ventes Bidrag i Aarbøgerne om Egne i Amtet, der hidtil har været stedmoderligt behandlede.

Aarbøgerne virker for vor snævre Hjemegn, og deres Omraade ligger saa at sige *indenfor den Synskreds, vi kan overskue fra Toppen af det hjemlige Kirketaarn*. De løser ikke store, videnskabelige Opgaver, men fæster jævnt Opmærksomheden paa Fortidens Liv, som det i skiftende Fylde formede sig netop i *disse Gader, paa disse Marker og i disse Huse*. Deri ligger deres Fortrin, at de bringer Læsning om selve Hjemmet, deri bestaar deres Fortjeneste, at de skaber Samfølelse mellem Fortid og Nutid. Og derfor er det med fuld Fortrøstning, at Redaktionen beder gamle og nye Medlemmer om *stadig at virke for Foreningens Fremgang*.

.....

Di leve ej blot med nuværende Æt,
men i Tider, der længst ere omme.

Under Livstræet Vba Mus kontor fag
de forborgneste 46.4 Vejle Amt
og i Livstræets Vejle Amts Aarbøger
der i Tidernes 1911, Vol.2.halvbind

(Af H)

.....

3317855302

Vejle Byhistoriske Arkiv

3317855302

INDHOLD AF ANDET HALVBIND 1911:

- Fredericianeren Peder Buhl. Af *Axel Liljefalk*. (Med Billede.)
En Tale af Hans de Hoffmann. Ved *Hugo Matthiessen*.
To Koldingborgmestre. Af *P. Eliassen*, Kolding. (Med 6 Bill.)
Minder fra Krigen 1864. Af *Anna Holck*.
Historiske Mindesmærker og deres Bevaring. Ved *Hugo Matthiessen*.
Tillæg til Medlemslisten i »Vejle Amts Aarbøger« 1909 og 1910 for Aaret 1911.
Gaver.
Foredrag 1910.
-
-

Vejle Amts Aarbøger

udkommer i Halvbind med mindst 12 Ark (192 Sider) aarlig og behandler historiske, topografiske og dermed beslægtede Emner fra ældre og nyere Tid, hentede fra Vejle Amt.

Aarbøgerne, hvis Hefter enkeltvis kan købes i Boghandelen, uddeles frit til Medlemmerne af Vejle Amts historiske Samfund. Medlemsbidraget er 2 Kr. om Aaret. Indmeldelse i Samfundet modtages af enhver af Bestyrelsens Medlemmer. Disse er:

Stiftamtmand *V. Bardenfleth*, Vejle, (Formand); Kæmner *I. O. Brandorff*, Kolding, (Næstformand, Kasserer); Filialbestyrer for Ritz. Bur., *P. Eliassen*, Kolding; Seminarieførstander *R. J. Holm*, Vejle; Gaardejer *P. Jensen*, Vandel; Bankdirektør *Chr. Jørgensen*, Vejle; Pastor *H. Kau*, Gadbjerg; Landstingsmand, Propr. *Chr. Ravn*, Sjulundgaard pr. Vejstrup, og Lærer *J. J. Ravn*, Stovstrup pr. Fredericia.

I Redaktionsudvalget: Filialbestyrer *P. Eliassen* (Formand). Bankdirektør *Chr. Jørgensen* og Pastor *H. Kau*.

I Foredragsudvalget: Seminarieførstander *R. J. Holm* (Formand), Landstingsmand, Propr. *Chr. Ravn* og Lærer *J. J. Ravn*.

Ældre Aargange af »Vejle Amts Aarbøger«

kan af *ny tiltrædende Medlemmer* faas til følgende nedsatte Priser:

Aargangen 1905..... à 1,50

Aargangene 1906—09..... à 1,25

Enkelte Hæfter til Supplering koster 1 Kr. Stykket.